

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Mayıs 2004 Sayı: 119

Aylık bilim, kültür ve politika dergisi

3.500.000 TL (KDV DAHİL)

Bilim insanları tartışıyor

Nasıl bir üniversite?

Prof. Dr. Alpaslan Işıkli

Prof. Dr. Semih Koray

Prof. Dr. Eren Omay

Prof. Dr. Ersan Akyıldız

Prof. Dr. Işık Bökesoy

Dr. Serhat Özyar

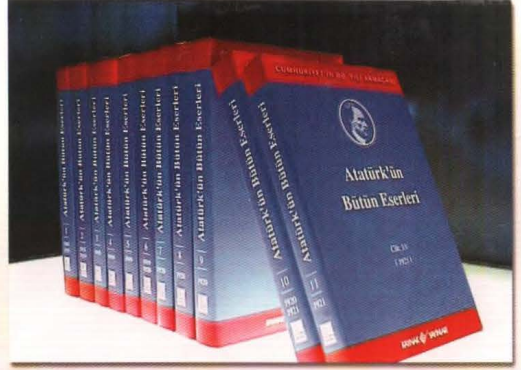

Üniversite ütopyaları ile

*Prof. Dr. Recep Akdur, Prof. Dr. Sina Akşin, Prof. Dr. Mehmet Can Akyolcu,
Prof. Dr. Erendiz Atasü, Prof. Dr. Can Ayday, Prof. Dr. A. İzzet Berkel, Prof. Dr. Semih
Bilgen, Dr. Nüket Örnek Büken, Arş. Gör. Olgu Çalışkan, Prof. Dr. Cihan Demirci,
Prof. Dr. Ali Esat Karakaya, Prof. Dr. Aydın Köksal, Prof. Dr. İbrahim Ortaş,
Prof. Dr. Orhan Öztürk, Martı Şahin, Prof. Dr. Ayşe Uygur, Prof. Dr. Nevzat Yüksel*

O'NA TÜRKİYE'NİN İHTİYACI VAR

ÇEVİZİNİZDE MUTLAKA BULUNMALI

12 CİLT TAMAMLANDI

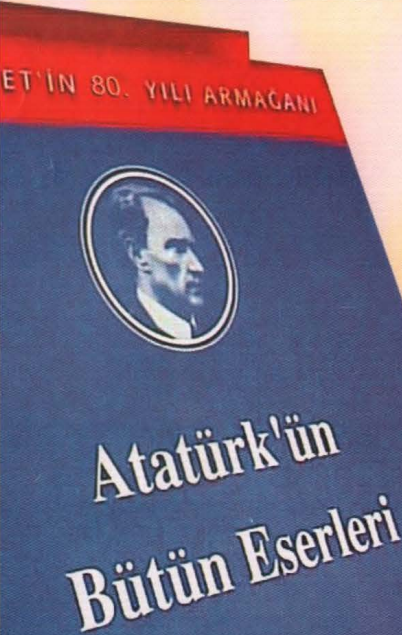
- Bu eserde, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimimizin büyük önderi Atatürk'ün yazdığı, söylediği ve imzaladığı bütün belgeler bir araya getirildi...
- Hiç yayımlanmamış belgelere ulaşıldı.
- Osmanlıca, Fransızca, İngilizce ve Rusça metinler, asıllarından ve ilk kaynaklarından yeniden çevrildi; yayımlanmış metinlerle karşılaştırıldı; yüzlerce eksik yayımlama, çeviri ve tarih hatası giderildi; yanlış okumalar düzeltildi...
- Metinler eserde tarih sırasıyla ve yorumsuz olarak yer aldı...
- 17 x 24 cm., bez cilt, iplik dikiş, birinci hamur kağıt...

PEŞİN : HER CİLDİN FİYATI 30.000.000 TL

12 CİLT 360.000.000 TL

TAKSİTLE : 12 CİLT 400.000.000

60.000.000 TL PEŞİN 42.500.000TL X 8 TAKSİT

KREDİ KARTI GEÇERLİDİR

DÜĞÜNLERİN, NİŞANLARIN VAZGEÇİLMEZ HEDİYESİ

KAYNAK YAYINLARI

Meşrutiyet Cad. No: 12 Kardeşler Han Kat 3 Galatasaray - Beyoğlu / İSTANBUL

Tel: 0212.252 21 56 - 252 21 99 Faks: 0212.249 28 92

www.kaynakyayinlari.com • e-posta: iletisim@kaynakyayinlari.com

Bilim ve Ütopya

Mayıs 2004 Sayı: 119

**S. S. Ütopya Bilimsel
ve Kültürel Araştırmalar
Yay. ve Üretim Koop. Adına
Sorumlu Yazışmaları Müdürü**
Semih Koray

Genel Yayın Yönetmeni
Arda Odabaşı

Yazışmaları Müdürü
Murat Akkum

Yazı Kurulu
Prof. Dr. Semih Koray
Prof. Dr. Uçkun Geray
Prof. Dr. Kadri Yamaç
Prof. Dr. Ercan Enç
Prof. Dr. Çağatay Güler
Prof. Dr. Zafer Kars
Doç. Dr. Osman Gürel
Doç. Dr. İrfan Gökçay
Doç. Dr. Çağatay Keskinok
Dr. M. Kürşat Bozkurt
Dr. Cüneyt Akalin
Dr. Hikmet Çevik
Dr. Hakan Seçkin
Özcan Buze
Feyziye Özberk
Bora Ataman
İdari İşler
Metin Aktaş

Teknik Sekreter
Aslı Yazıcıoğlu

Montaj

**Yönetim Yeri ve
Yazışma Adresi**

İstiklal Cad. Deva Çıkmaızı
No: 7 / 5 80070 Beyoğlu/İST

Tel-Faks

(0212) 244 23 61

(0212) 244 23 72

(0533) 477 82 51

e-posta

utopya@bilimutopya.com.tr

www.bilimutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi

Feyziye Özberk

Ankara Büro

Toros Sok. No: 9 Kat: 1

Sihhiye/Ankara Tel: (0312) 232 04 79

e-posta: fozberk@ttnet.net.tr

İzmir Temsilcisi

Meftun Bulunmaz

İzmir Büro

Cumhuriyet Bulvarı B. Kardiçalı

İşhanı No: 54 Kat: 1 Daire No: 146

Gümruk/İZMİR

Tel: (0232) 445 68 70

Almanya Temsilcisi

Abdullah Coşkun

Hermann-Löns Str. 7

63477 Maintal-Almanya

Tel: 0049 6181147039

İsviçre Temsilcisi

M. Akif Genç

Tel: 004113030715

ABONE KOŞULLARI

6 Aylık: 21.000.000 TL

Yıllık: 38.500.000 TL

Avrupa ve Ortadoğu yıllık:

50 Euro

Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

Abone bedelleri için

Ergin Onay

İş Bankası Beyoğlu Şubesi

Hes. No: 11011538432

YURTDIŞI SATIŞ FİYATI

Avrupa: 4,5 Euro

Organizator

Ulusal Haber Hiz. Prod. Org. San. Tic. A.Ş.

Basıldığı Yer: Serler Matbaası

Dağıtım: BBD Merkez

ISSN 1301-6717

KAPAK**NASIL BİR ÜNİVERSİTE?**

Semih Koray
Ülkesizleşme ve bilimsizleşme 10

Prof. Dr. Eren Omay
Akademik sorunlarımızın kaynağı: Amerikan üniversite modeli 15

Prof. Dr. Alpaslan Işık
Yüksek öğrenimin özelleştirilmesi ve AKP'nin YÖK Yasa Taslağı 23

Dr. M. Serhat Özyar
2000'li yılların rektörünü seçerken nasıl bir üniversite? 29

Üniversite ütopyalari 33

Prof. Dr. Ersan Akyıldız
Bilimsel atuf dizinleri tarafından taranan dergilerde
matematik yayınları ve bazı gözlemler 41

Ö. Aydın, S. Bilgen, S. Çıkrıkçı, İ. Ergenç, G. Müftüoğlu, M. Yücel
Yabancı dille yapılan üniversite eğitiminin;
anadili becerileri üzerindeki etkisi 46

Prof. Dr. Işık Bökesoy
Genetik, bilim ve toplum 48

Yard. Doç. Dr. Metin Altan
Derin Uzaya gömülmüş bir okyanus tanrıçası 7

Bora Ataman
Pestalozzi ve Köy Enstitüleri 51

Nedim Menekşe
Köy Enstitüleri'nin açılışının 64., kapatılışının 50. yılı 57

Dr. Hüseyin İçen
Çağdaş bir ütopya denemesi-2 61

Prof. Dr. Ferhunde Öktem ile söyleşi
Bir çocuk için zor bir yaşam 64

Çiğdem Ülker
Yeşilirmak'ın kıyısında: Amasya 68

Bilim Gündemi 71

Bilimkurgu Ansiklopedisi - T / Zühtü Bayar 74

İz Birakanlar/ Feyziye Özberk
Değerli halkbilimci Nejat Birdoğan 79

Yayın Dünyası / Ayşegül Yılmaz 87

Sahaf / Arda Odabaşı 91

Briç/ Enver Köksoy 93

Satranç / Ozan Çapan 94

Ödüllü Sözcük Bulmacası / Hikmet Uğurlu 96

Üniversite dosyasını açarken

Ceşitli yasa tasarılarıyla gündemdeki yerini koruyan üniversite tartışmaları, genellikle hedeflere kısıtlanmış biçimde "pragmatik bir düzlemde" yürütülüyor. Oysa üniversiteler, bilimi üretme ve ülkenin geleceğinin kurulmasında maddi bir güç haline getirme, verdikleri eğitim-öğretimle nitelikli insan gücümüzü yetiştirme, topluma öncülük etme ve bilimi halka hizmete dönüştürmede sahip olduğumuz başlıca kuruluşlardır. Bilim ve eğitim-öğretim, sonuçları genellikle dolaylı ve uzun erimli olan, bu nedenle de mutlakla bütünsel ve uzun erimi göz ardı etmeyecek bir yaklaşım içinde özenle planlanması gereken etkinliklerdir. Üniversiteler konusunda, dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmelerle bağlantılı bir perspektif altında stratejik bir yaklaşım oluşturmadan herhangi bir çözüm üretmek olanaksızdır. Yasa tartışmalarında ele alınan kısa erimli ve tekil sorunları sağlıklı bir çözüme kavuşturmak da, ancak böyle bir yaklaşım çerçevesinde olanaklı hale gelecektir.

Üniversite tartışmasına daha geniş ve bütünsel bir bakış açısı getirmek, önemli ve zorunlu olmakla birlikte, kesinlikle yeterli değildir. Oluşturulacak bu perspektif ve stratejik yaklaşımın, tekil sorunlarda bu yaklaşım doğrultusunda çözümlerin üretilmesi ve üniversitelerimizin bunlara uygun bir duruşu benimsemesiyle birleştirilmesi gerekir.

Bilim ve Ütopya'nın üniversite kitap dosyası, önümüzdeki sayılarda da sürdürülecek bu tartışmaya bir başlangıç olarak değerlendirilmelidir.

Bu sayıda yer alan Alpaslan Işıklı, Semih Koray ve Eren Omay'ın yazıları, dünyadaki ve ülkemizdeki gelişmelere koşut olarak, üniversite sorununun ülkemiz gündemindeki yerini ve çözümün nerede aranması gerektiğini belirlemeyi hedef alan yazılardır. Eren Omay, doğru üniversite anlayışının ne olması gerektiği sorusundan hareketle, üniversitenin toplumun yarattığı bir gerçeklik ola-

rak, onu oluşturan bireylerin bilinci- ni aşan bir kurum olduğu belirlemesini yapıyor. Genel olarak eğitim kurumlarının ve özel olarak üniversitelerinin tarih boyunca geçirdiği gelişimi, bu kurumların içinde doğdukları ve şekillendikleri toplumsal formatlarla ilişkileri içinde ele alıyor. Cumhuriyetimizi kuranların "üniversite ideası"nın, mevcut altyapının üstüya- pıya kendiliğinden bir yansımasının ürünü olmayıp, devrimci bir heyecan- nın eseri olduğunu saptıyor. Ancak Cumhuriyet üniversitesini kuranların toplumu-üniversite ilişkisinin nasıl olması gerektiğinin ve bu ilişki- nin öneminin bilincinde olduklarını ekliyor. Yazıda, Cumhuriyetin üniver- site ideasının, 1981'de YÖK'ün kurulmasıyla birlikte yerini, dışa ba- ğımlılık ilişkisinin bir yansıması ola- rak, ABD'nin şirket-üniversite mo- delinin kopyalanmasına terk ettiği belirtildikten sonra, günümüzün tem- mel görevinin, devrimci heyecanı di- rilterek, kendi üniversite ideamızı yeniden yaratmak olduğu sonucuna varılıyor.

Semih Koray, 1980 sonrası üniver- sitelerimizin küreselleşme süre- cinde nasıl yeniden şekillendirildik- lerini ele alarak, bu sürecin ülke so- runlarını üniversitelerimizin günde- minden uzaklaştırdığı sonucuna va- rıyor. Evrensellik, özgürlük, kuşku- culuk, demokrasi gibi kavramların içlerinin boşaltılarak sahtelerinin ya- ratılmasının bu süreçte oynadığı rolü değerlendiriyor. Yazıda, emperyalist merkezlerin gereksinimleri doğrultu- munda oluşturulan bilim gündeme- rinin, ezilen ülkelere nasıl dayatıldı- ğının mekanizmaları incelendikten sonra, yeni yasa tasarılarına yüklen- işlewin ne olduğu sorusu ortaya atılıyor. Üniversitelerimizi "ülkesiz- leştirmeyi" hedefleyen birinci darbe- nin, şimdi de "bilimsizleştirme" giri- şimiyle tamamlanmaya çalışıldığı sonucuna varıyor.

Alpaslan Işıklı'nın dosyada yer alan yazısı, Ankara Üniversitesi 2003-2004 ders yılı açılış töreninde verdiği açılış dersi. Yazıda hüküme-

tin, ülkemizde eğitimi, özel sermaye ve vakıflardan oluşan üçüncü sektöre terk etme niyeti ortaya konup, gelişmiş ülkelerde özel sektörden yüksek öğrenimdeki payı genellikle çok düşüken, az gelişmiş ülkelerde bu oranın çok yüksek olduğuna dikkat çekiliyor. Bilimin metalaştırılmasının, üniversitelerin ticarethane, öğ- rencileri de müşteri konumuna soktuğu, bilimi toplum yaşamından kopardığı belirleniyor. İktidarın, üniver- site yasa tasarılarının amacının demokratikleşmeyle ilgisinin olmadı- ğı, esas amacın kadrolaşma olduğu ortaya konuyor.

Ö. Aydın, S. Bilgen, S. Çıkrıkçı, İ. Ergenç, G. Müftüoğlu ve M. Yü- cel'in birlikte yapmış oldukları Ya- bancı Dille Yapılan Üniversite Eğiti- minin Anadili Becerileri Üzerindeki Etkisi başlıklı çalışmanın sonuçları- nı içeren kısa raporun sonuçları çok çarpıcı. Raporda, üniversiteye girişte benzer düzeyde bulunan öğrenciler- den yabancı dilde eğitim görenlerin. Türkçe eğitim görenlere göre anadili becerileri bakımında iki yıl içinde ne kadar geriye düştükleri belirleniyor.

Ersan Akyıldız'ın yazısı, ODTÜ Matematik Bölümü tarafından OD- TÜ rektörlüğüne sunulmuş bir rapo- ra dayanıyor. Yazıda, üniversitede kullanılan yükseltme ve atama ölçüt- lerinin, matematik alanındaki atf ta- rama dizinlerinin yapısı nedeniyle, amaçtan sapırtıcı etkileri belirlenip, alternatif ölçütler öneriliyor. Sergile- diği bağımsız duruş açısından, örnek alınması gereken bir çalışma.

Işık Bökesoy, toplumsal kültür ile bilimsel bulgular arasındaki ilişkile- ri genetik alanında ele alıyor. Konu- nun doğası gereği siyasilerin kendi- lerini en yakın konumda buldukları genetikten hareketle, bilim insanının toplumsal sorumluluğu sorununu ir- deliyor.

Dosyamızın başka bir yazısı da, dergimizin ve Bilkop'un kurucula- rından olan ve iki yıl önce genç ya- şta yitirdiğimiz Serhat Özyar'ın "2000'li Yılların Rektörünü Seçer- ken Nasıl Bir Üniversite?" panelinde yapmış olduğu konuşmanın metni. Serhat Özyar bu konuşmasında, üniver- sitenin Cumhuriyetin korunması

ve güçlendirilmesinde oynaması gereken öncü role dikkati çekiyor. OD-TÜ'de özellikle yardımcı doçentlerin alımında uygulanan usulleri, bilim gücünün inşası ve yönlendirilmesi açılarından değerlendirip, alternatif öneriler getiriyor. Bilimsel çalışmaya yeni bir heyecan getirmenin gereği üstünde duruyor.

Dosyamızın en önemli parçalarından biri de kuşkusuz "Üniversite Ütopyaları". Bu ütopyalar, bizi pragmatik bir düzleme sıkışmaktan kurtararak kolektif ütopyamızı kurmaya yarayacak temel yapı taşları. Üniversite içinden ya da dışından tüm okurlarımızın ütopyalarını bekliyoruz.

Bilkoop bünyesinde oluşturduğumuz Üniversite Komisyonu'nun bu kapak dosyasının hazırlanmasına ve tartışmanın sürdürülmesine temel oluşturması amacıyla hazırladığı bir araştırma gündemini aşağıda görüşlerinize sunuyoruz.

A- Üniversitemiz 1980 sonrasında nasıl "küreselleştirildi"?

"Özelleştirme"nin bu süreci gerçekleştirmede temel uygulama aracı olarak kullanılması; bilim ve eğitimin "kamu değerleri" olmaktan çıkarılıp, metalaştırılması.

a) "Yabancı dilde öğretimin" yaygınlaştırılması ve dilin yansız bir anlaşma aracı olmaktan çıkarılıp bir ideolojik egemenlik aracı haline dönüştürülmesi.

b) "Ulusal bilim gündemi" kavramının yok edilip, çeşitli dallardaki araştırma gündemlerimizin küreselleştirilmesinde;

(i) tarama dizinlerine tapınma derecesine varan bağımlılığın,

(ii) akademik atama ve yükseltme yönetmeliklerinin bu bağımlılığa uygun biçimde dönüştürülmesinin,

(iii) Altıncı Çerçeve Program kapsamında katılan AB projelerinin,

(iv) bölümlerin eğitim-öğretim etkinliklerinin değerlendirilmesinde başlatılan "akreditasyon" uygulamasının oynadığı rolün belirlenmesi.

c) Bilimin evrenselliği – gündemin ulusallığı: Bilimsel gerçeklerin, bilimde doğruluğun ve bilimsel bulgularının derinliğinin ölçütünün evrenselliğinin bilim gündemlerini kapsayacak biçimde genişletilmesi-

le yaratılan ideolojik bulanıklığın, sözde "uluslararası gündemin" ülkemiz araştırmacılarına dayatılmasında oynadığı rolün incelenmesi.

d) Tüm bu unsurların, Batı'nın karşı konulamaz biçimde ve doğası gereği üstün olduğuna ilişkin Batı-merkezli görüşlerle bir bileşimi olarak ortaya çıkan "özgüvensizlik" unsurunun bilim gücümüzde yarattığı yıkımın ve bu yıkımın ortaya çıkış biçimlerinden biri olarak "beyin göçü"nü ele alınması.

B- Küreselleştirilen üniversitemiz nasıl "bilimsizleştirilmeye" çalışıyor?

a) Dünyada ve Türkiye'de bilimin öncü rolünü yitirmesi; bilimin daruzmanlık alanlarına hapsedilerek "cürmü kadar yer yakan" teknik bir uğraşa indirgenmesi; demokrasi adına bilime ve bilim dışına eşit muamele yapılması ve post-modernizm ile Ortaç'ın bu yaklaşımda yakaladıkları uzlaşının incelenmesi.

b) Üniversite-sanayi, araştırma-üretim ilişkisinin, yalnızca kısa erimli ve doğrudan getirileri içselleştirebilen piyasa mekanizmalarının yönlendirmesine terk edilerek, bu ilişkilerde de bilimin artçı, bağımlı ve "sipariş üstüne çalışan" bir etkinlik konumuna sürüklenmesinin ele alınması; "bilgi toplumu" ya da "bilimsel teknolojik devrim" gibi betimlemelerin bu bağlamda incelenmesi.

c) Sipariş üstüne üretimin, toplumsal bilimlerde "makbul görüşlerin gerçekleştirilmesi"ni temel alarak; sağlık bilimlerinde ise belli ilaç ya da uygulamalarda sürüm artışını hedefleyerek yol açtığı "sahte bilim anlayışının" irdelenmesi.

d) Bilimsel gerçeklerin göreliliğinden kaynaklanan ve bilimin itici güçlerinden birini oluşturan "bilimsel kuşku"nun, bilim ile bilim dışı arasındaki ilişkiye genişletilmesinin; "bilimden özgür olmanın" üniversitede istenen özgürlükler kapsamına alınmasının; "Üniversitede bilim mi, başka şey mi yapılacak?" sorusunun yanıtının demokrasi adına seçimin konusu yapılmasının değerlendirilmesi.

e) Bilimin öncü rolüne ve düşünsel yaşamın her alanında ülkenin

önünü açıcı işlevine yeniden kavuşturulması için üniversite özzerklığının öneminin değerlendirilmesi.

C- Bilimin temelini oluşturan insan gücünün inşası ve dağılımı hangi mekanizmalarla gerçekleştiriliyor?

a) Üniversite giriş sınavının, öğrencileri, puanların para, bölümlerin taban puanlarının da fiyat olduğu bir piyasa uyarınca bölümlere dağıtmasının, gerek öğrencilerin yetenek ve yönelimleri, gerekse ülkenin gereksinimleri ile uyumsuzluğunun incelenmesi.

b) Üniversite mezunlarının bilgi üretimi ile nihai mal üretimi arasında piyasa mekanizması uyarınca dağılımının verimlilik açısından uygunsuzluğunun ele alınması.

c) Üniversite ve araştırma kurumlarında çalışan araştırmacıların alanlarına göre dağılımlarının, ülkenin kısa, orta ve uzun erimli hedefleriyle uyumunun irdelenmesi.

d) Son yıllarda uygulanmış olan öğretim üyesi yetiştirme programlarının ve bu amaçla oluşturulmuş yurt dışı burs programlarının yürütülüş ve sonuçları açısından değerlendirilmesi.

e) Özellikle doktora düzeyinde yurt dışına gidişten kaynaklanan beyin göçünün incelenmesi; ülkemizdeki üniversitelerin bilim gündemimiz uyarınca seçilmiş alanlarda oluşturacakları yetkinlik merkezlerinin doktora programlarıyla desteklenmesinin beyin göçünü azaltma ve gidecek tersine çevirme açısından sağlayacağı olanakların araştırılması.

D- Üniversite ütopyamız

a) Bilimin yeniden öncü rolüne kavuşturulmasının insanlığın önünde açacağı yeni ufukların düşünün görülmesi; bu ütopyaların gerek dünya, gerekse Türkiye tarihindeki köklerinin araştırılması; ülkemizin bu konuda oynayacağı öncü rolün onu nasıl yeni uygarlığın taşıyıcıları arasına sokacağı ve bu açıdan üniversitemizi düşen işlevin irdelenmesi.

b) Öğrencilerin ve genç araştırmacıların gözüyle üniversitemizi ve onlara ilişkin gelecek düşümlerini getirmesi.

'Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü' sahibini buldu

24 Nisan 2002'de yitirdiğimiz değerli bilim insanı, *Bilim ve Ütopya* dergisi ve Bilim ve Ütopya Kooperatifi'nin kurucusu Dr. Serhat Özyar'ı, anısını, bilimi ülke yaşamında maddi bir güç haline getirmeye katkıda bulunarak yaşatmak amacıyla oluşturulan bir ödülle anadık. Bu ödül üç örgüt tarafından veriliyor: Bilim ve Ütopya Kooperatifi, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası ve ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği. Sevgili Serhat'ın geride bıraktığı dostluk ve sevgi, bu üç örgütün örnek oluşturacak bir yapıcılık ve dayanışma içinde çalışmasını sağlıyor.

Bu yıl ikinci kez verilen ve artık kurumsallaşmaya başlayan, 'Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü' 26 Nisan Pazartesi ODTÜ'de Elektrik ve Elektronik Mühendisliği Bölümü Sevim Tan Amfisi'nde yapılan bir törenle verildi. Seçici kurul, ödüle aday olan dokuz değerli doktora çalışmasından ikisine ödül verilmesini kararlaştırdığını açıkladı. Bu çalışmalar: Dr. İlkey Bakırtaş'a ait "İçer Akışkanla Dolu Değişken Yarıcaplı Elastik Tüplerde Nonlineer Dalga Yayılımı" ve Dr. Ceyhan Karpuz'a ait "Mikrodalga Filtrelerinin Minyatürizasyonu için Yeni Planar Rezonatörlerin Tasarımı" başlıklı tezlerdir.

Törene; ODTÜ'de Elektrik ve Elektronik Mühendisliği Bölümü Dekanı, ödülü veren üç örgütün yöneticileri, sevgili Serhat'ın ve eşi Çim'in aileleri, ve arkadaşları katıldılar. Bu yılki törende, Serhat Özyar'ı, ödülü ve ödülün etkisini tanıtan çok güzel konuşmaların ardından ödül dağıtımı ve kokteyl yapıldı. Ödül verilen genç bilim insanlarını tanıtan, onların katkılarını, ödülleri gerektirlerini açıklayan ve anma konuşmalarını içeren bir

dosyayı Haziran sayınızda yayımlayacağız.

Sevgili Serhat, 'Paltosunun bir cebine koyduğu aklı, diğer cebine koyduğu yüreğiyle' topluma ve bizlere örnek olmaya devam ediyor...

ODTÜ'de Bilim ve Ütopya Topluluğu Kuruldu!

ODTÜ'den bütün *Bilim ve Ütopya* okurlarına merhaba! Size çok sevineceğiniz bir haber vermek istedik. Bir süredir kurma çalışmalarını sürdürdüğümüz Bilim ve Ütopya Topluluğu, ODTÜ Kültür İşleri Müdürlüğü kapsamında kuruldu. Artık topluluğumuzla bilim, sanat ve edebiyat konularında çok çeşitli etkinlikler yapabileceğiz. İlk etkinliğimizi 19 Mart Cuma günü büyük bir heyecanla gerçekleştirdik. Etkinliğimiz: "Doğu'da Bilim Var mıydı?" başlıklı bir paneldi. BİLKOOP Başkanı Prof. Dr. Semih Koray ve Ankara Üniversitesi Bilim Tarihi Kürsüsü'nden Doç. Dr. Yavuz Unat panelde konuşmacı olarak bulundular. Yoğun ilgi gören etkinlik yaklaşık üç saat sürdü. Doğu biliminin ve Doğulu bilgilerin tanıtılması gerektiği panel esnasında bir kez daha anlaşıldı. Topluluğumuz ikinci etkinliğini *Leman* dergisi ya-

zarı Nihat Genç'in katılımıyla, popüler kültür üzerine yapacak. Tüm dostlarımızın yardımlarını bekliyoruz. ODTÜ'de okuyan öğrenciler bize uyulurim81@yahoo.com adresinden ulaşabilirler.

Topluluk Başkanı:

Uğur Yıldırım, Fizik 2. sınıf

Mevlüt Kaplan Edebiyat Ödülü '2004

İzmir'de Özgür Eğitim Yayıncılık'ın eğitimci yazar Mevlüt Kaplan adına her yıl geleneksel olarak düzenlediği "Ödüllü Kitap Yazar Yarışması", 2004 yılı için "ÇOCUK ÖYKÜLERİ" dalında gerçekleştirilecek.

Amaç

Çocuk yazarlarımızı özendirmek, yapıtlarını değerlendirmek, nitelikli yapıtlarla çocuk düzeyine uygun, yazımızı zenginleştirmek.

Koşullar

1) Konu ve öykü sayısı seçimi serbest. Anlatım ve içerik 8-12 yaş düzeyini kapsayacak.

2) Dosyayı 40 sayfadan az 50 sayfadan çok olmayacak. Her sayfada 150 sözcük bulunacak. (A4 boyutlu) kâğıda çift aralıklı olarak daktilo ya da bilgisayarla yazılacak. Yarışma 2003-2004 yılında yayımlanmış öykü kitaplarına da açıktır.

3) Dosya halinde gönderilecek öyküler ve kitaplar, daha önce ödül almamış özgün öykülerden oluşacak.

4) Yarışmaya katılma süresi 9

dünyam

bilim ve ütopya topluluğu kuruldu

Bilim ve Ütopya Topluluğu 2003-2004 Öğretim Yılına İkinci döneminde kuruldu. Topluluğun kurucusu anısına seçici başkan Uğur Yıldırım şöyle açıkladı: "Topluluğun amacı üniversite ortamında öğrencilerle kendi bilimsel çalışma alanlarında dışındaki öğrencilerle de bilim iletişim, bilim politikaları, etik ve politika, bilim tarihi vb. konularda tartışmalarını, diyaloglarını, ortak çalışmaları, öğrenci topluluklarının birliğine dair çalışmalarını her alanında bir araya getirmektir. Bilim ve Ütopya Topluluğu, bilimsel ve edebiyat alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir. İlk etkinliğimiz "Doğu'da Bilim Var mıydı?" başlıklı bir paneldi. BİLKOOP Başkanı Prof. Dr. Semih Koray ve Ankara Üniversitesi Bilim Tarihi Kürsüsü'nden Doç. Dr. Yavuz Unat panelde konuşmacı olarak bulundular. Yoğun ilgi gören etkinlik yaklaşık üç saat sürdü. Doğu biliminin ve Doğulu bilgilerin tanıtılması gerektiği panel esnasında bir kez daha anlaşıldı. Topluluğumuz ikinci etkinliğini *Leman* dergisi ya-

zar Nihat Genç'in katılımıyla, popüler kültür üzerine yapacak. Tüm dostlarımızın yardımlarını bekliyoruz. ODTÜ'de okuyan öğrenciler bize uyulurim81@yahoo.com adresinden ulaşabilirler.

BİLİM ve ÜTOPYA Topluluğu

Eylül 2004 saat 17.00'ye kadardır.

5) Yarışmaya seçici kurul üyelerinin yakınları giremeyecek.

6) Yazarlar tanınmış oldukları adla katılacak.

7) Yarışmaya beş suret gönderilecek ve geri verilmeyecek.

8) Yarışmaya dosya ya da kitaplardan birine, yazarın kısa özgeçmişi, iki fotoğrafı, açık adresi, telefon numarası eklenecek.

Ödüller

9) Birinciye: 400, ikinciye: 200, üçüncüye: 150 milyon lira ödül, plaket ve birer dizi kitap verilecek.

10) Dereceye giren yapıtlar bir sözleşme yapılarak kitaplaştırılacak.

11) Mansiyon ve Seçici Kurul Özel Ödülü'nü alan iki kişiye 100'er milyon, plaket ve bir dizi ödüllü kitap verilecek.

Seçici Kurul

Talip Apaydın, Tarık Dursun K., Sami Karaören, M. Yaşar Bilen ve Mevlüt Kaplan'dan oluşuyor.

Yazışma adresi

Özgür Eğitim Yayınları, 858 Sok. Paykoç Han Ho: 9/B-C Konak/İzmir

Tel: (0232) 484 10 39-445 81 87
Fax: (0232) 489 87 52

Bir devrim öyküsü: Nutuk

Her düşünce, her eylem zamanla kendini yeniler. Ancak özü, çizgisi değişmez. Atatürkçüyüm, diyenlerin bu denli çeşitlendiği günümüzde, Atatürkçülüğü herkes kendine göre anlatmış ya da anlamış. Çağdaş uygarlık hedefinden söz ediliyor, ama o hedefe giden yol herkesçe, farklı. Demokrasiden söz ediliyor; ne yazık ki her siyasal düşünce, önce kendine bir Atatürk cilası atıyor. Ben, bütün bunları, Atatürk'ü öğretme ve öğrenme çabamızın eksikliğine, tembelliğimize bağlıyorum.

Atatürk'ü tanımanın yolu, Atatürk'ü okumak gerekir. En kapsamlı kaynak kuşkusuz *Nutuk*. Böyle bir eseri okumak, ilk bakışta size zor ve yorucu gelebilir. Bunda kuşkusuz okullarımızdaki soyut ve ezberci tarih anlayışının da payı var. Ayrıca *Nutuk* adı da soğuk geliyor bize; çünkü bu vatan için ne nutuklar söylendiğini çok iyi biliyoruz. Oysa *Nutuk*, Kurtuluş ve Kuruluş'un öyküsüdür. Bugünün diline uyarlandığına göre, hiç sıkılmadan, tarihi bir roman gibi de okunabilir. Ayrıca Atatürk'ün üslubundaki coşkuyu düşünün, Onuncu Yıl Nutku'nun kulaklarımızda o her zaman taptaze kalan sesini düşünün. *Nutuk*'ta da aynı coşkuyu, aynı edebi tadı mutlaka bulacaksınız.

Nutuk, bir devrim eylemin öyküsüdür. Kurtuluş Savaşı ile cumhuriyete dönüşümün öyküsü. Atatürk bu söylevinde bu devrimin ilkelerini ve pratiğini belgelerle anlatır. Bu devrimle yeni bir çağ başlamaktadır: Ulusal Kurtuluş Savaşları Çağı. Bu öykü aşama aşama bağımsızlaşmanın, ulusallaşmanın ve çağdaşlaşmanın öyküsüdür. Önce yarı sömürge haline getirilmiş, sonra işgal edilmiş, parçalanmış bir Asya devletinden, "az zamanda büyük işler yapan", ulus gücüne dayanan, gerçekten bağımsız, yepyeni bir devlet yaratmanın öyküsüdür.

Atatürk *Nutuk*'a başlangıç olarak Samsun'a çıktığı günü seçer. Kurtuluş Savaşı'nı ve cumhuriyetin kuruluşunu anlatır; sonra da çözüm bekleyen sorunları, bütün ayrıntılarıyla gözler önüne sererek konuşmasını bitirir. Atatürk'ün asker yanı sıra düşünür yanının özdeşleşerek nasıl "devrimci" bir kişilik ortaya çıktığını görürüz. *Nutuk*, bir savaş öyküsünden çok, Tanzimat öncesinden başlayıp 1919'lara kadar gelen eski-yeni, gerici-ilerici kavgasının bir kesitini yansıtır. Bu kavganın elbette biteceği yok; yaşamın, var olmanın itici gücüdür o. Atatürk'ün güncelliğini korumasında elbette bu kavganın da payı var. Öyleyse her

Bilim ve Ütopya Kooperatifi İzmir Bürosu Söyleşileri

7 Mayıs 2004

"Değişen Dünya Dengeleri ve
Avrasya Seçeneği"

Yrd. Doç. Dr. Cüneyt Akalın

Saat: 18:00

Adres: İzmir Sanat Kültür Park
Bilgi için: 0 232 445 68 70

zaman Atatürk karşıtları da olacak-
tır. Onlar, Atatürk yaşarken de vardı,
bugün de var. Öyleyse Atatürkçü-
yüm diyen bizlere düşen görev, Ata-
türk devrim ve ilkelerini kaynağın-
dan öğrenip, onun, her çağda özünü
koruyan ama kendini yenileyen çiz-
gisini doğru algılamaktır. Eylemimi-
zin mihenk taşı budur

Nutuk, Kasım 1927'de yapılmış
otuz altı saatlik bir konuşmanın met-
nidir. Özellikle 1925-1927 arası siya-
sal tarihimiz açısından ilginç bir dö-
nemdir. Atatürk karşıtlarının kılıçla-
rını kınından çıkardıkları yıllardır.
Bir yanda Şeyh Said İsyanı, Terakki-
perver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatıl-
ması, İzmir Suikasti, İstiklal Mah-
kemelerinin kurulması, Takrir-i Sü-
kûn Yasası; öte yanda tekkelerin ve
tarikatların kapatılması, Şapka ve
Giysi Devrimi, Medeni Kanun'un ve
Türk Ceza Kanunu'nun kabulü. Bun-
ların hepsi bu iki yıl içinde olmuştur.
Çağdaşlaşmanın ve ona direnmenin
iyece işme kazandığı yıllar.

Atatürk'ün böyle bir ortamda,
kuşkusuz bazılarıyla hesaplaşması,
yaptıklarının gerekçelerini belirtme-
si, öğretisini topluma ayrıntılı biçim-
de anlatması gerekirdi. Eyleminin
her aşamasında bir zamanlama usta-
sı olan Atatürk işte bu gereği yerine
getirmiştir. Gerçi bugüne değin, bu
gereği duyan kaç siyasi önder tanı-
dık, hiç sormayın, o ayrı bir konu!

Atatürk niçin hesaplaşmak gereği
duymuştu ve kimlerle hesaplaşa-
caktı? Devrimci bir önder olan Ata-
türk, zaman zaman kendisine, özel-
likle de eylemine karşı duyulan
inançsızlıklarla savaşmak zorunda
kalmıştır. Bu inançsızlığı gösterenler
öyle sıradan kişiler de değildir. Ağzı
laf yapan kamuoyu önderleri ve
Kurtuluş Savaşı başarıyla taçlan-
mış ünlü askerlerdir. Her gerçek
devrimcinin yaptığı gibi Atatürk de
cumhuriyetin niteliklerinden kuşku
duyan, soru soran arkadaşlarını saf
dışı bırakmakta hiç tereddüt göster-
memiştir. İşte *Nutuk*, bu saf dışı bı-
rakmanın gerekçelerini açıklamakta-
dır ve artık geri dönüşün olmadığı
bir güzel vurgulamaktadır. *Nutuk*,
Kurtuluş Savaşı'nda görev almış,
Milli Mücadele Hükûmetlerinde ba-

kanlık hatta başbakanlık yapmış; an-
cak kuruluş aşamasındaki uygula-
maları, devrimleri kafalarına bir tür-
lü sığdıramamış ya da hırslarına gem
vuramamış kişilerin çelişkilerini, acı
sonlarını gözler önüne sermektedir.
Kısaca gerçek bir devrimci, gerekti-
ğinde herkesle işbirliği yapar; çünkü
güç birliğine gereksinim vardır. An-
cak başarı, saptanmış yolda kararlılık-
la yürümeyi gerektirir. Bu kararlılığı
gösteremeyenler, elde edilen başarı-
yı kesintiye uğratacak olanlar gecik-
meden ortadan silinir. Çünkü böyle-
leri anılarına sıkı sıkı sarılarak ya da
kadirbilirlik adına duraksayarak
devrimi yolundan saptıracaklardır.
Devrimlerin başarısını sağlayan, za-
manlama ustası olan gerçek önder-
lerdir. Atatürk bunu yapmıştır, zama-
nında yapmıştır.

Nutuk'un tümü okunduğunda
Atatürkçülük öğretisinin ne olduğu
ortaya çıkar. Amaç, ulus egemenliği-
ne dayalı, tam bağımsız bir Türk
Devleti kurmak ve onu sonsuza de-
ğün yaşatmaktır. Bu amaca ulaşmak
için "uygulamaları birtakım aşamalara
ayrarak, adım adım yürüyerek he-
defe ulaşmak, ulusun duyuğu ve dü-
şüncelerini yönlendirip harekete ge-
çirmek" gerekir. Böyle bir yöntem
izlendiği içindir ki bazı hedefler,
Mustafa Kemal'in kafasında, günü
gelineye kadar "Milli bir birlikte
yola çıkanlar arasında birtakım kır-
gınlıklara ve ayrılıklara neden ol-
muştur. Birinin kafasına Kurtuluş Sa-
vaşı sığmıştır; ama saltanatın kaldırıl-
ması sığmamıştır. Ötekinin kafasına
her şey sığmıştır da laikliğin ilke
olarak kabul edilmesi bir türlü sığ-
mamıştır. Onca yıla kar-
şın laikliği kafasına
sığdıramayan ne
çok insan var.
Kafayı o denli
sıkarsan, elbet-
te sığmaz.

Tam bağımsız bir
devletin kurulması an-
cak ulusun gücü ve de-
steğiyle sağlanabilir.
Umutsuzluk, çaresizlik
ve yokluk yerini güven,
inan ve gönce bırakma-
lıdır. Bu da ancak devingen ve
devrimci bir düşünce yapısına sahip

olmakla gerçekleştirilir. *Nutuk*'ta
saptanan amaçları korumakla gençli-
ğin görevlendirilmesi işte bu yüz-
dendir. *Nutuk*'u önemli kılan izlene-
cek yol için gelecek kuşaklara tuttu-
ğu ışıktır. *Nutuk*'u salt bir hesaplaş-
ma ve hesap verme öyküsü olarak al-
gılsak büyük ölçüde aldanır, ken-
dimiz de iki arada bir derede kalırız.

Nutuk'ta somutlaşan Atatürkçü-
lük; akıldır, bilime ve tekniğe da-
yanmaktadır, tam bağımsızlıkla öz-
deşleşmiş ulusal egemenliği amaçla-
maktadır; bu yüzden ileriye dönük,
yeniliklere açık devingen ve devrimci
bir öğretidir.

Tahsin Şimşek

**Türkiye'nin ilk
genetik portalı:
www.genbilim.com**

Türkiye'nin ilk ve tek genetik si-
tesi Çukurova Üniversitesi'nin
çok değerli akademisyenleri ve üni-
versitenin desteği ile dört aydır yayı-
nını aralıksız sürdürüyor. Site, basın-
da yer almayan genetik alanındaki
pek çok ilki sayfalarına taşıyarak
okuyucularının bu bilim dalı hakkın-
da ayrıntılı fikir sahibi olmalarını
sağlıyor. Örneğin, Çukurova Üniver-
sitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyo-
loji Bölümü öğretim üyelerinden
Moleküler Biyoloji Anabilim Dalı
Başkanı Prof. Dr. Ömer Çolak, Ame-
rika'da ölümsüzlük mantarı olarak
bilinen *Ganoderma Lucidium*'un
üretimini başardı. Çin'de 2 bin yıldır
hastalıkların tedavisinde etkin olarak
kullanılan, günümüzde insan sağlığı-
mı tehdit eden 20 kadar hastalığa iyi
gelen ve dünya piyasalarında ki-
logram fiyatı bin dolar civa-
rında olan mantar türü Ana-
doğu'da da çok seyrek olarak
bulunmaktadır.

Bunun gibi pek çok ha-
bere ulaşmak için
www.genbi-
lim.com adresini
tıklamanız yeterli.

Mesut Darendeli

Derin Uzaya gömülmüş bir okyanus tanrıçası

Bilim adamları, dünyadan 12.8 milyar km uzaklıkta, yoğunluğu fazla olmayan yarısı buzla kaplı diğer kısmı ise kızılımsı kayalıklardan oluşan gezegenimsi bir cismi belirlediler. Gözlem adı 2003 VB12, en azından Sedna adı onaylanana kadar.

Yard. Doç. Dr. Metin Altan

(Anadolu Üniversitesi Uydur ve Uzay Bilimleri Araştırma Enstitüsü)

Tarih boyunca yapılan keşiflerde, antik Yunan ve Roma tanrıalarının adları Güneş Sistemi'ndeki tüm gezegen ve uydulara verilmiştir. Uluslararası literatürde kabul görmesini onaylayan *International Astronomical Union* (Uluslararası Astronomi Birliği, UAB) güneş sistemi cisimlerinin adından sorumlu komitesi *Small Body Nomenclature*, antik Roma'nın aşk tanrıçası Venüs, Roma'nın savaş tanrısı Mars gibi bir çok mitolojik kahramanı gezegen ismi olarak belirlemiştir. Sorumluluğunun bilincinde olması, geçmişte başkaları tarafından verilen isimleri değiştirme yetkisini kullanmasını da gerektirmiştir. Örneğin 18. yüzyılda astronot Herschel, kendisini destekleyen Kral 3. George için *Georgian Sidus* adını bir gezegene vermişti. Ancak, 1781'de Johann Bode gezegen için Satürn'ün babası olan Uranüs'ü koydu ve bu isim UAB tarafından onaylandı. Günümüzde klasik çağ Roma ve Yunan isimlerinin yapılan keşiflere yetiştirmediği görüşünde olan bilim adamları, gelecekte Kelt, Eskimo, İnka, Çin ve Hint gibi diğer kültürlerin mitoloji kahramanlarının isimlerinin, yapılan keşiflere verileceğini düşünmektedirler.

UAB'nin sorumluluğunu bir kez daha yüklenmesini gerektirecek önemli bir keşif 14 Kasım 2003 tarihinde gerçekleşmişti. Hawai Gemini Gözlemevi'nde, California Teknoloji Enstitüsü'nden Dr. Michael Brown ve Dr. Chad Trujillo ve Yale Üniversitesi'nden, New Haven, Conn., Dr. David Rabinowitz, üç yıldır sürdürdükleri dış güneş sistemi projesi kapsamında, dünyadan 12.8 milyar km uzaklıkta (dünya ile arasındaki mesafe dünya ve Plüton arasındaki mesafenin üç katı), yoğunluğu fazla olmayan yarısı buzla kaplı diğer kısmı ise kızılımsı kayalıklardan oluşan gezegenimsi bir cismi belirlediler.

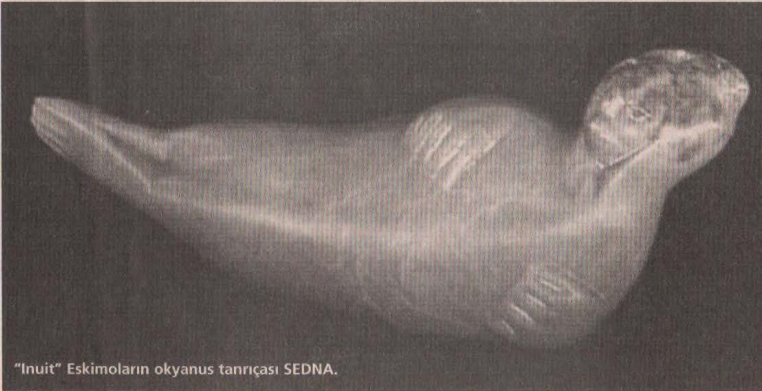
UAB'nin sorumluluğunu bir kez daha yüklenmesini gerektirecek önemli bir keşif 14 Kasım 2003 tarihinde gerçekleşmişti. Hawai Gemini Gözlemevi'nde, California Teknoloji Enstitüsü'nden Dr. Michael Brown ve Dr. Chad Trujillo ve Yale Üniversitesi'nden, New Haven, Conn., Dr. David Rabinowitz, üç yıldır sürdürdükleri dış güneş sistemi projesi kapsamında, dünyadan 12.8 milyar km uzaklıkta (dünya ile arasındaki mesafe dünya ve Plüton arasındaki mesafenin üç katı), yoğunluğu fazla olmayan yarısı buzla kaplı diğer kısmı ise kızılımsı kayalıklardan oluşan gezegenimsi bir cismi belirlediler.

Gözlem adı 2003 VB12, en azından Sedna adını UAB onaylayana kadar.

Kuzey Kutbu'na yakın bölgelerde yaşayan Eskimoların halk hikâyelerinde anlatılır Sedna. Babası tarafından Buz Denizi'nin soğuk sularına gömülmüş ve derinliklerde unutulmuş güzel bir kadın, Tanrıça.

San Diego yakındaki, Caltech's Palomar Gözlemevi'nin 48-inch Samuel Oschin Teleskobu ile astronomlar tarafından bir "maden" olarak nitelendirilen ve Güneş Sistemi'nin doğuşu sırasında arta kalanlar olarak yorumlanan Kuiper Kuşağında ortaya çıkarıldı Sedna.

2001 yılından bu yana, Kuiper kuşağında 40 önemli cismin keşfini sağlayan önemli bir çalışma sürdürülmektedir. Çalışma kapsamında Güneş Sistemi'nin dışı güney California'da Polomar Gözlemevi'ndeki *Plomar QUEST camera* ve *Samuel Oschin Telescope* kullanılarak taranmaktadır. Bu sistemle cisimleri bulabilmek için, küçük bir bölgenin karanlık bir gecede üç saat boyunca üç fotoğrafı alınır ve hareket eden bir şeyin olup olmadığı araştırılır. Milyarlarca yıldız ve galaksi sabit kalırken, uydur, gezegen, asteroid ve kuyruklu yıldız hareketleri, çalışmanın temel mantığını oluşturmaktadır. Oort bulutunun iç kısmında bulunan cisimler çok uzaktadırlar ve çok

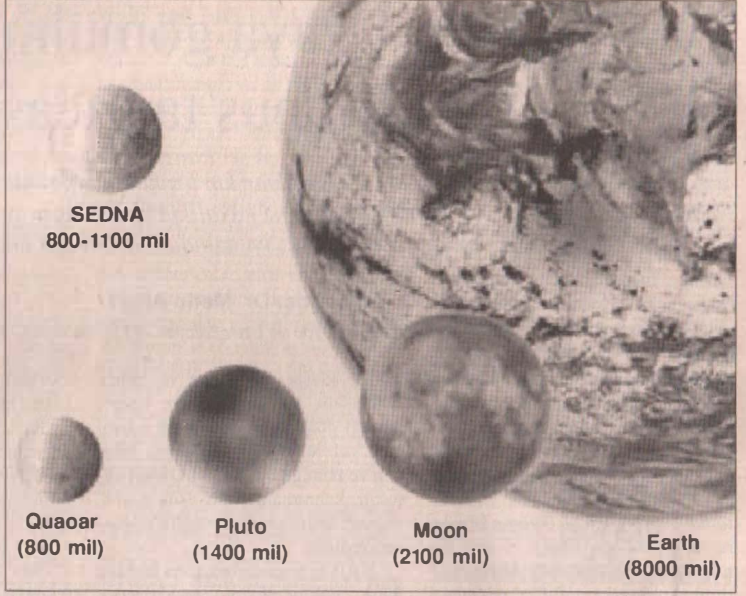

"Inuit" Eskimoların okyanus tanrıçası SEDNA.

yavaş hareket ederler. Sedna da bu şekilde yapılan çalışmalar sırasında bulunmuştur.

Ancak bir çok bilim adamı Sedna için Kuiper kuşağının elemanı fikrine şiddetle karşı çıkmaktadır. Kuiper kuşağı Neptün'ün ötesinde buz yapılı bir asteroid kuşağıdır ve onun 50 AB uzaklıkta (Astronomik Birim-Dünya ile Güneş arasındaki ortalama uzaklık) oldukça keskin bir sınırı olduğunu destekleyen güçlü kanıtlar vardır. Sedna, yörüngesinin özelliğinden dolayı 76 AB'den daha yakına gelemediğinden, iç Oort bulutu cismi olarak değerlendirilmek çok daha doğru olacağını savunmaktadırlar. Bu tür cisimler Neptün ve güneşin etrafında dö-

nen buzlu gezegenimsilerdir. Kuiper kuşağında bugüne değin 400'ü aşkın cisim saptandı. Yüzlerce buzdan göktaşı içeren Kuiper Kuşağı'nda, 2000'de Varuna (900 km), 2001'de Ixion (1.065 km) ve 2002'de Quaoar (1.200 km) gezegensileri tespit edilmişti. Binlerce benzer cisimleri barındıran Kuiper kuşağı yeni keşiflere gebe bir bölge. Teknoloji günümüzdeki hassasiyetine çok kısa bir süre önce ulaştı. Bundan altı yedi yıl önce güçlü kamera, robotik teleskop ve uydut teknoloji si günümüzdeki kadar gelişmiş değildi. Clyde Tombaugh Pluto'yu 1930'da fotoğraf plakaları ile keşfetti. Günümüzde fotoğraf plakaları yerine çok daha duyarlı olan CCD (Charge Coupled Devices) ve verilerin elde edilmesi ve analizlerinin yapılması için çok gelişmiş bilgisayarlar kullanılmaktadır. Son zamanlarda belirlenen cisimlerin fotoğraf plakaları ile belirlenmesi imkansızdır. Günümüzde küçük cisimleri bulmak için robotik bir teleskoba monte edilmiş 172 Megapiksel kamera kullanılıyor. Fakat yine de günümüz teknolojisi ile sadece

Sedna'nın Güneş Sistemi'ndeki Yer ve uydusunda dahil olduğu Pluto ve Quaoar gibi diğer cisimlerle karşılaştırılması.

gökyüzünün yüzde 15'ine bakılabilir. Bu yüzde dilimi, yapılan çalışmalar sürecinde artmaktadır. Sedna benzeri başka iç Oort bulutu cismi olması çok muhtemeldir ve zaman içerisinde bulunacağına inanılmaktadır.

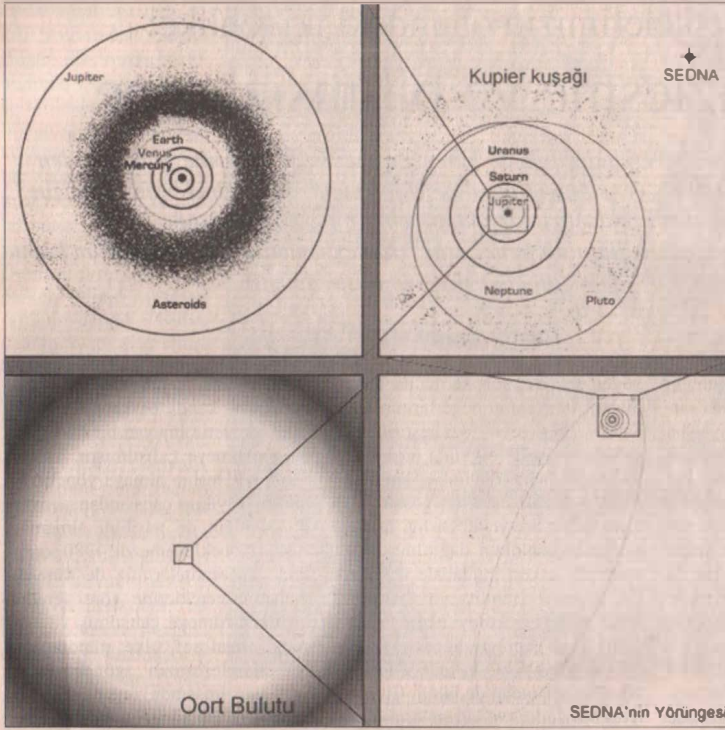
Sedna'nın keşfi, aynı zaman diliminde Şili, İspanya, Arizona ve Hawaii'deki teleskoplarca da doğrulandı. Rabinowitz'in açıklamasına göre Sedna'nın bir uyduya sahip olduğunu gösteren kanıtlar da var. Kepler kanunlarına göre Sedna gibi oldukça eliptik bir yörüngeye sahip cisimler, yörüngedeki zamanlarının büyük bir bölümünü güneşten uzakta geçirirler. Sedna'yı en yakın geçişi sırasında gördüğümüzde çok daha fazlası bizim göremeyeceğimiz kadar uzaklıkta ve çok düşük bir parlaklıktadır. Sedna, Pluto'nun 1/2 ile 3/4 kadar büyüklüktedir. Kuiper kuşağı cisimleri ve asteroidler gibi birçok güneş sistemi cismi bizim kolay kolay göremeyeceğimiz kadar küçük cisimlerdir. Fakat iç Oort bulutunda, Kuiper kuşağı ve asteroidlerin toplamından çok daha fazla kütle olduğu

düşünülmektedir.

Sedna'nın bu kuşaktaki diğer cisimlerden farklılığı, kendisine özgü bir yörüngeye sahip olmasıdır. Arizona'daki Tenagra Gözlemevi Sedna'nın yörüngesi üzerinde ciddi çalışmaları yürütmektedir. Yörüngenin enberi noktasında (en yakın noktasında) 76 AB uzaklıkta olduğu belirlenmiştir. Güneş Sistemi'ndeki diğer cisimlerden yüzde 60 daha büyük bir en beri uzaklığına sahiptir.

Güneş'ten 130 milyar km uzakta (900 Yer Güneş uzaklığı) ve yörünge dönemi boyunca Güneş'e çok kısa bir süre için yaklaşmasından dolayı, yüzey ısı son 4.5 milyar yıldır -240 derece civarında kalmıştır. Spitzer teleskobunun bile bu çok uzak, soğuk cismin sıcaklığını belirleyememiştir, ancak tahminlere göre çapı 1700 km den büyük olmaması gerekmektedir (Pluto'dan küçük), Pluto ve Quaoar arasındaki uzaklığın yarısı kadar.

Amatör astronomlarca ulaşılması imkansız olan Sedna'nın yaklaşık olarak parlaklığı 20.5 kadirdir, 2004 Mart ayında Sedna, güneybatıda gü-

Sedna'nın yörüngesi.

neşin batısından hemen sonra. akşam gökyüzünde Mars doğrultusunda ve çok parlak bir durumda olan Venüs ile bir üçgen yapacak konumda bulunabilecek pozisyona gelmiştir. Gemini ve Keck teleskopları ile yapılan gözlemler farklı sonuçlar verse de, çalışmalar kapsamında yapılan ısısal gözlemler sonucunda, bünyesinde Charon ve Pluto gibi su ve metan buzunun olabileceği tahmin ediliyor. Şili'deki 1.3 metrelik SMARTS teleskobundaki gözlemlerden, yaklaşık 40 günlük bir dönme dönemine sahip olduğu belirlenen Sedna'nın Güneş Sistemi'ndeki en kırmızı cisimlerden biri olduğu doğrulanmıştır. Güneş Sistemi'ndeki cisimlerden sadece Merkür ve Venüs, Sedna'nın bir uyduya sahip olmasından dolayı daha yavaş döner.

Yıllardır bilim adamları Pluton konusunda fikir ayrılığı yaşamaktadır. Fiziksel özellikleri ve izlediği sı-

radışı yörüngesi ile Güneş Sistemi'ne ait bir gezegen olma standardında olmadığı görüşünde olanlar, 2300 kilometre çapındaki Pluton'dan sonra keşfedilen en büyük nesne olan Sedna'yı da Güneş Sistemi gezegen ailesinin dışında tutmaktadırlar. Gökteşinden daha büyük, ancak Güneş Sistemi'ndeki gezegenlerden de daha küçük bir boyuttadır. Sedna'nın gündeme gelmesi, gezegen tanımının yeniden sorgulanmasına neden oldu. Bir çok bilim adamı Pluton ve Sedna'yı başka bir statüde inceleyerek Güneş Sistemi gezegenlerinden ayırmakta, diğer bir grup ise Pluton'un yerine Sedna'yı sistemin gezegen ailesine dahil etmeyi uygun bulmaktadır. Her iki durumda da Güneş Sistemi bilgi birikimi, literatürü ve eğitim müfredatları değişecektir. Eğer Pluton'un gezegen sayılması için belirlenen standartlar Sedna içinde sağlanırsa Güneş Sistemi'mizin on gezegeni olacak. Ancak yine de bir gökta-

şının gezegen olarak vasıflandırılabilmesi için konunun uzmanları tarafından oluşturulan ekipler tarafından yapılan, duyarlılığı kuvvetli ve yüksek çözünürlüklü gözlemler ile kaliteli bilimsel çalışmaların ürünleri değerlendirilerek sonuca gidilmelidir.

Sisteme ait gezegen standardının en önemli maddesi, gökteşinin bağımsız yıldız merkezli bir yörüngeye sahip olmasıdır. Sedna, Güneşimiz etrafındaki dönüşünü 10500 yılda tamamlayabilen ve uzun çapı 135 milyar kilometre olan bir yörüngeye sahiptir. Güneş Sistemi'ndeki en uzak cisim olan Sedna, Pluton'un ötesinde bir yörüngede dönmektedir.

Aynı zamanda Sedna'nın keşfi, varlığına teorik olarak inanılan ve kuyruklu yıldızların doğuşuna kaynaklık ettiği varsayılan buz parçacıklarından oluşan "Oort Bulutu"nun varlığını da doğrulayıcı bulgular sunuyor. Benzeri pek görülmeyen belirgin bir eliptik yörüngeye sahip olan Sedna, benzer cisimlerin Oort bulutunda olduğu kabulünü desteklemektedir. Bu kabul, bazı kuyruklu yıldızların varlığını açıklamaktadır. Sedna, Oort bulutunda var olan cisimlerin özelliklerini taşımakta fakat bulut için öngörülen uzaklığın 10 katı kadar daha yakındır.

Sedna'nın dünyaya günümüzdeki kadar yakın olduğu bir önceki dönemde, dünyanın buz çağını yaşamakta olduğu tahmin ediliyor, 72 yıl sonra ise çok daha yakın ve parlak olacak. Teknolojiye paralel olarak gelişen uzay çalışmaları, okyanus tanrıçası ile bir sonraki randevumuzda çok daha hassas ve kapsamlı gözlem ve analizler ile, soğuk derinliklerdeki yalnızlığını gidererek ona eşlik edeceğimizi müjdelemektedir.

Üniversitelerimizin önündeki iki tehlike: Ülkesizleşme ve bilimsizleşme

1980 sonrasında üniversitelerimiz de küreselleşmenin gereklerine göre yeniden şekillendirilmeye çalışılmış ve sonuçta maalesef ülke gündeminin üniversitelerimizin gündeminden uzaklaştırılmasında önemli bir yol alınmıştır.

Bu sonucun elde edilmesinde kullanılan temel araç, özelleştirmedi. Bilim ve eğitim kamu değerleri olmaktan çıkarılıp metalaştırılmıştır.

Semih Koray

Bugün üniversite sorununu hangi koşullar altında tartışıyoruz? Tartışmaya bu soruyla başlamak önemlidir. Üniversite sistemimize ilişkin sorunların doğru kavranıp, sağlıklı çözümlere kavuşturulması, bu konunun stratejik bir yaklaşımla ve doğru bir perspektif altında ele alınmasıyla mümkün olacaktır. Yakın geçmişte öne sürülmüş, çeşitli yasa tasarılarına ilişkin tartışma sürecinde öne çıkan, çoğunlukla kısa erimli ve tekil nitelikteki sorunların çözümü de, ancak böyle bir kavramsal çerçevede ortaya konabilir. Her tekil soruya, o sorunun içinde kalarak bir yanıt vermeye çalışmak, insanı, yönünü nasıl bulacağını bilemediği bulanık bir ortama iter. O zaman işe, üniversitelerimize 1980 sonrası dayatılan değişimlerin ve bugün kendilerine biçilmeye çalışılan elbisenin, bu süreç içinde dünyada ve ülkemizde yaşanan süreçle bağlantısını sorgulayarak başlayalım.

1980 sonrası dünyaya damgasını vuran süreç, "küreselleşme"dir. Küreselleşmenin temel amacı, sermaye ihracının önündeki tüm engellerin ortadan kaldırılmasıdır. Bu sürecin başlatılmasıyla, ulus devletlerin kendilerini savunma olanaklarından yoksun bırakılması, bu devletlerin "küçültülerek" zayıflatılması, kamu maliyelerinin çökertilmesi, çığ gibi bü-

yüyen dış ve iç borç sarmalına kapılmaları, tüm kamu değerlerinin yadsınarak her şeyin özelleştirilmeye çalışılması gibi olgular, birdenbire ve hemen hemen bütün ezilen ülkelerde aynı zamanda baş göstermeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin başını çektiği blokun dağıtılmasından sonra da, askeri müdahale ve işgaller, siyasal tehdit ve baskılar, ABD'nin bütün küreyi hegemonyası altına alma planının diğer ayağı olarak devreye sokulmuştur. Bu dönem, ülkemiz açısından da bütün Cumhuriyet devrimleri ve kurumlarının saldırıya uğradığı bir dönem olmuştur. Ülkemiz, kendi ordusu, kendi parası, kendi kamu iktisadi teşekkülleri,

kendi tarımı, kendi sanayii, kendi bankaları, kendi başkenti, kısacası kendi devleti olmayan bir ülke haline getirilmeye çalışılmıştır. Ülkeyi bütünüyle teslim almaya yönelik bu saldırı ve yıkım çabasından, üniversitelerimizin de nasibini almaması kuşkusuz beklenemezdi. 1980 sonrasında üniversitelerimiz de küreselleşmenin gereklerine göre yeniden şekillendirilmeye çalışılmış ve sonuçta maalesef ülke gündeminin üniversitelerimizin gündeminden uzaklaştırılmasında önemli bir yol alınmıştır. Bu sonucun elde edilmesinde kullanılan temel araç, özelleştirmedi. Bilim ve eğitim kamu değerleri olmaktan çıkarılıp metalaştırılmıştır. Ülke geleceğinin kurulmasında yaşamsal önemde role sahip olan ve bu amaçla planlanıp yönlendirilmesi gereken bilim ve eğitim, değişimin konusu olan özel değerlere dönüştürülmüştür.

Bir ulus devletin zayıflatılmasının en önemli halkalarından biri, o ülke halkının ulusal değerlerinin aşındırılmasıdır. Ülkeye ve ulusa hizmetin gözden düşürülüp, bireysel çıkarın yüceltilmesi, bu amaca yönelik en önemli araçlardan biridir. Emperyalizmin o ülkede geri olan ne varsa onunla birleşip onu pekiştirmeye çalışması da, ülkenin insan gücünün

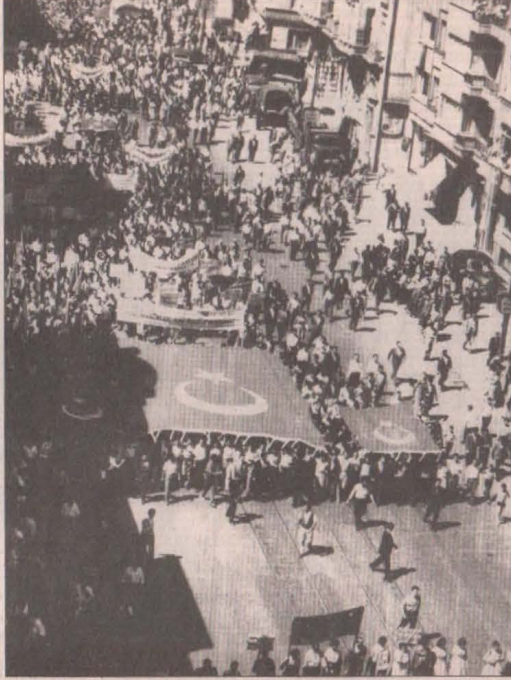

"Askeri müdahale ve işgaller, siyasal tehdit ve baskılar, ABD'nin bütün küreyi hegemonyası altına alma planının diğer ayağı olarak devreye sokulmuştur."

zaafa uğratılmasının etkili yollarından biridir. Bugün ülkemizde gözlediğimiz, Ortaçağ kalıntısı tarikatlarla emperyalizmin iç içe geçmişliği, kuşkusuz bu durumun bir yansımasıdır. Ülkemizi feodalizmin kalıntılarından temizlemeye yönelen Cumhuriyet Devrimi'nin, bunu yaparken bilime sarılması rastlantı değildir. Bilim, Cumhuriyetimizin temelinde yer alan başlıca unsurlardan biridir. Onun için, Cumhuriyet'i yıkarak ülkeyi emperyalizme teslim etmeye çalışanların bilime saldırımları da rastlantı değildir. Bugün üniversitemizin karşı karşıya kaldıkları ikinci büyük tehlike, "Türkiye'den sonra, "bilim" in de üniversite gündeminden uzaklaştırılması tehlikesidir. "Ülkesiz ve bilimsiz üniversite", ülkemizin üniversitesizleştirilmesi eş anlamlıdır. Bugün karşı karşıya bulunduğumuz sorun, ülkemiz için olduğu gibi, üniversitemiz için de, bir varlık-yokluk sorunudur.

Kavram sahteciliğine karşı mücadele

Bir sistem ne kadar gericileşirse, tarih defterini karıştırıp, geçmişte gerici olan ne varsa, ona sarılma gereksinimini o kadar çok duyar. Ama bunu yaparken, insanlığa mal olmuş itibarlı kavramlara açtıkları karşı çıkmaz. İçlerini boşaltıp, onları ambalaj malzemesi olarak kullanır. Onları özlerinden yoksun bırakıp, sahteleştirir. İçinde yaşadığımız dönem, belki de, tüm insanlık tarihi boyunca bu kavram sahteciliğinin en ileri boyutlara varmış olduğu dönemdir. Gerek küreselleşmenin, gerekse emperyalizmin ezilen ülkelerdeki en geri unsurlarla birleşmesinin ideolojik araçları, bu kavram sahteciliğine dayanmaktadır. Onun için, bu kavram sahteciliğinin açığa çıkartılması ve sahte kavramların uyuşturucu ve zihin-

leri bulandırıcı etkilerinin giderilmesi gerekir. Burada bu sahteciliğin üniversite ve bilim alanındaki en önemli örnekleri üstünde duracağız.

Bugün üniversitemin ya da bilimin ulusal boyutundan söz ettiğinizde, genellikle sözünüzü bitirmenize bile fırsat kalmadan, en sık karşılaştığınız tepki, "ama bilim de, üniversite de evrensel kavramlar değil mi?" olacaktır. "Üniversite, adı üstünde evrenseldir geliyor. Fizik, matematiğin ya da başka bir bilim dalının ulusal olur mu?" diye devam edecektir konuştunuz kişi. Üstelik de, bunu, genellikle çok iyi niyetle ve insanlığın bu konuda ulaşmış olduğu ileri bir anlayıştan geri dönüşmesini engelleme kaygısıyla yapacaktır. O zaman şimdi bilimde evrensel olan nedir, ulusal olan nedir, günümüzde bu iki yön arasındaki ilişki nasıl ve hangi nedenlerle teppe taklak edilmiştir, ona bakalım.

Bilimsel gerçekler, kuşkusuz evrenseldir. Yani bir bilimsel gerçek, kimin tarafından ve nerede elde edildiğinden bağımsız olarak, kendisine ulaşıldığı andan itibaren tüm insanlı-

ğın malı haline gelir, daha doğrusu gelmelidir. Bilimde doğruluğun ölçütü de, evrenseldir. Bir bilginin doğru olup olmadığı, nesnel gerçeklik içinde sınımayla belirlenir. Doğruluğun bilimsel ölçütünün pratik olduğu biçiminde de ifade edebileceğimiz bu ilke, günümüzde insanlığın ulaşmış olduğu en evrensel ve vazgeçilmez ilkelerden biridir. Bilimsel bir bilginin derinliğinin ölçütü de, öznel bir unsuru içermekle birlikte, evrensel sayılmalıdır. Bu açıdan derinlik, çözülen sorunun o bilim dalında bilinmeyenle bilinmeyen arasındaki sınırı nereden nereye taşıdığı, diğer bir deyişle bilimin önünü ne kadar açtığı ile ölçülür.

Bilimde ulusal olan ise, gündemdir. Her bilim dalındaki araştırma gündeminin iki kaynağı vardır. Birincisi, o bilim dalında bilinmeyenle bilinmeyen arasındaki cephenin nereden geçtiğine bağlı olarak, o bilim dalının mevcut gelişme düzeyinde hangi soruları önüne koyabileceğini belirleyen içsel bir kaynaktır. Diğer önemli kaynak ise, ülkenin gereksinimleridir. Ülke gündeminin bilim gündemine hangi görevleri yüklediğinin belirlenmesidir.

Şimdi de "evrensellik" kavramının, küreselleşmenin önünü açmak için nasıl çarpıtıldığına, günümüz bilim dünyasındaki olgulara dayanarak bakalım. Bilimsel gerçeklerin tüm insanlığın malı olması, bilimin kamusal niteliğinin bir ifadesidir. Bilimsel bir bilginin, hiçbir engelle karşılaştırmaksızın herkes tarafından ulaşılabilmek demektir. Oysa bugün, bilginin metalaşmış olması, elde edilen bilgileri yalnızca parasını ödeyenlerin kullanabileceği anlamına gelmektedir. Bazı alanlarda elde edilen sonuçlara siyasi ve askeri nedenlerle konan süreli yayın yasaklarını hiç hesaba katmaksızın, bilginin metalaşması, günümüz-

de, bilginin evrensel dolaşımının önündeki ciddi engellerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Bilimde doğruluk ölçütünün nesnel gerçeklikle sınanma olduğu şeklindeki materyalist ilke de, günümüzde çok ciddi bir aşınmaya uğratılmıştır. Bu ilkenin evrenselliği yadsınarak, geçerli olduğu yaşam bölgesi, dar uzmanlık alanlarına sıkıştırılmıştır. Bilim, "cümnü kadar yer yakan" teknik bir etkinliğe indirgenmiş, toplumsal yaşamın geri kalanından yalıtılarak, geri kalan alanlar bilim dışının egemenliğine açılmıştır. "Demokrasi" adına, bilim ile bilim dışına "eşit" muamele uygulanmaya çalışılmıştır. İleride, içinde yaşadığınız dönemin tarihsel bir değerlendirmesini yapanlar, günümüzü, insanlığın bilimi kavramına ulaşmış, ama bu kavramı bir türlü içselleştirememiş, dolayısıyla da evrenselleştirememiş olduğu bir dönem olarak nitelerlerse, herhalde haksız sayılmayacaklardır.

Ulusal bir bilim gündeminden söz edildiğinde, hemen bununla uluslararası düzlemdeki derinlik ölçütünden bir kaçışın ifade edilmek

istendiği kuşkuyla yayılmaya çalışılır. Oysa ulusal gündemlerin oluşturulması, bugün emperyalist merkezlerin gereksinimleri doğrultusunda oluşturulmuş "uluslararası" gündeme gerçekten uluslararası bir nitelik kazandırarak zenginleştirilecek, değişik bilim dallarının önüne değişik ve yeni yönlerde gelişme olanakları getirecek, araştırma cephesinin belli bölgelerine – belki de o bilim dalının gelişmesinin önünü tıkayacak biçimde – takılıp kalınmasının önüne geçecektir. Ulusal gündemler, bilimsel çalışmaya sığlık değil, zenginlik ve derinlik getirir.

Ulusal bir bilim gündemi oluşturup, bilim gücümüzü bu gündem uyarınca inşa etmek, bizi uluslararası bilim topluluğundan uzaklaştırmaya değil, onunla daha nitelikli ve verimli ilişkiler kurmamıza yol açacaktır. Bilim insanlarımız bu ilişkide tabi bir konumdan, giderek öncü ve yönlendirici bir konuma geçecektir.

Özetle günümüzün olguları, bilimin tüm insanlığın kazanımı niteliğindeki evrenselliğinin içinin boşaltılmış olduğunu göstermektedir. Evrensellik kavramı çarpıtılarak, "em-

peryalist merkezlere bağımlılık"la eş anlamlı hale getirilmiştir. Araştırma gündemleri, bu merkezlerin gereksinimleri doğrultusunda oluşturulup, bütün dünyaya evrensel gündem diye dayatılmaktadır. Bunun sonucunda, ezilen ülkelerin gerek kendi araştırma gündemleriyle, gerekse kendi bilim güçleriyle dünya bilim sahnesinde etkin bir rol oynamaları engellenmektedir. Son zamanlarda Avrupa Birliği'nin, kendi bilim gündemini ABD'den bağımsız olarak oluşturmak ve ABD'ye göç etmiş olan Avrupalı bilim insanlarını Avrupa'ya geri getirmek için yoğun bir çaba içine girmiş olması, bu açıdan son derece öğreticidir. Şimdi bu sahte evrensellik temelinde, bilim alanında emperyalist merkezlere bağımlılığın hangi mekanizmalar aracılığıyla yaşama geçirildiğine kısaca göz atalım.

Küreselleşmenin sahte evrenselliğe dayalı mekanizmaları

Günümüz bilim dünyasında, bilimsel yayınların değerinin, bazı "uluslararası atıf tarama dizinleri" aracılığıyla ölçülmesi çok yaygın hale gelmiştir. Bu tarama dizinleri-

nin koydukları bazı ölçütlere göre, bilimsel dergiler saygınlık derecelerine göre sınıflanmıştır.

Hangi sınıftaki dergilerde yayın yapıldığı ve bu yayınların bu dizinlerce taranan dergilerde ne kadar atıf aldığı, yapılan çalışmanın değerinin ölçütü olarak kullanılmaktadır. Araştırma gündemi verili olarak alındığında, bu ölçütlerin belli bir gerçekliği yansıttığı doğrudur. Ancak temel sorun, bu uygulamanın belli bir gündemi dünyanın her tarafındaki araştırmacılar sorgusuz sualsiz kabul ettirmenin çok etkin bir aracı haline gelmiş olmasıdır. Az zamanda çok yayın yapma kaygısı, bu dergiler hangi sorun, konu ve yaklaşımları muteber görüyorsa, onlara uyu eğilimini güçlendirmektedir. Bu dergilerin suyuна gitmeyip, ayrılık yaparsanız, yayın yapmanız çok zorlaşır; o zaman da yükseltilmezsiniz, maaşımıza zam yapılmaz, bilim topluluğu içinde itibarınız olmaz. 1980 sonrası üniversitelerimizin atama ve yükseltme yönetmelikleri, bu konularda alınacak kararları, çok büyük ölçüde bu atıf tarama dizinlerinin ölçütlerine terk etmiştir. Dikkati çeken noktalardan biri, bu yönetmeliklerde genellikle ayrıntılı puanlama usulleri getirilmiş olmasına karşın, "bilimi ülke sorunlarının çözümüne uygulama"nın herhangi bir puan karşılığına bulunmamasıdır. Yaptığımız iş, rastlantı sonucu, tarama dizinlerine göre de puana değer bulunuyorsa, o zaman atama ve yükseltmelerde işinize biraz yarar. Aksi takdirde, bilimi ülke hizmetinde kullandığınız için yükseltilmezsiniz ya da yükseltilmeniz gecikir. Atıf tarama dizinlerine ilişkin ilginç bir "rastlantı" da, bu dizinlerin bugünkü kapsamlı ve ayrıntılı düzeylerine ulaşmasının da, Türkiye'de dahil birçok ülkede geçerli ve etkili ölçütler olarak kabul edilmesinin de, 1980 sonrasında ve yaklaşık aynı zamanlarda "evrensel" bir biçimde gerçekleşmiş olmasıdır.

Yukarıda özetlediğimiz atıf tarama dizinleri olgusu, beyin göçünü eskisine göre çok kuvvetlendirmiştir. Artık, "bedenler göçmeden beyinlerin göçmesi"nin etkili bir mekanizması oluşturulmuştur. Dünyanın her tarafındaki araştırmacıları, üstelik kendi ülkelerinin kaynaklarını kullana-

rak, merkezin belirlediği araştırma gündemi çerçevesinde çalıştırmanın yolu keşfedilmiş bulunmaktadır. Ayrıca, bilim gündemi buysa ve biz de bilime evrensel katkılarda bulunmak istiyorsak, o zaman gündemin oluşturulduğu merkezlerde bulunmak, bu katkılarımızı daha etkin biçimde yapmamızı sağlayacağı için, beden ve beynin ortak göçü eskisine göre daha çekici hale gelmiştir.

Küreselleşmenin gereksinimleri ne uygun insan gücü yetiştirmek, neredeyse bütün üniversitelerimizin ilan ettikleri hedefler arasında yer almaktadır. Bilimi ülke sorunlarının çözümünde maddi bir güç haline getirme ve öğrencilerine ülkeye ve ulusa hizmet ruhunu kazandırma amaçları, ya bütünüyle ortadan kalkmış, ya da geri sıralara düşmüştür. Üniversitelerimizin 1980 sonrası böyle etkili biçimde küreselleşmeye açık hale getirilmesinde kullanılan temel araç, kuşkusuz "özelleştirme" olmuştur. Paralel eğitimin yaygınlaştırılmasının insan gücümüzün inşasındaki yıkıcı etkileri açtırdı ve eğitimdeki özelleştirmede şimdiye kadar işin en çok bu yöntemi üstünde durulmuştur. Ama bu özelleştirme sürecinin yıkıcılık boyutu, sadece parası olanın eğitim-öğretim olanaklarından yararlanabilir hale gelmesinin çok ötesindedir. Bilim ve eğitim bu suretle ülkemizde de, kamu değerleri olmaktan çıkıp, parayla alınıp satılan özel değişim değerleri haline

gelmiştir. Böyle bir alış-veriş ilişkisinde, ne ülkeye yer vardır, ne de ulusa. Bir değeri satın alıp özel mülkü yapan insan, onu nerede daha çok para ediyorsa, orada kullanır. Bu yerin kürenin neresinde olduğunun herhangi bir önemi kalmaz artık. İkincisi, bilim ve eğitim metalaşınca, bunların düzenlenmesi de piyasa mekanizmalarına bırakılır. Hangi bölüm, daha çok para kazanıp, döner sermayeye daha çok katkıda bulunuyorsa, o kadar daha başarılı sayılır. Eğitim de, bilim de "sipariş üstüne üretim" yapan etkinliklere dönüşür. Bu durum, ülkemizde üniversitelerin toplum içindeki öncü rolünü yitirmesine yol açmıştır. Üniversiteleri miyop piyasa mekanizmalarının peşinden sürüklenir bir konuma itmiştir. O zaman ne uzun erimli planlamalar yapılabilir, ne de doğrudan ve kısa erimli getirisi olmayacak, ama ülkenin daha uzun erimli gereksinimleri açısından yaşamsal öneme sahip etkinlikler yürütülebilir.

Genel olarak ülkemizi, özel olarak da üniversitelerimizi küreselleşme karşısında savunmasız bırakan diğer bir unsur da, insanlarımızda yaratılan özgüvensizliktir. Bir ulusun gücünü bundan daha büyük ölçüde aşındıracak bir unsur halinde düşünülemez. Bu açıdan "yabancı dilde eğitim"in önemli bir ideolojik hegemonya aracı haline geldiğini saptamakta yarar vardır. İngilizce'ye yüklenen anlam diğer diller gibi bir

anlaşma aracı olmanın çok ötesine geçmiş, bu dil neredeyse "çağdaş uygarlığın kutsal kitap dili" mertebesine yükseltilmiştir. Ortak başka bir anadile sahip insanların İngilizce olarak anlaşmaya çalışmalarının, iletişimin nitelik ve düzeyini sigılaş-tırarak yol açtığı kayıpların yanı sıra, bu yolla verilen örtük, yarı örtük ya da açık ileti, bilimin ancak İngilizce'yle yapılabileceği, başka dillerin doğaları itibarıyla böyle bir işlevi olamayacağı yönündedir. O zaman bilimin değişmez ve doğal önderleri İngilizce konuşanlardır. Anadili başka olanların da onların izleyicisi olmaktan başka çareleri yoktur. İşe böyle bir noktadan özgüvensizlikle başlamanın, bir ülkede üniversite ve bilim kurumlarını küreselleşme karşısında ne kadar çaresiz ve savunmasız bırakacağı açıktır.

Gündemden düşme sırası Türkiye'den sonra bilim mi?

Şu ana kadar ele aldığımız hususlar, maalesef bugüne kadar yürütülen yasa tartışmalarının merkezinde hiç yer almamıştır. Hatta bu unsurlardan birçoğu tartışmaların kıyasına bile yanaşamamıştır. Oysa son birkaç yıl içinde ortaya sürülmüş olan tüm yasa tasarlaklarında, üniversitele-rimizin küreselleştirilmesine yol açmış tüm anlayış ve uygulamaların güçlendirilerek sürdürülmesi öngörülmektedir. Bu açıdan, üniversitele-rimize karşı 1980 sonrasında bu alanda küreselleşmenin önünü açmak için başlatılmış olan saldırı, pekiştirilerek devam etmektedir. O zaman bu yasa tasarlaklarına yüklenen yeni işlev nedir?

Günümüzde özünden yoksun bırakılarak sahteleştirilmiş bir diğer kavram da, özgürlüktür. Özgürlük, feodal bağımlılıklardan kurtulan bireyin özleşmesi, kulların yurttaşlara dönüşmesi içeriğiyle demokratik devrimlerin dayandığı temel kavramlardan biri olmuştur. Öte yandan, küreselleşmenin ideolojik dayanağını oluşturan neo-liberalizmi de, yeni-özgürlükçülük demektir. Bugünlerde bir özgürlükten söz edilirken, ilk sorulması gereken soru, hangi bağımlılıklardan özgür olmanın kastedildiğidir. Neo-liberalizmde bu sorunun yanıtı, sermayenin serbest dolaşımı-

nın önündeki engellerden, kârın en çoklaştırılmasını zorlaştıran ayak bağlarından, topluma kamu hizmetlerini sunma yükümlülüğünden özgürlüktür. Postmodernizm, bu özgürlüklere bilimden özgür olmayı da eklemektedir. Esasen bu nokta, Ortaçağ ile postmodernizmin bulunduğu bir noktadır. Cumhuriyetimiz, ülkeyi feodal güçlerden, şeyhlerden, tarikatlardan temizleme mücadelesinde, bilimi kendisine temel almıştır. Bilimin en gerçek yol gösterici olması, yalnızca eğitim ve bilim kurumlarına değil, ülke halkının ve düşünsel yaşamın bütününe yönelik bir yol göstericiliktir. Avrupa'da Aydın-lama'nın başlıca temellerinden birini oluşturan Bilimsel Devrim'in esas etkisi de, Ortaçağ'ın dünya görüşüne amansız darbeler indirip, ideolojik düzlemde siyasal devrimlerin önünü açmak suretiyle olmuştur. Bilimsel Devrim'in getirdiği bilimsel yaklaşım bazı uzmanlık alanlarıyla sınırlı değildir, hayatın bütününe ilişkindir. Cumhuriyet Devrimi'nin bakışı da budur. Tarikatların iktidar koltuklarına oturduğu günümüzde, onların açısından bilimle hesaplaşmanın zamanı da gelmiştir.

Bilim bugün dünya çapında ideolojik etkilerinden arındırılarak, toplumun kıyasına sürgüne gönderilmiş olduğu için, böyle bir hesaplaşmanın ortamı da vardır zaten. Emperyalizm altında, bilim, "sipariş üstüne para eden bulgular üreten teknik bir uğraş", bilim insanları da, "birbirinden yalıtılmış dar alanlarına hapsedilmiş uzmanlara" indirgenmiştir. O zaman bilimsel yaklaşım ancak bu dar alanlarda geçerlidir. Bilimsel bulgulara dayanarak, hayatın bunların dışında kalan bölgelerine ilişkin herhangi bir çıkarımda bulunulamaz. Dolayısıyla diğer alanlar, bilim dışına terk edilmelidir. Böyle bilime tarikatların da, papanın da, yeni hacıların da bir itirazı yoktur. Esasen insanlığın bugün ulaşmış olduğu aşamada, bilimin yaşamın bütün alanlarındaki yol göstericiliğinden kurtulmanın daha etkili başka bir yolu da yoktur. Ama madem bu anlayış "çağdaş" anlayıştır ve bilimsel teknik devrimin tartışılmaz öncüsü ABD'nin Başkanı İncil'den başka kitap okumamaktadır, o zaman

bu anlayışın üniversitemizimizde de benimsenmesi gerekmektedir.

Bunu sağlamak için, siyasi iktidarın üniversiteleri neredeyse bir genel müdürlük gibi yönetmesine izin verecek üst kuruluş düzenlemeleri yapmak, üniversitelere bu anlayışa sahip genç ve yeni kadrolarla öğrencilerin girmesini olanaklı kıla-cak mekanizmalar oluşturmak, yasal düzlemde atılması gereken adımlardır. Bilimden özgür hale gelmeyi bilim özgürlüğüne kapsayarak almak için, yine bilimin önemli kavramlarından yararlanılabilir. Madem bilimsel gerçekler görelidir ve bu nedenle bilimsel kuşkuçuluk bilimin önemli itici güçlerinden birini oluşturur, o zaman bu kavramı bulandırıp, kuşkuçuluğu bilim ile bilim dışı arasındaki ilişkiyi de kapsayacak biçimde genişletirseniz, bilim ile bilim dışına üniversitelerde de eşit muamele yapılmasını sağlayabilirsiniz. Böylece bilimsel bilgilerin nesnel gerçeklikle sınanması ölçütünü isteyen kullanır, isteyen kullanmaz. Dolayısıyla üniversitelerde bilimin tahakkümüne son verilerek, özgürlükler genişletilmiş, çeşitlilik artırılmış ve bu kurumumuzda da çoğulculuğa yer açılmış olur. Ne bilimseldir, ne değildir konusunda anlaşmazlıklar çıkarsa, bunu çözmenin yolu da seçimidir. Görevi bilimi üretmek, öğretmek ve hizmete döndürmek olan bir kurumda, seçimi bilim kaybederse, demokratik bir olgunluk gösterilip, bu da hoşgörüsüyle karşılanırsa herhalde.

Bugün üniversitemizimizin karşı karşıya bulunduğu tehlike, 1980 sonrası "ülkesizleştirme" çabalarına, şimdi de "bilimsizleştirme" girişimlerinin eklenmiş olmasıdır. Bu iki saldırı, birbirini bütünleyen saldırılardır. Birinin değerine karşı olduğu sanısı, bir yanılsamadan ibarettir. Sorun, bir varlık-yokluk sorunu haline gelmiştir ve üniversitemizimizin sorunun niteliğine uygun tepkilerini sürdüreceklerine kuşku yoktur. Belki buradan çıkarmanız gereken önemli bir ders de, üniversitemizimizin, ülkenin bilim gündeminden, kamu değerlerinden ve topluma öncülük görevinden uzaklaşmaları ölçüde, zayıflayıp daha korumasız hale geldikleridir.

Akademik sorunlarımızın kaynağı: Amerikan üniversite modeli

YÖK'ün üniversite ideası Amerikan üniversite modelinin kopyasıdır. Bu üniversite anlayışı akademik sorunlarımızın kaynağıdır. Bunu terketmek ve yerine Cumhuriyetimizin temel ilkeleri ile uyumlu ulusal bir idea yaratmak zorunludur. Bu hükümetten ve YÖK'ten ulusal bir üniversite paradigması oluşturmamasını beklemek gerçekçi olmayan bir iyimserliktir.

Prof. Dr. Eren Omay

(İTÜ Emekli Öğretim Üyesi)

Üniversitelerimiz sürekli tartışılıyor. Üniversite yasası çok sık değişti ve yine değişiyor. Üniversite dünyamızı düzenlemek için sağlıklı bir yasa yapamadık. Bu başarısızlığın temel nedeni yasayı düzenleyenlerin üniversiteye bakış açısı, üniversite anlayışıdır.

Akademik dünyamızda iki üniversite anlayışı egemendir. Bunlardan birine göre, eğitim kurumları, özellikle üniversiteler, devletleri güçlü kılan kurumlardır. Bu nedenle, güçlü devletin üniversite modeline göre örgütlenen üniversite de nitelikli bir üniversite olur. Bu üniversite anlayışı yetersiz ve yanlışır. Çünkü, aynı düşünce, örneğin din, politika, ekonomi için de ileri sürülebilir. Bu anlayışla kurulan üniversite, taklit aslının yerini tutmadığı için, aslının karikatürü olmaktan öteye gidemez. Diğer üniversite anlayışına göre, üniversitenin ruhu bilimsel araştırmadır. Saf bilimsel coşku ve çaba üniversitenin varlık şartıdır. Üniversiteyi, bu bilince sahip üyelerinin iradesi yaşatır ve geliştirir. Bu anlayışa göre örgütlenen üniversite güncel olaylarla ilgilenmez, toplumla sağlıklı bir ilişki kuramaz. Sonuçta bünyesi kireç bağlar; üniversite dinamik bir kurum olamaz. Bilimsel atf indekslerinin anlamsız ve yapay sayıları ile oyalanır.

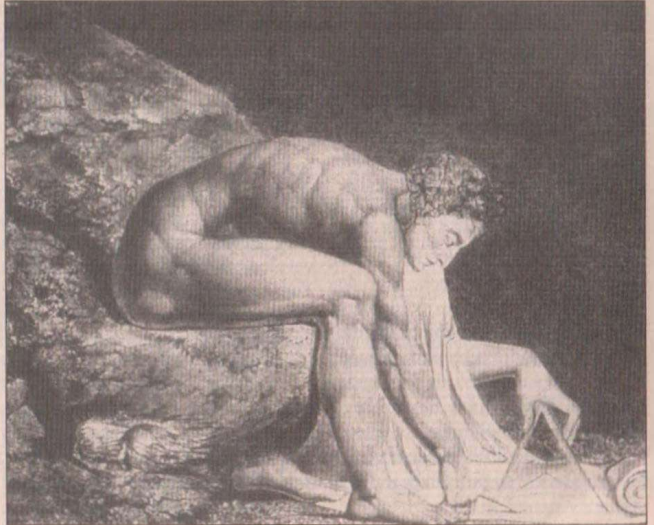
Oluşumu ve gelişimi üyelerinin iradesinin eseri kabul edilirse, üniversite kurum olmaktan çıkar, elit akademisyen kulübüne dönüşür.

Kuşkusuz üyeleri üniversitenin oluşum ve gelişimine etki yapar. Fakat bu etkinin bir sınırı vardır. Çünkü üniversite gerçeği bireylerin bilinci ni aşar. Bu noktada bir soru ortaya çıkıyor: Doğru üniversite anlayışı nedir? Bu sorunun yanıtını *Ortaçağ Üniversiteleri* adlı eserinde Prof. Dr. Helena Wieruszowski şöyle ifade etmiştir: "Üniversiteyi kimse yaratmadı. O, toplumun yarattığı sosyal bir gerçeklik, sosyal bir kurumdur." Bu bir hipotezdir. Bu hipotezin doğru olup olmadığını anlamak için, toplumun üniversiteyi yaratma sürecini açıklamak gerekir. Bu açıklamayı yapmak için, toplumsal formasyon-

ların değişimi ile eğitim kurumlarının evrimini birlikte incelemek uygun bir yöntemdir. Çünkü, eğitim kurumları toplumdan soyutlanamaz. Soyutlanırsa, bu kurumlar, özellikle de tarihi, toplumsal ve özel amaçlı bir kurum olan üniversite toplumsal formasyonların gelişim süreci dışında analiz edilirse, anlaşılabilir. Bu yöntemin uygulanmasından, ana hatları aşağıda verilen tablo ortaya çıkar.

***Bir iistyapı kurunu olarak
üniversitenin doğuşu ve
tarihsel gelişimi***

Toplumsal evrimin "Paleolitik yabanılık" evresinde insanlar üre-

tim yapmadılar. Geçin-
lerini avcılık yaparak ve
bitki toplayarak sağladılar.
Gençler avcılık ve
toplayıcılık yaparken usta-
çırak yöntemiyle eğitildiler.
"Neolitik barbarlık" evresinde, insan bitki ve hayvanları evcilleştirdi. Üretim yaptılar. Neolitik teknolojiyi geliştirdiler. Bu evrede genç kuşaklara ampirik yöntemleri üretim süreci içinde usta-çırak yöntemiyle öğretiler. Eğitim bu iki evrede toplumun alt yapısında yer aldı. Toplumsal evrimin "Uyguruluk" evresi "Kent devrimini" ile başladı. Kentler kurulunca, ekonomik ve sosyal yaşam karmaşık bir hal aldı. Bu yaşam yeni sorunlar yarattı. Bu sorunların çözümü için o zamana kadar kullanılan ampirik bilgiler yeterli olmadı. Çünkü, ampirik bilgiler, koşullar değiştiğinde çözüm yaratamaz. İnsan bu sorunu bilimi yaratarak çözdü. Bilim doğduktan sonra, kökünün üretimde olmasına ve üretimde kullanılmasına karşın üretimden ayrı bir faaliyet alanı oldu. Kendi mantığı içinde ilerleyen, uzmanların yarattığı, özerk bir varlık alanı haline geldi. Bilimin özerk karakteri o kadar güçlüdür ki, bilimin hayat damarı olan bilim ve üretim ilişkileri farkedilemez. Bilim; özerk, üretimle doğrudan ilişkisi olmayan bir çalışma alanı haline gelince, toplumun üst yapısı içinde yer aldı. Üst yapının bir elemanı oldu. Bilimsel çalışma yapan kişiler, bilimi genç kuşaklara öğretmek işini de üstlendiler ve öğretimi örgütlediler. Böylece öğretim kurumları doğdu. Bilim üst yapının elemanı olduğu için, eğitimin kurumları da üst yapıda yer aldı. Okul, "Kent devrimi"nin neden olduğu iş bölümünün sonucu. Nitekim okul ilk kez kentsel nitelikli Sumer uygarlığında ortaya çıktı.

"Antik Yunanistan'ın iki ünlü okulu, Platon'un Akademi ve Aristo'nun Lyceum isimli okulları, üniversitenin ataları sayılabilir."

Sumer-Antik Yunan ve Roma'da eğitim

Sumer uygarlığında ekonominin temel etkinliği sulu tarımdı. Bu nedenle, normal iktisadi işleyiş, suların kontrolüne bağlıydı. Ticaret ve endüstri gelişmişti. Sumer okulları meslek adamı yetiştiren okullardı. Ülkenin ekonomik ve idari personelinin, özellikle, mühendisleri, sarayın ve tapınların ihtiyaç duyduğu yazıcıları eğitmek için kurulmuştu. Sumer uygarlığında yüksek okullar da kuruldu. Bu okullarda doğa, matematik ve astronomi konularında araştırmalar yapıldı.

Antik Yunanistan'da Isparta ve Atina'nın toplumsal altyapıları farklıydı. Eğitim sistemleri de farklıydı ve altyapılar ile uyumluydu. Antik Yunanistan'ın iki ünlü okulu, Platon'un Akademi ve Aristo'nun Lyceum isimli okulları, üniversitenin ataları sayılabilir.

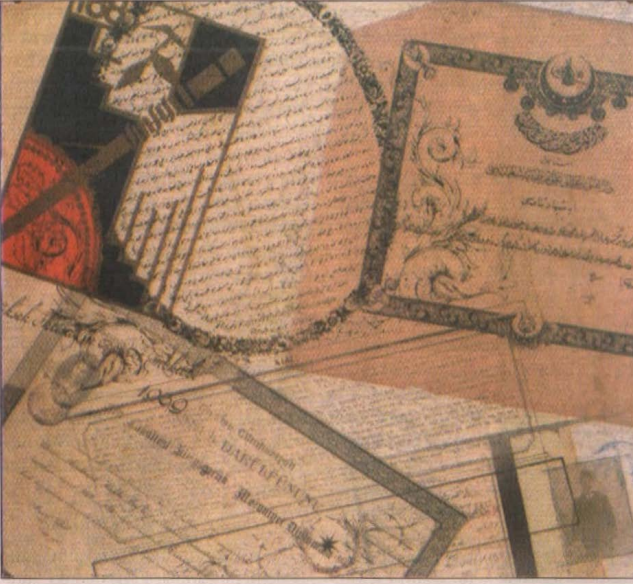
Akademi, toplumla bağı olmayan, Platon'un ütopyası ideal toplumun üyelerini yetiştirmek için kurulmuş bir okuldu. Ders programında doğa ve uygulamalı bilimlere yer verilmemişti. Büyük İskender, dünyayı

fethetmek için hazırlanırken ihtiyaç duyduğu bilgiyi sağlaması için hocası Aristo'nun okullunu destekledi. Aristo'ya araştırma için 88 Talent (yaklaşık 4 milyon Dolar) verdi. Bugünkü üniversitenin atası sayılan Lyceum (Lykeion) isimli bu okulda fizik, astronomi, botanik, jeoloji okutuldu. Bu konularda araştırmalar yapıldı.

Roma İmparatorluğu'nun altyapısı, ülke fethetmek ve bu ülkelerden alınan vergilerin oluşturduğu ekonomik yapıydı. Bu altyapı, askeri ve siyasal örgütlere ihtiyaç duydu. Eğitim de bu ihtiyacı karşıladı. Bürokrat yetiştirdi. Roma'da okullar retorik, aritmetik, gram-

mer ve hukuk öğretilirdi.

Ortaçağ'da, altyapısını ilkel tarım üretimi ve el zanaatlarının oluşturduğu feodal toplum yapısı geçerliydi. Toplum üç zümreye ayrılmıştı. Asiller, rahipler ve serfler. İlk iki zümre temel üretim aracı olan toprağın sahipleriydi. Serfler, bu iki imtiyazlı zümre için çalışırdı. Altyapı bilime ihtiyaç duymadığı için sadece toplumu ehilleştirmek işini üstlenen din adamı yetiştiren okullar Ortaçağ'ın temel eğitim kurumlarıydı. Bu okullarda, okuma-yazma ve hesap gibi temel bilgiler verildi. Latince dua, dini dogma ve ilahiler öğretilirdi. Ortaçağın başından beri geçerli olan klerikal eğitimin yanında 11. ve 12. yy'da dünyevi bir eğitim modeli ortaya çıktı: Şövalye eğitimi. Bu eğitim kurumlarında ata binme, yüzme, ok atma, kılıç kullanma, saranc ve şiiir yazma öğretilirdi. 11. yy'dan itibaren, Avrupa'da şehir ve ticaret hayatı yeniden canlandı. Kırsal ekonomi hızla para ekonomisine dönüştü. Toplumun altyapısı değişti. Bu yüzyıllarda eğitim kurumlarında da değişme görülmektedir. Örneğin, 1198-1215 yılları arasında, Pa-

ris'deki katedral okulu üniversite olarak örgütlendi. Aynı yıllarda ticaretin geliştiği İtalya'da hukuk öğrenmek isteyen öğrenciler için Bologna Üniversitesi kuruldu.

Kapitalizm gelişirken üniversite ve bilim

15. yüzyıl ortalarında ticari kapitalizm güçlendi. Bu altyapı, Rönesans'ı yarattı. Ticaretin geliştiği İtalya'da kurulan yeni üniversiteler (Pavia, Ferrera, Piza) Rönesans kültürüne büyük katkıda bulundular.

16. yüzyılın bilimsel araştırma merkezleri İtalya üniversiteleri, özellikle Galilei'nin çalıştığı Piza ve Padua Üniversiteleri'di. Galilei, Piza Üniversitesi'nde temel bilimler konusunda çalışırken Akdeniz'in en önemli ticaret merkezi olan Venedik, Galilei'yi pratik bazı sorunları çözmek için Padua Üniversitesi'ne davet etti. Galilei, bu üniversitede önemli pratik buluşlar, örneğin en az iki saatlik yolda bulunan gemilerin izlenmesini sağlayan dürbünü yaptı. Bu dürbünü güçlendirerek, Kopernik'in kuramının geçerli olduğunu ispatladı.

17. yy'ın sonlarına doğru denizcilik, ticaret ve imalatla yeni yöntemler uygulayan tüccarların yerini

girişimci olmayan yeni kuşak aldı. Bu kuşak spekülâtif işler yaptı. Bu dönemde bilime ilgi azaldı. Örneğin, İngiltere'nin ünlü bilim kuruluşu "Royal Society" bu dönemde çökmüştü. Bu dönemde üniversitelerin başta gelen fonksiyonu eğitimdi. Araştırma ikinci plana atılmıştı.

18. yy'da denizasırlı sömürgecilik geniş pazarlar yarattı. Bu nedenle, işlenmiş mal talebi hızla arttı. Kapitalizm nitelik değiştirdi ve aşama yaptı. Tüccar ve küçük üreticinin yerini sanayici aldı. 18. yy ortalarında, üretim teknolojisinde endüstri devrimi diye adlandırılan köklü değişimler oldu. Endüstri devrimi özellikle ilk başlarda bilimden yararlanmadı. Nitekim, bu devrimin yaratıcıları bilimadamları değil zanaatkarlardı. Örneğin, İngiltere'yi kanal ağı ile ören Brindley gençliğinde değirmenci çırağı idi. Bu dönemde, endüstri devriminin ana vatani olan İngiltere'deki üniversiteler, önceleri, devrime ilgisiz kaldılar. Fakat bu yıllarda, üniversiteye bağlı olmayan Warrington ve Doventry gibi akademiler dünyanın en iyi öğretim kurumları haline geldiler.

19. yy'da İngiliz emperyalizmi güçlendi. Büyük pazarları ele geçirdi. Bu pazarlar için üretim, bilim ve

teknoloji arasındaki ilişkileri daha organik hale getirdi. Bilim ve teknik durmaksızın birbirini etkiledi. Bilim üreten kurumlara ihtiyaç duyuldu ve bu ihtiyacı karşılamak için çalışmalar başladı. Bu yıllarda İngiltere'de mevcut üniversitelere yeni bölümler eklendi. İmalatın yoğun olduğu kentlerde daha sonra üniversiteye dönüşen kolejler kuruldu.

Fransız Devrimi'nin sonunda, burjuvazi artık sağlam, yerleşik bir rejime gereksinim duydu. Bu rejimi kurmak için 1799'da hükümet darbesi gerçekleştirildi. Darbe sonunda, Fransa bir diktatöre, Napoleon Bonapart'a teslim edildi. Napoleon üniversitelerin kazanılmış haklarını iptal etti. Fransız eğitimi için tek merkezden yönetimi sağlayan bir sistem oluşturuldu.

19. yy'ın ilk yarısında Alman ekonomisi gelişmeye başlamıştı. Örneğin 1826'da Krupp fabrikası, 1834'de Bavyera, 1838'de Leipzig bankaları kurulmuştur. 1834'de 17 Alman devleti, aralarında serbest pazar kurmuş ve bu pazan dışarıya karşı korumuşlardır. Almanya'da mühendislik okulları da örneğin Berlin, Karlsruhe, Münih politeknikleri bu yıllarda açılmıştır. Bu okulların eğitimin programları endüstriyi destekleyecek şekilde düzenlenmiştir.

19. yy sonlarında sanayileşmiş ülkelerde üniversiteler, araştırma merkezleri haline geldiler. Akademik bilimle endüstri arasındaki ilişkiler güçlendi. Üniversiteler, politikanın ve dini inanışların çizdiği sınırları aşmadıkça özgür bir statüden de yararlandılar.

Avrupa'nın altyapı gelişimini gözden kaçırmadan Avrupa üniversitelerinin tarihsel gelişiminin bu özettinden anlaşılmaktadır ki, Avrupa üniversiteleri altyapının yarattığı üstyapı kurumlarıdır. Şüphesiz, Avrupa'da üniversiteler altyapıyı etkilemektedir; fakat Avrupa üniversitelerinin oluşumunda egemen olan güç altyapıdır.

Okul ve üniversiteler, yukarıda özetlendiği gibi, içinde yaşadığı toplumsal formasyonla birlikte incelenirse, aşağıdaki sonuçlara ulaşılır:

1) Üniversite altyapının yarattığı

bir üstyapı kurumudur. Üniversite-
nin niteliklerini altyapı belirler.

2) Üniversite ile altyapı arasında
bir bağ varsa üniversite işlevini ger-
çekleştirir. Bağ yoksa, altyapının ge-
lişimine ayak uyduramazsa toplu-
mun işlevsiz bir akseuarı olur.

3) Üniversite evrensel bir kurum
değildir. Her toplumsal formasyon
kendine özgü üniversiteyi yaratır.

Türkiye'de üniversitenin tarihsel gelişimi

Türk üniversiteleri altyapının
eseri değildir. Oluşumlarının meka-
nizması farklıdır. Bu mekanizmayı
açıklamak için üniversitelerimizin
tarihini incelemek gerekir.

Ülkemizde üniversite kurmak
için ilk adım 1844 yılında atılmıştır.
Ulema, asker ve sivillerden seçilen
bir komite Darülfünun'un kurulma-
sına karar verdi. İtalyan mimar Fos-
sati, Darülfünun için bina inşa et-
mekle görevlendirildi. Binanın inşa-
atı uzayınca Sadrazam Keçecizade
Fuat Paşa, bina tamamlanmadan öğ-
retimin başlamasını emretti ve öğre-
tim 31 Aralık 1863 günü başladı. Li-
se dengi bir okul olan
Darülfünun'un eğitim kadrosu ve
programı yoktu. Darülfünun, hikmet
(fizik), hayvanat (zooloji), nebatat
(botanik) ve tarih konularında genel
derslerin verildiği bir okuldu.

Darülfünun, 1865 yılı Mart ayın-
da kapatıldı. Kapatılma nedeni hoca-
lardan Tahsin Efendi'nin canlıların
havasız yaşayamayacağını ispat et-
mek için yaptığı deney ve Afganlı
Cemaleddin Efendi'nin "Peygamber-
berlik bir sanattır" sözüdür.

Darülfünun ikinci kez 1900 yılı-
nda "Darülfünuni Şahane" adıyla
açıldı. Meşrutiyet'ten sonra
"Darülfünuni Osmanî" adını alan bu
kuruma tıp ve hukuk okulları da bağ-
landı. Almanya'dan gelen profesör-
lerin etkisiyle bu kurum biraz güç-
lendi. 1919 yılında bir kararnameyle
bu kuruma bilimsel özerklik verildi.
Kuruluş sürecinden, Darülfünun'u
toplumun altyapısının oluşturmadığı
anlaşılmaktadır. Bu doğaldır. Çünkü
Darülfünun'un kurulduğu yıllarda
Osmanlı İmparatorluğu yarı sömür-
ge idi ve ekonomisi bir enkazdı. Bu
kurum Osmanlı'nın "kurtulmamız
için batıdaki kurumları kurmak gere-
kir" yanlış ilkesinin uygulamasıdır.
Bu nedenle Darülfünun toplumun
üstyapısına bile yer almadı. Bir akse-
suar olarak kaldı.

Darülfünun, Cumhuriyet'e Os-
manlı'dan miras kaldı. Cumhuri-
yet'in ilk yıllarında Darülfünun'a
önem verilmiştir. Cumhuriyet döne-
minin ilk Milli Eğitim Bakanı Vasıf
Bey, Darülfünun hakkındaki düşün-
celerini şöyle ifade eder: "Arkadaş-
lar, Türk milleti yeni bir amaca doğ-

ru yürüyor. Memleketimizde uygar-
lığın timsali Darülfünun olacaktır.
Eğitim Bakanlığı Darülfünun'u bö-
yle basit bir durumda bırakamaz. Bı-
rakırsa görevini yapmamış olur." Cumhuriyet'in ilk yıllarında
Darülfünun'u geliştirmek için Vasfi
Bey'in deyişimle, basit durumda bı-
rakmamak için, iki görüş ileri sürül-
müştür. Birinci görüş, Darülfünun'a
hükümetin müdahalesini istiyordu.
Diğer görüş ise, Darülfünun'a karış-
manın şiddetle karşısında idi. Cum-
huriyet'in ilk on yılında hükümetler
ikinci görüşe bağlı kalmışlardır. Fak-
kat Cumhuriyet hükümeti, bu tutu-
mu 1933 yılında bırakmıştır. Nite-
kim, Darülfünun, 1933 yılında kapat-
ıldı ve yerine Milli Eğitim Bakanlı-
ğı'na bağlı İstanbul Üniversitesi ku-
ruldu.

1933 Üniversite Reformu

Darülfünun'un kapatılmasının
nedeni devrimler karşısındaki tutu-
mudur. Darülfünun'un tutumunu
Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip
şöyle değerlendirmiş : "Ülkede siya-
sal, toplumsal büyük devrimler oldu.
Darülfünun bunlara karşı yanzız bir
gözlemci gibi kaldı." Bu konuda
Burhan Asaf, Kadro Dergisi'nde
şöyle yazmış: "Türk Devrimi ülkesi-
nin yegane bilim ocağında bir tek
akıs uyandırmaya muvaffak olama-
mıştır. İnkılap yürüyor ve
Darülfünun geridedir."

Cumhuriyet hükümeti, kurduğu
üniversiteyi Darülfünun'un devamı
saymaz. Onu reddeder. Bu konuda o
günlerin Milli Eğitim Bakanı Dr. Re-
şit Galip şöyle demiş: "Bugün kuru-
luşu başlayan İstanbul Üniversite-
si'nin dünkü Darülfünun ile hiçbir
münasebeti yoktur. Üniversite yeni
bir müessesedir. Ananesi kendisiyle
başlayacaktır." İstanbul Üniversite-
si'ni kuranlar Prof. Albert Malche'nin
hazırladığı rapordan yararlan-
dılar. Bu raporu aynen uygulamadı-
lar. Sahip oldukları üniversite bilinci
ile rapordan bir sentez yarattılar. Düzeyli
bir üniversite bilincinin eseri
olan bu sentezi Atatürk, Prof. Malche'nin
raporunu okurken aldığı not-
larda şöyle açıklamış: "Bu yabancı
adam raporunun 59. sahifesinde ay-
nen şöyle diyor: Hakikatlere istinat

1 Ağustos 1933 sabahı, Merkez binasının kapısındaki İstanbul Darülfünunu yazısı
indirilip, yerine İstanbul Üniversitesi yazısı konuluyor.

etmek lazımdır. Bu memleketteki vaziyetin icabı ve ihtiyacı meclülümüz değildir. İstanbul Darülfünun'u gibi bir Darülfünun'da, Türkiye gibi baştan başa yeniden teşekkül eden bir memlekette bu icab ve ihtiyacı her taraftan fazla ilmi alakayı celp etmelidir. Türkiye'nin jeolojisi, tabii ve iktisadi coğrafyası, iklimi, çiçekleri ve nebatları, kara ve deniz hayvanları, antropolojisi, mazisi, tarihi, sanayii, kültürü, yani, suret-i umumiye her şeyi. Bütün bu şeyler Türkiye'nin Darülfünun'un tek mil kürsüleriyle alakadardır. Kürsüler bundan başka şeylerle işgal ediyorsa ne yazık, ne ayıp, ne utanmazlıktır."

1933 Üniversite Reformu başarılı oldu mu? Ord. Prof. Philippe Schwarz, 1952'de Türkiye'den ayrılırken verdiği raporda reformun bekleneni veremediğini ifade etmiştir. Ona göre başarısızlığın nedenleri şunlardır: Türk aydınının yetersizlik duygusu, böbürlenmesi, başarılı olanı çekememesi, bilimsel çalışmaya değil mevkii ve makama önem vermesi. Bu nedenler subjektif yargılardır. Genelleştirilmesi mümkün değildir. Fakat belli bir oranda gerçeği ifade etmektedir.

Üniversite reformu objektif değerlendirilirse başarılı olduğu söylenebilir. 1933-1946 döneminde öğretim üyesi sayısı 323'ten 562'ye yükselmiş, 450 kitap yayımlanmıştır. Günümüz üniversitelerinde bu kadar yılda bu kadar öğretim elemanıya bu denli üretim yapılamamıştır.

1933 üniversitesi, idari yönden özerk değildir. Ancak katılımcı bir yönetim anlayışına sahiptir. Kurulların karar erkleri vardır. Bu ve bunun benzeri yönetim özellikleriyle, 1933 üniversitesi YÖK üniversitelerinden üstündür.

1946 ve sonrası

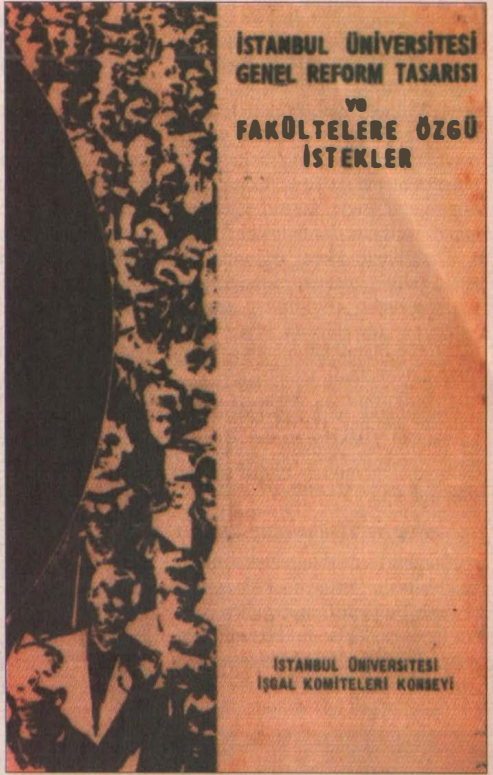
1946 yılı üniversitelerimiz için bir dönüm noktasıdır. O yıl çıkarılan bir yasa ile üniversitelerin özerkliği kabul edildi. 27 Mayıs 1960 devriminden sonra üniversite yasasını değiştiren düzenlemeler yapıldı. 1973 yılında üniversite yasası bir kez daha değiştirildi ve 1750 sayılı yasa yü-

rürlüğe girdi. 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı YÖK yasası üniversiteyi yeniden düzenledi.

Üniversite-
rimizin oluşum sürecinden şu sonuçlar çıkarılabilir: Üniversitelerimiz toplumun altyapısının yarattığı kurum değildir. Maddi temelden yoksundur. Toplumsal gerçeklikten kaynaklanan düşünceleri yansıtmaz. Onlar, kökü idealist felsefe olan üniversite düşüncesinin, diğer bir deyimle "üniversite ideası"nın somut halidir. Türk üniversiteleri toplumsal işlevlerine göre değil, bir "üniversite ideası"na göre oluştu. Üniversitelerimizin bir üniversite ideasına göre oluşumu üç evrede gerçekleşir. Birinci evrede, ülkeye egemen olan siyasal güç bir "üniversite ideası" belirler. İkinci evrede, belirlenen üniversite ideasını gerçekleştirmek için bir yasa yapılır. Üçüncü evrede, üniversite bu yasa uyarınca örgütlenir.

Üç üniversite ideası

Türk üniversiteleri zaman içinde üç "üniversite ideası" na göre yapılandı. Bunlardan birincisi, Darülfünun temeli olan ideadır. Bu ide, Darülfünun'un kuruluşu için hazırlanan raporda şöyle ifade edilmiştir: "... herkim olursa olsun insanlığın en yüce olgunluk derecelerine erişmesi için her çeşit bilim ve tekniği öğrenmek isteyenlere ve

12 Haziran 1968'de İstanbul Üniversitesi'nin işgal edilmesiyle birlikte başlayan öğrenci hareketi sonucunda bütün fakültelerdeki işgal komitelerinin bir araya gelmesiyle oluşan İstanbul Üniversitesi İşgal Komiteleri Konseyi'nin üniversite yönetimine sunduğu ve Genel Reform Tasarısı ile birlikte tüm öğrenci taleplerini de içeren raporu.

devlet dairelerinde çalışmak istediğinde bulunanlara gerekli bilgileri almanın yeri ve merkezi olmak."

Türkiye'de geçerli olan ikinci idea Cumhuriyet'in üniversite ideasıdır. Bu ideayı 24 Ekim 1934 tarihli, Üniversitenin İşleyişini Düzenleyen Karamame'nin birinci maddesi tanımlamıştır: "Bilgi sahalarında araştırmalar yapmak, milli kültürü ve yüksek bilgiyi genişletmeye ve yaymaya çalışmak, devlet ve memleket hizmet ve işleri için ergin ve olgun unsurlar yetişmesine yardım etmek gibi vazifeler için kurulmuş olan İstanbul Üniversitesi..."

Cumhuriyet'in üniversite ideası yaşamını 1981 yılına kadar sürdürdü. O yıl yürürlüğe giren YÖK Yasası Cumhuriyet'in üniversite ideası

nin varlığına son verdi. Yeni bir üniversite ideası tanımladı. Üniversiteyi bu ideaya göre örgütledi. Bu ideayı Kemal Gürüz "Dünyada ve Türkiye'de Yüksek Öğretim" adlı kitabında şöyle tanımlıyor: "1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı YÖK ile getirilen düzenleme ile Türk yüksek öğretim sistemi Anglo-Sakson sisteminin temel ilkelerine dayandırılmıştır."

Darülfünun idcası çağının gerisinde kalmış bir üniversite anlayışının ifadesidir. Darülfünun memur yetiştiren, meraklısına bilgi sunan bir kurum olarak tanımlanmıştır. Bu idea, üniversitenin temel işlevi olan bilgi biriktirme ve araştırma etkinliklerini içermez. Bu doğaldır. Çünkü o yıllarda Osmanlı Devleti'nin ekonomisi bir enkaz, kendisi ise yarı sömürge idi.

Cumhuriyet'in üniversite idcası

Cumhuriyet'in üniversite idcası üniversitenin fonksiyonel bir tanımını verir. Bu tanım çağdaş üniversitenin fonksiyonel tanımı ile örtüşmektedir. Cumhuriyet üniversitesini kuranların fonksiyonel tanımdan yola çıkmaları doğru bir tutumdur. Çünkü

işlevi iyi tanımlanmış bir üniversite sağlıklı örgütlenir. Cumhuriyet üniversitesi devrimci bir heyecanın eseridir. Toplumun altyapısının yarattığı bir kurum değildir. Fakat Cumhuriyet üniversitesini kuranlar toplum-üniversite ilişkisinin önemini bilincindedirler. Bu bilinci Atatürk, İzmir İktisat Kongresi nedeniyle yaptığı konuşmada açıkça ortaya koymuştur: "Yeni devletimizin, yeni hükümetimizin temel görüşleri, bütün programları ekonomi programından çıkmalıdır. Çünkü, her şey bunun içindedir. Bundan ötürü evlatlarımızı o suretle yetiştirmeliyiz ki, onlara o suretle bilgi ve kültür vermeliyiz ki ticaret dünyasına, tarım ve sanata ve bütün bunların çalışma alanlarına yararlı olsunlar, hir eyleme dayansınlar. Bu nedenle, milli eğitim programımızda gerek ilköğretimde gerek orta öğretimde verilecek bütün şeyler bu görüşe göre olmalıdır. Milli eğitim programımız gibi devletin öteki bölümleri için tasarlanan programlar da ekonomi programına dayanmaktan kendini kurtaramaz." Atatürk'ün bu konuşmasından açıkça anlaşılıyor ki

edütim kurumları ile toplumun maddi yaşamı arasında bir bağ oluşturmak Cumhuriyet'in temel eğitim ilkesidir.

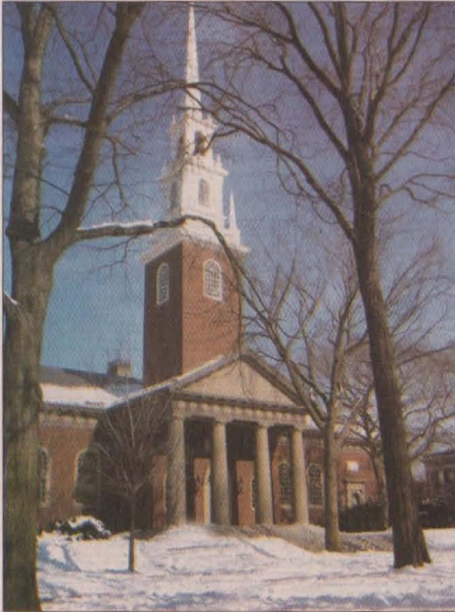
Çağdaş ve nitelikli üniversitelerin varlık koşulu olan bu ilke Cumhuriyet üniversitesinde uygulanamamıştır. Cumhuriyet üniversitesi ile toplum arasında organik bir bağ kurulamamıştır. Bunun nedeni, bu dönemde de toplumun altyapısının yeteri kadar güçlü olmamasıdır. Aradan 70 yıl geçmesine karşın Cumhuriyet'in üniversite idcası değerini yitirmedi. Çünkü o sağlıklı ve yüksek nitelikli bir üniver-

site bilincinin ürünüdür.

YÖK'ün üniversite idcası: Amerikan modeli

YÖK'ün üniversite idcası Amerikan üniversite modelinin bir kopyasıdır. YÖK üniversitemizi bu ithal modele göre örgütledi. Bu örgütlenme YÖK'ün stratejik yanlıdır. Çünkü başka bir ülkeden bilgi alınır fakat üniversite modeli ahanamaz. Eğer alınrsa, aslına hiç benzemeyen, aslının olumlu niteliklerini taşımayan bir üniversite oluşur. Çünkü, üniversitenin kişiliğini, olumlu ve olumsuz niteliklerini içinde yaşadığı toplum belirler. Başka bir topluma taşınan üniversite modeli tüm gerçekliğini yitirir. Sorunlar ve olumsuzluklar yaşar. YÖK'ün Amerika'dan kopya ettiği üniversite idcasına göre inşa edilen üniversitemiz bu olumsuzlukları yaşıyor. Üniversitemiz kampus duvarlarının arkasında içine kapandı. Yönetim tartışmaları, kişisel çekişmeler üniversitemizin asal işlevlerinin önüne geçti. Üniversitemiz, şekil bakımından Amerikan üniversitelerine benzeyen yapay bir ortam oluştu. Üniversitemiz topluma yabancılaştı. Sırca köşke döndü. Bir ülkeden üniversite modeli ithal edilince, o ülkedeki üniversite anlayışını da benimsemek gerekir. Çünkü, üniversite anlayışı, bir üniversite modelinin ondan ayrılması olanaksız parçası, onun ruhudur. YÖK yöneticileri de bu kurala isteyerek uydu, Amerikan üniversite anlayışını Türk akademik dünyasına egemen kıldı.

Ünlü sosyolog Weber, Amerikan üniversite anlayışını şöyle tanımlamıştır: "Amerikan üniversitelerinde öğrenci profesörü hakkında basit bir fikre sahiptir. Nasıl sebze satıcısı anesine lahana satan biriye, profesör de babasının parasına karşılık kendisine bilgi ve yöntem satan biridir." Amerikan üniversiteleri kapitalizmin yarattığı kurumlardır. Kapitalizm onların şeklini ve ruhunu belirlemiş, Amerika'ya özgü bir "şirket-üniversite" modeli yaratmıştır. Bu modelin felsefesi "pragmatizm"dir. Bu modele göre, üniversite bir bilgi fabrikası ve işletmedir. Liberalizmin

Harvard Üniversitesi. "Yurt içindeki ve yurtdışındaki halkları denetim altında tutmak için yeni yöntemler geliştirir".

mantığına dayanır. Paralı eğitim geçerlidir. Her şey alış-verişe dayanır. Bilim piyasaya endekslidir. Bundan dolayı bu üniversitelerde bilgi ve bilim meta haline getirilmiştir. Temel nitelikleri yukarıda açıklanan Amerikan üniversitelerini tanımış sosyal bilimci Michael Parenti şöyle tanıyor: "ABD üniversitelerinde, Üçüncü Dünya'da güvenceli yatırım yapmalarına yardımcı olmak için özel şirketlere 'risk analizleri' yapan kişiler vardır. Bazı kişiler ise, pazarlama tekniklerine, tüketici tepkileri, işçi hareketleri ve sendika yücüllüğü konularında çalışır. Başka bazıları da yurtiçindeki ve yurtdışındaki hakları denetim altında tutma, yeni silah gönderme sistemleri, izleme, kontrgerilla için yeni yöntemler geliştirir (Napalm, Harvard Üniversitesi'nde geliştirilmiştir). İster Latin Amerika köylülerini, isterse kent içi sakinlerini ya da fabrika işçilerini inceliyor olsunlar, bu bilim adamları dolgun ücret karşılığında, dünyanın ona sahip olanlar için nasıl güvenli bir yer olarak muhafaza edileceği konusunda parlak ve genellikle acımasız fikirler sunarlar... Çevresindeki daha geniş toplumun bir yansıması olarak üniversitelerin ve fakültelerin çoğu entelektüel bir pınar olmaktan çok ideolojik bir fabrika, emperyalizmin eleştirilerinin son derece kısıt olduğu ve öğrencilerin geleceklerini toplumsal bir düzen olarak kapitalizme ipotek ettikleri yerlerdir."

Bu üniversite modeli, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısı ile çelişir. Çünkü bu modelin anavatanı olan ABD'nin sosyal ve ekonomik yapısı, tarihi gelişimi Türkiye'ye çok uzaktır. Yeni YÖK yönetiminin hazırladığı yasa taslağı bu anlayışı içermektedir. 12 Ocak 2004 tarihli ve Prof. Dr. Erdoğan Teziç imzalı bir yazı ile YÖK Genel Kurulu ve Üniversitelerarası Kurul üyelerine gönderilen taslağın genel gerekçesinde şöyle denmiş: "Şu hususu vurgulamak gerekir ki bu taslak idealist ve ütöpic yaklaşımla değil, gerçekçi, pragmatik, sorun çözücü ve uzlaşmacı bir yaklaşımla hazırlanmaya çalışılmıştır." Gerçek üniversitenin karakteristik özelliği olan idealizm

ve ütopyayı reddeden, pragmatizmi temel felsefe seçen bu üniversite anlayışı akademik sorunlarımızın kaynağıdır.

Eğitim kurumlarının işlevlerinden biri de toplumun ideolojik yapılarını üretmek ve topluma yerleştirmektir. İdeolojik yapılar, toplumun kendisini yeniden üretiminde etkin rol oynadığı için ideoloji ve onu yaratan eğitim kurumları önemlidir. Bu nedenle toplumda egemen olan güç eğitim sistemine müdahale eder, eğitim kurumlarını kontrol eder, onlara şekil vermek ister. Bu davranış, egemen gücün doğal refleksidir. Çünkü topluma kendi ideolojisini aşlamak, ünlü filozof Nietzsche'nin deyimiy-le toplumu ehlileştirmek ister.

YÖK Başkanı Prof. Dr. Erdoğan Teziç.

Özellikle üniversite ideolojik niteliği öne çıkan bir kurum olduğu için egemen gücün çok önem verdiği bir eğitim kurumudur. Üniversite- nin ideolojik işlevinin önemini algılayan ve bilincine varan Türk burjuvazisi, özellikle 1980'den sonra üniversitelerle ilgilendi ve kendi üniversitelerini kurdu. Bu okullar gerçek üniversite olamaz. Bilimi metalaştıran, üniversiteyi ticarethaneye dönüştüren, öğrenciyi müşteri konumuna indirgeyen, varlıklı kesimin çocuklarına para karşılığı hizmet veren kurumlar olabilirler. Çünkü, sermaye ve piyasaya endeksli özelleştirilmiş yüksek öğrenim sistemi bu tip okulları yaratır ve onlara yaşama şansı verir.

Gerçek üniversitenin amacı bilim üretmektir. Yüksek öğrenimin özelleştirilmesi bu amaçla çelişen sonuçların doğmasına neden olur. Bu durumu ünlü filozof B. Russel şöyle açıklıyor: "Eğer gerçek bilim, üniversitelerin amaçlarından biri olarak yaşamayı sürdürecektse, yalnızca boş zamanı olan az sayıdaki kıbar insanın inceliği zevkleri ile değil tüm toplumun yaşamı ile bağlantılı hale getirilmelidir... İngiltere'de ve Amerika'da bu tür bilginin azalmasına etken olan asıl güç, bilgisiz milyonlardan bağışlar koparma isteği olmuştur. Buna karşı çare, sanayicilerimizin değerini anlamadıkları konularda devlet parasını harcamaya hazır eğitilmiş bir demokrasi yaratmaktır... Bilginlerimiz kendilerini zenginlere sığıntı olma eğiliminden kurtarabildikleri ölçüde sorunun çözümü kolaylaşacaktır... Tabii, bilimle bilgin kişiyi birbirine karıştırmak da mümkündür. Tümöyle hayali bir örnek vermek gerekirse, bilgin bir kişi organik kimya yerine bira yapımını öğreterek kendi durumunu iyileştirebilir; bu kişi kazançlı çıkar, ama zararlı çıkan bilim olur. Eğer bilginde gerçek bir bilim sevgisi olsaydı siyasal yönden, bu biracılık kürsüsünün kurulması için bağışta bulunan bira fabrikatörünün yanında yer almazdı. Bu bilim demokrasiyenin yana olsaydı, demokrasi onun biliminin değerini daha iyi anlardı. Bütün bunlardan dolayı, bilim kuruluşlarının zenginlerin bağışlarına değil, devlet parasına bağlı olduğunu görmek isterdim."

Ülkemizin egemen gücü olan burjuvazinin kurduğu bu okullar başka ülkelerdeki benzerlerinin düzeyine de erişemeyecektir. Çünkü, teknoloji yaratmayan, onu ithal eden, karlarının büyük kısmı rant gelirlerinden oluşan, devlet desteği ile ayakta duran Türk burjuvazisinin gücü kültür ve bilim alanında yaratıcı olmak, üniversite kurmak için yeterli değildir.

Sayıtı hızla artan özel üniversitelerin akademik dünyamıza etkisi olumlu olmayacaktır. Bu durumu Prof. Dr. Alpaslan Işıklı, Ankara

Üniversitesi'nin 2003-2004 ders yılı açılış dersinde şöyle açıklamış: "Bizimki gibi ülkelerde yüksek öğrenimin özelleştirilmesinin kaçınılmaz sonucu, yabancı sermayenin egemenliğini kabul etmekten başka bir şey olamaz. Tıpkı, süpermarketler zinciri karşısında bakkalların silinmesi ve bunun ardından da uluslararası süpermarketler ağının iç pazarı ele geçirmesinde görüldüğü gibi, daha şimdiden yabancı sermayenin yüksek öğrenim alanına el atmaya başladığına tanık oluyoruz. Kuşkusuz, alıp satılan bilim olunca, doğacak sonuçların çok özel yönleri ortaya çıkabilir. Uluslararası sermayenin sahip olduğu bir yüksek öğrenim kurumu; Kurtuluş Savaşının tarihin tanık olduğu terörist eylemlerden birisi olarak anlatılmasına şaşmamak gerekir. Veya herhangi bir çokuluslu ilaç şirketinin sahip olduğu tıp fakültesinde bu şirketin ürettiği ilaçları dışlayan bir tedavi yöntemi nasıl anlatılabilir? Ya da çevreyi tahrip ederek kurulmuş bir üniversitenin çevrebilim hocası neyi nasıl anlatacaktır? Yüksek öğrenimin özelleştirilmesi, aynı zamanda, üniversitenin yönetimimin demokratikliği açısından da bir dizi sorunu beraberinde getirir. Dünya Üniversite Servisi tarafından 1988'de kabul edilerek ilan edilen Lima Bildirgesi'nde, belirtildiği üzere, özerklik, yüksek öğrenim kurumlarının yalnızca devletten bağımsız olması değil, aynı zamanda 'tüm diğer toplumsal güçlerden' bağımsız olması anlamına gelir. Bu nedendir ki kendi kendisini yönetmeyen ve siyasal iktidara bağımlı kılınmış bir üniversite gibi belli bir sermaye grubunun yönetimindeki üniversitede de özerklikten ve demokratiklikten söz edilemez."

Bu açıdan bakıldığında vakıf üniversitelerinin de aynı sakıncaları taşıdıklarında kuşku yoktur. Bu gerçeği, ülkemiz üniversitelerinin tarihinde de saygın bir yere sahip bulunan Prof. Hirsch'den dinleyelim: "Vakıf sahibi, vakıf senedinde yalnız bu üniversitenin bünye ve teşkilatını değil, aynı zamanda eğitime egemen olacak ruha da tayin eder. Vakıf üniversiteleri, vakıf sahibinin kuruluş

senedinde ifadesini bulan arzusuna veyahut bu üniversiteleri idare eden yönetim kurulunun siyasi görüşüne tabi bulunurlar."

Derinleşen üniversite krizi ve çözüm

YÖK yaklaşık 25 yıldan beri üniversitemizi gözetliyor ve yönetiyor. Misyonu gereği üniversitemizi içine kapamış, toplumla ilişkisi olmayan, edilgen kurumlara dönüştürdü. Bu dönüşümün etkisiyle Türk üniversite dünyası büyük bir kriz yaşıyor. Hükümetin üniversiteyi kontrol etmek istemesi krizin derinleşmesine neden oldu.

Üniversitemizin sağlığına kavuşması ve işlevini gerçekleştirebilmesi için bu krizin çözülmesi gerekir. Krizi çözmek doğal olarak ülke yöneticilerinin görevidir. Üniversite sorununu üniversite dışında çözmek olanaklı olmadığı için üniversitemizi yöneten YÖK de çözüm bulmakla yükümlüdür. Hükümet ve YÖK'ün krizi çözmek için buldukları çare yasa değişikliğidir. YÖK'e makay yaparak üniversite sorununu çözmek boş bir hayaldir. Çünkü ülkemizin sosyal ve ekonomik gerçeği ile uyumlu olmayan üniversite modelinin ifadesi olan bu yasa ile akademik sorunlar çözülemez. Bu durumu Atatürk şöyle açıklıyor: "Bütün Türkiye'de nasıl bir kültür planı yapılmalı? Bizim için mesele budur. İşte biz bu mud'il (çetin) mesele karşısındaız ve onu behemal (en kısa zamanda) halletmek mecburiyetindeyiz. Bu mesele vazih (açık) surette halolunmadıkça İstanbul Darülfünunu'nun islahından bahsetmek açıptır, abestir, bimana (anlamsız) dir." Atatürk'ün bu doğru teşhisinden ilham alarak, üniversite krizinin çözümü için atılacak ilk adımı belirleyebiliriz. Bu ilk adım "Türk üniversiteleri için paradigma" arayışı olmalıdır. Bu paradigmanın inşasında toplumun altyapısını kullanmak mümkün değildir. Çünkü yarım yüzyıl Türk ekonomisine egemen olan burjuvazi sağlıklı bir ekonomik altyapı kuramadı. İç sömürüye dayanan, dış bağımlı bir ekonomik altyapı yarattı. Bu hasta altyapı, üstyapı kurumlarını geliştirmek bir yana, ku-

rumların bozulmasına da neden oldu. Örneğin ağır parasal ve yönetsel sorunlarla bunalan üniversiteyi çıkınaza soktu. İlk ve orta öğretim çöktü.

Üniversitemizin dayanacağı ve güç alabileceği toplumsal bir altyapı mevcut olmadığına göre, YÖK'ün "üniversite ideası"nı terketmek ve onun yerine Cumhuriyetimizin temel ilkeleri ile uyumlu ulusal bir idea yaratmak zorunludur. Bu idea Cumhuriyetin 1933 Üniversite Reformu için tanımladığı idea olabilir. Bu üniversite ideası güncelleştirilirse Türk üniversite paradigması için sağlam bir temel oluşturulabilir.

Bu hükümetten ve YÖK'ten ulusal bir üniversite paradigması oluşturmasını beklemek gerçekçi olmayan bir iyimserliktir. Bu nedenle, bu görevi üniversitemizin üyeleri üstlenmelidir. Üniversitemiz, "ulusal üniversite ideası" ve bilim politikasından oluşan Türk üniversite paradigmasını tanımlamakla yetinemezler. Yetinirlerse başarılı olamazlar. Başarıya ulaşmak için üniversitemiz bir görev daha üstlenmelidir. Bu görev, hasta altyapıyı eleştirmek, altyapı modelleri oluşturmak ve bunları topluma iletmektir. Bu görev, üniversitenin asal görevidir. Çünkü, üniversitenin temel işlevi öğrenmek, araştırmak, bulduğu bilimsel gerçekleri topluma açıklamak ve onu aydınlatmaktır. Üniversiteler tarihi, bu görevi üstlenmiş ve başarmış örnekler sunmaktadır. Örneğin Alman üniversiteleri çok sayıda küçük devlete bölünmüş Almanya'da ulusal bilincin filizlenmesine önyak olmuş, kolektif kimlik yaratmada önemli rol oynamıştır. Türk üniversitelerinin bu tarihi görevi gerçekleştirmeleri için bir koşulun sağlanması gerekir. Bu zorunlu koşul özerkliliktir. Çünkü, ancak özerk üniversite dogmatizmi yıkabilir; şartlanmaları kaldırabilir; bilimi egemen kılabılır; gerçeği, doğruyu söyleyebilir. Bu nedenle özerkliğine kavuşması için üniversitemize destek olmak, iç ve dış güçlerin saldırısına direnmek ve üniversiteyi savunmak öğretim üyesi olmanın gereken koşuldur.

Yüksek öğrenimin özelleştirilmesi ve AKP'nin YÖK Yasa Taslağı

Bizimki gibi ülkelerde yüksek öğrenimin özelleştirilmesinin kaçınılmaz sonucu, yabancı sermayenin egemenliğini kabullenmekten başka bir şey olamaz. Uluslararası sermayenin sahip olduğu bir yüksek öğrenim kurumunda, Kurtuluş Savaşımızın, tarihin tanık olduğu terörist eylemlerden birisi olarak anlatılmasına şaşmamak gerekecektir.

Prof. Dr. Alpaslan Işıklı

(Ankara Üniversitesi SBF)

Üniversitelerle ilgili bazı köklü değişiklik niyetlerinin ve bazı önemli tartışmaların ülkenin gündeminde ciddi bir biçimde meşgul ettiği bir aşamada "nasıl bir üniversite?" konusunu görüşeceğiz.

Bu konuyu huzurlarınıza getirmek üzere ele aldığımızda önümüzde somutlaşmakta olan bazı gerçekleri görmemiz kaçınılmaz olmuştur.

Öncelikle kabul etmemiz gerekir ki "nasıl bir üniversite?" sorusunun yanıtı, nasıl bir rejim, nasıl bir toplum ve nasıl bir ülke gibi sorularla yakından bağlantılıdır.

Kuşku yok ki "nasıl bir üniversite?" sorusunun ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullarla da yakın bağlantısı vardır. Bir araştır-

Bu metin, Ankara Üniversitesi 2003/2004 ders yılı açılış töreni, açılış dersinde Prof. Dr. Alpaslan Işıklı'nın yaptığı konuşmadır. Başlık ve ara başlıklar tarafımızdan konulmuştur.

maya göre, her dört öğrenciden birinin ailesinin gönderdiği ayda 45 milyon lira ile yaşamak zorunda olduğu(1) ve ağırlaşan işsizlik olgusunun gençlerin gelecekle ilgili beklentilerini derinden etkilediği koşullardan, üniversitelerdeki eğitim ve öğrenim faaliyetinin de etkilenmesi kaçınılmazdır.

Öte yandan, "nasıl bir üniversite?" sorusunun, bugün karşı karşıya bulunduğumuz YÖK Yasası'yla ilgi-

li değişiklik girişimlerinin dışına taşan yönleri ve boyutları bulunduğunu da gözden uzak tutamamamız gerekmektedir.

Tarikat-siyaset-ticaret üçgeni ve yüksek öğrenimin özelleştirilmesi

"Nasıl bir üniversite?" sorusunun yanıtını vermek, siyasal iktidar açısından hiç de zor görünmemektedir. Sayın Başbakan, geçenlerde bu sorunun yanıtına temel oluşturacak görüşlerini açıkça ortaya koymuştur. Başbakan'a göre, bir bütün olarak eğitimden devlet elini çekmeli ve eğitim faaliyeti özel sermaye ve "üçüncü sektör" eliyle yürütülmelidir; dolayısıyla eğitim faaliyeti ve bu arada üniversiteler, kamusal alanın dışına çıkarılmalıdır. Burada, üçün-

25 Ekim 2003'te Üniversiteler AKP'nin yasalarnı protesto için Anıtkabir'deydiler.

cü sektör olarak anılan olgunun vakıfları ve özellikle de bir takım sözde tarikatların güdümündeki vakıfları ifade ettiğini tahmin etmek zor olmasa gerekir. Bunun anlamı, tarikat, siyaset, ticaret üçgeninin, eğitim alanında da bütünlenmesinden başka ne olabilir?

Bir yandan üniversite hocalarının ideolojik eğilim taşımaları şiddetle eleştirilirken, diğer yandan ve aynı günlerde eğitimin de özelleştirilmesini savunmak suretiyle neoliberal ideolojinin katıksız bir temsilcisi olarak ortaya çıkmanın doğurduğu çelişkili durum düşündürücüdür.

Kuşkusuz, toplumsal, ekonomik faaliyetleri, piyasa düzenine terk etme ve kamusal alanı olabildiğince daraltma eğilimleri, günümüzün egemen ideolojisinin gereğidir. Ancak şu da var ki neoliberalizmin en önde gelen savunucularının dilinde ve değişik ülkelerdeki neoliberal uygulamalar bağlamında bile, eğitim, sağlıkla birlikte özelleştirilmesi en az düşünülen veya hiç düşünülmeyen bir alandır.

Nitekim, Dünya Bankası'nın 2004 yılı Dünya Gelişim Raporu'nda da bu anlayış dile getirilmiş; devletin sağlık ve eğitim alanlarından tümüyle çekilmesinin doğru olmaya çağrı görüşü benimsenmiştir. Dolayısıyla, ülkemizde eğitimin tümüyle özelleştirilmesinden yana olmayı, kraldan çok kralcı bir tavır olarak değerlendirmek hiç de yanlış olmayacaktır.

Bugün, dünyada özelleştirme yanlış uygulamaların, eğitimi de kapsayacak bir boyut kazandığını söylemenin çok uzığında olduğumuzu bilmeliyiz.

Bugün pek çok Avrupa ülkesinde özel yüksek öğretim kurumlarının, toplam yüksek öğrenim sistemi içindeki payı, sıfır veya sıfıra yakındır. Özel yüksek öğrenim kurumu-

ları kayıtlı öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranı bakımından bu pay, Almanya, İngiltere ve Macaristan'da yüzde 1'in çok altında, Avustralya'da yüzde 1, İsveç'te yüzde 3, Avusturya'da yüzde 4'tür. Özel sektörün kalesi sayılan ABD'de bile bu oran ancak yüzde 18'dir. Buna karşılık, aynı oranın, Filipinler'de yüzde 85, Güney Kore'de yüzde 78, Endonezya'da yüzde 63, Kolombiya'da yüzde 61 olması anlamlıdır(2). Bu durum, kendi ülkelerinin tarımını geniş kapsamlı bir koruma altına almış olanların, gelişmekte olan ülkelerde tarımdan her türlü sübvansiyonun kaldırılmasını dayatmalarını çağrıştırmaktadır. Öyle anlaşıyor ki, kendi ülkelerinin öğrencilerine eğitimi bir kamusal hizmet olarak sunmakta özenli davranan yeryüzünün varlıkları, genellikle, gelişmekte olan ülkelerin öğrencilerinin, paralı özel öğrenimin kısılcasında tutulmasında herhangi bir sakınca görmemektedirler.

Günümüzde, OECD ülkelerinde,

yüksek öğrenimin finansmanına ilişkin veriler incelendiğinde de kamunun ağırlığını gözlemlemek mümkündür. OECD ülkelerinde, yüksek öğrenimin finansmanında kamunun payı ortalama olarak yüzde 80'dir. Üstelik, 26 OECD ülkesinden 15'inde bu oran, yüzde 90'ın üzerinde veya yüzde 100'e yakındır(3).

Özelleştirmeyi örtülemenin vasıtası: Vakıf üniversiteleri

Kuşkusuz, yüksek öğrenimin özelleştirilmesi yeni başlamış bir süreç değildir. Özellikle, 1980 sonrası dönemde sayıları hızla artan vakıf üniversitelerini, yüksek öğrenimin özelleştirilmesi yönündeki gidişi örtülemenin bir vasıtası olarak değerlendirmek yanlış görünmüyor.

Hatırlanmalıdır ki; 1980 sonrası dönemde, vakıf üniversitesi adı altındaki özel üniversitelerin mantar biter gibi çoğalması sonucunda, YÖK'ün kuruluş gerekçelerinden başlıcasını oluşturan, yüksek öğrenimi ülke sathına dengeli bir biçimde

yayma amacına aykırı olarak üç büyük kentteki yığılma anormal ölçülerde artmıştır. Üç büyük kentimizin merkezlerinde kurulmuş bulunan özel vakıf üniversitelerinin sayısı 22'ye ulaşmış bulunmaktadır. Üç büyük kentin dışında bir tek Mersin'de özel vakıf üniversitesi vardır. Akademik yaşamın, üç büyük kentin merkezlerinin dışına yaygınlaştırılması, yetersizliklere rağmen de olsa, yine devlet üniversiteleri sayesinde mümkün olmaktadır.

Yüksek öğrenimin yükünün yalnızca devletin sırtına yüklenmesinin yanlışlığı ileri sürülmüş; özel kişi ve kurumların da bu konuda vakıflar aracılığıyla güçleri oranında katkıda bulunmalarının gereği savunulmuştur. Kuşkusuz, vakıf adına yaklaşan da bu ola-

Üç büyük kentimizin merkezlerinde kurulmuş bulunan Özel Vakıf Üniversiteleri'nin sayısı 22'ye ulaşmış bulunmaktadır.

bilirdi. Bizim tarihimizdeki ve dünya pratiğindeki yerine bakıldığında görülür ki vakıf demek, bireyin zenginliğini kamuya ve topluma aktarılmasının aracı olan kurum demektir. Fakat, son yıllardaki uygulamalar çerçevesinde vakıf uygulamalarının ifade ettiği anlama bakacak olursak, kamusal kaynakların ve toplumun geniş bir kesiminin (öğrencilerin ve ailelerinin) birikiminin, bazı varlıklı kişiler ve aileler tarafından özüm-senmesinden başka bir görünümle karşılaşmamız mümkün değildir. Özel vakıf üniversitelerinin bütçelerinin yüzde 45'ine varan bir bölümünün devlet tarafından karşılanması öngörülmüş bulunmaktadır. YÖK Yasası'nın ek 18. maddesinde, 26 Haziran 2001 tarihinde, sessiz sedasız yapılan bir değişiklikle, özel vakıf üniversitelerine "Devlet yardımı yapılabilir" hükmü, "Devlet yardımı yapılır" biçimine dönüştürülmek suretiyle bu katkı, daha da kesin bir zorunluluk haline getirilmiştir. Özel vakıf üniversitelerine sağlanan devlet yardımı, bundan da ibaret değildir. Bir kısım vakıf üniversitelerinin değerli kent arazilerini ve ormanları ucuza kapatmak suretiyle sağladıkları avantajlar bunların dışındadır.

2001 yılında özel vakıf üniversitelerine Maliye Bakanlığı eliyle yapılan devlet yardımı 12 trilyon liraya ulaşmıştır. Bu miktar, başta YÖK'ün ilk başkanının, kurucusu olduğu üniversite olmak üzere, en güçlü dört özel üniversite arasında değişen paylarda bölüştürülmüştür. Her türlü devlet harcamasından kısıntıya gidilmesinin öngörüldüğü 2002 yılı bütçesinde, özel vakıf üniversitelerine yapılması öngörülen yardımın miktarı, 17 trilyon liraya çıkarılmış bulunmaktadır. Bu miktar azaltmamakta, artmaktadır.

Kuşkusuz, özel üniversitelerin kamudan sağladığı avantajların en kay-

da değer olanı, kamuda yetişmiş bilim adamı potansiyelinden, hiçbir karşılık ödmeden yararlanabilmeleridir. Bu nedenledir ki her bir özel üniversitenin kuruluşu, kamu üniversitelerinde ciddi bir erozyonu tahrir etmektedir. Emekli olup özel üniversiteye geçmeyi kabul etmeyen üniversite elemanları, belirgin bir özveriye göze almış olanlardır.

Öte yandan, kamu üniversitelerinin mahkum edildiği olanaksızlıkların özellikle genç öğretim elemanları üzerinde yarattığı ağır baskı, gelişimlerini ve üretkenliklerini sınırlamakta eleman temininde güçlükler doğurmakta; kamu üniversiteleri bu yönden de ciddi zaafa sürüklenmektedir.

Anımsanacağı üzere, Anayasa Mahkemesi, 1990/10 K. Sayılı kararıyla vakıf üniversitelerinin kurulmasına olanak tanıyan KHK'yi iptal etmişti.

Anayasa Mahkemesi'nin kararının dayandığı gerekçelerden birisi, üniversitelerin kanunla kurulması koşuluyla. Sonraki tarihlerde kurulan vakıf üniversitelerinde bu koşula uygunluk sağlanmıştır. Ancak, söz

konusu karar çerçevesinde Anayasa hükümleri karşısında aykırılık teşkil eden veya en azından tartışmalı olan başka bazı hususlar varlığını sürdürmektedir. Anayasa Mahkemesi, anılan kararında, "Anayasa koyucu, 130. maddede öngördüğü ilkelerle, üniversite kurullarına yası koyucuya kimi kesin buyruklar vermekte, aynı zamanda özel kişilerin ve yasadan başka bir işlemle devletin üniversite kurmasını yasaklamaktadır" görüşüne yer vermiştir. Bu durumda, birer özel hukuk tüzel kişisi olan vakıfların, kanunla da olsa, üniversite kurmalarının Anayasa'ya aykırılığı iddiası ciddiyetini korumaktadır.

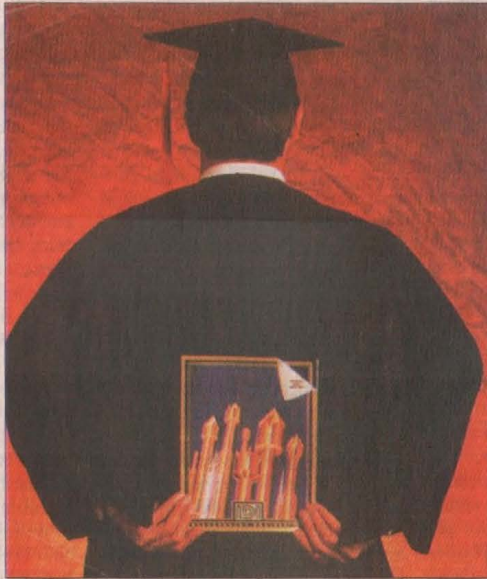
Piyasaya endekslili yüksek öğrenimin sonuçları

Eğitim bir hakktır. Bu haktan yararlanmanın parasal güce bağlanması, hakkın özünü zedeleyici sonuçları da beraberinde getirir. Irak Savaşı'nda esir düşmüş Amerikan askerlerinin öğrenim masraflarını karşılayacak parayı kazanabilmek için orduya katıldıklarını anlattıklarına televizyon ekranlarında tanık olduk. Bir gencin para kazanmak uğruna, ne amaca hiz-

met ettiğini bilmediği bir savaşta masum insanları öldürmesi ve bu yolla sağladığı gelirle mesela tıp tahsili yapması! Bu durum çağımızın akıl almaz çelişkilerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitimin ve bu arada yüksek öğrenimin özelleştirilmesinin, bilimi metalaştırıcı, üniversiteleri birer ticarethaneye çevirici ve öğrenciyi müşteri konumuna indirgeyici sonuçları, üniversiteleri yalnızca belli varlıklı kesimlerin çocuklarına açık hale getirmekten ibaret kalmaz, böyle bir yapılanmanın, aynı zamanda, gerçek anlamda bir bilim üretme amacıyla çelişen sonuçlar doğurması da kaçınılmazdır.

Bu durum, saygın bir Batılı aydının Bertrand Russel'in 1926'da kaleme

"Vakıf sahibi vakıf senetinde yalnız bu üniversitenin bünye ve teşkilatını değil, aynı zamanda eğitime egemen olacak ruhu da taşıyor eder."

aldığı bir çalışmada şöyle ortaya konulmuştur:

"Eğer gerçek bilim, üniversitelerin amaçlarından biri olarak yaşamayı sürdürecekseniz, yalnızca boş zamanı olan az sayıdaki kıbar insanın incelenmiş zevkleri ile değil tüm toplumun yaşamı ile bağlantılı hale getirilmelidir... İngiltere'de ve Amerika'da bu tür bilginin azalmasıyla etken olan asıl güç, bilgisiz milyonlardan başışlar koparma isteği olmuştur. Buna karşı çare, sanayicilerimizin değerini anlayamadıkları konularda devlet parasını harcamaya hazır eğitilmiş bir demokrasi yaratmaktır... Bilginlerimiz kendilerini zenginler sığıntı olma eğiliminden kurtarabildikleri ölçüde sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır... Tabii, bilimle bilgin kişiyi birbirine karıştırmak da mümkündür. Tümyle hayali bir örnek vermek gerekirse, bilgin bir kişi organik kimya yerine bira yapımını öğretmek kendi durumunu iyileştirebilir: bu kişi kazançlı çıkar, ama zararlı çıkan bilim olur. Eğer bilginde gerçek bir bilim sevgisi olsaydı, siyasal yönden, bu biracılık kürsüsünün kurulması için bağışta bulunan bira fabrikatörünün yanında yer almazdı. Bu bilgin demokrasiden yana olsaydı, demokrasi onun biliminin değerini daha iyi anlardı. Bütün bunlardan dolayı, bilim kuruluşlarının zenginlerin bağışlarına değil, devlet parasına bağlı olduğunu görmek isterdim."(4)

Yüksek öğrenimin piyasaya endekslili olmasının sonuçlarını önde gelen bir başka sosyal bilimci, Michael Parenti şöyle açıklıyor:

"ABD üniversitelerinde, Üçüncü Dünya'da güvenceli yatırım yapımlarına yardımcı olmak için özel şirketlere 'risk analizleri' yapan kişiler vardır. Bazı kişiler ise, pazarlama tekniklerine tüketici tepkileri, işçi hareketleri ve sendika yıkıcılığı ko-

nularında çalışır. Başka bazıları da, yurtiçindeki ve yurtdışındaki halkları denetim altında tutma, yeni silah gönderme sistemleri, izleme ve kontrgerilla için yeni yöntemler geliştirir. (Napalm, Harvard Üniversitesinde icat edilmiştir). İster Latin Amerika köylülerini, isterse kent içi sakinlerini ya da fabrika işçilerini inceliyor olsunlar, bu bilim adamları dolgun ücret karşılığında, dünyanın ona sahip olanlar için nasıl güvenli bir yer olarak muhafaza edileceği konusunda parlak ve genellikle acımasız fikirler sunarlar(...) Çevresindeki daha geniş toplumun bir yansıması olarak, üniversitelerin ve fakültelerin çoğu entelektüel bir pınar olmaktan çok ideolojik bir fabrika, emperyalizm eleştirilerinin son derece kıt olduğu ve öğrencilerin gelecekteki toplumsal bir düzen olarak kapitalizme ipotek ettikleri yerlerdir."(5)

Bilimin sermayeye endekslenmesi tüm ciddi bilim adamlarını endişelendiren bir konudur. Toronto (Kanada) Üniversitesi'nden bir profesör "yarın ırkçı bir vakıf, ırklar ve IQ üzerine bir ders konulmasını destekleyeceğini açıklasa ne yaparız" diye acı acı sormaktadır(6).

Bizimki gibi ülkelerde yüksek öğrenimin özelleştirilmesinin kaçınılmaz sonucu, yabancı sermayenin egemenliğini kabullenmekten başka bir şey olamaz. Tıpkı, süper marketler zinciri karşısında bakkalların silinmesi ve bunun ardından da uluslararası süper marketler ağıının iç pa-

zarı ele geçirmesinde görüldüğü gibi, daha şimdiden yabancı sermayenin yüksek öğrenim alanına el atmaya başladığına tanık oluyoruz. Kuşkusuz, alıp satılan bilim olunca, doğacak sonuçların çok özel yönleri ortaya çıkabilir. Uluslararası sermayenin sahip olduğu bir yüksek öğrenim kurumunda, Kurtuluş

Savaşımızın, tarihin tanık olduğu terörist eylemlerden birisi olarak anlatılmasına şaşmamak gerekecektir. Veya herhangi bir çokuluslu ilaç şirketinin sahip olduğu tıp fakültesinde bu şirketin ürettiği ilaçları dışlayan bir tedavi yöntemi nasıl anlatılabilir? Ya da çevreyi tahrip ederek kurulmuş bir üniversitede çevre bilimi hocası neyi nasıl anlatacaktır?

Demokratik, özerk üniversitenin koşulu

Yüksek öğrenimin özelleştirilmesi, aynı zamanda, üniversitenin yönetimimin demokratikliği açısından da bir dizi sorunu beraberinde getirir. Dünya Üniversite Servisi tarafından 1988'de kabul edilerek ilan edilen Lima Bildirgesi'nde belirtildiği üzere, özerklik, yüksek öğrenim kurumlarının yalnızca devletten bağımsız olması değil, aynı zamanda "tüm diğer toplumsal güçlerden" bağımsız olması anlamına gelir. Bu nedenle ki kendi kendisini yönetmeyen ve siyasal iktidara bağımlı kılınmış bir üniversite gibi belli bir sermaye grubunun yönetimindeki üniversitede de özerklilikten ve demokratiklikten söz edilemez.

Bu açıdan bakıldığında vakıf üniversitelerinin de aynı sakıncaları taşıdıklarında kuşku yoktur. Bu gerçeği, ülkemiz üniversitelerinin tarihinde de saygın bir yere sahip bulunan ünlü Prof. Hirsch'ten dinleyelim:

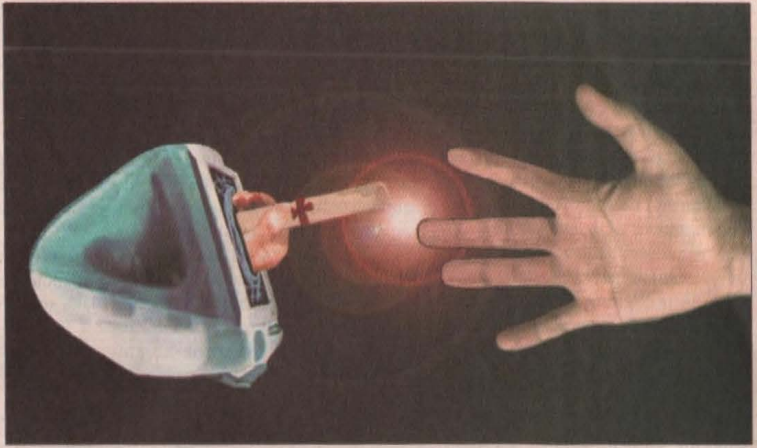
"Vakıf sahibi vakıf senedinde yalnızca bu üniversitenin bünye ve teşkilatını değil, aynı zamanda eğitime

egemen olacak ruhu da tayin eder. Vakıf üniversiteleri, vakıf sahibinin kuruluş senedinde ifadesini bulan arzusuna veya bu üniversiteleri idare eden yönetim kurulunun siyasi görüşüne tabi bulunurlar.”(7)

Üniversitelerin kamusalılığı konusuna benzer bir biçimde ülkemizde son zamanlarda yaygınlaştırılan bir diğer yanılsama da üniversitelerin demokratikliği ve özerkliği konusunda kendisini göstermektedir. Yaygınlaştırılmak istenilen kanının aksine, üniversitelerin kendi yönetim organlarını kendilerinin seçimle belirlemesi dün olduğu gibi bugün de üzerinde titizlikle durulan bir ilke olma vasfını korumaktadır.

Bu açıdan, tahmin edileceği üzere Amerikan özel vakıf üniversiteleri istisna oluşturur. Buna karşılık, Amerikan kamu üniversitelerinde de seçim esastır. Amerikan kamu üniversitelerinin mütevelli heyetleri, bir çok durumda seçimle oluşur; ve bu heyet, fakülte ve öğrencileri ile kamu üniversitelerinin kurumsal özerkliklerinin istihkam mevzii olarak görülür. Almanya üniversiteleri ise tümüyle kurum içi karar alma sürecinin işlediği bir yapı arz eder. Almanya’da rektörler fakültelerdeki akademisyenler tarafından (bazılarında akademik olmayan personel ve öğrenciler de yer almaktadır) seçilirler. Bu işleyiş “akademik öz yönetimin” bir ifadesi olarak görülür(8).

İngiltere’de 800 yıllık bir akademik geleneği temsil eden Cambridge Üniversitesi “Üniversite Parlamentosu” adı verilen The Regent House tarafından yönetilir. Cambridge’in yönetim ve seçim organı niteliğindeki Regent House, üniversitenin mevcut idari ve akademik personelinden oluşan geniş bir yapıdır. *Guardian*’daki bir haberde, bu yapının 5 bin üyesinin bulunduğu belirtiliyordu; üniversitenin 2001’de düzenlenen kendi web-sayfasında 3 bini aşkın üyeden söz edilmektedir. Akademik

ve idari yönetim görevini üstlenen başkan yardımcısını (The Vice-Chancellor) ve 21 üyeli senatonun 19’unu doğrudan bu parlamentoya seçmektedir. Temsili bir statü niteliğindeki başkan ise senato tarafından seçilir. 21 üyeli Senato, başkan ve başkan yardımcısının yanı sıra 16’sı Regent House ve üçü de öğrenciler tarafından seçilmiş üyelerden oluşur. Oxford’da da buna benzer seçime dayalı bir sistem yürürlükte.

Fransa’da rektör, öğretim üyeleri, öğrenci ve idari personel temsilcilerinin oluşturduğu konseyde seçilir ve Milli Eğitim Bakanı’nca atar. Glasgow Üniversitesi’nde ise rektör, öğrenciler tarafından seçilmektedir(9).

Kısacası, belli bir saygınlığı olan üniversitelerin yönetiminde şu veya bu yolla bir seçim mekanizması hâliyle yer almaktadır.

AKP’nin YÖK Yasa Taslağı

Acaba, bilimin öncelikleriyle bağdaşan bir üniversite yapılıncasının sağlanması açısından Hükümet tasarısı nasıl bir anlam ifade etmekte ve içermektedir?

Bu konuda öncelikle görünen odur ki AKP’nin yeni bir YÖK Yasası çıkarma girişimini 12 Eylül’ün sonuçlarına karşı bir demokratikleşme hareketi olarak görmek son derece yanıltıcıdır. Gerçekte, yasa taslağı, 12 Eylül’e duyulan özlemin ifadesidir. Son yıllarda her şeye rağmen, ülkemizin demokratik birikimi yüze vur-

maya başlamış; 12 Eylül kararlığının belli ölçüde de olsa, dağıtılması mümkün olabilmektedir. Bundan duyulan rahatsızlık Taslak gerekçesinde açıkça ifade edilmiş bulunmaktadır. Gerekçede, YÖK’ün “kurulduğu zamanlardaki olumlu havasından” uzaklaşmış olduğundan yakınılmaktadır. “Olumlu hava” denilen, binlerce öğretim elemanının sorgusuz, sualsiz, savunmasız bir biçimde kıyılmasına yol açan uygulamalardır.

Öte yandan, yeni taslak, YÖK’ün kompozisyonunu hükümetin ağırlığına artıracak yönde değiştirmektedir.

Gerçekten de mevcut tasarı ile “YÖK’ün kurulduğu günlerdeki hava” geri getirilmek istenmekte; başta rektörler ve dekanlar olmak üzere üniversitelerdeki tüm yönetim kadrolarının mensupları tasfiye edilmekte, yoğun bir kadrolaşmaya zemin hazırlanmaktadır. Oysa, bu yöneticilerin hemen hepsi seçimle gelmişlerdir.

Bu tür bir göreve son verme işleminin ifası halinde çiğnenmeyen hukuk ilkesi kalmayacak gibidir. Bu bir ceza mıdır? Demokratik ceza hukuku sisteminin en temel ilkesi kanunsuz suç ve ceza olmayacağıdır. Kanunlarımızda “Anayasa Mahkemesi kararlarını uygulamak” diye bir suç var mıdır? Yoksa bu bir idari işlem midir? Bu takdirde de belirgin bir “fonksiyon gaspı” söz konusu olacaktır. İdare organları kendilerini yasa koyucunun yerine koyarak yasa

yapamazlar. Bunun gibi, yasa koyucu da kendisini idarenin yerine koyarak idari tasarrufta bulunamaz.

Demokratik ve özerk bir yapı içinde her şeyin çözümü vardır. Demokrasiden korkmamak ve bugün üniversitelerde yeni bir tırmanışa geçmişi olan gerici yapıların temellerinin de geçmişte sözü edilen "olumlu hava" içinde yeşertilmiş bulunan malum senteze dayandığını unutmamak gerekir.

Yasa taslağının bir diğer önemli özelliği, üniversitelerin eleman (yardımcı doçentlik, okutman, öğretim görevlisi, öğretim yardımcısı) alımının merkezi sınav sisteminde bağlanmasıdır. Her nedense, vakıf üniversitelerinin görücü usulü evlenmeye benzer bu uygulamanın neresinde olduğuna dair bir açıklamaya taslakta yer verilmemiştir. Bu yöndeki değişiklik, YÖK'ün en çok eleştirilen merkeziyetçi ve tek tipe dayalı yapısını daha da ağırlaştırabilir.

Bu nedenlerledir ki yeni YÖK yasa taslağına karşı üniversitelerden yükselen tepkilere şaşmamak gerekir. Bu ülkenin yakın tarihinde bir dekan, bakanlık emrine alındı diye yer yerinden oynamıştı. Taslağa göre, üniversitelerde yerinden edilmeyen hiçbir yönetici kalmıyor. Rektörler bir daha seçilmemesine görevlerinden uzaklaştırılıyorlar. Ancak, unutulmamalıdır ki, Yeni Dünya Düzeni'nin gelmiş olması, elbette ki üniversitelerin üzerine ölü toprağı serpiildiği anlamına gelmeyecektir.

Ülkemizin engin bir devlet geleceği vardır. Bu gelenek içinde yasaların nasıl hazırlanacağı yasal yöntemlere bağlanmıştır. Yetkili ve sorumlu kurumları atlayarak bazı kişilerin muhatap alınması, bununla bağdaşmaz. Bu tutumu savunmak için YÖK Başkanı'nın kişilik özelliklerine yönelik iddialar inandırıcı

olmamıştır. Bu açıdan, sayın Milli Eğitim Bakanı'nın üniversite içinde diyalog arayışı içinde olması, geç de olsa olumlu bir gelişmedir.

Üniversitelerde bu denli köklü değişiklik öngören bir tasarı, uzun uzun tartışılmalıdır. Ayrıca, çoğu zaman aksaklığın yasa da değil, uygulamada olduğunu unutmamak gerekir. Bazı eksiklikler, demokratik sorumluluk bilinci ve birikimi ve sayesinde uygulama aşamasında da giderilebilir. Bu yoksa, hiçbir yasa çare olmaz. Örneğin, mevcut yasa dekanların belirlenmesinde seçim koşulunu öngörmez. Buna rağmen, pek çok fakülte dekanların seçiminle belirlenmesi ilkesi canlandırılmış ve rek-

törler de YÖK de buna önemli ölçüde uymuştur.

YÖK tasarısı, kamu üniversitelerini çok ciddi bir kargaşaya mahkum ederken, vakıf üniversiteleri adı altında faaliyet gösteren özel üniversitelerdeki yöneticilerin dokunulmazlıklarını takviye etmektedir. Taslak yasalarsa, özel üniversiteler büsbütün güçlenecek; yetkileri artırılan üniversitelerarası kurul bünyesinde büyüyen ağırlıkları sayesinde tüm üniversitelere hükmetme konumuna ulaşacaklardır.

YÖK Yasa Taslağı, üniversitenin kamusal, demokratik ve özerk olması gerekleriyle bağdaşmayan bir değişiklik olarak biçimlenmiş bulunuyor.

Her şeye rağmen, Cumhuriyetimizin üniversite geleceğinin gerektirdiği doğrultuda demokratik devlet bünyesinde, özerk ve demokratik bir üniversite yapılanmasının sağlanmasına engel olunamayacağına dair inancımızı dile getirerek konuşma son vermek istiyorum.

DİPNOTLAR

1) Maliye Bakanlığı Bütçe Genel Müdür Yardımcısı Dr. Ahmet Kesik'in *Yüksek Öğrenimin Yeni Bir Finansman Modeli*

Önerisi: Bütünsel Model başlıklı araştırması.

2) Kemal Gürüz, *Dünya'da ve Türkiye'de Yüksek Öğretim*, ÖSYM Yayınları, Ankara, 2001, s.211.

3) UNESCO-IUIS (2003) *Financing Educating*, 2002 Edition, Montreal: UNESCO-IUIS.

4) B. Russel, *Eğitim Üzerine*, (çev: N.Bezel), Say, İstanbul, 1984, s.231-232; M. Özuğurlu, "Üniversite-Sanayi İşbirliği Programının Eleştirisi", *Kitle İletişim Dergisi*, A.Ü. İletişim Fakültesi, 1999, sayı:2.

5) Michael Parenti, *İmparatorluğa Karşı* (Çev. Özcan Buze), Kaynak Y., İstanbul, 1996, s.172, 174.

6) James Robert Brown (2000) "Privatizing the University", *Science*, 12 Ocak 2000, vol.290, issue 5497, s.1701, 2p.

7) Hirsch, "Dünya Üniversiteleri ve Türkiye Üniversitelerinin Gelişimi"; Tahir Hatiboğlu, *Türkiye Üniversite Tarihi*, ikinci baskı, Ankara, 2000, s.406.

8) *Trends in American & German Higher Education*, Edited by Robert McC. Adams, ©2002 by the American Academy of Arts and Sciences, s.5.

9) İhsan Doğramacı, www.dogramaci.org/index.html. İndirilme tarihi: 23.09.2003.

2000'li yılların rektörünü seçerken nasıl bir üniversite?

Üniversitenin toplumda oynayacağı rol edilgen değil, etkin bir rol olmalıdır. Üniversiteler topluma öncülük edebilmelidir. Karamsarlığın ağır basması ve var olanı benimsemek üniversite olmayı reddetmek anlamına geliyor.

Dr. M. Serhat Özyar

Ben daha çok kendi kuşağımın sorunlarından yola çıkarak önümüzdeki dönem için, nasıl bir üniversite, nasıl bir ODTÜ ve ODTÜ yönetimi arzuluyorum; bu çerçevede düşüncelerimi sunmak istiyorum sizlere. Üniversiteler tarih boyunca kamusal hizmet alanı olarak ortaya çıktılar. Bir toplumun, bir ülkenin düşünsel birikimini, araştırmalarını, bilime yönelik etkinliklerini örgütleyen kurumlar oldular. Ülkemiz tarihine baktığımızda, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde üniversitelere verilen önemin, Türkiye aydınlanmasına yönelik politikalar arasında anlamlı olduğunu görüyoruz. Bağımsız bir devletin kendi geleceğini planlaması doğrultusunda gerekli altyapı unsuruydu üniversiteler. Kurtuluş Savaşı'nı topyekün bir seferberlikle kazanmış olan ülkenin mühendisleri, doktorları, sanatçıları,

24 Nisan 2002'de kaybetmiş olduğumuz Serhat Özyar, Bilim ve Ütopya dergisinin ve BİLKO-OP'un kurucularındandır. Bu yazı, Serhat Özyar'ın ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği'nin 24 Mayıs 2000 tarihinde düzenlediği, "2000'li yılların rektörünü seçerken nasıl bir üniversite?" başlıklı açık oturum sırasında yaptığı konuşmanın yayına hazırlanmış halidir. Konuşma metni Çağatay Keskinok tarafından yayına hazırlanmıştır.

aydınları vb. bu kurumlardan yetişmektedir.

Üniversitenin toplumda oynaya- cağı rol edilgen değil, etkin bir rol olmalıdır. Üniversiteler topluma öncülük edebilmelidir. Yaşadığımız çağda, özellikle şu yaşadığımız son 10 yılda Türkiye'de ve Dünya'da çok değişiklikler oluyor. Ancak bizler,

üniversitelerin sorgulayan, insanlığa ve kendi halkına yol gösteren kurumlar olma çabasının peşinden gitmeliyiz. Karamsar olmak için nedenlerimiz yok mu? Fazlasıyla var; ama bizler şu anda burada olabiliyorsak, görüşlerimizi birbirimize karşılıklı aktarabiliyorsak, tartışan ve düşünce üreten bir topluluk oluşturabiliyorsak her türlü seçeneği yaratma şansına da sahibiz. Değişime ve dönüştürme gücümüzü böyle yapılardan almak zorundayız. Karamsarlığın ağır basması ve varolanı benimsemek üniversite olmayı reddetmek anlamına geliyor kanımca. Yaşadığımız dönemde Türkiye'de bir aydınlanma mücadelesi şiddetlenerek sürüyor. Bunu belki üniversite ortamında pek hissetmiyoruz ama buradan çıktığımızda, gazeteyi açtığımızda, medyayı izlediğimizde bunu çok değişik boyutlarıyla görüyoruz. Cumhuriye-

"Benim kişisel kanım, bu son 5-6 yılda ödünsüz olarak uygulanan ölçütler sonucunda üniversitemiz onlarca genç araştırmacıyı kaybetmiştir."

timizi ortadan kaldırmak isteyen güçleri bütün maskeleriyle görüyö-
ruz.

Bizim üniversitemiz, ODTÜ ül-
kemizin bilimsel aydınlanma süreci-
nin en güzel örneklerinden birisidir.
Bu salonda bulunan birçok değerli
öğretim üyesi bunun canlı tanıkları-
dırlar. Böyle örnekleri yok etmek,
karşı örneklerini yaratmak amacı içe-
risinde olanlar var günümüzde. Geç-
tiğimiz yıl ülkemizin yaşadığı son
derece acı sonuçları olan deprem fe-
laketinden sonra daha açık olarak
gözleyebildiğimiz bir başka olgu da
genel anlamıyla bilimsel etkinliğin
toplumumuz tarafından algılanış bi-
çimidir. Herhangi bir çalışmanın bi-
limsel olup olmadığı bu çalışma in-
celenerek anlaşılır. Yöntemine baki-
labilir, sunduğu veriler, kaynakları
bakılabilir. Uzmanların yapacağı ay-
rıntılı çalışma sonucunda (olumlu
ve/veya olumsuz) görüş bildirilebilir.
Yalnızca, çalışmayı yapan kişilerin
yeteneğine bakarak, çalışmayı ince-
lemeden karar vermek son derece
yanlıştır. Bu tür yanlışlar ne yazık ki
ülkemizde birçok üniversite veya
üniversite dışı araştırma kurumların-
da yapılmıştır. Her bilimsel çalışma
için düşünceleri özgürce ifade ede-

bilmek, özgürce deney yapabilmek
ve bulguları öncelikle bilimsel ka-
muoyu olmak üzere toplumla paylaş-
mak arzu edilen amaç olmalıdır. Çalı-
şma sonuçlarının halka iletilmesi
aşamasından önce bilimsel kamu-
oyunun yapması gereken titiz değer-
lendirme, ortaya çıkabilecek sakın-
caların sigortasıdır.

Akademik yükseltmeler

Bu genel girişten sonra daha so-
mut olan bir konuya gireceğim. Üni-
versitemizde özellikle son 5-6 yıldır
uygulanmış ve uygulanmakta ama
aynı zamanda tartışmalar yaratmış
olan akademik yükseltmeler konu-
suyla ilgili düşüncelerimi sunaca-
ğım. Biliyoruz ki o dönemlerde bir
"inbreeding" (akraba evliliğinden
çoğalma) tartışması oldu. Bu aşama-
larda gerek derneğimiz öncülüğünde
gerekse başka ortamlarda tartışmalar
yapıldı, görüşler sunuldu. Üniversi-
tenin geleceği açısından sakıncalı
görülen "inbreeding"i önlemek için
üniversite yönetimince önemli kök-
tenci kararlar alındı. ODTÜ'den
doktorasını alan genç araştırmacılara
"daha fazla deneyim kazanmaları ve
başka ortamlarda bulunmaları"nın
desteklemek amacıyla, kadro veril-

mesi aşamasında yurtdışına gitme
koşulu getirildi. Ben doktora derece-
mi kendi üniversitemden aldım.
Doktorasını buradan alan kişi kadro-
ya başvurmak isterse karşınıza ilk
olarak yurtdışına gitme, yurtdışında
bulunma koşulu çıkıyor. Benim kişi-
sel kanım, bu son 5-6 yılda ödünsüz
olarak uygulanan ölçütler sonucunda
üniversitemiz onlarca genç araştı-
rmacıyı kaybetmiştir. Önerim şudur:
ODTÜ'den doktorasını alan kişi ile
başka yerden doktorasını alan kişinin
eşit koşullarda değerlendirilmesi ge-
rekiyor. O koşullar da biraz önce ta-
nımlamaya çalıştığım bilimsel çalış-
manın içeriğidir. Bu yayın olabilir,
kitap olabilir, sunuşları olabilir. An-
cak, bu üniversiteden doktorasını al-
mış kişiye başvurma hakkı bile ver-
meden en başta eşitsizlik yaratmak
olmamalıdır. Üniversitemizin belirli
standartları yakalaması amacıyla yö-
netimler tarafından yeni imkeler öne-
rilmesi ve kurallar koyulması öner-
mesi dinamik bir kurum yaratmak
için zorunludur. Bu amaca yönelik
kararlar alınırken, rektörlük makamı-
nın fakültelere, fakülte yönetimleri-
nin de bölümlere ağırlık tanımları
gerekir. Araştırmacıyı alacak olan
bölümdür, bölümlerdeki çalışına
gruplarıdır çünkü. Örneğin ben
Elektrik ve Elektronik Mühendisliği
Bölümü'ndeyim. Bölüm Kurulu bu
bölüme bir kişi almak istiyorsa, tüm
başvuruları değerlendirir ve kendi
araştırmaları için en uygun kişi veya
kişileri seçer. Araştırmacıların değer-
lendirmeye alınmasında bilimsel an-
layış ve etkinliklerinin dışında bir
kıstasa değer verilmemelidir. Araştır-
ma görevlisi kadrosunda yer alan ar-
kadaşlarımız ne yazık ki üniversite-
mizde hakkettikleri ölçüde değeren-
dirilmiyorlar. Bütün öğretim üyeleri-
mizin aklında olumlu veya olumsuz
özellikler taşıyan bir araştırma gö-
revlisi tipi vardır. Ama bunların dı-
şında üniversiteye çok genel olarak
bakmak durumundayız diye düşün-
yorum. YÖK'ten sonra hangi biçime
sokulmuş olursa olsun, araştırma gö-
revlileri bu üniversitenin veya her-
hangi bir üniversitenin esas olarak
geleceğini belirleyen kadrolardır. Bu
kesime yönelik olarak yaratılabile-
cek her türlü ek destek, genç ve ide-

alist birçok araştırmacının üniversitemizdeki araştırma ortamına yapacakları katkılarını çok daha fazla artımasıyla sonuçlanacaktır. Yine kendi bölümümden yola çıkarak söylesem; mezun olduğum dönemde not ortalaması yüksek olan birçok arkadaşımız kolaylıkla yurtdışına gidebildi. ODTÜ'nün birçok bölümü, belki de tüm bölümleri yurtdışından kolaylıkla kabul alabilecek düzeyde mezunlar veriyor. Ancak bir de yüksek not ortalaması olan ve gitmeyip burada kalanlar oldu. İşte bu ODTÜ'de kalan arkadaşlarımız, yüksek lisans ve doktora çalışmaları dönemlerinde zorlukları derecelerini almalarından sonra yüzlerine kapıyı kapamak doğru gelmiyor bana. "Yüzlerine kapıyı kapamak" ne demek, açıklamaya çalışayım. Doktorasını bitiren araştırmacı için iyi seçenek kalıyor: ya bir şekilde destek bulup yurtdışına gidiyor (buna üniversite de yardım etmeye çalışıyor) veya üniversiteden ayrılıyor. Buradaki "yurtdışı" kavramı çok tartışmalı. Yurtdışında herhangi bir yer olabilir, oraya gittiğinizde ne yaptığınız çok önemli değil. Örneğin ODTÜ'de A konusunda çalışıyorsunuz; sonra iki dönemliğine veya bir yılına belli bir üniversiteye ya da araştırma merkezine gidip B konusunda çalışıyorsunuz. Ancak döndüğünüzde B konusuna dönmüyorsunuz. A konusuyla olan ilişkiniz de kopmuş oluyorsa eğer, yaşanan sürecin üniversitenin araştırma potansiyeline zarar verdiğini düşünüyorum. İkinci bir örnek bunun devamı: Zorunluluk nedeniyle birçok şeyi göze alıp gidenlerin geri gelmemesi. Özellikle ailesiyle birlikte gitmek durumunda olan arkadaşlarımız oradaki ortamı beğeniyorsa, maddi olarak doyuma ulaşıyorsa, dönmüyor. Diğer seçeneği benimseyip üniversiteden ayrılan arkadaşlarımız, özellikle aranan sektörlerde çok rahat iş buluyor. Doktorası olan nitelikli bir eleman olduğu için üniversitede ulaşabileceği gelir düzeyinin çok üzerinde bir maddi ortam bulabiliyor. Kendisi açısından bakıldığında çok daha rahat bir yaşama geçiyor ama bizlerin penceresinden baktığımızda üniversitenin kaybının büyük olduğunu görüyoruz. Sonuç

olarak, genç araştırmacılara lisansüstü eğitimleri sürecinde, eğitimlerinin bir parçası olarak yurtdışı kurumlarında çalışma yapma olanaklarının sunulmasının daha gerçekçi olduğunu düşünüyorum. Hangi ülkedeki hangi kuruma ve özellikle hangi çalışma ekibinin yanına gideceği rastlantılara bırakılmamalı, Üniversitemizdeki gereksinimler doğrultusunda yönlendiricilik yapılmalıdır. Bu çalışmalar için gerekli olan parasal olanakların yaratılmasında üniversitemiz sorumluluk almalıdır.

Araştırmacının değerlendirilme ölçütleri

Vurgu yapmak istediğim bir diğer nokta, araştırmacıların değerlendirilmesi sürecinde yayınlarının ve bunlara yapılan atıfların sayılarının önemine ilişkin. Örneğin doktora jürisine girecek aday tezinin örneklerini incelemeleri için önceden jüri üyelerine veriyor. Üniversitemizde adayın derecesini alabilmesi için yerine getirmesi gereken koşullar vardır. Örneğin, bizim bölümümüzde bu koşul bir adet SCI tarafından taranan dergi makalesidir. Bu durumda jüri üyesinin işi kolaylaşmış oluyor. Aday yayın koşulunu sağlamışsa jüri üyesi sunulan çalışmaya eleştirel gözle bakmayabiliyor. Dahası, adayın kendisine önceden okunmak üzere sunulduğu hiç okumadan jüriye giriyor. Bu üniversitede olmaması gereken bir durum kuşkusuz. Ancak sonuçta

siz bir şekilde kurallar ve ilkeler konuşunca, araştırmacılar doğal olarak onu sağlamaya yöneldiğinden jürideki ortam bambaşka biçimlere dönüşüyor. Oysa sunulan çalışmayı değerlendirecek olan öğretim üyeleri, profesörler tezi okuyup adaya birebir akademik ilişkiye girmedikleri için araştırmacı doktora öğrencisinin edinebileceği yarar çok az oluyor.

Üniversitenin diğer bileşenleri: İdari personel ve öğrenciler

Üniversite yönetimi, üniversite nasıl olmalıdır diye düşündüğümüz zaman akademik çevreleri düşünüyoruz hep. Benim belirtmek istediğim iki bileşen daha var. Birincisi idari personel ki geçtiğimiz ay burada akademik çalışanların ve idari çalışanların özlük hakları ile ilgili bir panel yapıldı. Orada çok açık olarak şu ortaya çıktı: İdari personelin çok büyük sorunları var ve bu tür sorunları aşmanın yolu sorunları çözecek olan makamlara iletmekten geçiyor. Tek tek birçok kişi gidip sorununu anlatabilir. Ancak sorunlar ortaklaştığında belli bir kolektif tarafından dile getirilebilir. Bizim Üniversitede idari personel arkadaşlarımızın örgütlendiği Eğitim-Sen var. Bu sendikanın ODTÜ'deki yöneticilerinin görüşlerini ortaya koymalarını sağlamak önemlidir kanımca. Ama üzülerek görüyoruz ki bu sendikanın üniversite içinde bir odası bile yok. Kafeteryadaki alanı bir metrekaresi bul-

"Herhangi bir şekilde yurtdındaki sorununu, bölümündeki derslerle ilgili yakınmasını, yemeklerin niteliğinden veya ücretinden şikâyetini dile getirdiği zaman, o öğrenciyi potansiyel kıskırtıcı, anarşist diye bakılıyor."

mayan panoları ise son beş-altı aydır var. Öte yandan birkaç yıl öncesinin hükümeti döneminde üniversitelerin de içinde yer aldığı tüm kurumlarda varolan sendikalara yer gösterilmesi zorunludur diye açık resmi yazılar gelmiştir. Yer olarak gecikmeli gösterilen o panolarla, bu personelinizin sorunlarını başka yollardan dile getirecekleri kaçınılmaz olmaktadır.

Diğer bileşen öğrenciler. Çok önemli bir bileşen, çünkü onlar olmadığı zaman üniversitelerin eğitim ve araştırma etkinliklerinin bir anlamı kalmıyor. Ne yazık ki öğrencilere de olumsuz bir bakış var. Herhangi bir şekilde yurtdaki sorununu, bölümündeki derslerle ilgili yakınmasını, yemeklerin niteliğinden veya ücretinden sızlanmasını dile getirdiği zaman, o öğrenciyi potansiyel kışkırtıcı, anarşist diye bakılıyor. Öğrencilerin tek bir çatı altında örgütlenebildiği bir yapı yaratılırsa ve süreç içerisinde onlara olumlu yaklaşılsa, varolan yüzeyel aykırılıkların kendiliğinden yok olacağına eminim. Bildiğim kadıyla şu anda Türkiye'deki üniversitelerin yarısından fazlasında öğrenci dernekleri var. Bu demekler doğrudan doğruya YÖK kanalıyla yasal statüye kavuşturulup kurulması önerilen seçenekler olarak sunulmuştur. Örneğin, Ankara Üniversitesi'nde demek var ve geçtiğimiz ay diğer üniversitelerdeki demeklerle ortak toplantı yaparak konfederasyon yoluyla üst çatı oluşturma seçeneğini tartıştılar. Üniversite gençliği toplumun en dinamik kesimi. Hepimizin yaşadığı bir dönem, biliyoruz. Doğrularla yanlışlar, güzelliklerle çirkinlikler bir arada olabilir. Ancak "aynık otlar"nın temizlenmesinin biricik yolu onlara özgürce sayılabilecekleri ortamların sağlanmasıdır.

Karar vericilerin (akademik ortamlarda jürilerin) adayın jüriye sunmuş olduğu çalışmaları, bilimsel çerçevede içinde kalmak koşuluyla her açıdan eleştirebileceği bir karar alma süreci arzullanır. Tersi durumda, karar alma işlevini robotlar veya uzman

sistemler yerine getirecekse, bu durumda ne akademik jüriye ne de üniversiteye gerek var. Üniversitenin niteliği, kapsadığı ortamdaki etkileşimin ne kadar dinamik, karşılıklı ve üretken olduğuyla doğru orantılıdır.

Benim doktoranın ne kadar nitelikli olacağı, başta kendi doktora danışmanım olmak üzere aldığım derslerin öğretim üyeleriyle bulunduğum etkileşim, çalıştığım laboratuvar ortamındaki arkadaşlarımla tartışmaların sıklığı ve düzeyi olmak üzere verdiğim seminerlerin çeşitliliği, ortaya çıkan yeni sorular ve sorunlar, katıl-

nun üniversitenin geleceğe bakışıyla ilişkisi var kuşkusuz, ama genel olarak bu bir sistem sorunu. Dünyadaki insanları açlığa terk edenler bizler değiliz. Sorun bir sistem değişikliği sorunudur. Dünya kaynakları paylaşılınca baştan yüzde şu kadar kişi aç kalmayacak yüzde şu kadar kişi çok yiyecek diye kabul ederseniz, o paylaşımın ayrıntılarını tartışırız. Ama hayır, herkes tok olacak, bu dünya hepimize yeter, bu ülke hepimize yeter dedimizde bu başka bir tartışma. Bu anlamda sorunu boyutlandırarak tartışmak gerektiği kanısındayım.

Heyecanı yaratmak

Üniversitemizde heyecanı tekrar nasıl yaratabiliriz? Kendi bölümümden bakıyorum; heyecanlı olanları engellemeyerek başlayabiliriz örneğin. Son dört beş yılda birçok genç yani "profesör olmayan" arkadaşımız geldi. Şimdi o arkadaşlar bir şeyler yapmak istiyorlar. Bunların içinde ders açmak olabilir, laboratuvar açmak olabilir, bazı derslerin içeriğini değiştirmek olabilir. Ne var ki konu gündeme geldiği anda tutucu bir biçimde karşılarına blok olarak çıkılabiliyor, önerilenler ayrıntılarına bile girilmeden olumsuz karşılanabiliyor. Bu son derece yanlış bir tutumdur. Diyelim ki önerilenlere karşısınız. Peki o zaman başka, değişik bir şey mi öneriyorsunuz? Hem kaybedilecek olan nedir ki!

Yapılın bakalım önerilenler

ne çıkacak? Destek olmak zorunda değil kimse, ama köstek olmamak gerekir. Üniversitede dinamik olmak, atılım yapmak, "eskisi gibi olmak" için tutucu olmamalıyız. Tutucu olan anlayış egemen oldukça, az da olsa gelmekte olan araştırmacılar gelmeye başlıyor. O genç araştırmacı, öğretim üyesi kişi çevresine bıkınlığını ifade ediyor doğal olarak. Bunların sonucunda yurtdışında olup aklında buraya gelmek ve bu üniversitede çalışmak olan çok sayıda araştırmacı kaçıyor.

Serhat Özyar'ın da içinde yer aldığı ODTÜ-ÖED tarafından yayımlanmış bir çalışma.

duğım konferans, sempozyum, atölye, vb. toplantıların sıklığı ve düzenliliği ile doğrudan ilişkilidir. Sökonusu yayınlar ve çalışmalar da bunların daha yaygın düzlemlerde ayrıntılandırılmış bir biçimde sunulmasıdır.

"Modernizm çıktı, Dünyanın büyük bir kesiminde insanlar aç durumda" deniyor. Çok uzağa gitmeye gerek yok; kendi bölümümden çalışan kişiler içinde aç olan insanlar var. Üniversitenin temizlik işlerini verdiği şirkette, neredeyse boğaz tokluğuna çalışan insanlar bunlar. Bu soru-

Üniversite ütopyaları

Birçok bilim insanımıza ve aydınımıza üniversite ütopyalarının ne olduğunu, nasıl bir üniversite hayal ettiklerini sorduk. Çok sayıda ve zengin içerikli yanıt aldık. Bu sayımızda bu yanıtların ancak bir kısmını, geliş sırasına göre yayımlayabiliyoruz. Gelecek sayılarımızda üniversite ütopyalarını yayımlamayı sürdüreceğiz. Üniversite içinden veya dışından tüm okurlarımızın ütopyalarını da bekliyoruz.

Bu sayıda üniversite ütopyalarına yer verdiklerimiz (alfabetik sıraya göre)

Prof. Dr. Recep Akdur, Prof. Dr. Sina Akşin, Prof. Dr. Mehmet Can Akyolcu, Prof. Dr. Erendiz Atasü, Prof. Dr. Can Ayday, Prof. Dr. A. İzzet Berkel, Prof. Dr. Semih Bilgen, Dr. Nüket Örnack Büken, Arş. Gör. Olgu

Çalışkan, Prof. Dr. Cihan Demirci, Prof. Dr. Ali Esat Karakaya, Prof. Dr. Aydın Köksal, Prof. Dr. İbrahim Ortaş, Prof. Dr. Orhan Öztürk, Martı Şahin, Prof. Dr. Ayşe Uygur, Prof. Dr. Nevzat Yüksel.

Gelecek sayıda üniversite ütopyalarına yer vereceklerimiz (alfabetik sıraya göre)

Prof. Dr. Erdem Aydın, Yüksek Lisans Öğrencisi Bengü Beköz, Doç. Dr. Haluk Berkmen, Prof. Dr. Işık Bökesoy, Yüksek Lisans Öğrencisi Devrim İnan Ekin, Prof. Dr. İclal Ergenç, Arş. Gör. Ceren Ergenç, Prof. Dr. Bekir Karaoğlu, Prof. Dr. A. Harmit Serbest, Doç. Dr. M. Fatih Gümüş, Prof. Dr. M. Tuba Ongun, Okutman Çiğdem Ülker, Prof. Dr. Şiir Yılmaz.

Üniversitede üretmeyi teşvik eden bir sistem yok

Kanaatimce ülkemizde üniversitelerin en önemli sorunu - küçük istisnaları olmakla birlikte - yeni düşünceler üretmiyor olmasıdır. Oysa üniversitelerin temel görevi bu olmalıdır. Bu sorunun temel nedeni de insan ilişkilerinin niteliğinde yatmaktadır. Üniversitelerimizde çalışma ve üretmeyi teşvik eden bir sistem yoktur. Verimlilik ve üretkenlik itibara alınmamaktadır. Üst yöneticiler büyük ölçüde siyasi otoritenin kulu ve kölesi olmakta ardından öğretim elemanlarından aynı tutumu beklemektedirler. Kimilerince bu tutum yöneticilikte başarının göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Böyle bir ortamın sonucu ise her yeni düşüncenin tehlike olarak algılanmasıdır.

Yetkilerin siyasal telkinlere uygun biçimde kullanımı en açık biçimde kadro kullanımında görülmektedir. Benzer bölümlerden birinde birkaç kadro varken diğerinde çok sayıda kadro olabilmektedir. Kadro yükseltilmeleri, akademik performansa göre olma-

sı gerekirken, böyle olmamaktadır. Özellikle öğretim görevlisi ve yardımcı doçentlik gibi kadrolara atamalarda merkezi bir sınavın temel alınması, sınavda asgari bir standardın konması, böyle bir sınavı başaranların bu tür kadrolara başvurabilmesi TUS örneğinde olduğu gibi öğretim elemanlarının niteliğini artıracak, kadro kullanım yetkisinin kötüye kullanımını azaltacaktır.

Kısmi statüde çalışmak üniversitelerimizi rant kapısına dönüştürmüştür. Bir bölümde öğretim üyelerinin tamamına yakınının kısmi statüde çalıştığına tanık olunmaktadır. Kısmi statü rektörlük iznine bağlı iken bu yetki tutarlı bir biçimde kullanılmamaktadır.

Yeni yasanın bu sakıncaları giderecek düzenlemeler getirmesi gerekmektedir.

Prof. Dr. Nevzat Yüksel
GÜTF Psikiyatri Anabilim Dalı

Türkiye'nin gerçekleri için bir üniversite

Siyasetçilerin ayak topu olmaktan kurtulmuş, ortaçağ zihniyetinden arınmış, çok geniş bir kütüphanesi olan, derslikleri, laboratuvarları yeterli, şirket zihniyetiyle değil, aydınlanmayı ve bilimsel araştırmayı ön plana alan bir bilinçle yönetilen, öğretim üyelerinin idarecilik, rütbe, para ve klikleşme hırslarının değil, araştırma merakı ve öğretme isteklerinin önde olduğu, gene öğretim üyelerinin ileri kabul edilen ülkelerdeki meslektaşları-

nın bulgularını ve görüşlerini tekrarlamak yerine, Türkiye'nin gerçekleriyle bağlantılı bakış açılarının geliştirebildiği bir üniversitede çalışmak isterdim. Parasal zorlukların ikide bir araştırmacının karşısına dikilmediği, öğrencinin kişilikli olduğu, fakat saygısız olmadığı, eğitim dilinin Türkçe olduğu, fakat mesleki yabancı dil eğitiminin de kusursuz olduğu bir üniversitede.

Prof. Dr. Erendiz Atasü

Özgür ve çağdaş anlamda özerk bir üniversite

Sorusuna tek bir yanıtı olabilir: "Özgür ve çağdaş anlamda özerk bir üniversite". Üniversiteler gerçekleri arayan, "bilim" üreten ve "bilimi yayan" kurumlardır. Bugün ülkemizdeki üniversitelerin bir çoğunun orta öğretimin bir uzantısı olduğunu görüyoruz. Üniversite kavramı yeterince tanımlanmadığı için üniversite teriminin normal okullardan farkının ne olduğu, bu kurumlarda nelerin öğretildiği, bu kurumlarda kimlerin hoca olabileceği veya hocalarının niteliğinin nasıl olması gerektiği şeklindeki soruların cevapları tam araştırılmamaktadır. Bugün üniversitelerimizdeki ciddi verimsizliğin temel nedeni, bilim adamı yetiştirme konusunda ciddi ölçütlerimizin olmamasından kaynaklanmaktadır. Ciddi ölçütlerden anlaşılan hemen SCI, SSCI olmasın. İlgili alana uğraş kişisi yetiştirenlerin sahip olması gereken etik değerlerden ve ölçütlerden söz ediyoruz. Üniversiteyi kendi çiftliği olarak gören, bölüme özellikle sözünü dinletebileceği, hükmedebileceği kişileri alan (en ufak bir itaatsizlik durumunda "seni buraya ben aldım, akademik yükseltmelerinde de seni önce bana soracaklar" diyebilmek için), adam sendeci bir yaklaşımla alınan öğretim üyelerinin de kendisini aşmaması için her türlü baskı yöntemlerini uygulayan hocalardan kurulu bir sistemin, yaptığımız üniversite tanımıyla örtüşen hiçbir yanı olamaz. Üstelik bu sistemin hiçbir şekilde eleştiri ve sorgulama kabul etmeyen yapısı, "böyle gelmiş böyle gider" anlayışı, değişimin önündeki en büyük engeldir. Akademik etik geleneğinin böyle bir yapıda yeşermesi çok zor görünmektedir.

Oysa ki üniversitelerde hocalık yapan kişilerin gerçek bir "bilim insanı" niteliğine sahip olması beklenmelidir. Öncelikle, bilinen bilginin ötesinde, olaylara yeni ve alternatif yaklaşımlar sunabilen, derinlemesine tarihi ve felsefi tartışmalar yapabilen aydın kimliğinin oluşması gerekir.

Bu anlamda yetmiş aydın kimlikli bilim adamı veya öğretim üyesi, içinde yaşadığı toplumun sorunlarını izlemek, tahlil etmek ve bilimsel bakış açısı içerisinde sorumluluk bilinci ile kendi görüşlerini oluşturmak durumundadır. Bir yaşam biçimi olarak bilim insanı, her şeyden önce yetiştiren birey davranışı ile hoşgörülü, alçak gönüllü, kendini denetleyebilen, sabırlı ve paylaşımcı yapısı ile söylediklerine karşı yapılan bütün eleştirilerden ders çıkaran ve bildikleri ile değil, bilmedikleri ile kendisini özelleştirmeye tabi tutan kişidir. Bilim insanı "ben varsam her şey iyi, ben yoksam kötü" diyen, ben merkezli, aç gözlü, çıkarı için kural tanımayan ve amaca ulaşmada her türlü yol muhakkak diyen, esen rüzgarın yönüne veya gücüne göre fikir değiştiren veya anlayışını güçlü olana göre belirleyen kişi olmamalıdır. Kendinden zayıfı ezmeyen ve kendinden güçlünün önünde diz çökmeyen, sağlıklı iç gelişmesini tamamlamış, olgun yapıyla insanı insan olarak gören ve insan olduğu için saygı duyan ahlaklı ve erdemli kişi olmalıdır. Öğrencilerine rol-model olarak en başta vereceği bu erdemler, diğer tüm öğreteceklerinin çok üstündedir. Üniversite sorunlarını bu açıdan da görüp değerlendireceğimiz günlerin çok da uzak olmaması dileğiyle.

*Dr. Nüket Örnek Büken
Hacettepe Üni. Tıp Fak.
Deontoloji, Tıp Etiği ve Tarihi*

Üniversiteler yarınları da öngörmek zorunda

Üniversite felsefi tartışma ortamında akıl sürecini duygusal sürecin önüne alarak kişilerin olayları görerek ve tartışarak farkına varılabilirliğini sağlayan ortamlardır. Üniversiteler adı üstünde evrensel kurumlar olup geçmişten günümüze otoriteden bağımsız olarak bilgi üretmek ve yaymak konusunda çetin bir mücadeleden geçerek ve halen de bunun içinde olarak bugünlere kadar geldiler. Üniversiteler bu bağlamda hep otoriteye karşı, özgür tartışma ortamında, eleştirel düşünmeyi savunmuşlardır. Bilme faaliyetinin kendisi bir istençtir, ancak bu istenç sadece bilmekle sınırlı kalmamalı; aynı zamanda "mevcutla" yetinmeyip doğrusuna taraf olma ve yanlışla karşı çıkma süreci olmalıdır. Bilim hem bilgiyi üretmek, hem teknolojiye dönüştürmekte taraf olmaktadır. Bu bağlamda üniversiteler kendilerine yüklenen sorumluluğu yerine getirmek zorunda. Yalnızca dersimi veririm vazifemi yaparım demekle olmaz. Üniversiteler bugünü değil yarınları da öngörmek zorundadır. Eğitim, araştırma yanında üniversiteler toplumu aydınlatma sorumluluğunu yerine getirmek zorundadır. Bu bağ-

lamda üniversite eğitimi liseden farklı olarak kendini beton binalarına ve bedenlerine hapsedememeli ve sürekli devingen tabuları yıkmış özerk ve özgür olmalıdır.

Bilim adamları arasındaki bakış farklılıkları sınıflandırılmadan önce Bilimsel Yöntem tartışmaları genel ilkeleri ve bunların felsefi sunumları aşağıda belirtildiği şekli ile sunulmaktadır. Bu ilkeler aşağıda sıralandığı gibidir.

Objektiflik ilkesi: Olay ve olgular arasındaki interaksyonların kişiler arzu ve isteklerine göre değil, gözlenen olgulara, test edilen ve doğrulanma yoluyla elde edilen bilgilere itibar etmek zorunluluğu vardır.

Somutluk ilkesi: Olguya-bağlı, olgu-özelki olmak.

Nesnellik ilkesi: Eleştirilemek. Ele aldığı olguyu olduğu gibi -olabildiğince kendi görüşlerinden bağımsız veya değişik açılardan görebilmek. Bilimsel düşünme belirli bir dünya görüşüne dayanır. Bilimsel düşünce rasyoneldir, her türlü mistik ve doğaötesi görüşlerden kaçınır ve ona karşı kendi metotlarına başvurur. Doğal olayların kaynağını mistik ve doğaüstü kuvvetlerden değil, gözlem ve denemelerden elde edilmiş verilere dayanarak açıklar.

Seçicilik ilkesi

Kurallı olmak: Argümanları, gerekçeleri verne.

Parçalarına ayırma: Sınırlandırma. Bir olguyu inceleyebilmek için çalışacağı konunun sınırlarını ortaya koyabilmek. Öğrenmenin kolaylaştırılmasında ve hipotez oluşturmada etkin kullanılan bir yöntemidir.

Tarihilik: Her bir durumun tarihi bir sürekliliği olduğunu görebilmek - süreç analizi. Tarih bilinci.

Bütünle ilişkilerini göstermek: Mikro-makro (parça ile bütün) arasında yeniden ilişki kurmak. Yani genelin bilgisi. Çalıştığı konunun bütün ile -genel kuramsal tartışmalar ile ilişkilerini kurabilmek.

Yasa değil kural bilgisi: Sürekli değişme içinde olguyu zaman-mekandan bağımsız zorunlu yasalar içine yerleştirme yerine, olgunun işleyişini kavrayabilme ve genelleştirebilme. Belirlenmiş bilimsel yasalar tabii ret edilmediği müddetçe yerini koruyacaktır.

Yani bir varsayım için zorunlu olgu ve kuram bilgisi: Mikronun kavranabilmesi için makro içindeki yerinin tanınması, böyle bir bağlamda olguyu sınavabilmek için parçaların çalışması; bilimsel bir katkı için parçanın kuramla, bütünle yeniden bağlarının kurulması veya genelleme.

Evrensellik ilkesi: Bilim geniş kitleler tarafından bilinmek zorundadır.

Öğretimin üyesi hepimizin kabul

edeceği gibi, aydınlanmış, geniş bilgili,

görgülü, ufkunu geniş, toplumun gelişme dinamiklerini yaratan, topluma öncülük eden ve o toplumun beyin takımını oluşturan kişidir. Öğretim üyesinin üç temel görevi bulunmaktadır. 1) Eğitim ve öğretim, 2) Bilimsel araştırma 3) Bulunduğu coğrafyadaki toplumun bilinçlenmesini sağlamaktır. Bu anlamda yetişmiş aydın kimlikli bilim adamı veya öğretim üyesi, içinde yaşadığı toplumun veya daha geniş anlamda dünyanın sorunlarını izlemek, tahlil etmek ve bilimsel bakış açısı içerisinde kendi görüşlerini oluşturmak durumundadır. Tabii doğal olarak kendi konusunda da çok iyi olmak zorundadır.

Prof. Dr. İbrahim ORTAŞ
Çukurova Üni. Ziraat Fak.

Bağımsız Türkiye için üniversite

1960'ta mühendislik öğrenimi görmek üzere gittiğim INSA Lyon, kuruluş çalışmaları sürmekte olan yenilikçi bir yüksek öğretim kurumu idi. Fransa'nın ABD'yi yakalayıp geçmek üzere planlayıp gerçekleştirdiği bu büyük atılımdan yararlanabilen 4. kuşaktan bir öğrenci olarak, çok iyi donatılmış laboratuvarlarıyla, öğrenci yurtları, spor alanlarıyla kısa sürede yaktan var edilen Rhône kıyısındaki yerleşkede, endimi *ütopya* ülkesinde gibi algılanmış, Fransızların anaçlarını gerçekleştirebilmek güçlerini imrenerek gözlemiştim. Azgelişmiş, yoksul bir ülkenin çocuğu olarak, benzer bir coşkuyu kendi ülkemde belki de hiçbir zaman yaşamayacağımı düşünerek yüreğim burkulmuştu.

Kısa bir süre sonra, Ankara'da 1967'de kurulması kararlaştırılan Hacettepe Üniversitesi'ne katıldım; Bilgi İşleri Merkezi'ni kurma görevini üstlendim. Başlangıçta hastane dışında işe barakalarla başladık. Üniversitenin yapıları kısa sürede vitirildi. Sonra Beytepe'de buğday ırlaları kanıulaştırıldı; yapılar tasarımıp gerçekleştirildi. Kıt kaynaklarla her türlü çağdaş araç-gereç donatıldı. Uyumadık, yemedik içmedik, yıllarca gece gündüz demeden coşkuyla çalıştık. Bu arada ODTÜ de yaktan var oldu, 1968'de o cennet gibi ortamda da ders verdim.

Hacettepe'de hızımızı alamadık, bugün her biri dev kuruluş olan Samsun 19 Mayıs, Sivas Cumhuriyet, Konya Selçuk Üniversiteleri gibi (yalnız Konya'da bugün 70.000 öğrenci var) tam on üç üniversite daha kurduk.

Benim "üniversite ütopyam" böylece gerçek oldu. Diyebilirim ki gerçek ütopyamı bile aşttı: En yetenekli mühendislerimizden sekizini doktora öğrencisi seçip onlarla birlikte Türkiye'nin ilk Bilgisayar Bilimleri Mühendisliği Bölünü'nü, 1977'de, laboratuvarlar kurarak, 2.500'ü aşkın Türkçe bilişim terimi üreterek, anadilimiz Türkçe'yle kur-

duk. Türkiye'de ve dünyanın en ileri ülkelerinde üstün başarılar kazanan mühendisler yetiştirdik. Türkçe öğretim yapılan bilgisayar mühendisliği bölümleri ülkemize yayıldı.

Sonra, 12 Eylül 1980'de, üniversiteler suçlandı, öğretim üyeleri suçlandı. YÖK çıktı ortaya. Türk Dil Kurumu'na elkondu; kızların başları bağlandı; Türkçemiz aşağılanarak öğretim dili olmaktan çıkarıldı; Türkçe kitap makale yazma bilimsel çalışına olarak değersiz sayıldı. Bençe çoğu yurtseverliklerinden ötürü, yaklaşık 2.500 değerli öğretim üyesi üniversiteden atıldı. Bölüm başkanı olarak görevimin başında, kendi kurduğum bölümün dağılması olasılığını önlemek kaygusuyla 2,5 yıl direndim; sonra görevimi başardığımı düşünerek üniversiteden kendi isteğimle ayrıldım.

Şimdi, 72 üniversitemiz var; bunların 36'sında bilgisayar mühendisliği bölümleri var; görkemli yapıları, gölleri, ormanları eksiksiz. Ama bu yetmiyor ki... Benim Türkçem artık ne öğretim dili, ne bilim dili. Öğretimin niteliği iyice düştü... Şimdi küreselleşme ortamında, ne bireysel yaşam sevinci kaldı, ne çıkar dışında bilimsel merak, ne işbirliğinin, imenin coşkusu, ne de ulusal özgüven.

Ben şimdi yazılım üreten bir şirketin sahibi, genel müdürüyüm. Bilişim teknikbilimini etkin bir ulusal kalkınma aracı olarak kullanarak Türkiye'nin parlak geleceğini tek-nikbilim ile, iyi öğretin/egitim ile gerçekleştirebileceğimize hâlâ inanan, kitaplar yazan, konferanslar veren emekli bir bilgisayar yazılımı profesörüyüm ve kırk yıllık bu çabamı, yaşam sevincim, üretim gücüm, ütopyamı gerçekleştirmek için gerekli yoktan var etme gücüm eksilmeden sürdürüyorum.

Ama gerçekleştirmesine katkı verdiğim kendi "üniversite ütopyamı" da Türk ulusu adına YÖK'ten geri istiyorum. Öğre-

timin Türkçe'yle yürütüldüğü, öz-gürlüğü, yaratıcı kişiliği olan, öğretim üyeleriyle öğrencilerin, bağımsız Türkiye'nin mutlu geleceği için kaynaştığı üniversitemi özliyorum.

Prof. Dr. Aydın Köksal
Türkiye Bilişim Derneği
Onursal Başkanı

Liyakatin en önde olduğu üniversite

Eğer hayalin sınırı yoksa, öğretim üyesi olmak istediğim üniversitenin tanımını, bu soruyu yönelten *Bilim ve Ütopya* dergisi yetkilisinin belirttiği yarım sayfa limitine sığdırmam imkansız. Onun yerine nasıl bir üniversitenin öğretim üyesi olmak istemediğimi yazmayı tercih ettim.

Gelişme indeksinde 173 ülke arasında 95., kişi başına ulusal gelir olarak 208 ülke arasında 94. sırada olan bir ülkenin yüzlerce kokteyl, içi boş tören ve kutlama yapan bir üniversitesinde çalışmak istemezdim. Gelişmiş ülke üniversitelerinin yöneticilerinin mütevazı makam imkanları ile kıyaslandığında görgüsüzlük boyutunda israf içinde olan yöneticilere sahip bir üniversite de çalışmak istemezdim. Yönetiminde negatif seleksiyon olan bir üniversitede öğretim üyesi olmak istemezdim. Geleceğinden umutsuz bir öğrenci çoğunluğuna sahip bir üniversitede çalışmak istemezdim. Geleceğe ait bir stratejik planı olmayan, kısıtlı kaynaklarını rastgele kullanan, ülkenin sorunlarından habersiz ve ilgisiz, bu neden-

le de kamuoyunda itibarı olmayan bir üniversitenin öğretim üyesi olmak istemezdim. Ülkenin bilim ve teknolojisine katkısı ancak makale sayısı ile ölçülebilen bir üniversitede çalışmak istemezdim. Yandaşlık, arkadaşlık, parti ve tarikat bağı gibi birlikliklerin liyakatin önünde olduğu bir üniversitede çalışmak istemezdim. Öğretim üyesi sorumluluğu kavramından habersiz bir çoğunluğun arasında öğretim üyesi olmak istemezdim. Bütün bunları da öğretim üyesi olduğum için isterdim.

Prof. Dr. Ali Esat Karakaya
Gazi Üni. Eczacılık Fak.Toksikoloji

Emperyalizme değil, ülkeye ve bilime hizmet etmek

Üniversite ütopyam ya da nasıl bir üniversitede öğretim üyesi olmayı isterdim / hayal ederdim ? Neden?

Dile benden ne dilerisin ya da hayal et bakalım dendiğinde, kuşkusuz her insanın söyleyecek çok şeyi vardır. Bu hayal üniversite ile ilgili olduğunda ya da nasıl bir üniversitede öğretim üyesi olmak istersin diye sorulduğunda, işine düşkün bir öğretim üyesinin istek ya da hayallerini saatlere veya sayfalara sığdırmak çok zordur. Ancak, bunların yarım sayfaya sığması ve de anlaşılır olması zorunluluğunu göz önüne aldığımızda, öğretim üyesi olmayı hayal ettiğim üniversitemin olmaz ise olmaz-

larını ve bunlardan hemen aklıma gelenleri madde madde şöyle sıralayabilirim:

1) Otokratik / oligarşik bir yönetimi olmayan, kendi organlarını özgürce kendisi oluşturabilen bir üniversite,

2) Her türlü baskıdan arınmış, gerçekten özerk bir üniversite, öte yandan özerkliği bir amaç değil bir araç olarak algılayan / algılayabilen, özerkliği toplum-

sal denetim ve görevden kaçışa, aymazlığa, umursamazlığa ve sorumsuzluğa bir örtü bir gerekçe olarak kullanmayan bir üniversite,

3) Gerçekten bilimsel özgürlüğün olduğu bir üniversite. Bilgi aktaran değil, bilgi üreten bir üniversite. Yalnızca anlatanlara ve dinleyenlere bir mekan sağlayan / olan değil, bir örgüt kimliğine ve hizmet üretenler ile alanların karşılıklı aidiyet duygusuna / anlayışına sahip olduğu bir üniversite. Gerçekten hak edenlerin çalıştığı / öğretim üyesi olabildiği ve gerçekten yetenekli gençlerin eğitim gördüğü bir üniversite. Başarı ölçütünün, kar / gelir getirmek, uluslararası arcna / emperyalizme bilgi üretmek değil, ulusuna, ülkesine ve bilime hizmet etmek olduğu bir üniversitede öğretim üyesi olmak ya da çalışmak isterdim.

Neden böyle bir üniversitede çalışmak isterdim sorusuna gelince, kısaca mutlu olmak için ya da beni mutlu edecek şeyleri yapabilmek için. Yani ulusuma, insanlığa yararlı olabilmek ve bilime katkıda bulunabilmek için.

*Prof. Dr. Recep Akdur
Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi*

İnsanın geleceği için araştırma

Üniversite, toplumun beynidir. Geleceği araştırır, bilgi üreten toplumsal örgütlenmedir. Üniversite yaşamını ve çalışmalarını düzenleyen ilkeler, bu anlayışa göre biçimlenir.

Toplumun geleceğe yönelik en temel yatırımı olarak görülen üniversiteler, toplumsal kaynaklardan elden gelen en zengin biçimde desteklenir.

Üniversite güdümlü çalışmaz. Ona, "şunu araştır, bunu araştırma" denmez. Bilim gündemini üniversite kendisi sapar.

Öte yandan, üniversite, kişilerin bireysel araştırmalarına ortam oluşturmakla birlikte, öncelikli olarak toplumsal bir örgütlenmedir. O nedenle, kendi bilimsel gündemini oluşturur ve araştırmaların öncelik sıralarını, bilimsel gündem içinde,

Üniversiteler seçkinci özlerini değiştirebilecekler mi?

Bilginin birikim süreci ilk insanlar için toplumsaldı. Yaşamın içinden kolektif deneyim(leme)ler bilgiyi açığa çıkardı. Basit veriler bilgi haline geldi. Dil bu birikimi kalıcı kıldı ve devingenleştirdi. Önce dar; sonra geniş grubun yararına sunularak yararlılığını önünü açıldı. Aydınlanmanın ortaçağdan miras edindiği kurum olan üniversite ise bilgiyi var etme ve geliştirme sürecini kökünden sorguladı; eleştirel aklı vazgeçilmez belledi. 'Modern zamanlar'la birlikte bu süreç özü itibarıyla kolektif değil; seçkinciydi artık. Bilgiyi üreten toplumsal deneyimdi belki; ama onu geçmiş ve yeni toplumsal edimin girdisi haline getiren, bilgiye erişim ve onu işleme olanağına sahip dar aydın çevre oldu. Akademi, bu seçkinci duruşun kurumsallaşmış adı idi. Bilgi, üretim sürecinin dinamiği olamaya başladığında ise akademi ve siyasal erk arasındaki etkileşim de kurumsaldı artık. 'Nasıl'ın bilgisini üreten üniversitenin piyasa mekanizmasında bir aktör haline gelmesi için ise çok fazla beklememiz gerekmedi. Metalaşan bilginin üretim öbeği olan üniversitelerin markalaşması ise kaçınılmazdı.

Ütopyalar geleceğe yönelik dönüşümde büyük bir oranda geçmişe gönderme yaparlar. Ondan beslenir; gelişmişlik düzeyine göre onu bazen iletir; bazen de öteye taşırlar. Bilginin evrenselliğinin tartışma konusu olduğu bir dönemde üniversiteye yönelik ütopya da ister istemez geriye bakıyor ve soruyor insan: Çıkış noktası ortak akıl ve toplumsal eylem olan bilgi üretme sürecinde üniversiteler, gün geçtikçe kendini tüketen, toplumsal denetime kapalı seçkinci özlerini dönüştürebilecekler mi? Üniversiteler bilginin süregelen üretiminin ve birikiminin toplumsallaştığı, eleştirel aklın iletişimselleştigi, paylaşımların hakkaştığı bir kurum olabilir mi? Az gelişmiş toplumdaki imam-cemaat ilişkisinin farklı biçimlerde; ama özü aynı kalacak şekilde, akademik sektörler (mezhepler) halinde yeniden üretilmediği bir ortam olabilir mi? Dar çıkar ilişkilerinin yerini düşünsel gerilimlerin ve görevdaşlığın (sinerji) aldığı; ekonomik gelişmelerin ürettikleri idolojik düşün dizgilerinin mutlak kabul edilmesi gereken veriler olarak alınmadığı bir üniversite ortamı olanaklı mı? "Zihnimizde başkalarının fikirlerinin yüzmesiyle bir milim daha bilgilenmiş sayılmayız. Bu fikirler doğru olsa bile onlarda bilim olan bizde dar kafalılık olur." diyen Aydınlanmacı ile aynı ideolojik duruşu sergileyen düşün adamı ilkörneğini (protatipini) yetiştiren üniversitenin siyasal destekçileri kimlerdir? Savaş ve çevresel yıkım üreten iktidar güdümünden bağımsız; kamusal yararın ulusal ve evrensel düzeyde tanımlayabilmiş ve bu etik çerçevede bilim yapan bir üniversite nasıl kavramsallaştırılır ve kurumsallaştırılır? Üniversiteler yer aldıkları kentlerde, kentli için sınırları kaldırılmış bir sosyo-mekan sunabilir mi? Bu anlamda içinde bulunduğu toplumla üst düzeye çıkarılmış karşılıklı iletişim ve etkileşim, olası toplumsal dönüşümler için bir dinamik oluşturabilir mi? Yoksa yerleşkeleri ile kentlerini içinde bulundukları kentten ve kentliden yalıtılmış, hijyenik gettolar olarak kalması kaçınılmaz mıdır? Bu soruların yanıtı, büyük ölçüde bütüncül bir toplumsal dönüşüme ve onun nesnel koşullarına bağlıdır. Birini öncüllerken; karşılıklı evrilir ve geliştirir. Ancak bu gerçek, üniversite için ütopya üretmemizin önünde bir bağlayıcı ya da engel değildir; olmamalıdır da... Karşıt koşulda, hâlâ az gelişmiş coğrafyalar için öncü-örnek rolünden vazgeçemeyeceğimiz üniversitelerin kendilerini yeni yüzyıllara taşıyabilmesi; varlığını güncelleyebilmesi olanaksızdır.

*Arş. Gör. Olgu ÇALIŞKAN
ODTÜ Mimarlık Fak. Şehir ve Bölge Planlama
ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği Yönetim Kurulu Üyesi*

Sorgulama becerisini kazandıran üniversite

Üst düzeyde eğitim veren, bilim üreten ve yayan, araştırma yapan, ülkenin gereksinimlerini karşılayacak kaliteli insan gücünü sağlayan, danışmanlık görevi üstlenen özerk bir üniversite düşünüyorum. Diğer bir deyimle, üniversite öğrenmeyi ve düşünmeyi öğrenen, çağı yakalayıp aşmaya çalışan, üreten, değişme ve gelişmelere açık, uygar ve demokrat bireyleri ve meslek adamlarını yetiştirmek görevlidir. Ezberciliği önleyen, bilinmeyen araştırma, sorgulama ruh ve becerisini kazandıran eğitim programlarını uygulamalıdır. Üretilen bilginin geliştirilmesi, kullanımı, paylaşımı ve kontrolü de bu görevler içine girer.

Öğrencisi olmak istediğim üniversite, yeterli fiziki (çağdaş bir kütüphane ve internet donanımları, modern laboratuvarlar, dersane ve konferans salonları, sosyal tesisleri, spor alanları, vb.) ve akademik (iyi lisans, lisans üstü, doktora ve dil eğitimi programları, yaz okulları, öğrenci danışmanlık sistemi, sürekli eğitim programları, akademik toplantı ve kongreler düzenlemesi, vb.) alt yapıya sahip, bilim, eğitime ve araştırmaya daha fazla kaynak ayıran bir kurum olmalıdır. Nedeni, yurtiçi ve yurtdışındaki deneyimlerinden kaynaklanmaktadır.

*Prof. Dr. A. İzzet Berkel
TÜBA üyesi*

anamlı araştırmaların yapılabilmesi için zorunlu olan "kritik kütle"leri oluşturmak üzere belirlir. Araştırmaların "güdümlü" olması ancak bu öncelikler doğrultusunda söz konusudur. Araştırmalarında ve bilginin üniversitenin içindeki ve dışındaki bireylerle ve gruplarla paylaşımında üniversite öğeleri özerktir; düşünme, araştırma ve bilgi paylaşımına hiçbir kısıt getirilemez.

Üniversite, toplum içindeki çıkar gruplarının kısa erimli hedeflerine, örneğin birtakım sermaye çevrelerinin en kârlı gördükleri alanlara göre

araştırma yapmaz, araştırma gündemini bunlara göre oluşturmaz. Üniversitelerin araştırma hedeflerinin belirlenmesinde uzun erimli toplumsal çıkarların gözetilmesi esastır.

Üniversite çalışmalarında insanlığın ve dünyanın uzun erimli geleceği her zaman gözönüne alınır. Çevreyi kirleten, insan grupları arasındaki eşitsizlikleri derinleştiren, insan ve çevre sağlığına zarar veren etkinliklere üniversite araç olamaz.

Üniversitelerin çalışmasında, insanlığın, toplumun ve tek tek bireylerin sağlıklı gelişmeleri hedeflenir.

Bunun için çevresel ve ekinse değerlerin titizlikle korunmaları, geliştirilmeleri, üniversite yaşamının temel hedefleri arasındadır. Bireyler, toplumlar ve uluslar arasındaki farklılıklara saygı, ekinse gelişmenin temelini oluşturur. Dünyanın ve evrenin tüm zenginliklerini korumak ve geliştirmek ise sağlık ilkesinin temelidir. Üniversite, ekinse gelişme ve sağlıklı gelişme ilkelerinden ödün vermez.

Üniversitelerde bir yandan disiplinler arasında, diğer yandan bütün üniversite öğeleri arasında etkileşim, gelişmenin itici gücü olarak özendirilir. Bu kapsamda, akademik yapılarla ile öğrencilerin, çalışanların ve araştırmacıların etkinliklere katılımları esnek biçimde düzenlenir.

Üniversitelerin, toplumların, insanlığın ve giderek evrenin sağlığı, sırasıyla birbiri için gerekli koşullardır.

*Prof. Dr. Semih Bilgen
ODTÜ Elektrik Elektronik*

Eğitimin nitelikli olması parasız olmasına bağlıdır

Üniversite deyince üç öge usa geliyor. Biri öğretim üyeleri, ikincisi öğrenciler, üçüncüsü kitaplık ve laboratuvarlardır. Ünlü öyküdü...Chicago Üniversitesi Rektörü, Harvard Üniversitesi Rektörüne "İyi bir üniversite sizce nasıl olur" diye sormuş. O da birtakım koşullar sıralamış.Sonra da demiş ki: "Bir de birkaç yüzyıl geçmesi gerekir."Demek ki iyi bir üniversitenin tam verimli olabilmesi için uzunca bir süredir varolması gerekir.

Hemen belirtmek gerekir ki, bir üniversitenin düzeyini belirlemede öğrencilerin niteliği çok önemlidir. Einstein gibi öğrencilerin karşısına gelen öğrenciler aptal ya da ilgisizse, öğrencilerin Einstein gibi olmaları para etmez. Öğrencilerin yüksek nitelikli olması da öncelikle eğitimin parasız olmasına hatta burslarla desteklenmesine bağlıdır. Çünkü ancak o zaman ülkenin en zekileri üniversite öğrencisi olabileceklerdir.

*Prof. Dr. Sina Akşin
AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi*

Nasıl bir öğretim üyesi olmak isterdim?

G ereksiz işlerle zaman harcamayan, daha çok okuyup, öğrencileri ile paylaşabilen, deneysel çalışmalara daha fazla zaman ayırabilen ve asıl önemlisi de çalıştığı konularla ilgili olarak etrafında tartışabileceği insanlar bulabilen bir öğretim üyesi olmak isterdim. Öğrenci ve öğretim üyelerini ilgilendiren 'yaşa ve yönetmeliklerin tepeden inme gelmediği ve öğretim üyelerinin ortak noktada birleşerek kendi kurallarını oluşturabildiği bir ülkede yaşayarak. Bu konulara kafa yorup yarın ne olacağını düşünmek yerine bilimselliğe ve öğrencilerime zaman ayırmak isterdim. Bütçenin adaletli dağıtıldığı bir üniversitede ihtiyaçlarımızın çabuk karşılanabildiği bir ortamda yaşamak isterdim.

*Prof. Dr. Cihan Demirci
İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi*

Bilimsel düşünmeyi tüm topluma yayabilmek

Ü lkemizde "nasıl bir üniversite ütopyası" sorusuna yanıt verebilmek için önce çocukların, gençlerin üniversite öncesinde nasıl bir eğitimden geçtiklerine bakmamız gerekir. Bu ülkede, çocuklar daha 3-5 yaşlarında, onların doğasında bulunan soru sorma, bilme, öğrenme tutkularını kısıtlayıcı nitelikte bir eğitim ailede ve toplumda yaygın biçimde etkisini sürdürmektedir. Bütün okul öncesi ve okul süresi boyunca, özerk öğrenme merakını geliştirmeyen, soru sormadan, çoğu kez de anlamadan ezberleten eğitimin egemen olduğu bir toplumda özerk, özgür, araştırmacı düşünme yetisi kısır kalmaktadır. Özerk ve özgür üniversite ancak özerk ve özgür düşünebilen, soru sorarak, tartışarak öğrenen ve öğreten, araştırmaya değer veren insanların yetiştiği bir toplumda gelişebilir.

Benim üniversite ütopyam soru

Bilim, ülkenin temel sorunlarının çözülmesinde kullanılmalıdır

Ü niversite herşeyden önce bilimsel, idari, ekonomik olarak özerk ve siyasi müdahalelerden uzak bir yapıda olmalıdır. Bilimin evrenselliği anlamında bilim yapmalı, bilimi öncelikli olarak ülkenin temel ihtiyaçlarının giderilmesinde ve sorunlarının çözülmesinde kullanmalıdır. Üniversite eğitiminde öğrenciyi daha aktif kılan, soran, sorgulayan araştıran, neden, niçin, nasıl sorularıyla eğitimi biçimlenmiş, dogmatik değerlerden uzak, çağrı ve bilimselliği yakalamış öğrenciler yetiştirmelidir. Globalleşme sürecinde ulusal çıkarlarımızın korunması anlamında 'Yasama Yürütme Erki'ne stratejiler üretmelidir. Toplumun aydınlanması için ülkenin her yerinde etkinlikler yapılmalıdır.

*Prof. Dr. Ayşe Uygur
Marmara Üni. Güzel Sanatlar Fakültesi*

sorarak öğrenen, özgür ve özerk düşünebilen, araştırmacı öğrencilerin, öğrencilerin oluşturduğu bir üniversitedir. Böyle bir üniversitede ezbercilğe, anlamadan, sormadan, araştırmadan öğrenmeye, öğretmeye yer yoktur. Böyle bir üniversitede evren, doğa, insan tüm yönleriyle tartışmaya, araştırmaya açıktır. Böyle bir üniversitede dogmalar olamaz; her türlü bilimsel verinin yanı sıra, inançlar da özgürce tartışılabilir, incelenir. Böyle bir üniversitede ne politika, ne din, ne ideoloji baskıları olur. Benim düşlediğim üniversitede, içinde bulunduğumuz toplumu aydınlatan, uygarlaştıran, bilimsel düşünebilmeyi bütün toplum katmanlarında yerleştirmeye çalışan bir ortam bulunur.

*Prof. Dr. M. Orhan Öztürk
Psikiyatri - TÜBA üyesi*

Ulusal bilim politikalarını esas alan üniversite

Ü niversite ütopyası, içinde bulunan nesnel koşullara göre değişim gösterir. Öncelikli olarak bilim insanlarının görevli olduğumuz üniversitenin, hangi topluma, hangi ülkeye ait olduğu önem taşır. Üniversiteler ait olduğu ülkenin sosyal ve ekonomik yapısından soyut olarak ele alınamazlar.

Bilim insanların yaşadıkları sorunların çözülmesi ve yaşam kalitesinin artırılması konusunda bili-

menle bilinmeyen arasında gidip gelmek olarak tanımlanırsa, ülkemizdeki bir bilim insanının üniversite ütopyası da Türkiye'nin koşullarına uygun olacaktır.

Ülkemizin sorunlarının öncelikli olanlarının belirlendiği ve bunların çözümü konusunda ulusal bilim politikalarına uygun çalışmaların yürütüldüğü, kamusal, demokratik, kendi denetim mekanizmalarını çalıştırabilen ve özerk bir bilim ortamı benim üniversite ütopyam olarak özetlenebilir.

*Prof. Dr. Mehmet Can Akyolcu
İstanbul Üniversitesi*

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Biyofizik

AB'nin kölesi olmayan bilim

İ nsan düş kurarken her şeyin en iyisini düşler, bu bir ütopya'dır. Bunun böyle olması gerekir. Gerçekten ütopya olmadan ve düşünülen şeylere ütöpiik açıdan yaklaşmadan kusursuz sonuca ulaşılamaz. Çünkü ütopya, yaşayanlara kusursuz bir düzen içinde var olma olanağının sağlandığı kabul edilen bir ülke, bir yerdir. Bu konuyu daha 15. yüzyıl Avrupa'sında ortaya atan düşünürlerin, bu yerin en önemli özelliğini, bu yerin akıl ile tanımlanabilir olarak göstermeleri boşuna değildir. Üniversite tanımı ile ütopya tanımını yan yana koyduğumuzda, birbirine bu kadar uyan kelimeler olamaz diye düşünülebilir. Çünkü, üniversite bilim ve sanat dallarında eğitim veren yükseköğretim kurumlarıdır. Bu kurumlar-

Öğrencinin yeteneği ile toplumun ihtiyacını birleştirebilen üniversite

İdeal üniversite yıllarını, bir öğrenci için tasarlayacak olursak, ilk önce öğrencinin öğrenmek ve üretmek için açıkık ya da en azından büyük bir istek duyduğu bir dönem aklına geliyor. Öğrencilerin belli alanlarda çok büyük iddialar taşıdıkları (bilimsel bir icatta bulunmak, bir teoriyi çürütmek, yeni bir teori ortaya atmak, toplumun kaderini değiştirmek vb.), kişiliklerini ararken toplumla ve geleceğe dair ütopyalarıyla bütünleşerek şekillendikleri yıllar olmalı üniversite yılları. Aslında İlber Ortaylı'nın dediği gibi üniversitede "öğrenci" olmaktan çok, "talbe" yani talep eden olmak gerekiyor. Öğretim üyeleri ile öğrenciler arasındaki ilişki tek yönlü değil çift yönlü olmalı. En geniş anlamda söyleyecek olursak, üniversite mezunu bir kişinin doğayı, insanlık tarihinin nasıl ilerlediğini, bugünkü toplumların işleyişinin hangi etkenlerle gerçekleştiğini anlaması gerekmektedir. Bunun için de o kişinin çevresini algılamak için kafasında bir yöntem oturtmuş olması gerekiyor. Farklı düşünce sistemlerini ve yöntemlerini incelemiş, artık bir düşünce sistemini benimsemiş ve onu geliştirmek, o sistemin süzgecinden geçirerek tüm olgu ve olayları değerlendirmek gibi derltleri olmalıdır. Kendi ülkesinin tarihini ve bugünü oluşturan dinamiklerini özümsemiş, geleceğini belirlemede roller talep eden bir birey olması gerekmektedir. Üniversite öğrencisi bilgi denizinde boğulan bir kişi olmayı reddederek, mecrasını bulmuş ve ona katılan bilgileri, kendisine

akan nehirler gibi karşılayabilecek bir deniz olabilmelidir. Önyargısız, objektif olmak gibi hayata uymayan kavramlarla kendini tanımlamak ve kısıtlamak yerine öğrenmeye açık ve eleştirel olabilmeyi hedeflemelidir.

Daha somuta inecek olursak, bir üniversite öğrencisinin yukarıda değindiğim hasletlere sahip olabilmesi için o ülkede bir öğrencinin yetenekleriyle toplumun ona duyduğu ihtiyacı birleştirebilen bir üniversite eğitimi gerekmektedir. İstihdam edilemeyecek sayıda öğrenci mezun veren, teoriyle pratiği birleştiremeyen, yabancı dilde eğitim veren, sosyal, sportif ve kültürel etkinlikleri desteklemeyen, meslek okulları gibi işleyen ve elektik bilgilerle öğrencileri donatan üniversiteler kuşkusuz bir öğrencinin yeteneklerini ortaya çıkarmaktan uzaktır. Bunun tersi üniversitelerin var olabilmesi için ise ekonomik sistemin değişmesi gerekmektedir. Toplumun bugün ve yarın için ihtiyaç duyduğu alanlarda öğrenci yetiştirmek, ve öğrencileri ve üniversitedeki bilimsel üretimi toplumun geleceğini tayin edecek şekilde öncüleştirmek ancak planlı ve dışa bağımlı olmayan bir ekonomik sistemle mümkündür. Aksi takdirde, gençler gelecek kaygısı ve inançsızlığıyla, seçim yapma ve harekete geçme inisiyatifinden yoksun bir şekilde yetiştirilmeye ve insan israfına devam edilecektir.

Martı Şahin

Galatasaray Üni. Öğrenci Konseyi Başkanı

da bilim ve sanat dallarında kendilerini kanıtlamış eğitimciler yine bu konuda eğitim alma şansına erişmiş öğrenciler ile karşı karşıyadırlar. Bu durumda, böyle bir ortamın akıl dışı ve akla dayanmayan bir şekilde yönetilmesi düşünülemez. Bu ortamda her şeyin akla ve bilime dayalı olmasından daha gerçek ne olabilir?

Fakat şu anda durum böyle midir? Cevap hayırdır, hem de kocaman bir "HAYIR". Bu durumda nasıl bir ortamda üniversitede öğretim elemanı olmak isterdim? En başta "Demokratik Üniversite" de öğretim üyesi olmak isterdim. Her şeyin adaleti dağıtıldığı, çalışanın, kendi çıkarı için değil, ülkesinin gelişmesi için araştırmalarını sürdürdüğü bir üniversite hayal ederdim. Bu üniversitede tüm akademik seçimlerin oy birliği ile gerçekleşmesini, hak edinin yönetime gelmesini, sapla samanın ayırt edilebildiği ortamların oluşmasını düşlerdim.

Üniversitelerde akademik unvan alabilmek için yurtdışı dergilerde yayın yapma peşinde olmayan, yurtiçi dergilere verilen puanların daha yüksek olduğu ve tüm herkesin bu dergilerde yazısını yayınlatabilmek için birbiri ile yarıştığı bir ortam isterdim.

Üniversitelerde birçok farklı meslek disiplininin akademisyenlerin anlaşarak ortak çalışma yapabildiği bir üniversite düşlerim. Bu tür ortak çalışma yapmak için Avrupa Birliği (AB) kapılarında köle ve kul olma durumuna düşmeden araştırma yapmayı isterim. Avrupa Birliği Projeleri'nde belirtildiği için yan yana gelen, fakat başka türlü el ele verip bir işi başaramayan akademisyenlerin olmadığı üniversite isterim.

Üniversitede yabancı dilde meslek eğitimi vereceğiz diye inat eden ve bu nedenle de mesleğini bilmeden mezun olan çok sayıda öğrencisi olan üniversitelerin olmadığı bir ortam düşlerim.

Üniversitede öğretim elemanlarının öğrencilere mesleki bilgi ile birlikte ülkenin şu anda en yoksun olduğu doğruluk ve dürüstlük kavramlarını anlattıkları ve öğrencilere bu kavramları yeniden öğrettikleri bir üniversite isterim.

Tabii istemenin ve ütöpik düşümenin sınırı olamaz. Ancak umudunu yitiren ve geleceğe ait bir düşüncesi olmayan, kendi için yaşayan insan, sadece kendini düşünen bir insan, yaşadığı toplumun iyiye ve güzele doğru gitmesini düşünmez ve hayal etmez. Toplumu iyiye, güzele doğru değiştirmeyi düşleyen bizler ise, üniversitelerin bu durumlara gelmesini şu anda ütopya olarak düşünecek de, gerçekleşmesi için tüm çabaları göstermeyi en birinci görev bilmiyoruz.

*Prof. Dr. Can Ayday
Eskişehir Anadolu Üni.
Uydu ve Uzay Bilimleri
Araştırma Enstitüsü Müdürü*

Bilimsel atıf dizinleri tarafından taranan dergilerde matematik yayınları ve bazı gözlemler

Üniversitelerin, atama, yükseltme ve ödüllendirmelerde, TÜBİTAK'ın anabilim dalları arasındaki farklılıkları da göz önüne alan yöntemini izlemeyerek, sadece SCI veya benzeri dizinlerdeki dergileri A-sınıfı liste olarak seçmeleri ciddi sakıncalar taşımaktadır.

Prof. Dr. Ersan Akyıldız

(ODTÜ Matematik Bölümü ve Uygulamalı Matematik Enstitüsü)

Son yıllarda üniversitelerimizde öğretim üyelerinin atanmaları, yükseltmeleri ve ödüllendirmeleriyle ilgili oluşturulan ölçütlerde, adaylar tarafından *SCI/SCI-Expanded* tarafından taranan dergilerde yayınlanan makale sayıları ve alınan atıf sayıları önemli bir yer tutmaktadır. *SCI-Expanded*'de yer alan dergilerin yalnız yüzde 63,5'inin *SCI*'ce taranmakta olduğu ve bunun anabilim dallarına göre farklılık gösterdiği bilinmektedir. Örneğin, biyoloji, fizik ve kimya dallarında bu oran sırasıyla yüzde 77, yüzde 81 ve yüzde 75 iken, matematikte sadece yüzde 51'dir. Diğer bir deyişle biyoloji, fizik ve kimya bölümleri ile ilgili dergiler için *SCI-Expanded/SCI* oranı sırasıyla 1,2, 1,3 ve 1,2 iken, matematik için bu oran 1,9'dur. Anabilim dalları temelinde dergi sayılarındaki bu büyük farklılıklardan dolayı, atama, yükseltme ve ödüllendirmelerde, bazı bölümler açısından *SCI-Expanded* veya *SCI*'nin kullanılması pek fazla farketmezken, matematik bölümü örneğinde olduğu gibi bazı bölümler için yaşamsal önem taşımaktadır.

Biz burada, matematik temelinde *SCI* tarafından taranan dergilerin genelde dünyadaki matematik araştırmalarının niteliğini ve bilime katkısını eksik olarak yansıttığını, bunun yanında bu dergilere *SCI-Expanded* ile taranan -ve bizim *SCI-Exp.Math.* kısaltmasıyla göstereceğimiz- *SCI-*

Bu çalışma, 15 Kasım 2001 tarihinde ODTÜ Rektörlüğü'ne sunulan bir raporumuzdan derlenmiş olup, o tarihteki ISI (The Institute for Scientific Information) web sayfası (<http://www.isinet.com/>) bilgileri referans olarak kullanılmıştır.

SCI: Science Citation Index; SCI-Expanded: Expanded Science Citation Index. Türkçesi; *SCI: Bilimsel Atıf Dizini, SCI-Expanded: Genişletilmiş Bilimsel Atıf Dizini.* Karışıklığa yol açmamak açısından metin içinde kısaltmalar özgün haliyle verilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında birçok yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Bülent Karasözen, Prof. Dr. Turgut Önder ve Doç. Dr. Murat Yurdakul'a çok teşekkür ederken, onların katkıları olmaksızın bunun tam olamayacağını belirtmek isterim. Bu arada Doç. Dr. Çağatay Keskinok'a da, ODTÜ yönetimine sunduğum bölümüm ile ilgili bir raporu, bilim camiası için düzenlemem konusunda beni sürekli rahatsız ettiği için ayrıca teşekkür ediyorum.

Expanded Mathematics ve *SCI-Expanded, Mathematics Applied* dallarındaki dergilerin de eklenmesiyle oluşturulan listenin, matematikteki araştırma durumunu çok daha iyi yansıttığını gözlüyoruz. Bu gözleminiz, 15 Kasım 2001 tarihinde ODTÜ Matematik Bölümü'nün 31 öğretim üyesinden alınan özgeçmiş bilgileri ışığında doğrulandığını söyleyebiliriz.

Bir dizini temel alıp tüm anabilim dallarına aynen uygulanmasının bazı bilim dallarındaki araştırmaların niteliğini ve bilime katkısını eksik değerlendirmeye kadar gidebilecek ciddi sorunlar yaratabileceğinin unutulmaması gerekir. Bu tür dizinlerin alandan arası farklılıkları dikkate alınarak uygulanmasının, matematik alanında olduğu gibi birçok bölüm açısından sorunlar yarattığı bir gerçektir. Bu çalışmanın bu bölümler için de bir örnek teşkil edileceğini düşünüyoruz.

Bilimsel atıf dizinleri (SCI ve SCI-Expanded)

Temel bilimlerde başlıca iki dizinin kullanıldığını görüyoruz. Bunlar ISI (The Institute for Scientific Information) Şirketi tarafından geliştirilen *SCI* (Science Citation Index) ve bunun bir genişletilmesi olan *SCI-Expanded* dir. *SCI* ve *SCI-Expanded* tarafından taranacak dergilerin seçimi bir uzmanlar kurulu tarafından yapılmakta ve bu seçimde; 1) derginin düzenli olarak yayımlanması, 2) makalelerin hakemlik sürecinden geçmesi, 3) makalelerin İngilizce özetinin bulunması, yazarların adresleri ve referans listesinin düzgün bir şekilde belirtilmesi, 4) derginin yayınlanma süresi ("cited half-life"), yakınlık endeksi ("immediacy in-

Bu ölçütlerle genelde Avrupa ve Amerika dergilerinin uyduğu, Doğu Avrupa ve Asya dergilerinin uymadığı ve bu nedenle *SCI* ve *SCI-Expanded*'in daha çok Anglo-Sakson dergilere yer verdiği, üçüncü dünyanın ise tamamen ihmal edildiği sıkça dile getirilen eleştiri konularından biridir (1). Bu durum *SCI* ve *SCI-Expanded*'de yer alan matematik dergilerine bakıldığında açıkça görülmektedir. Nitekim dünyada matematiğin en büyük katkıda bulunan ülkelerden eski Sovyetler Birliği'nden *SCI*'de sadece 2 (*SCI-Expanded*'de 3), matematiğin katkıları birçok batı ülkesinin çok üstünde olan Polonya'dan ise sadece 1 matematik dergisinin bulunması dikkat çekicidir. Burada, sadece popüler yayın yapan bazı dergilerin de *SCI* ve *SCI-Expanded* tarafından tarandığı (örneğin, *Mathematical Intelligencer*), ama çok saygın bazı Anglo-Sakson dergilerinin bile (örneğin *SCI-Expanded*'de bile olmayan, *Proceedings of National Academy of Sciences*, USA) bu dizinlerce taranmadığı da bir gerçektir. Ayrıca, AMS (American Mathematical Society) tarafından yayımlanan *MathScience Net*'in (3) veri tabanının aksine, ticari bir kuruluş olan ISI şirketinin makaleler hakkında bilimsel değerlendirmeye yapmaksızın, sadece dergi seçimi yaptığını göz önünde bulundurmakta yarar vardır.

**Türkiye'de dizinlerle ilgili TUBİTAK
ve üniversite uygulamaları**

Uluslararası yayınların artırılması amacına yönelik, yayınları teşvik

edüllendirmelerinde bu dizinlerin Türkiye’de ilk kullanımı TÜBİTAK tarafından yapılmıştır. TÜBİTAK bu dizinlerde taranan dergileri çeşitli faktörlere göre sıralayarak, dergileri üç sınıfa ayırmış ve bu sınıflandırmayı anabilim dallarındaki alan uzmanlarının bilgisine sunmuştur. Alan uzmanlarından gelen önerilerin değerlendirilmesi sonucunda TÜBİTAK, A, B, ve C türü dergiler listesi yayımlamıştır. Matematik alan uzmanlarından gelen öneriler doğrultusunda bazı dergilerin sınıfları olması gerektiği gibi değiştirmiştir. Bu önerilerin TÜBİTAK tarafından aynen uygulandığını ve genelde de TÜBİTAK’ın alan uzmanlarının önerilerini yüzde 90 oranında uyguladığını belirtmekte yarar görüyoruz.

Genelde üniversitelerimizin, atama, yükseltme ve ödüllendirmelerde, TÜBİTAK'ın analimlik dalları (bölümler) arasındaki farklılıkları da göz önüne alan yöntemini izlemeyerek, sadece *SCI*, *SCI-Expanded* veya benzeri dizinlerdeki dergileri A-sınıfı (*Core*) liste olarak seçtikleri anlaşılmaktadır. Bu tür seçimim matematik bölümlerinde olduğu gibi, üniversite genelinde de sorunlar yarattığı bir gerçektir. Üniversitelerin Fcn Bilimleri Enstitüleri'ne bağlı bölümlerin birçoğu için A-sınıfı liste olarak *SCI* gibi bir dizinin seçilmesi anlaşılır olmakla birlikte, matematik gibi bazı alanlarda yapılmakta olan araştırmaların sadece bu dizince taranan dergilerde bulunması beklencmez. Matematğin kendi içinde teorik matematikten uygulamalı matematiğe ve matematiksel fiziğe kadar geniş bir yelpazede araştırmalar ya-

pıllmakta ve bu alanlardaki dergilerde de önemli farklılıklar görülmektedir. Matematik içindeki bu alanlar da bazı makalelerin yayımlandığı dergiler henüz *SCI* tarafından taranmazken, bazı alanlardaki dergilerin büyük çoğunluğu *SCI*'de yer almaktadır. Bu durumun, dizini yaratan ISI şirketinin (<http://www.isinet.com/>) dergi seçimindeki kısıtlarından kaynaklanmakta olduğu ve bunların da zaman zaman derginin kalitesiyle bir ilişkisinin olmadığı da bilinen bir gerçektir.

Atıflar açısından matematiğin durumu

Atıflar, bir makaleye verilen önemin bir göstergesi olmasına rağmen, farklı bilim dallarındaki yayın sıklıkları ve yoğunlukları da göz önüne alınarak değerlendirilmelidirler. *Journal of Citation Index*'in her cildinde yer alan aşağıdaki alıntı bu noktayı çok açık olarak vurgulamaktadır:

"Anfisa bulunma konusu bir alandan diğerine değişmektedir. Bu farklılık, o alanda atfı yapılabilir mevcut yazının büyüklüğü kadar farklı alanlardaki dergi yazınının yarılanma sürelerindeki farklılık nedeniyle de oldukça karmaşık hale gelmektedir. Yazınların bir alandaki hızlı eskime süreci diğerinde yaşanmayabilir. Bu yüzden, yalnızca atfı sayılarını bakarak örneğin *American Chemical Society*'nin *Mathematics*'ten daha iyi bir dergi olduğu sonucunu çıkarmak ya da kendi alanına en çok katkıyı yapan çalışmaları büyük bir bölümünü dışarda tutarak varsayımda bulunmak aptalca

ISI: Institute for Scientific Information®

Astronomy Industrial Engineering Social Studies
 Biochemist Information Sciences Statistics
 Biology Library Science Finance
 Mathematics Law Political Science
 Chemistry Medicine Technology SM

THE Web of Science

CITATION DATABASES

olacaktır”

Gerçekten de matematik, atıf sayıları ve atıf frekansları açısından birçok bilim dalından önemli farklılıklar göstermektedir (daha ayrıntılı bilgi için (3)’ e bakınız):

- Her şeyden önce matematikçiler genelde çok özel alanlarda, küçük araştırma grupları halinde çalışmaktadırlar. Bu gruplardaki araştırmacıların sayılarının azlığı nedeniyle diğer bilim dallarında ki büyük atıf sayılarına rastlanmamaktadır.

- Matematikte grup çalışmaları ve işbirliği gelişmekte olmasına rağmen tek yazarlı makale sayısı diğer birçok dala göre oldukça yüksektir ve matematik makaleleri arasında en büyük yüzdeye sahiptir. Bunu yine oldukça yüksek bir yüzdeyle iki yazarlı makaleler izlemektedir. Nadiren üç yazarlı makaleler görülmektedir. Dört ve daha yukarı sayıda yazarlı makale ise yok gibidir.

- Matematikte atıfların *yarılanma süreleri* (“cited half-life”) diğer bilim dallarına göre daha uzundur. Matematikçiler eski yayınlara daha çok atıfta bulunmaktadırlar. 1990’da yayımlanan matematik makalelerindeki atıfların yüzde 50’si 1984’ten önceki yayınlara, yüzde 25’i ise 1975 öncesi yayınlara aittir. Diğer bilim dallarında ise çok daha yeni yayınlara atıf yapılmaktadır. *SCI* genelinde dergi seçimindeki atıf ölçütlerinde 2-3 yıl gibi kısa zaman dilimini temel almakta ve bu birçok matematik dergisinin *SCI* tarafından kapsanmamasına yol açmaktadır (1).

- Matematikçiler diğer temel bilim dallarındaki araştırmacılara göre, kitaplara ve kitaplardaki bölümlere çok daha fazla atıfta bulunmaktadır. Örneğin 1994 yılında “Teorik Matematik” de (Pure Mathematics) en çok atıf alan yüz yayından sadece 8’i dergi makalesidir.

- Matematikçi makalelerin yayımlanma süreleri diğer bilim dallarına göre daha uzun sürdüğünden,

bir çok matematikçi, makalenin dergide yayımlanmasını beklemektense hakemli konferans bildirisi olarak yayımlamayı tercih etmektedir.

SCI/SCI-Expanded oranının dallara göre dağılımı ve matematiğin durumu

Matematik ile ilgili bir önceki bölümde sözünü ettiğimiz farklılıklar sonucunda, *SCI*’deki matematik dergisi sayısı diğer alanlarla karşılaştırıldığında oldukça düşük ve sınırlı kalmış olup birçok saygın matematik dergisi de bu dizinde yer almamıştır. Nitekim, *SCI*’de 174 matematik dergisi yer alırken, biyoloji, fizik ve kimya alanında bu sayı sırasıyla 653, 262 ve 364’dür.

Dergilerin listelendikleri kategoriler	Dergi sayısı	Yayın yapılan dergi sayısı	Yayın yapan öğretim üyesi sayısı
SCI-Math kategorisinde	74	42	31
SCI-Math kategorisi dışındaki SCI	583	5	4
SCI-Exp.Math kategorisinde	30	66	31
SCI-Exp.Math kategorisi dışındaki SCI-Expanded	586	9	4

SCI’deki matematik dergilerinin azlığı, ISI Şirketi tarafından da kabul edilmiş ve matematik, istatistik, yöneylem, elektrik ve bilgisayar mühendisliğini içeren *CompuMath* adlı yeni bir veri tabanı oluşturmuştur. *CompuMath* veri tabanından sonra ISI Şirketinin, *SCI*’yi *SCI-Expanded*

veri tabanına genişlettiğini görüyoruz. Yukarıda değindiğimiz 4 numaralı parametrenin matematikteki ayrıcalığı, *SCI* tarafından taranamayan birçok saygın matematik dergisinin *SCI-Expanded Math*, kategorisinde taranmasına fırsat yaratmıştır.

SCI-Expanded Math = {*SCI-Expanded*, *Mathematics*} ve

{*SCI-Expanded*, *Mathematics Applied*} kategorisindeki dergilerle *CompuMath* dizinindeki matematik dergileri hemen hemen örtüşmektedir. Bu nedenle *SCI/CompuMath* karşılaştırması yerine, tartışmamıza esas olarak fizik, kimya, biyolojide de karşılığı olan *SCI/SCI-Expanded* karşılaştırmasını esas alacağız, *SCI - Expanded*’deki biyoloji, fizik ve kimya dergileri, sırasıyla yüzde 77, yüzde 81 ve yüzde 75 oranında *SCI* tarafından taranırken bu oranın matematik dergileri için yüzde 51’de kaldığını görüyoruz. Bu durum biyoloji, fizik ve kimya bölümleri için *SCI* veya *SCI-Expanded*’i bazı alt dallarda kullanmak pek fark etmeyen matematikte çok farketmektedir (örneğin bazı alt

dallardaki dergi sayıları, fizikte 28-29, 54-58; kimyada 36-45, 45-55, biyolojide 54-62, 128-151, matematikte ise 87-169, 87-161’dir).

ODTÜ Matematik Bölümü Örneği

Bir önceki bölümde söz ettiğimiz farklılık ODTÜ Matematik Bölü-

mü'nün araştırma alanlarında ve yayınlarında da açıkça görülmektedir. 15 Kasım 2001 tarihinde toplam 31 öğretim üyesinin (tam zamanlı Türk vatandaşı bölüm öğretim üyeleri: 13 profesör, 10 doçent, ve 8 yardımcı doçent) özgeçmişlerinden oluşturulan bilgiler ışığında yapılan çalışmanın sayısal dökümünü aşağıda sunulmaktadır:

Bu tabloda da görüldüğü gibi, öğretim üyelerinin *SCI*'de yer alan 42 adet matematik dergisine karşı *SCI-Expanded*'de yer alan 66 adet matematik dergisinde makaleleri bulunmaktadır. Bu 66/42 oranı, yüzde 57'lik bir artışa karşılık gelirken bu oranın, öğretim üyelerinin *SCI-Expanded*'deki dergilerdeki makale sayısının *SCI* dergilerinkinden yüzde 55 oranında daha fazla olmasıyla da uyumludur. Bölüm elemanlarının bilimsel alanları göz önüne alındığında, bu dağılımın önümüzdeki yıllarda da aynı şekilde süreceğini öngörebiliriz. Üniversitelerin atama ve yükseltmelerde asgari ölçütlerden biri olarak koydukları makale sayısı şüphesiz yararlıdır. Yalnız bu makaleleri *SCI* dergileriyle kısıtlamak; bu örnekte görüldüğü gibi araştırma alanını 42-52 dergi ile sınırlamak ve ayrıca *SCI-Math* dergilerindeki toplam yayınların yüzde 50'si kadar olan yurtdışı 66-42=24 dergide yayımlanmış makaleleri sayısal olarak değerlendirmeye almamak anlamına gelmektedir. Halbuki bu 24 dergi arasında *Archiv Der Mathematik*, *Bulletin de la Societe Mathematique de France*, *Canadian Mathematical Bulletin*, *Positivity*, *Geometry Dedicata* ve *Topology and Its Applications* gibi birçok saygın derginin olduğu ve bu dergilerde makale yayınlamaya devam edecek öğretim üyelerimizin de olacağı bir gerçektir. Bu ve benzeri pek çok dergi dünyada, kendi konusunda lider konumunda olan matematikçilerin de sıkça yayın yaptığı dergiler olup bunların dizinlerinin de zamanla değişebileceği unutulmamalıdır (Nitekim Ocak 2004 tarihi itibarıyla böyle bir değişimin olduğu gözlenmektedir).

Tüm bunların yanında matematik için kullanılacak dergiler listesinin veya her türlü dizinin, matematikçiler için vazgeçilemez olan *American Mathematical Society*'nin veri tabanı *Mathematical Reviews:MR* (Elektronik hali: *MathScience Net* (<http://www.ams.org/>)'daki dağılımına bakmak ve bunları bu veri tabanıyla karşılaştırmakta yarar bulunmaktadır. Her şeyden önce *Mathematical Reviews* matematiğin teorik ve uygulamalı dalları yanında istatistik, mekanik, matematiksel fizik, yöneylem, sistem ve kontrol teorileri gibi etkileştigi tüm alanlarda yayınlanan makaleleri değerlendirmektedir. Burada makalelerin seçimi, nasıl değerlendirileceği bir editörler kurulu tarafından belirlenmektedir. Bu kurul ayrıca bazı dergileri seçmekte ve orada yayımlanan tüm

kadar uyumlu olması, *SCI-Exp. Math.*'in matematikçiler için daha anlamlı olduğunun başka bir göstergesidir.

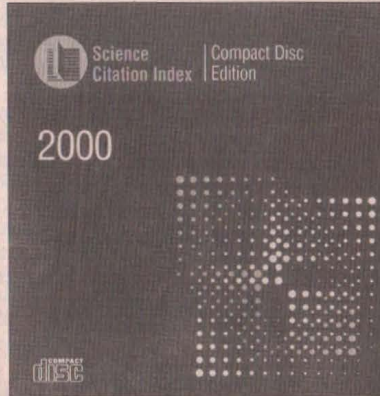
Saptanacak dergi listesinin asgari ölçüt niteliği

Bu arada, hangi dizin esas alınır-sa alınsın saptanacak dergi listesinin sadece bir baraj niteliği taşıdığı, adayların bilimsel çalışmalarının niteliğinin ve bilime katkısının çok yönlü olarak ve birçok bilimsel parametre göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Her ne kadar dizinlerde taranan dergilerde yayın, *MathScience Net*'deki yayın değerlendirmeleri ("review"), yurtdışı makale sayıları, uluslararası konferanslara konuşmacı olarak davetler gibi sayılara da dökülebilen veriler, çalışmalar hakkında fikir verse bile, matematik araştırmalarının konu ile ilgili yetkin grup değerlendirmesi ("peer review") dışında başka sağlıklı bir seçeneğinin olmadığı matematikçiler arasında bilinen bir gerçektir. Nitekim Haziran 1999 yılında ODTÜ Matematik Bölümü'nün geçirdiği dış değerlendirme raporundaki(5) aşağıdaki satırlar, bu noktayı ve evrensel bakış açısını vurgulaması açısından önemlidir.

"Oysa, uluslararası dergilerdeki makalelerin sayılması ve Bilimsel Atf Dizininin kullanılması belli ölçüde bilgi vermek açısından yararlı olmakla birlikte başı çeken araştırma üniversitelerinde tavsiye mektupları çok daha önem taşımaktadır. ODTÜ içindeki fakülteden, adayın çalışmasını iyi bilen en az dört kişiden mektup istenmelidir. Daha fazla mektup tartışmalı ve şüpheli durumlarda yararlı olur"

Atf dizinlerinin yetkin grup değerlendirmesi ("peer review") ile birlikte kullanılmasının önemi ISI Şirketi'nin kurucusu Dr. E. Garfield'in aşağıdaki satırlarında da açıkça ortaya konmuştur(6):

"Etki faktörü bilgilendirilmiş yetkin grup değerlendirmesi(" peer review") ile birlikte kullanılmalıdır. Kalıcı kadro ile ilgili bir akademik

makalelerin değerlendirmesini yapmaktadır. Bu çeşit dergi sayısının 1996 yılında 600 kadar olduğu bilinmektedir (daha fazla bilgi için (3)'e bakabilirsiniz). ODTÜ Matematik Bölümü öğretim elemanlarının *Mathematical Reviews* tarafından değerlendirilmesi yapılmış yurtdışı yayın sayısı *SCI-Exp.Math.* dergilerindeki yayın sayısının hemen hemen aynı olduğu gözlenmiştir. ODTÜ Matematik Bölümü örneğindeki *Mathematical Reviews*'daki yurtdışı değerlendirilmesi yapılmış, yani sadece özet olarak verilmemiş makale sayısının *SCI-Exp. Math.*'deki dergilerde yayınlanan makale sayısı ile bu

değerlendirmede, yeni yayımlanan bir makalenin beklenen [atıf] sıklığı- nı anlamak için kaynak derginin etkisinin kullanılması bazen hiç uygun değildir. Yenilenir ise, etki faktörü bildirilirmiş yetkin grup değeri- lendirmesi ile birlikte kullanılmalıdır. Bireysel makalelerde atıf sıklığı oldukça değişkendir. Bir derginin etki düzeyini ve dergiler sıralaması içindeki yerini belirleyen ve değeri- lendirme yazıları ve mektupların he- saba katılmasında daha az olma- yacak kadar bir sürü etken vardır."

Bu nedenle, konulacak aşgari öl- çütler bir akademik jürinin işlevleri- nin yerini almamalı, birçok makul adayı daha baştan eleyerek onların bir akademik jüri tarafından değeri- lendirilmesi olanaksız kılınmalıdır. Tüm parametreleri gözönüne alan, nicel göstergeler kadar, içeriği ciddi inceleme-ye yer veren bir aka- demik değerlendirme, tüm atama ve akademik ödüllendirmelerin özünü oluşturmaktadır. Kanımızca her üni- versitenin en önemli görevlerinden birisi bu mekanizmanın oluşturul- ması ve sağlıklı işlemlerini sağla- maktır. Gerek bölüm elemanlarının yayın yaptıkları dergileri gerekse ya- zında karşılaştığımız nitelikli yayın- ları çok daha iyi temsil eden gerçek- çi bir dergi listesinin asgari ölçütler- de kullanılması bu hedefe ulaşılması yönünde çok daha yararlı olacaktır.

Sonuç

Üniversitelerin, atama, yükselt- me ve ödüllendirmelerde, TÜBİ- TAK'ın anabilim dalları (bölümler) arasındaki farklılıkları da göz önüne alan yöntemini izlemeyerek, sadece SCI veya benzeri dizinlerdeki dergi- leri A-sınıfı ("Core") liste olarak seçmeleri ciddi sakıncalar taşımak- tır. Böyle bir seçimin matematik örneğinde yukarıda ayrıntılı olarak anlatmaya çalıştığımız sakıncaları- nın, kullanılan A-sınıfı listeye ek olarak anabilim dalları temelinde SCI-Expanded'i kullanarak giderile- bileceği anlaşılmaktadır. Böyle bir uygulamanın bu birim ve matematik açısından çok daha sağlıklı bir değeri- lendirmeye olanak tanıyacağı, aksi takdirde yapılan değerlendirme- nin sadece hatalı ve eksik değil, bir

anlamda yarım olacağı gözlenmek- tedir. Yukarıda çözümlemeye ve açıklanmaya çalıştığımız hususlar, yani matematiğin yayın ve atıflar iti- bariyle kendine özgü yapısı, SCI ta- rafından taranan dergi sayılarında, SCI/SCI-Expanded oranlarında böl- ümler arasında, matematiğin aleyhi- ne var olan büyük farklılıklar, SCI- Expanded Math. listesinin ODTÜ Matematik Bölümü örneğinde oldu- ğu gibi çok daha iyi temsil etmesi, bu listenin yansıttığı durumun Ma- thematical Reviews'da ortaya çıkan tablo ile de uyumlu olması bu gözle- mimizin ana gerekçelerini oluşturu- maktadır.

KAYNAKLAR

- 1) Korevar, J.C., Moed, H.F. (1996),

- "Validation of Bibliometric Indicators in the Field of Mathematics", *Scientometrics*, n.37, s.117-130.
- 2) METU, Department of Mathematics (1999), *External Review Report (May 1999)* (ODTÜ, Matematik Bölümü, *Dış Değerlendirme Raporu*, (Mayıs 1999))
- 3) Karasözen, B. (1998), *Matematikte Yayın Değerlendirme Ölçütleri Üzeri- ne*, (2. Baskı 2002).
- 4) Garfield, E. (Founder and Chairman Emeritus, ISI) (1994), *The Impact Factor : THE IMPACT FACTOR* ("This essay was originally published in the Current Contents print editions June 20, 1994.")
- 5) Garfield, E. (Founder and Chairman Emeritus, ISI) (1994), *Using The Im- pact Factor : USING THE IMPACT FACTOR* ("This essay was originally published in the Current Contents print editions July 18, 1994.")

Akademik yükseltmeler ve Bilimsel Atıf Tarama Dizinleri

Doç. Dr. Çağatay Keskinok

Üniversitelerde akademik yükseltmeler sırasında, adayın eserlerine ya- pılan atıf sayılarına bakılarak değerlendirilmesi yöntemi uzunca bir süredir kullanılmaktadır. Bunun için tarama dizinlerine başvurulmaktadır. Konu adayı ilgilendiren bireysel bir konu gibi görünse de genel olarak akademik ortamın yönlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu tarama dizinlerinde taranacak dergilerin seçime yöntemleri konusunda aka- demik dünyada önemli eleştiriler konularından biridir.

Türkiye üniversitelerinde bu ölçütlerin yüceltilmesi ve uygulamanın tüm alanları kapsayacak biçimde genişletilmesinin olumsuz sonuçları ol- maktadır. Bölümlerin akademik özelliğini baskı altına alan bir tek tipleş- tirme gerçekleşmektedir. Her ne kadar tersi ileri sürülse de bölümlerin ge- lişme seçenekleri önüne set çekilmektedir.

Diğer yandan, bu dizinlerin üniversitelerde kullanılması beraberinde cid- di sorunlar getirmektedir. İlk başta, bu dizinlerin temel belirleyici alınması- nı akademik ortam üzerinde hegemonya kurulmasının önemli bir aracıdır.

Uygulamalarda bölümler arasındaki farklılıklar göz ardı edilmektedir. Özellikle piyasa ile bütünleşme olanakları yüksek alanların ölçütlerinin tüm alanlara uygulanması son derece eşitsiz bir durum yaratmaktadır. Bunlardan da öte, akademik dünyanın gelişme ölçütlerinin son derece ti- carileşmiş kurumların biçimsel ve basit ölçütlerine indirgenmesi bilimsel yaratıcılığı sınırlamaktadır.

Biçimsel ölçütler bilimsel ölçütlerin önüne geçirilmekte, akademik or- tam bu biçimsel ölçütlerle denetlenmek istenmektedir. Bir başka deyişle nicelikleştirme ve biçimsel ölçütler akademik ortamın denetim altına alınmasının en önemli aracı olmaktadır.

Dizinlerde taranan dergilerin seçiminde yanlılık bulunmaktadır. Bir sü- rü ciddi bilimsel çalışma, biçimsel ölçütler nedeniyle akademik değeri- lendirmenin dışına atılmaktadır. Nitelik değerlendirmesi, sınırlı birkaç ölçüte indirgenmektedir. Taranan dergilerin büyük bir bölümünün ise ABD dergi- leri olduğu ve değişik bilim dallarında çok önemli dergilerin bu dizin- lere taranmadıkları ve dışlandığı bilinmektedir.

Yabancı dille yapılan üniversite eğitiminin; anadili becerileri üzerindeki etkisi

Kullanılan ölçütlerin biri dışında tümü, üniversite eğitimlerini yabancı dille yapan ODTÜ öğrencilerinin anadili becerilerinde azalma, Türkçe eğitim gören AÜ öğrencilerinininkinde ise yükselme göstermiştir.

Ö. Aydın, S. Bilgen, S. Çıkrıkçı, İ. Ergenç, G. Müftüoğlu, M. Yücel(1)

Bu araştırmanın amacı, yabancı dille yapılan üniversite eğitiminin, öğrencilerin anadili becerileri üzerindeki etkisini irdelemektir.

Kapsam

Araştırma, İngilizce eğitim gören Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin İktisadi ve İdari İlimler Fakültesi (ODTÜ olarak kısaltılacaktır) öğrencileri ile Türkçe eğitim gören Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜ olarak kısaltılacaktır) öğrencilerini kapsamaktadır. Bu örnekleme grubu, öğrencilerin giriş puanlarının yakın, eğitim alanlarının da benzer olmasını sağlamak üzere seçilmiştir. Her iki fakültenin de İktisat, İşletme ve Uluslararası İlişkiler Bölümleri öğrencileri araştırma-

ya katılmıştır. Değerlendirmede yalnızca anadili Türkçe olan öğrencilerin yazdıkları metinler göz önüne alınmıştır. Değerlendirmeye katılan 85 kız ve 79 erkek öğrenci, fakülte ve sınıflarda dengeli biçimde dağılmıştır.

Yöntem

Üniversite eğitiminin yabancı dille yapılmasının öğrencilerin dil becerileri üzerindeki etkisini ölçebilmek için, birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin dil becerileri arasındaki fark incelenmiştir. Araştırma, her iki üniversitenin birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerince yazılan metinlerin değerlendirilmesini içermektedir. Deneklerden iki metin yazmaları istenmiştir: Birinci metinde öğrenciler o yıl içinde okulda

gördükleri derslerden herhangi birinde ilgilerini çeken bir konuyu özetlemişler, ikinci metinde ise, üniversite sınavının kendi yaşamlarını nasıl değiştirdiğini anlatmışlardır. Birinci metin, öğrencinin eğitim alanındaki görece teknik içerikli dil kullanımını, ikincisi ise öğrencinin bireysel yaşamına ilişkin, "günlük" olarak nitelendirilebilecek dil becerisini ortaya koyması amacıyla seçilmiştir.

Değerlendirmede kullanılan sayısal değişkenler şunlardır: a) deneklerin yazdıkları tümce sayıları, b) metinlerde anlam bozukluk ve bulanıklığı, tümceler arası bağlantısızlık, tekil/çoğul ve özne/yüklem uyumsuzluklarına yol açan hataların sayısı, c) "mi", "de" ve "ki" eklerinin doğru ve yanlış yazımı sayıları.

Ankara University Değil

Ankara Üniversitesi'yiz!

Bu sayılarla oluşturulan nesnel ölçütlerin yanı sıra, her öğrencinin yazdığı ikişer metin için tarafsız dil uzmanlarınca verilen (0-10) arasındaki özl "anlatım" ve "yazım" notları, değerlendirmenin özünü oluşturmaktadır.

Sayısal ölçütlerle değerlendirme

Sözü edilen fakülte ve bölümle-
rin birinci ve üçüncü sınıflarından
rastgele seçilen toplam 164 öğrenci-
nin yazdığı 328 metin üzerinde yapı-
lan değerlendirmede, hem özl
hem de nesnel ölçütler kullanılmış-
tır. Aşağıda özetlenen bu sayısal öl-
çütlerin tablolarda gösterilen ortala-
maları, yüzde 95 istatistiksel güve-
nilirlikle $\pm 0,02$ aralığı içindedir.

1) Özl anlatım ve yazım ölçütleri

Her bir değerlendirci, iki üniver-
siteden de yaklaşık eşit sayıda den-
ğin yazdığı metinleri değerlendirmiş-
tir. Değerlendirmenin temel basa-
makları, araştırmacılar tarafından
ortak olarak belirlendiğinden, veri-
len notların öznelliği en aza indir-
genmiştir. Ayrıca, not vermedeki
olası yaklaşım farklılıklarını gider-
mek üzere, her değerlendircinin
verdiği 20 – 40 adet not doğrusal bir
işlevden geçirilerek, not ortalaması-
nın 6,5 ve en yüksek not değerinin
10 olması sağlanmıştır. Dil uzman-
larınca verilen notların dağılımı
Tablo 1'deki gibidir:

2) Nesnel anlatım ölçütü

Metindeki tümcelerden, anlatım
bozukluğu/bulanıklığı, bir önceki
tümceye bağlantısızlık, tekil/çoğul
uyuşmazlığı ve özne/yüklem uyuş-
mazlığı gibi hata içerenerleri çıkarıldı-
ğında, geriye kalan düzgün anlatım-
lı tümce sayısını toplam tümce sayı-
sına bölerek elde edilen nesnel "an-
latım ölçütü"nün dağılımı Tablo
2'de gösterilmektedir:

3) Nesnel yazım ölçütü

Yazıda geçen bazı eklerin (ayrı
yazılması gereken "mi", "de", "ki"
ekleriyle, birleşik kullanılması gere-
ken "ki" eki gibi) doğru kullanım
sayılarını, bu eklerin toplam kulla-
nım sayılarına bölünüp 10 ile çarpıl-

Notlar Grup	Teknik Anlatım	Günlük Anlatım	Yazım	Ortalama
AÜ 1.sınıf (54 kişi)	6,1	6,7	5,6	6,1
AÜ 3.sınıf (32 kişi)	7,6	7,7	7,8	7,7
ODTÜ 1.sınıf (44)	5,8	6,3	6,2	6,1
ODTÜ 3.sınıf (34)	5,1	4,8	3,8	4,6

Tablo 1. Değerlendiricilerin Not Ortalamaları

Anlatım Ölçütü Grup	Teknik Anlatım	Günlük Anlatım	Ortalama Anlatım
AÜ 1.sınıf	5,4	7,4	6,4
AÜ 3.sınıf	5,8	7,1	6,4
ODTÜ 1.sınıf	7,1	7,0	7,1
ODTÜ 3.sınıf	5,8	6,7	6,3

Tablo 2. Nesnel Anlatım Ölçütlerinin Dağılımı

Ölçüt Grup	Teknik Anlatım	Günlük Anlatım	Yazım	Ortalama
AÜ 1.sınıf	5,4	7,4	7,6	6,8
AÜ 3.sınıf	5,8	7,1	8,4	7,1
ODTÜ 1.sınıf	7,1	7,0	6,1	6,7
ODTÜ 3.sınıf	5,8	6,7	6,8	6,5

Tablo 3. Nesnel Anlatım ve Yazım Ölçütlerinin Dağılımı

masıyla bulunan nesnel "yazım öl-
çütü"nün dağılımı ise Tablo 3'te ve-
rilmektedir. 164 öğrenciden 40'ı bu
ekleri kullanmadan metin oluşturu-
dukları için, sözü edilen yazım ölçü-
tü 124 kişilik bir denek kümesinde
hesaplanmıştır. Son sütunda gösteri-
len ortalamalarda anlatım ölçütleri
2/3, yazım ölçütü ise 1/3 ağırlıkla
yer almaktadır.

Sonuç

Başta tarafsız uzmanların değ-
lendirmeleri olmak üzere, Nesnel
Yazım Ölçütü dışındaki tüm göste-
r-geler, birinci sınıftan üçüncü sınıfa
gidildiğinde ODTÜ öğrencileri için
düşmekte, AÜ öğrencileri içinse
yükselmektedir. Kullanılan ölçütle-
rin biri dışında tümü, üniversite eği-
timlerini yabancı dille yapan ODTÜ

öğrencilerinin anadili becerilerinde
azalma, Türkçe eğitim gören AÜ ö-
ğrencilerinininkinde ise yükselme gös-
termiştir. Benzer çalışmaların daha
geniş örneklemeler üzerinde ve başka
göstergeler kullanılarak da gerçekle-
ştirilmesi, yabancı dille yapılan
eğitimin anadili becerileri üzerindeki
etkilerinin kapsam ve önemini
saptamakta yararlı olacaktır. Kişile-
rin anadili becerilerinin bireysel,
mesleki ve toplumsal bağlamdaki
anlamının irdelenmesi ise son dere-
ce önemli ve zorunlu olmakla birlik-
te bu yazının kapsamı dışındadır.

DİPNOTLAR

1) Ö. Aydın, S. Çikrikçı, İ. Ergenç (AÜ
DTCF Dilbilim Bölümü), S. Bilgen, M.
Yücel (ODTÜ Elektrik Elektronik
Mühendisliği Bölümü), G. Müftüoğlu
(ODTÜ Türkçe Bölümü).

Genetik, bilim ve toplum

Gelişen teknolojilere yardım eden genetik bilimi; ilaç üretimi, silah üretimi, besin, arıtma, üreme, "üstün"ü yaratma alanlarında etkindir. Bu etkinlik ise hem sermaye, hem de güç olarak son derece önemli toplumsal yansımalar taşımaktadır.

Prof. Dr. Işık Bökesoy

(Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Genetik Bölümü)

Genetik, bilim ve toplum birbirine ayrı düşmeyen, karşılıklı etkileşen öğelerdir. Aralarındaki ilişkileri ortaya koyabilmek, tarihsel süreci yakından izlemeyi gerektirmektedir. Çünkü tüm bilimsel gelişmelerin halk kültürü içinde doğup, dogma ve efsanelere karşı bağımsız gelişme aşamalarını geçirdiği bilinmektedir. Bu konuda en özgün örnekler, varlığı taş devrine kadar tarihlenebilen astronomi ile astroloji ve kimya ile simya ilişkisi olarak verilebilir. Bu konular karmaşasının 16. yüzyıla kadar birlikteliklerini sürdürdükleri bilinmektedir.

Tarihi süreç içinde genetik ve toplum

Akıllı insan aşamasına ulaşan insan, varlığını sürdürmek ve üremek için kendi benzerlerini seçerek toplum oluşturmak, benzer ve benzemezlerini ayırt edebilmek durumunda olmalıdır. O halde, benzerlikler ve benzemezlikler akıllı insan tarafından bilinçli olarak algılandığı anda, toplum genetik ile ilgili alanla bütünleşmiştir denebilir.

Bu konuda ülkemiz müzelerinde de örneklerini gördüğümüz bazı mağara resimlerinden insanların boy, renk ve kalınlıklarının farklı çizildikleri seçilmektedir. Bu izler, insanların gezegen, güneş gibi gök cisimlerinin devinimlerini inceledikleri gibi canlıların da özelliklerini algıladıklarını göstermektedir. Anadolu kültürünün ürünü olan Homeros des-

tanlarında rüzgâr hızındaki atların gücüne erişmek için halktan kişilerin hayvanlarını tanrıların ahırlarındaki güçlü atlarla gizlice çiftleştirmelerinden söz edilmektedir. Bir diğer örnek Asur'luların hurma çiçekleriyle tozlaşmalarını gösteren betimlemeleri olarak verilebilir. Bu izler bilimsel olarak adı konmasa da halk kültüründe üreme ve kalıtım ile yakınlığın varlığına işaret etmektedir.

Eski Mısır'da "asil kanın bozulmaması" için kardeş evliliklerinin yapılarak korunma uygulandığı bilinmektedir. Eski Yunan ve Roma kültürlerinde de sakat, kusurlu doğanların, hatta ikizlerin devlet için zararlı görülüp öldürüldüğü, güçlü olanların çocuk sahibi olmalarının ise özendirildiği bilinmektedir. O dönemin negatif ve pozitif seçici

davranışı, o zamanki savaşçı devlet anlayışı içinde askeri güç anlamında yorumlanabilmektedir.

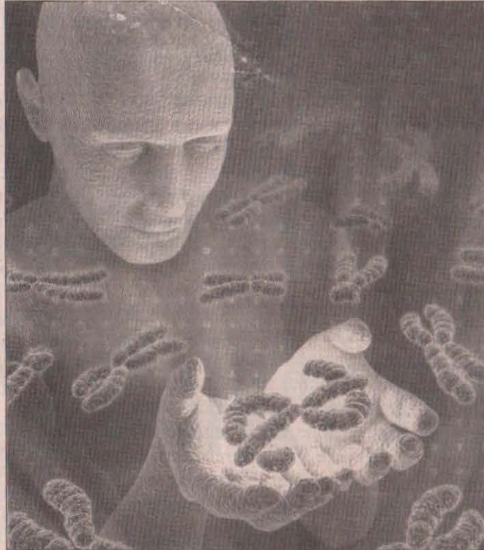
Afrika'da yaşayan toplumlarda çok parmaklılığa yaklaşım ilginç bir olgu oluşturmaktadır. Bilinen bazı kavimlerde çok parmaklılık "yücelik, ululuk" işareti olarak algılanırken bazı kavimlerde "kötülük" işareti olarak kabul edilip çocuklar öldürülebilmekte ve bazılarında ise bu olay nötr karşılanmaktadır. O halde bazı yaklaşımlar farklı coğrafyalarda, farklı zamanlarda, farklı algılandığı gibi; aynı coğrafyada, aynı zamanda, farklı toplumlarda farklı da yorumlanabilmektedir.

Bazı izole gruplarda toplumda yaygın olan bir kusur varlığı yanında eğer yokluğu gözlenen bir birey doğarsa ihanet ürünü olarak bile yorumlanabildiği bildirilmiştir.

Tek tanrılı dinlere inanlar içinde en eskisi olan Musevilerdir. Onların Talmud adlı din kitaplarında bir kadının iki erkek çocuğu sünnet sonucu kanamadan ölürse, üçüncünün ve hatta o kadının kız kardeşinin erkek çocuğunun sünnet olmayacağı yazılı olarak yer almıştır. Bu kayıt bugün X'e bağlı kalıtım yolu olarak bilinmektedir.

Binlerce yıllık insan toplumlarında yer edinen bazı yaklaşımların kültürel yaşamda halen varlığını sürdürdüğüne işaret eden kavramlar, kalıtımla ilgili tanımlar içinde:

- Kan bağı, kan yakınlığı önde gelmektedir. Kan

tüm organizmayı dolaştı-
ğından kalıtım ile ilgili
bilgilerin taşıyıcısı olarak
algılanmış ve bu kavram
gelişerek birçok kültürde,
akrabalık bağlamında kul-
lanılmıştır.

- Sonradan kazanılan
bazı özelliklerin kalıtıldığı
inancı da toplumlar da hâlâ
izlenebilen inanışlarla ya-
şamaktadır; güçlü sport-
men babanın benzer ço-
cukları olacağına inancı
gibi.

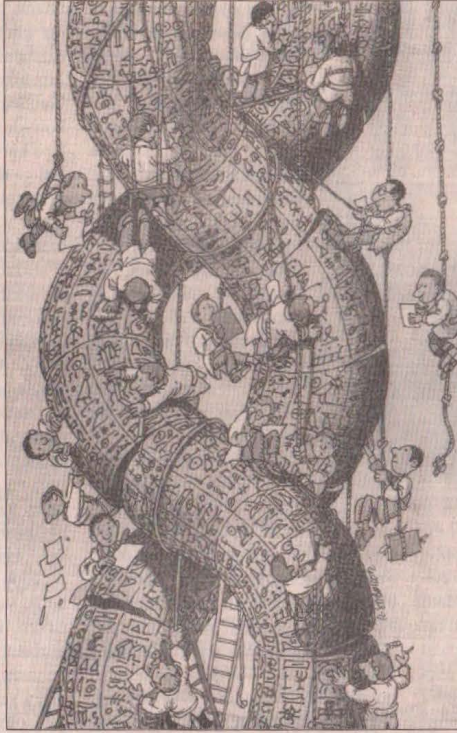
- İzlenen bir olayın izi-
nin doğacak bebeğe yansı-
yacağı inancı. Gül kokla-
mağa bebekle leke olacağı
ya da kusurlu bebeklerin
hayvanlara benzetilerek
annesinin gebe iken bu
hayvanı görmesiyle bağ-
lantı kurulması gibi.

- Kalıtımda babanın ço-
cuğa ruh verdiğine, anne-
nin etkinliği olmayacağına
inanılması gibi.

Kullanageldiğimiz bazı
sözcüklerde ve atasözleri-
mizde de bu yansıtılmakta-
dır. Anasına bak kızını al;
kız halaya oğlan dayıya benzer; dede
koruk yemiş torunun yüzü buruş-
muş; soy bu, çeker; üzüm üzüne ba-
ka baka kararır; soysuz; asil gibi. Bu
söylenenler içinde yanlış olduğu bi-
linenler de hâlâ yaşamaktadır.

Öjeni hareketi

Kalıtımın bilimsel anlam kazan-
ması için önce canlının cansızdan
geldiği görüşünün yanlışlanması ge-
rekmiş ve Mendel'e gelinceye kadar
kalıtımla ilgili değişik öngörüler ol-
muştur. Mendel, matematiksel ola-
rak kalıtımın parçacıklı olduğunu ve
eşlerin katkısının eş değerli oldu-
nu ortaya koyan ilkelerini oluşturu-
muştur. Aynı dönemde yaşayan Dar-
win, Evrim Kuramı'nı oluştururken
kalıtımın temelini bilemeden de-
ğişim ve seçim üzerine çalışmalarını
yürütmekteydi. Darwin'in kuzeni
olan Galton, matematiksel yöntem-
lerle toplum genetiği çalışmaları
yapmış ve "öjeni" terimini Yunanca
eu=iyi ve gennan=üreme, ürün anla-

mina gelen kelimelerden (eugenics)
oluşturmuştur. Bu tanıma kaynak
olan çalışması İngiltere'de Lordlar
Kamarası üyelerinin aynı soydan
gelmeleri temeline dayanmaktadır.

İnsanda kendini geliştirme dürtü-
sü insanın doğasından köken almak-
tadır. İnsanın "en uygunu koruma"
isteğinin taş devrinden beri süregelen-
diği söylenmektedir. Bu amaçla
farklı toplumlar ve farklı devirler-
de kısırlaştırma, doğum kontrolü,
operasyonlar, düşüklük, bebek öldür-
me, hatta bebek yanyamlığı ve yaş-
lıları öldürme gibi uygulamalar ya-
pılmıştır. Geçen yüzyıllar içinde
bunun zorla göç, kast sistemi uygula-
maları ile de sürdüğü görülmekte-
dir. Toplum yaşamında gündemde
yerini alan öjeni sanıldığı gibi dar bir
çevrede kalmamış eski Yunan ve Ro-
ma uygarlıklarında olduğu gibi seç-
kin, ırk kavramı şeklindeki yansı-
maları tüm dünyada dolaşmıştır. Ta-
rihsel akış içindeki bu uygulamalar-
dan en fazla nefret uyandıran Al-

many'a'daki Nazi rejiminin
geniş çaplı uygulamaları ola-
rak görülmektedir. Ameri-
ka'da da eş zamanlı başlayan
öjeni hareketine toplumun da
gönüllü katıldığı görülmüş,
kuzey Avrupa ülkelerinde de
benzer uygulamalar yaşan-
mıştır. Ancak bu ülkelerde
bilim adamlarının olaya katı-
lımı yeterli olmadığından,
hareket, daha kısa ömürlü ol-
muş görünmektedir. Sonuç
olarak, milyonlarca kişinin
sakat kalıp öldüğü bu uygula-
malarda toplum ve bilim
adamlarının önemi siyasal
yaşantıya damgasını vurabil-
miştir. Rusya'da da genetik
alanında değerli çalışmalar
yürütülürken, "Lysenko Olayı"
olarak bilim tarihine giren
genetikte uğraşan bilim
adamlarının zulme uğrama-
larına ve genetik alanında
gelişmelerin durmasına ne-
den olan "yeşil devrim" ya-
şanmıştır. İdeolojik yöneti-
min gözünü boyayıp, bilin-
selliği sekteye uğratan
Lysenko, tohumları soğukta
tutarak yeniden ürün almayı
sağlayıp üretimin artacağı vaadinde
bulunmuş ve iktidarı arkasına alarak
tarımın başka siyasette de söz sahi-
bi olmuştur.

Öjeni hareketi 1900'lerde başla-
yarak 1940'lara kadar yaşanmıştır.
Ancak bunun genetik ve sözde bi-
limle sınırlı bir tutum olmayıp to-
lum sağlığında ve tıp tarihinde
önemli bir yer taşıdığı görülmekte-
dir.

Genetiğin kötüye kullanımı tehlikesi

Genetikteki teknolojik gelişme-
ler, toplumda sözde bilimsel yorum-
larla, ciddi anlamda "insan refahına
ters" söylemleriyle öjeninin toplum
politikalarında yeni yansımalarla
güncellenmesine zemin hazırlamak-
tadır. Tarihsel gelişim ışığında gün-
ümüzde toplum, siyaset ve bilim ara-
sındaki ilişkiye bakılacak olursa,
geçmişin izlerinin kazındığını söyle-
mek zor görünmektedir.

Genom taslağı belirlenince T.

Blair ve B. Clinton bilim adamlarının önüne geçerek bu açıklamayı bilimselden çok sansasyonel bir şekilde yaptılar. Bu konu "aya adam gönderme" projesinden sonra siyasilere in fazla yakın oldukları konu konumundadır. Çünkü gelişen teknolojilere yardım eden genetik bilimi; -İlaç üretimi -Silah üretimi -Besin -Arıtma -Üreme -"Üstün"ü yaratma alanlarında etkindir. Bu etkinlik ise hem sermaye, hem de güç olarak son derece önemli toplumsal yansımalar taşımaktadır.

Ülkemizde; doğum öncesi tanı uygulamaları, genetik danışmanlık hizmetleri, gen zenginliğimiz, kendi olanaklarımızı koruma ve geliştirme, halka verilen hizmet, hibrit canlı kültürlerin kullanımı, genetik olarak değiştirilmiş tohum ve benzeri ürünlerin kullanımı konularında tutum geliştirebilmek için toplumsal bilinçlenmeye gereksinimiz olduğu açıktır.

Bilim ve bilim adamı konusunda bilginin kötüsü olmadığını ama kötüye kullanımının söz konusu olduğunu

bilmekteyiz. Teknoloji ve onun temel aldığı bilimsel çalışmaların insan için olduğu söylenmek-teyse de bu söylemi günümüz koşullarında "hangi insan için?" diye tamamlamak olanaklıdır. Bu noktada var olan eşitsizliğin etik kavramlara tersliği çok belirginleşmektedir. Bir örnek, biyolojik ve nükleer silah konusunda verilebilir. Silah üretimini onu kullananlar mı, yoksa kullananları cezalandırmak için savaş çıkaranlar mı yapmaktadır?

Toplum temelinde bilime bakış incelenecek olursa, Frankeştayn yaratacak bir canavar korkusu

şeklinde bir güvensizlik yanında, özellikle gelişmekte olan ülkelerde bilimin alçaltılması şeklinde bilim karşıtı gelişmeler görülmektedir. Medyada kullanılan reklamlarda bilimselliğin ticari amaçla kullanımı, tıp dışı uygulamaların alternatif tıp bilimi diye sunumu, falcılığın bile bilimsel olarak yapıldığı iddiaları, teknik yetersizliklerin genetiğe bağlanması, medyatik insanların söylemlerinde ne olduğunu bilmeden bilimselliğin yer alması, bilimselliğin toplumsallaştırılmasında bilim

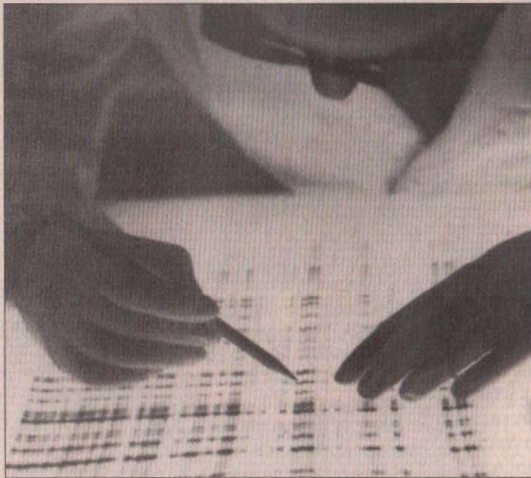
adamı dışında onu denetleyebilecek bir gücün kafasının karıştırılmasına hizmet etmektedir. Bu kapsamda bilim adamlığının profesör unvanıyla olabileceğine inanan bazılarının her konuda ahkâm kesmeleri, belli güçlere karşı tarafsızlıklarını kaybetmeleri ya da sözde bilimsel yorumlarıyla birbirleriyle uğraşmaları, bilime zarar vermeleri de söz konusu olmaktadır.

Sonuç olarak; günümüzde genetik hastalıkların önlenmesinden öte yok edilmesi gayretleri yanı sıra davranışsal bozukluklarla ilgili genetik temel çalışmalar ekonomik bazda ele alınıp, bu kişilerin bakımı ve topluma zararları üstüne farklı düzlemlerde yer verilmektedir. Geçmişten alınması gereken ders; toplum ve ekonomi diyerek insan davranış kusurlarına kılıf uydurulması olgusudur. Bunun sonunun nerelere geleceğini bilmek gerekmektedir.

Elde artık var olan teknoloji genetik yapıyı değiştirme olanağı verirken, içimizde derinlerde var olan dürtülerin farkındalığının gerekliliği daha da önem kazanmaktadır. Bu ise birey ve toplum için yeterli bilgi sahibi olmak demektir. Diğer yandan bilim adamı da neye hizmet ettiğinin farkında olma sorumluluğunu taşıyan kişi olup, birey, toplum ve bilim adamı, bilim ve bilimsellik konularında temel etik değerleri yorumlayarak tutum geliştirmek durumunda-dırlar. Bizim ülkemizde konunun aciliyeti daha büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- 1) N.E.Morton, *Genetic aspects of population policy*. PMID: 10517245.
- 2) G.S. Gericke, *The role of human genetics in society: implications for legal involvement*. Med Law. 1990; 9(3):930-8.
- 3) G.E. Allen, *The social and economic origins of genetic determinism: a case history of the American Eugenics Movement, 1900-1940 and its lessons for today*. Genetica. 1997; 99(2-3):77-88.

Pestalozzi ve Köy Enstitüleri

"Pedagog" un bir devrimci, bir cumhuriyetçi, bir yurtsever olarak portresi ve Köy Enstitüleri'nin kökleri

Bora Ataman

(Kocaeli Üniversitesi Öğretim Görevlisi)

Pestalozzi ismini ne yazık ki pedagojiyle ilgili olmayanlar pek bilmez; ismini bilenler de, onun hakkında genellikle pedagojiyle ilgili temel fikirlerinden başka şey bilmez!

Pestalozzi, Türkiye Cumhuriyeti ve Köy Enstitüleri

Pestalozzi, Cumhuriyetimizin nadide eseri "Köy Enstitüleri" olmadıysa, bizde de, günümüzde diğer birçok ülkede olduğu gibi sadece bir pedagoğ olarak tanınabilirdi. Şansımız var ki öyle olmadı. Cumhuriyetin devrimci kadroları Pestalozzi'yi ve onun fikirlerini, sadece eğitim alanında değil, diğer bir çok alanda da karşılayacak işlere; politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel devrimlere giriştiler. Pestalozzi'nin fikirleri, 18. yy.'nin son yıllarında ve 19. yy. başlarında ülkesinde meydana gelen çalkantılarla şekillenmişti. Aydınlanma filozoflarının, ama özellikle de Rousseau'nun ve Fransız Devrimi'nin etkisindeydi. Sadece kendisi değil, ülkesi de aynı devrimin etkilerini, olabilecek en şiddetli biçimde yaşıyordu. Ülkesi, Büyük

Fransa'nın komşusu, küçük İsviçre'ydi.

Pestalozzi, ülkesinin birlik ve beraberliğini savunuyor, halkı ve köylüyü ezen aristokrasi ve din adamlarını cümleleriyle mahkum ediyordu. İlerlemenin, refahın ayakbağı olan bu köhnemiş sınıfları yalnız mahkum etmekle kalmıyor, aynı zamanda ülkesinin ilerlemesi, refaha kavuşması için, ekonomik ve toplumsal alanda, o günlerde ancak Fransız Devrimi'nin fikir ve uygulamalarıyla karşılaştırılabilecek çözümler öneriyordu. Pestalozzi için toplumsal ilerlemenin odak noktasında her zaman halk vardı. Düşünür ve eylem adamı Pestalozzi bütün hayatını, politik fikirlerindeki zızzaklara rağmen, halkına adanmıştı. İşte bu halk adamının fikirleri ve uygulamalarının, Cumhuriyetin kuruluşunda bizim topraklarımızda da filizlenmesi kaçınılmazdı. Çünkü Fransız Devrimi'nin idealleri esas itibarıyla Cumhuriyet Devrimi'mizin de idealleriydi.

Pestalozzi, bir eğitimci olup, pedagoji üzerine bilimsel çalışmalarıyla tanınan, yurtdışında bu alanda araştırmalar yapmış olan İ.Hakkı

Tonguç'u da derinden etkilemişti. "Eğitim konusundaki özel fikirleri"(1) Tonguç'un 1935'te vekaleten İlköğretim Dairesi Başkanlığı'na atanmasını sağlamıştı. İ. Hakkı Tonguç ve bakanı Hasan Ali Yücel, Köy Enstitülerinin "babaları" olarak Cumhuriyet tarihine damgalarını vuracaklardı.

Cumhuriyet devrimiyle başlayan süreçte o güne kadar aydınlanmanın ışığından mah-

rum bırakılmış halkın, ama özellikle de bir köylü toplumu görünümünde olan Türkiye'nin gerçek sahibinin, yani köylünün, bir cumhuriyet yurttaşı olarak eğitilmesi öncelikli meseleydi. Cumhuriyet, yurttaşını kendi yaratmak zorundaydı. İşte bu dönemde, benzer süreçlerden geçmiş başka ulusların düşünürlerinin ve pedagoğlarının fikirlerine, deneylerine ihtiyaç duyuluyordu. Pestalozzi ismi de başvuru kaynakları arasında ilk sırada geliyordu. O yıllarda Türkiye'ye çağrılan birçok yabancı pedagoğ da fikirlerini önemli ölçüde Pestalozzi'nin attığı sağlam temel üzerine kurmuşlardı.

Pestalozzi adı, Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim tarihinde altın sayfalarla anılan bir kurumla özdeşleşti: Köy Enstitüleri. Her ne kadar Köy Enstitüleri; işleyiş, ulus ölçeğindeki yaygınlığı ve başarılarıyla özgün bir model oluştursa da, Pestalozzi'nin burjuva devrimleri çağında temelini attığı fikir ve uygulamalardan beslenmişti. O yüzden Köy Enstitüleri kurucularına "Pestalozzi'nin müakipleri"(2) adı takılmıştır. Köy Enstitüleri de aynı Pestalozzi'nin okulları gibi; "insanda şu üç esas kuvveti görüyordu: Düşünmek, hissetmek, yapmak. Kafanın, kalbin ve elin kuvvetleri"(3). Bu eğitimin en kritik noktası da kişinin gelişimin sadece bireysel bir vaka değil, toplumsal gelişimin belirleyici bir cephesi olarak değerlendirmesidir.

İşte bu sayede biz Pestalozzi'yi sadece bir pedagoğ olarak değil; bir devrimci, bir yurtsever, bir cumhuriyetçi, bir demokrat, bir halkçı olarak tanıma ayrıcalığına erişebildik. Ne yazık ki bu ayrıcalığa, sadece bir kitap ve artık bulunması pek mümkün olmayan mazide kalmış yazılarla sahip olmanın burukluğunu yaşadığımızı eklemek isterim(4).

Pestalozzi

Johann Heinrich Pestalozzi
(1746 – 1827)

İsmi ansiklopedilerde İsviçreli eğitim reformcusu ve yazar olarak geçer(5). 1746'da Zürih yurttaşı olarak doğmuş 1827 yılında Brugg, Zürih'de İsviçreli olarak ölmüştür. Önce teoloji sonra da hukuk öğrenimi gören Johann Heinrich Pestalozzi, kariyerine devam etmemiş, kendini tarımsal faaliyetlere, politikaya, eğitime ve halkına adanmıştır.

Pestalozzi her ne kadar hem bir politikacı hem de bir eğitimci sayılsa da, onun politik alandaki etkinliği esas olarak Helvetik Devrimi öncesine ve Helvetik Cumhuriyeti'ndeki faaliyetlerine dayanır. Politik fikirleri yayımladığı eserleriyle etkili olmuştur. Pestalozzi aynı zamanda Fransız Devrimi'ne Rousseau'dan sonra en büyük fikri katkısı yapan ikinci İsviçreli olarak 26 Ağustos 1792'de Fransız yurttaşlığıyla onurlandırılmıştır(6).

1803'te, Devrimci Fransız hükümetinin dostu olarak kurulan Helvetik Cumhuriyeti fiilen sona erdikten sonra Pestalozzi, fikirlerinden ödün vermemekle birlikte, politik alandan neredeyse tamamen çekilmiş ve kendini eğitim etkinliklerine adanmıştır.

Pestalozzi bugün Rousseau'nun *Émile* adlı eserinden aldığı ilhamla yola çıkan ve geliştirdiği eğitim metotlarıyla önce Avrupa'yı sonra da ABD'yi tümden etkisi altına alan, modern ilköğretim sisteminin kurucusu ve çağdaş eğitimin başlıca teorisyeni ve uygulayıcısı olarak anılır(7). Dünya'da öncelikle, Neuhoftan deneyinin "başarısızlığı"ndan hemen sonra 1780'lerin başında kaleme aldığı *Münzevinin Akşam Saatleri*, didaktik romanı *Leonard ve Gertrud* ve daha sonra geliştireceği pedagojik fikirlerinin temellerinin yer aldığı *Gertrud Çocuklarını Nasıl Eğitiyor* isimli eseriyle tanınır.

Pestalozzi, yukarıda anılanlarla birlikte çok daha politik olarak nite-

lendirilebilecek diğer eserlerinde de fikirlerini her zaman ekonomik ve toplumsal gerçeklere dayandırdı. Sosyal adaletin gerçekleştirilmesi, refah devletinin kurulabilmesi, halkın mutluluğunun sağlanabilmesi için önceleri reformcu, sonraları devrimci fikirlerini eserlerinde işledi. Pestalozzi'nin dolaysız amacı, buna ulaşmadaki politik araçlar hakkındaki fikirleri ülkesinin içinde bulunduğu şartlara göre değişiklikler gösterse de her zaman refah devleti oldu.

Pestalozzi'nin toplumsal felsefesi ve Fransız Devrimi

Bir Fransız yurttaşı olarak 1793 yılında Fransız Devrimi üzerine büyük incelemesi: *Evet mi Hayır mı? Üst ve alt sınıflardan Avrupa İnsanlığının Yurttaşlık Uyumuna Üzerine Düşünceler* adlı eserini yazdı. Bu eserinde net olarak kötülüğün kaynağını gösterir. Bu, bazılarının zannettiği gibi çağdaş aydınlanma düşüncesine değil, herşeyden önce mutlakiyetçi rejimin bizzatıhi kendisidir. "Pestalozzi, yurttaşlık haklarının yok edilmesinin despotizmin suçu olduğunu açığa çıkardıktan sonra, Kilise'nin suç ortaklığını da sapıtar"(8). Kilise'ye karşı olan düşüncelerini, güçlünün değil halkın çıkarlarını savunmak için geldiğini belirt-

tiği Hz. İsa'ya ve temiz Hristiyanlığa dayandırır. Ayrıca özgürlüğün, yasayla güvence altına alınmış yurttaşlık hakkı olması gerektiğini söyler. Özgürlük kavramı Pestalozzi'de, sadece yasal güvenceyle değil aynı zamanda "ekmek hakları"yla birlikte ele alınır. Anılan eserinde şöyle demektedir: "Bu, ekmek haklarına dayanır, bir de canı ve yaşamı tehdit eden tehlikelere karşı onur ve güvenlik önlemlerine" bu hakların ve önlemlerin özü ise, bir yandan, insanın "kendi ekmeğini kazanmasını, kimseye el açmadan iyi bir ömür ve onurlu bir yaşlılık sürmesini kolaylaştıracak eğitim önlemlerinde, diğer yandan da, üst sınıfın gücünü engelleyecek, yani ayrıcalıklı kişinin toplumsal konumundan ve eğitimden sağlayabileceği yararları azaltacak denetim önlemlerindedir"(9).

"Yurdum!" diye seslendiği Fransa'ya, bu eserinde, devrimi kendi sınırları dışına taşınmaması için çünkü Avrupa'nın buna tamamen hazır olmadığını söyler. Fransız Devrimi'yle birlikte Pestalozzi de artık aristokrasiden, daha önceleri umut bağladığı aydınlanmış despotizmden yüz çevirir. Eserinin sonunda yer alan, halklar ve prenslerin, halkların ihtiyaçlarını karşılamak için el ele vermeleri gerektiği şeklindeki arzusunun, boş bir umuttan öteye anlam taşımadığını kendisi de bilir.

Pestalozzi, Fransız Devrimi'nin öylesine yanındır ki, Fransa'nın başarısı için türlü fikirler geliştirir. Bunlardan en önemlisi, uzmanlık alanına da giren patates yetiştiriciliği ile ilgilidir. Fransa Cumhuriyeti'ni bir yazısında patates yetiştirmeye teşvik eder ve bunun Fransa'da baş göstermiş kıtlığın çözümünde, nasıl hayatı bir önem taşıdığı ve incec bir umutunu varıncaya dek anlatır. Hatta patatese "bağımsızlık bitkisi" adının verilmesini, en iyi ozan tarafından patates ekimini öven bir şarkı yazılmasını bile salık verir. Bu satırlar "Köy Enstitülü öğrencilerin kendi yazıp besteledikleri, Köy Enstitüleri Marşı haline gelen ve İ. Hakkı Ton-

Pestalozzi Stans'da öğrencileri.

guç'a ithaf ettikleri" Ziraat Marşı'nı hatırlatıyor(10):

"Sürer eker biçeriz güvenip ötesine

Milletin her kazancı milletin kesesine

Toplandık baş çiftçinin Ata-türk'ün sesine

Toprakla savaş için ziraat cephesine

Biz ulusal varlığın temeliyiz, kö-küyüz

Biz yurdun öz sahibi, efendisi köyliyüz"

Pestalozzi şöyle seslenmektedir: "Yurttaş! Bir silah arkadaşın süngüsüyle bir, iki, üç düşmanı yere sererken, bir yerelması çiftçisi, oğullarından ve dostlarından belki 20 tanesinin hayatta kalmasını sağlar. Yurdum! Oğullarını ve dostlarını kurtaracak ve hayatta tutacak kişi, bugün senin için düşmanından öç alan kadar değerlidir..."(11). Pestalozzi, Fransız Devrimi'nde ve Fransa'nın bu dönemde yer aldığı tüm savaşlarda akıtılan kanların bütün insanlık soyu için, tüm halkların geleceği için akıtıldığını tespit ediyor, devrimi tüm gerçekliğiyle bir bütün olarak değerlendiriyor ve yanında yer alıyordu. 1797'de yayımladığı ve "Fransız Halkına Mektup- Yurdum!" diye başlayan eserinde, Pestalozzi o güne kadar devrimden yana hiç bu kadar net tutum almamıştı. O güne kadar daha çok bir reformcuuydu.

Devrimin, anarşi düzeni yaratacağından korkuyor ve mutlakiyetçilikten çekindiği kadar devrimden de çekiniyordu. Ancak Fransa'nın boğuştuğu sorunlar ve Avrupa'nın sürekli tehdidi altında girnek zorunda kaldığı savaşlar, Pestalozzi'nin, bu gerçeği geniş bir perspektiften değerlendirmesini sağladı ve devrimden yana saf tuttu.

Pestalozzi Fransa'yla olduğu kadar içinde yaşadığı kendi ülkesinin sorunlarıyla da gerçek bir yurtsever olarak yakından ilgileniyordu. Ekonomik özgürlükler yolunda atılacak adımlar, Zürih'i çalkantılardan, korkulan devrimden kurtarmanın yoluydu. "Ekonomik özgürlüğün yerleşmesinden yalnız maddi bir gelişme değil, aynı derecede önemli ve gerekli olan, ulusal ruhta güçlenme, kentle taşra arasında yakınlaşma da beklenmelidir. Aynı biçimde daha iyi eğitim kurumları da ahlakın ve kültürün yükselmesini sağlayacaktır. Böylece ekonomik reform bütün diğer reformlar için çıkış noktası ve önekoşul olacaktır"(12). Pestalozzi'nin önerileri, yazıları sonuçsuz kaldı. Yalnız Zürih değil İsviçre'nin bu politikalarla intihara sürüklendiğini düşünüyordu. Helvetik Devrimi artık kaçınılmazdı.

Pestalozzi, 1797 yılında, *İnsan Soyunun Gelişmesinin Doğal Gidişi Üzerine Araştırmalarım* isimli eserini Zürih'de yayımlar. Rufer bu eserin, Pestalozzi'nin zihinsel gücünün

en yüksek noktasında yazılmış olduğunu belirtir. Pestalozzi'nin bir çok eseri gibi bu eser de, günümüzde Pestalozzi isminin pedagog olarak geçtiği popüler metinlerde anılmaktadır. Bu eserinde Pestalozzi şu fikirleri savunur: "Devlet örgütlenmesinin amacı, toplumsal hakkın güvenceye alınmasıdır. Bir devlet, toplumsal hakka boyun eğdiği sürece, kendisi de toplumsal bakımdan meşrudur. İnsanın toplumsal hakkını gözetin bir yönetim, toplumun amacına hizmet eder ve toplum sözleşmesine uymuş olur, bu nedenle kendisi de toplumsal bakımdan meşrudur"(13).

Pestalozzi bu eserinde insan aklının akıldışı yönetimler ve Kilise eliyle nasıl yoldan çıkarıldığını çok sert ifadelerle anlatır. Bütün cümlelerinde halktan, ezilenlerden yana tavır alır. Onları hem en büyük üretici güç hem de insan olarak selamlar. Ancak yitirilmiş olan ezilme, sömürülme, baskı içinde, halkların içlerinde barındırdıkları iyilikleri ortaya çıkaramadıklarını düşünür. Bütün çocuğu halklarını satacak kadar aşağı gördüğü aristokrasiye ve Kilise'ye yakar. Madendeki yaşam hakkındaki betimlemesini duygulanmadan okumak neredeyse imkansızdır(14): "Güneşte parlayan bir taş bulursan efendin şöyle der: 'Sen ve çocukların sonsuz gecede oturacaksın, hayatin boyunca yerin altında taş arayacaksın.' Yerin derinliklerinde ve sonsuz sisin tüyler ürpertici gecesinde, haksızlığa katlanan anne, hep ek-sik olacak güneşi ve hiç göremeyeceği gün ışığını aklından çıkarıp, gecenin kubbesine ekmeğini gönderen Tanrıya büyük bir hazla yüreğine öldürücü havada bir bardak güçlendirici içecek için ona teşekkür eder, kısa ömrünün hemen hiç görmediği kalıtını büyük bir hazla yüreğine bastırır ve bulup yukarıya, güneşi gören ve gündüzün bütün keyfini süren efendisine gönderdiği bu taş her gün görev aşkıyla sevinir. Bu kadın, gecenin kubbelerinde bir melek değil mi?" Pestalozzi "alçalmış, insanlıktan çıkmış halkların bu duruma mecbur kaldıkları ve kör oldukları sürece hak yoksunu olmaya tahammül"(15) edeceklerini düşünür.

Pestalozzi

Bu eserinde Pestalozzi artık kesinkes bir devrimcidir. Özgürlüğün doğumu, doğum sancılarının ancak devrimle son bulmasıyla mümkün olmaktadır. Pestalozzi ayaklanmadan, devrimden hoşlanmasa da bunun kaçınılmaz olduğunu açıklıkla belirtir. "Bu yüzdten dünyanın haksızlığı her yerde şiddetle biter"(16) der. Haksızlıklar karşısındaki insanla ilgili düşüncelerini şöyle ifade eder(17): "İnsan, gerçeği ve hakkı hiç umursamadığı için haktan yoksun ve perişandır. Ama eğer ararsa gerçeği bulabilir. Eğer isterse bir hakkı olabilir. İnsanı koşullar yaratır; ama ben şunu da gördüm: Koşulları insan yaratıyor; bir güç var insanın içinde, o bu güçle aynı şeyi isteğine göre çeşitli yerlere yönleltebilir. İnsan kendi isteğiyle görür, ama yine kendi isteğiyle kördür. Kendi isteğiyle özgür, kendi isteğiyle köledir. Kendi isteğiyle namuslu, kendi isteğiyle alçaktır."

Pestalozzi çağının adamıdır. Fransız Devrimi'ni görmüştür. İnsanın etkin bir özne olarak kendi geleceğine müdahale edebildiğini, haksızlıklara karşı savaşabildiğini ve kendi özgürlüğünü kendi eline alabildiğini görmüştür. Ama hiçbir zaman da insanı toplumsal gelişmeden bağımsız bir varlık olarak ele almamıştır. Çağının toplumsal koşullarında, insanın ahlaksızlığa, haksızlığa ve yoksulluğa karşı ayağa kalkma vaktinin geldiğini görmüştür. Ancak Pestalozzi'nin ahlakçılığı, zaman zaman toplumsal hareketin motor gücünden uzaklaşmasına ve ideal bir

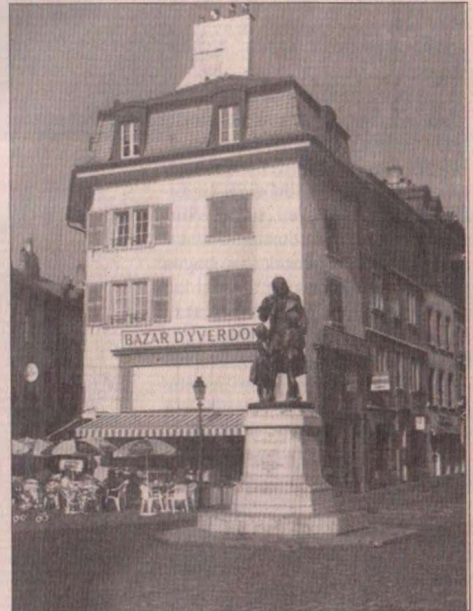
bireyciliğe saplanmasına yol açar. Yine de kendisinin bireyci olduğunu iddia etmek yanlış olur. Sadece bireyin potansiyelinin farkındadır ve refah devletini hedefleyen bir siyasal düzende bireyin: zihinsel, ahlaksal ve bedensel gelişiminin iyi bir eğitimi mümkün olduğunu söyler. İnsanın o zaman gerçekten hayvanlardan farklı olarak insan olduğunu, tüm yeteneklerini ortaya koyabileceğini düşünür. "Kuşkusuz Pestalozzi'nin saptadığı gibi, insan ahlaki açıdan gerçeğe ve hakka çok ender ulaşır. Özgür istenciyle doğasını gerçek bir mükemmelliğe ulaştırmak için kendini geliştirmekense, çoğu kez yolunu şaşırır ve haksızlık yolunu tutar. Bu noktada toplum, baskısıyla insanın yarımına koşmalıdır ki, bencillikle iyicilik arasında uyum kurulabilsin, doğanın hayvanca güç duygusuna yenilmesi engellenebilsin ve insan, gelişmesine uygun olan konumda kalabilsin"(18).

Pestalozzi, devrimden sonra bile, devrimin amacına ulaşabilmesinin halkların haklarını bilmesine bağlı olduğunu düşünür. Yasaların ve kamu kuruluşlarının ancak onları kullanmayı bildikleri ölçüde halk için yararlı olacağını belirtir. Önceleri aydınlanmış despotizme güvenirken artık aydınlanmış halka güvenmektedir. Halkın aydınlatılması, devrimin başarısı için bir zorunluluktur. Pestalozzi, hiç değiştiği anıca "Refah Devleti"ne giden yolda başarının, ancak aydınlanmış halkın çabalarıyla ve bu çaba-

ları anlamlı kılacak bir hukuk devletinin varlığıyla mümkün olduğunu düşünür.

Pestalozzi ve Helvetik

12 Nisan 1798'de Fransızların "desteği" ve İsviçre'deki yurtseverlerin mücadelesinin sonunda İsviçre Federasyonu'nun yerine birlikçi Helvetik Cumhuriyeti oluştu ve Paris'te hazırlanan metin anayasa olarak kabul edildi(19). Pestalozzi, dışarıdan ihraç edilen devrime ilkesel olarak karşıydı, ancak kaçınılmazlığı karşısında yapacak bir şeyi yoktu. Eninde sonunda devrimin amaçlarıyla kendi idealleri bire bir örtüşüyordu. Zaten böyle olduğu için Pestalozzi'yi Pestalozzi yapan ve tüm dünyaca ünlenmesini sağlayan, bu dönemde Helvetik Cumhuriyeti'nin sağladığı desteklerle ortaya koyduğu eğitim alanındaki başarılı çalışmaları oldu. Bu çalışmalarla tüm dünyadaki köhnemiş eğitim mantığını kökünden sarstı ve ilköğretim sisteminin "babası" haline geldi. Pestalozzi, Helvetik'e çok şey borçludur. Keşke Helvetik de ona borçlu kalabilseydi. O zaman belki birlik Cumhuriyeti de yıkılmamış olurdu. Böyle olmadı.

Pestalozzi'nin Yverdon'daki heykeli.

Pestalozzi'nin eğitime ilişkin düşünceleri ve uygulamalarının dışında politik fikirleri çok rağbet görmedi. Yine de Helvetik, Pestalozzi'ye değer vermedi denemez. Ona o güne kadar verilmemiş ve sonra da kendisinin arzu ettiği anlamda verilmeyecek değeri verdi.

Devrimden hemen sonra *Helvetya Halkına* başlıklı bir bildiri kaleme aldı. Halkına şöyle sesleniyordu(20): "İyi halk! Seni, kuzu kılığında yanına gelen kurdun kuzu postunu çıkarabileceğin ve gereğinde onu kulaklarının dibinde bir kurt gibi ulutacağın bir duruma getirmek istiyorum..." Başka bir yerde; "Korkma! En değerli gücün kendi göğsünde bulunuyor. Ayağa kalk, halk!" diye sesleniyordu. Pestalozzi, yöneticilerle çatışmak pahasına her zaman halkının çıkarını savunuyordu. Halka, haklarından bir süre için de olsa vazgeçmeyi, boyun eğmeyi, sadece yurdun esenliği tehlike altında olduğunda öğütüyordu. Toplumun esenliğinin bireyin esenliğinden, eninde sonunda yine bireyin kendisi için daha kıymetli olduğunu görüyordu.

Anayasayla ilan edilen basın özgürlüğüyle hareketlenen gazetecilik faaliyetleri, Helvetya Cumhuriyeti'nin, basını bir eğitim aracı olarak görmesini sağladı. Cumhuriyetle birlikte politik basın doğmuş oldu. Pestalozzi'nin yılmaz destekçisi, arkadaşı ve dönemin eğitim bakanı Stapfer, bir gazete çıkarılması için bastırıyordu. Bu gazete bir aydınlanma gazetesi, bir halk gazetesi olacaktı. Pestalozzi, *Helvetya Halk Gazetesi*'ni çıkarmayı üstüne aldı. "...gazete halkın politik eğitimi için bir ders kitabıydı ve bu konuda aydın yurttaşların öğretmen rolünü üstlenmeleri gerekiyor"(21). Pestalozzi'nin yönetiminde 3,5 ay ve 9 sayı çıkan gazete daha sonra 3 ay daha yayımlandı ve savaşın eşiğinde, parasızlığa kurban giderek kapatıldı.

Pestalozzi Helvetik Cumhuriyeti

döneminde bir çok politik yazı kaleme aldı. Hepsinde ülkesini, ülkesinin bütünlüğünü ve halkın çıkarlarını savundu. Gerici Avrupa devletlerine karşı Fransa'yla birlikte, yan yana mücadele edilmesi gerektiğini söyledi. Henüz savaş öncesinde ama savaşın tehdidi altındayken şöyle yazıyordu(22): "Yurttaşlar! Durum bu olduğu içindir ki hükümetimiz güvenle, ama bir baba ciddiliği ve baba kaygısıyla sizlere sesleniyor ve bir kez daha şunu söylüyor: Biz kimseyle savaş halinde değiliz, Fransa da bizden hiçbir yardım istemedi; ama

biz yeni oluşmakta olan bir devletin bütün zayıflığıyla yaşamaktayız; ülkenin eski silahlı gücü dağıldı, eğer yeniden silahlanmazsak bir güç değil, yalnızca, hakkımızı, özgürlüğümüzü, mülkümüzü, karımızı ve çocuğumuzu herkese peşkeş çeken bir halk oluruz, bunları elimizden almayı aklına koyacak herkese."

Pestalozzi, halkın sırtına yük olan onu insanlıktan uzaklaştıran her türlü problemle uğraşıyordu. Aşar üzerine de iki önemli yazı kaleme aldı. Bu yazılarında özetle, aşarın bir vergi canavarı olduğunu söylüyor ve tüm feodal yükümlülüklerle birlikte kaldırılmasını talep ediyordu. "Küçük köylü ezici feodal yükten kurtulmuş olacaktı, Yoksul gündeliklik, toprağa, işe, ekmeğe kavuşacaktı.

Yaşam düzeyi yükselecek, insan olarak onur duygusunu fark edecekti. Kulübesinde ışık ve sevinç olacaktı. Ekonomik bakımdan zenginlere daha az bağımlı olunca, politik açıdan da, seçmen olarak daha bağımsız ve daha özgür olacaktı: Biz hiç kuşkusuz bunun için devrim yaptık, o (köylü), sonsuza dek, feodal sistem egemenliğinin yarattığı sefil insan olarak kalmayacak diye"(23). Ulusal ruhun oluşmasını da bu yükümlülüklerin kaldırılmasına bağlıyordu. Köylü yüzyıllardır devleti sırtında

taşıymıştı artık ulusun ruh bütünlüğü için adaletli bir vergi sisteminin getirilmesi gerekiyordu. Ancak yukarıda da söylediğimiz gibi yurdunun esenliği tehlikeye girdiği anda köylüye seslenecekti ve bu sefer aşarı yurdunu kurtarmak için köylünün kendi isteğiyle vermesi gerektiğini söyleyecekti. Burjuvazinin bencilliği karşısında Pestalozzi onlardan umudunu kesmişti. Şöyle söylemekteydi: "Devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin cennete gitmesinden daha kolaydır! Evet yurttaşlar umutsuz ifadem için beni başışlayın: Gökten kedi ya da kuzugöbeği yağması, kurbağanın pislik üstünde

oturması gibi iç rahatlığıyla para üstünde oturan birinin yanına adil bir vergi sisteminin girebilmesinden daha kolaydır."

1802'de federalist-aristokrat-dinci karşı devrim galip geldi ve Helvetik Hükümeti Lozan'a kaçtı. Halk Helvetik Hükümeti'nin arkasında değildi, çünkü hükümet devrimin ideallerinden çoktan vazgeçmişti. Helvetik, Pestalozzi'yi zamanında dinlememenin cezasını çekti.

Pestalozzi'nin pedagojik deneyleri bu yazının kapsamı dışında kalıyor. Ancak şu kadarını belirtmek gerekir ki Pestalozzi en önemli deneylerini Stapfer'in eğitim bakanlığı sırasında ve onun desteğiyle Helvetik Cumhuriyeti'nde gerçekleştirdi. Bir

pedagog olarak bu dönemde dünya-
ca ünlendi. Bu ün ona, Helvetik'ten
sonra, siyasete olmasa da eğitime
deneylerince devam edebileceği şansını
verdi. Yeni kurulan ulus devletler
onun deneylerinden öğreniyor ve
kendi ülkelerinde ilköğretimi, temel
eğitimi onun pedagogi ilkelerine
göre yerleştirmeye çalışıyordu.

Çağımızda Pestalozzi

Zaman değişti, dünyanın ulus dev-
letleri zamanımızın emperyalistleri
haline geldi. İşte bu dönemde içinde
feodal düzene ve dinci gericiğe dış-
arıda da emperyalizme karşı verdiği
başarılı savaşı, Osmanlı'nın yıkıntı-
larından bir ülke doğdu. 20. yy'da
Pestalozzi'ye, onun siyasal, ekono-
mik, toplumsal fikirleri temelinde
pedagogik ilkelerine en
çok yeni Türkiye Cum-
huriyeti ihtiyaç duyuy-
ordu. Onun Stans'ta
kurduğu ve ömrü uzun
olmayan eğitim dene-
yinden sonra sarf ettiği
şu sözleri genç Türkiye
Cumhuriyeti için son
derece önemliydi. Pes-
talozzi şöyle diyor-
du(24): "Bu deneyden
sonra artık hiçbir şey-
den umutsuzlanmam;
bütün kuşağı bir basa-
mak daha yükseltmeyi

denedim. Bir yıl daha gerekiyordu,
ya da iki, çocuklarımı bütün İsviç-
re'ye yayabilsem her biri kendi kö-
yünün en üstün insanı olurdu." Pes-
talozzi'nin rüyası, kendi ülkesinde
değil ama onun idealleriyle aynı ide-
alleri paylaşan başka bir yerde ve
başka bir zamanda gerçekleşti. Pes-
talozzi'nin ölümünden 110 yıl kadar
sonra genç Türkiye Cumhuriyeti bu
iş üstlendi ve dünyanın o güne ka-
dar görmediği büyük bir başarıya
imza attı. Gerçi daha sonra emperya-
lizmle işbirliği içindeki gericiler,
dinciler, İsviçre'de olduğu gibi Tür-
kiye'de de galip geldi ve Cumhuri-
yetin bu nadide eserini yok etmeyi
başardılar. Diğer ülkeler, zamane
emperyalistleri ise Pestalozzi gerçe-
ğini çoktan unuttu. Pestalozzi'nin
ilkelerini çoktan "temelsiz bir okul-
culuğa"(25) indirgemişlerdi.

Son olarak

Bu yazıda sizlere bilinen den
farklı yönleriyle tanıtmaya çalıştım-
ız Pestalozzi'yle ilgili ayrıntılı bil-
gilerimizi, Köy Enstitüleri'nin kuru-
cusu İ.Hakkı Tonguç'un, Fuat Gün-
düzalp ve Rauf İnan'la birlikte dili-
mize çevirdiği ve 1962 yılında İme-
ce Yayınları'nın 3. kitabı olarak bası-
lan bir esere borçluyuz.

Günümüzde Rufer ismini, Pestal-
lozzi ile ilgili yapacağımız aramalarda
bulmanız kolay değil. Daha önce
de dediğim gibi artık Pestalozzi'den
sadece pedagoginin babası olarak söz
edilmek isteniyor. Kitabın yazarı Al-
fred Rufer, eserini 1928 yılında ta-
mamlamış. Rufer, İsviçre arşivi için
Helvetik Cumhuriyeti'nin tarihini
yazmış aynı zamanda da Berlin'de

kın yol göstericisi, Stans'ta öksüzle-
rin babası, Burgdorf'da yeni okulun
kurucusu, Iferten'de insanlığın eğit-
keni olan hristiyan, insan, vatandaş
-Henri Pestalozzi- yatıyor. Hep baş-
kaları için yaşamış, kendisini düşün-
memiştir. Adı kutsal olsun!.."

DİPNOTLAR

- 1) Deniz Ilgaz, "Köy Enstitüleri", 75
Yılda Eğitim, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.317.
- 2) İ.Hakkı Tonguç, Pestalozzi - Fransız
Devrimi ve Helvetik'e Önsöz, İstanbul:
Cem Yayınevi, 1990, s.228.
- 3) Tonguç, age, s.224.
- 4) Sözü edilen kitap yukarıda anılan ki-
taptır; yazılarıyla ilgili bilgiye ise Köy
Enstitüleri ile ilgili "Literatür Bankası"
nın bulunduğu www.koyenstitule-ri.org adresli İnternet sitesinden ulaşabi-
lirsiniz.
- 5) "Pestalozzi," Encyclo-
pedia International, Vol
14. ve "Pestalozzi",
www.encyclopedia.com
- 6) Alfred Rufer, Pestalozzi
- Fransız Devrimi ve Hel-
vetik, İstanbul: Cem Yay-
inevi, 1990, s.24.
- 7) Mark K. Smith (haz),
Johann Heinrich Pestaloz-
zi, encyclopedia, [www.in-
fed.org](http://www.in-
fed.org), 1997. / "Pestaloz-
zi," [www.pestalozzi-
world.com](http://www.pestalozzi-
world.com)
- 8) Rufer, s.27.

Üzerinde Pestalozzi'nin resmi bulunan 1949 tarihli 20 İsviçre Frangı

Pestalozzi'nin *Tüm Eserleri*'nin yay-
ın redaktörlüğü yapmış, Fransız
Devrim Tarihi Kurumu'nun ikinci
başkanlığına seçilmiş bir kişi. Kısaca
diyebiliriz ki; Pestalozzi'yle ilgili en
yetkili ağız. Ama artık ismini bulmak
kolay değil! Rufer, Köy Enstitüle-
ri'ni yakından incelemek için defa-
larca ülkemize gelmiş, İ.Hakkı Ton-
guç'la tanışmış ve Cumhuriyetimizin
bu nadide eseri üzerine yaptığı ince-
lemeler neticesinde de, bu işin içinde
yer alan herkesi "Pestalozzi'nin mu-
akipleri" diye tanımlamıştır.

Tonguç, Rufer'in kitabına yazdı-
ğı önsözü, Pestalozzi'nin mezarı
üzerine yazılanlarla bitirir: "Burada
12 Ocak 1746'da Zürih'de doğan,
17 Şubat 1827'de Birm'de ölen, Neu-
uhof'da yoksulların kurtarıcısı, Li-
enhart ve Gertrud adlı kitabında hal-

- 9) Rufer, s.32.
- 10) Ilgaz, s.335.
- 11) Rufer, s.44.
- 12) Rufer, s.58.
- 13) Rufer, s.63.
- 14) Rufer, s.67.
- 15) Rufer, s.69.
- 16) Rufer, s.70.
- 17) Rufer, s.71.
- 18) Rufer, s.76.
- 19) "Switzerland," Encyclopedia Inter-
national, Vol. 17.
- 20) Rufer, s.99.
- 21) Rufer, s.109-118.
- 22) Rufer, s.129.
- 23) Rufer, s.141.
- 24) Rufer, s.173.
- 25) "Temelsiz okulluğun", Köy Ensti-
tülerinin fikirlerinin temellerinden uzak oldu-
ğuyla ilgili aydınlatıcı bir yazı için; bkz.
Engin Tonguç, "Devrimcilik ve Köy
Enstitüleri", Yeniden İmece, Şubat
2004.

Köy Enstitüleri'nin açılışının 64., kapatılışının 50. yılı

Tüm dünya eğitimcileri tarafından takdirle karşılanan ve mezunlarını toplumumuzun çok ilerisine taşıyan bu uygulamalar, aynı zamanda Köy Enstitüleri'nin kapatılış gerekçesi olmuştur.

Nedim Menekşe

(Kepirtepe Köy Enstitüsü ilk mezunlarından-Yazar)

Biz Köy Enstitülülerle, Köy Enstitüleri ile gerçekleştirmek istenenleri anlayanlar ve sevenler bu yıl, diğer yıllardan farklı olarak 17 Nisan 2004'te sevinçle üzüntüyü birlikte yaşıyoruz.

Eğitim dünyamızdan bir kuyruklu yıldız gibi geçip giden, ancak ışıkları hâlâ canlılığını koruyan Köy Enstitüleri'nin kuruluşunun 64. yılı.

2004 aynı zamanda Köy Enstitüleri'nin kapatılışlarının 50. yılı. Bu bizim her yıl 17 Nisan'da yaşadığımız coşkuyu büyük ölçüde bastırıyor. Değişik duygular içerisindeyiz.

Bu iki tarihe bakarak Köy Enstitüleri'nin açık olduğu yıllar her ne kadar 14 yıl olarak görünüyorsa da, aslında Köy Enstitüleri'nin ömrü 5-6 yıllı sınırlıdır. Çünkü 1945'de çok partili sistemin gelişiyeli demokratik ortamı çıkarları için kullanan toprak ağalarının ve tarikat şeyhlerinin yeniden boy göstermesiyle Köy Enstitüleri'nin yıkılış dönemi başlamış, 1952'de öğrenim süreleri 6 yıla çıkarılarak öğretim programları değişmiş, 1954 yılında da temelli kapatılmışlardır.

Ben, bu yıl dönümünde konuya değişik bir açıdan bakmak istiyorum.

Köy Enstitülerini, diğer okullardan farklı ve unutulmaz yapan nelerdir? Hangi uygulamalardır, kısaca onları sıralamak istiyorum. Çünkü tüm dünya eğitimci-

leri tarafından takdirle karşılanan ve mezunlarını toplumumuzun çok ilerisine taşıyan bu uygulamalar aynı zamanda Köy Enstitüleri'nin kapatılış gerekçelerinde yer almıştır.

Aslında burada çok kısa olarak yer verebileceğim konuların hepsi başlı başına birer inceleme alanı olacak, haklarında sayfalar dolusu makaleler, kitaplar yazılmış ve yazılacak uygulamalardır.

Serbest okuma saatleri

Köy Enstitüleri'nde o güne ve o günden zamanımıza kadar hiçbir eğitim kurumunda uygulanmayan bir çalışmaya yer verilmiştir. Bakanlığın; "Şartlar ne olursa olsun, hangi mevsimde bulunulursa bulunulsun, öğrencilere her gün serbest okuma yaptırılacak ve onlara kitap okuma alışkanlığı mutlaka kazandırılacaktır" emrine uyularak her enstitüde günlük çalışmanın bir saati "serbest okuma"ya ayrılmıştır. Zamanla bu saatler Köy Enstitüsü öğrencilerinin

gelmesini özlemle bekledikleri saatler haline dönüşmüş, tüm okul öğrenci ve öğretmenleriyle bu saatlerde hiçbir ayırım gözetmeden, başta yeni tercüme edilen dünya klasikleri olmak üzere yerli ve yabancı tüm eserleri okuma, inceleme, tartışma olanağı bulmuşlardır. Bu alışkanlık zamanla okuma saatlerinin dışına da taşmıştır. ● günlerde Köy Enstitüleri'ne gelenler boş zamanlarda genellikle bir müzik aleti çalan veya kitap okuyan öğrencilerle karşılaşılırdı. Bunların dışında her sınıfa değişik birkaç dergi mutlaka alınır.

Köy Enstitüleri'nin yıkım döneminde öncelikle bu alışkanlığın önlenmesine çalışılmış, okunacak kitap ve dergiler sınırlandırılmış, serbest okuma saatleri kaldırılmış, elden düşmeyen kitaplar yakılmış, yok edilmiştir. Edilmiştir; çünkü asırlardır süren sömürü düzenleri için, okuyan, dünyayı tanıyan insan istemiyorlardı. Vatandaş, ümmet ve kul olmalydı. Hak ve hukukunu öğrenmemeliydi.

Köy Enstitüleri'nin kapatılışlarından elli yıl sonra geldiğimiz nokta da bunda başarılı olduklarını gösteriyor. Cumhuriyet'in sekseninci yılında iktidar ve oy uğruna tarikat liderlerinin önünde eğilen, onlardan icazet alan, halkı hâlâ kul olarak gören siyasilerimizin çoğluğu ve egemen olması bunun göstergesi.

İ. Hakkı Tonguç 1893 (1309) - 23.06.1960

İmece

Köy Enstitüleri çalışmalarında, toplumumuzun çok güzel bir geleneği olan imece çalışmalarına büyük ölçüde yer verilmiştir. Köy Enstitüleri bir taraftan kendi binalarını yaparken, yeni kurulan okulların yapımına da imece yoluyla katkıda bulunmuşlardır. Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nün kuruluşunda Kepirtepe Köy Enstitüsü öğrencilerinin büyük katkısı yanında, 12 köy enstitüsünden ekipler gelerek temelden çatıya birer bina yapmışlardır. Erzurum Pul-Köy Enstitüsü'nün yapımına 3, Diyarbakır Dicle Köy Enstitüsü'nün yapımına, içlerinde Kepirtepe de olmak üzere 8 köy enstitüsünden imeceye gidilmiştir. Adapazarı depremi sonucunda diğer köy enstitüleri ile birlikte Kepirtepe'den de ekipler giderek ve konut inşa ederek deprem yalarının sarılmasına katkıda bulunmuşlardır. Hemen bütün Köy Enstitüleri bölgelerindeki ve çevrelerindeki köy okulu ve öğretmen evi inşaatlarına ekipler göndererek okulaşmaya da imece yoluyla katkı sağlamışlardır.

Usta öğreticilik

Köy Enstitüleri'nde alışılmış uygulamalar dışında "usta öğreticilik" uygulamasıyla, çevrede alanlarında sıvrılmış ustalar hiçbir diploma zorunluluğu aranmadan görevlendirilerek, bilgi ve yeteneklerinden öğrencilerin yararlanması sağlanmıştır. Marangozluk, demircilik, dülgerlik, biçki dikiş, tarım ve özellikle halk müziği alanında bu halk ustalarından Köy Enstitüsü öğrencileri çok şeyler öğrenmişlerdir.

Aşık Veysel sazı ile Köy Enstitüleri'ni gezerek hemen her enstitüde küçük Aşık Veyseller yetiştirmiştir. Her enstitü çevresindeki bu tip sanatkarları bünyesine almış ve öğrencilerini yararlandırmıştır.

Değerlendirme toplantıları

Köy Enstitüleri'nde "Enstitü işleri; en az on beş günde bir, bütün öğretmen ve öğrenciler biraraya gelerek konuşulur. Bu konuşmalarda 'olanaklar, bakanlıktan verilen emirler göz önünde' tutularak verilen kararlar uygun olarak yürütülür" di.

«Canlandırılacak Köy» ün ikinci basılışı yayınlanırken, eğitim ilkelere bağlanarak köyde yeni eğitim kurumlarını yaratmak ve bu ülküyü gerçekleştirmek için Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunları uygulamak uğrunda, canlarını verenler, hizmetlerini durduran çalışanları saygı ile anmayı borç biliyorum.

Ankara: 25-1-1947

H. TONGUÇ

O haftanın öğrenci başkanının başkanlığında yapılan bu toplantılarda bütün açık yüreklilikle tam demokratik bir ortamda okulun eğitim, öğretim, yönetim işleri tartışılır, noksanlar göz önüne serilir, çözüm yolları üretilir ve kararlaştırılır. Tartışmalar ne kadar yoğun olursa olsun öğretmen-öğrenci-yönetici üçlüsünde hiçbir kırınglık yaşanmaz, çalışmalara kalınan yerden aynı hızla devam edilir. Bu sayede öğrenciler tartışma, tenkit etme ve edilme kültürü edinirlerdi.

Sonraki dönemlerde Köy Enstitüleri'nin almış oldukları bu kültür onlar için büyük sorun yaratmıştır. O zamana kadar bütün sözleri tartışmasız emir kabul edilen yöneticiler, Köy Enstitüsü mezunlarının haklı bazı hatırlatmalarını saygısızlık kabul etmişler, bu yüzden tahkikatlar ve sürgünler yaşanmıştır.

Elli yıl önce Köy Enstitüleri'nde yaşanan bu demokratik ortam, bugün dahi hiçbir kurumda aşılamamıştır.

Dergi ve yayın çalışmaları

Köy Enstitüleri'nde yoğun kitap okumanın bir sonucu olarak yayın çalışmalarına da büyük önem verildi. Her enstitüde okula özgü bir dergi mutlaka çıkarıldı. Bunun dışında sınıflar veya kişiler tarafından el yazısı ile yazılmış şiir ve yazıları içeren dergiler yayımlanırdı.

Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü tarafından 21 köy enstitüsünden toplanan yazılarla hazırlanıp bakanlıkça yayımlanan "Köy Enstitüleri" dergisi tüm öğrencilere ücretsiz olarak verildi. Ülkenin tüm bölgelerinde yayımlanan haftalık ve aylık dergilerin çoğu okullara gelirdi. Ulusal ve uluslararası düzeyde roman ve şiir kitapları yayınlayan Köy Ensti-

tüleri ilk yazı ve şiir denemelerini bu dergilerde yapmışlardı. Mahmut Makal'ın dergilerde, özellikle Varlık dergisinde çıkan, köy gerçeklerini içeren yazılarının derlendiği "Bizim Köy" kitabının yayımlanması ülkede bir olay olmuş, o güne kadar işlenen şirin köy imajını alt üst etmişti. Bu bir başlangıç olmuş ve ülkenin her yönünden mısır patlar gibi çoğalan benzer yayınlarla Köy Enstitüleri yazarların kitapları kültür hayatımıza katkı yapmaya başlamıştı. O zamanlarda yetişen ve bugün yaşları 80'lere dayanan Köy Enstitüleri eserler vermeye devam ediyorlar.

İzmir'de kurulan "Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği"nin yayımına başladığı ve Şubat ayında 2. sayısını çıkan "Yenden İmece" dergisi Köy Enstitüleriyle çocuk ve torunlarının imcesinin ürünü olarak çıkarttığı, ülkede eşine pek rastlanmayan olgun ve dolgun içerikli bir dergidir.

Okulumuz Kepirtepe'de mezuniyetler nedeniyle çıkartılan "Kepir'den Köylere" dergisi 1943, 1944, 1945 yıllarında üç sayı yayımlanabilmiş, 1945 sonrası zihniyet ise derginin devamını engellemiştir.

Köy Enstitüsü mezunları çalışma sürelerinde ve emekliliklerinde en az bir dergiyle ilişkilerini mutlaka devam ettirmişlerdir. (Yeniden İmece dergisinin tanıtımı sırasında eski kuşaklardan gördüğüm ilgiyi yeni kuşaklardan maalesef göremedim.)

Öğrencilerin yönetime katılmaları

Köy Enstitüleri'nde katı bir yönetim anlayışı hiçbir zaman olmamıştır. Öğrenciler yönetimde her zaman söz sahibi olmuşlardır. Üretimde olduğu gibi tüketim safhasında da öğrencilerin yetki ve sorumlulukları devam etmiştir.

Okulun tüm işleri haftalık nöbet-

çi sınıflar tarafından yürütülmüş, seçilmiş gelen öğrenci başkanı ve nöbetçi başkanı okul idaresiyle öğrenciler arasında köprü görevi yaparak, birimler arasında en ufak bir sürtüşme olmasını önlemişlerdir. Günlük tabela yapılması, mal alımları, çıkarılan erzak ve malzemenin yerinde kullanılmasında yetki her zaman öğrencilerde olmuştur. Sınıf nöbet çalışmalarını değerlendirme toplantılarında tartışma konusu edildiğinden, herkes kendisine düşen işi en üstün şekilde yapmayı görev bilmiştir.

Sınıf geceleri

“Köy Enstitüleri’nde en az on beş günde bir eğlence tertip olunur. Bu eğlencelere öğrencilerin ve öğretmenlerin katılmaları şarttır.”

Belli günlerde okulda tertiplenen şöenler dışında, sınıflarca sıra ile eğlence geceleri düzenlenirdi. Bu eğlencelerde sınıf öğrencilerinin tamamının yeteneklerine göre görevlendirilmesine önem verilir, etkinliğe katılmayan kimse kalmazdı. Bir yarışma havası içinde geçen bu eğlencelerde her sınıf en iyisini yapmak için gayret gösterirdi. Mahalli adetler, türküler, millî oyunlar kültürümüze kazandırıldı.

Nöbet çalışmaları

“Köy Enstitüleri’nde her türlü yapım ve tarım sanat idare işleriyle öğretmen ve öğrencileri ilgilendiren resmi işler nöbet düzeninde öğretmen ve öğrenciler tarafından görülür. Nöbette bulunmayanlara bu işlerin görürülmesi, öğrencilerin, öğretmen ve usta öğreticilerin hususi işlerinde çalıştırılması yasaktır. Kendi işini kendi göremeyecek derece hasta olan kimselerin işleri de nöbette arkadaşları tarafından yapılır.”

Yukarıda belirtilen işlerin görülmesi için her sınıf bir hafta süreyle nöbet tutardı. Sınıf öğrencileri nöbetçi sınıf başkanı ve okul başkanı tarafından hizmet yerlerine dağıtılırdı. İş yerleri nöbetçi öğretmen ve nöbetçi başkan tarafından kontrol edilirdi.

Derslik temizlikleri her sınıfın kendisi tarafından ayrıca görülür, günün sonunda derslikler ve işyerleri ertesi güne hazır hale getirilirdi. Çalışmalar hafta sonunda rapor halinde yönetime iletilirdi.

Sanatsal çalışmalar

Köy Enstitüleri’nde kültür, tarım ve iş çalışmalarının yanında sanat etkinliklerinin de yeri ve önemi vardı. Her öğrencinin en az birçalgı çalması şarttı. (Genellikle mandolin, keman veya saz.) Mezuniyet sınavlarında bunun büyük bir önemi vardı. Resim, yazı, fotoğrafçılık, hey-

ana, baba, abla, ağabey olur, parasını yerine harcamasından tutun da, temizlik, tertip düzen, başarı gibi aklınıza gelebilecek her konuda başvurabilecekleri, sırlarını paylaşabilecekleri bir kimse olurlardı. Köy Enstitüsü mezunlarının yazdıkları anı kitaplarında bu sıcak ilişkilerle ilgili yüzlerce anı yer verilmiştir.

24 saat aralıksız görev anlayışı

Köy Enstitüleri’nde “maaş, ücret veya gündelik vafize görenler, enstitü müdürlüğünce, Millî Eğitim Bakanlığı’nın saptayacağı esaslar ve programlar dairesinde kendilerine verilecek işlerde, her hafta Pazartesi sabahından Cumartesi saat on üçe kadar çalışırlar. Tatil gün, saatlerinde ve her türlü uygulama ve incelemenin yapıldığı zamanlarda lüzumuna göre hep beraber veya nöbette iş görürler.”

Köy okullarında görevli Köy Enstitüsü mezunları ise ilgili yasalarda “Bu yasa köy öğretmen ve eğitmenlerine kendileri, köy halkı ve bütün memleket yararı için her gün tanyerinin ağartmasından güneş batıncaya kadar ve geceleri de dahil uyku zamanına kadar her türlü işlerde bizzat ve aileleriyle çalışmaya çağırılmaktadır.”

Yoruma gerek kalmayan bu Bakanlık genelgelerinin çalışma anlayışını ve heyecanını yeterince aksettirdiğine inanıyorum.

17 Nisan Şenlikleri ödüllendirmeler

Köy Enstitüleri’nin kuruluş yıl dönümü 17 Nisanlar her yıl devlet büyüklerinin ve halkın katılımıyla büyük coşku içinde kutlanırdı. 17 Nisanlar aynı zamanda her enstitü bölgesinde bir yılın çalışmalarının değerlendirildiği, gelecek bir yılın planlamasının yapıldığı günler olurdu.

Başarılı öğretmenler ve yöneticiler ödüllendirilirdi. Köy Enstitüsü mezunları 17 Nisanları hiçbir zaman unutmadı. Şimdi yeni kuşakların 17 Nisanlara sahip çıkması en büyük mutluluğumuz.

2 Kasım 1943, Tonguç Arifiye Köy Enstitüsü’nde.

kel, tiyatro çalışmaları boş zamanları doldururdu. Köy Enstitüsü mezunları bu çalışmalarını ömür boyu sürdürmüşlerdir.

Bunun son ve canlı örneği, bu yıl 17 Nisan nedeniyle 15 Nisan’da Keçiçepe’den çok sevdiğim iki ressam öğrencim Lütfü Özsoy ve Tayip Yılmaz’ın Edirne’de, Hasan Tuna’nın İstanbul’da açmış oldukları büyük beğeni toplayan sergileridir.

Küme öğretmenliği

Köy Enstitüleri’nde her sınıfın bir küme öğretmeni olurdu. Küme öğretmeni o sınıf öğrencileri için bir

Yüksek Köy Enstitüsü

Köy Enstitüleri'ne eğitim elemanı yetiştirmek amacıyla Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde açılan Yüksek Köy Enstitüsü'ne her köy enstitüsünden mezun olanlar arasından "öğretmenler kurulu"na seçilenler gönderildi. Zamanında Yüksek Köy Enstitüsü ülkeye gelen her yabancı devlet adamına gururla gösterilen bir okul olmuştu. Ancak o da amacını gerçekleştirmeden 1947 yılında Köy Enstitüleri'nden önce kapatıldı.

Kültür - tarım - iş çalışmaları

Köy Enstitüleri'nde haftada 44 saat dersin 22 saati kültür, 11 saati sanat, 11 saati de tarım çalışmalarına ayrılırdı. Ders programlarının uygulamasında büyük serbestlik vardı. Normalde yarım gün kültür yarım gün iş ve tarım olarak uygulanan programlar işlerin özelliğine göre bir gün ve mevsimlik işlere, inşaat işlerine göre bazen birer hafta süre ile uygulanırdı.

Köy Enstitüleri'nde uygulanan eğitim sistemini, Köy Enstitüleri'nin kurucusu ve uygulayıcısı, eğitimci İsmail Hakkı Tonguç şöyle açıklamaktadır: "Uygulanmayan bilgi boş ve lüzumsuz bilgidir. Bir şeyi yapıyorsak aynı zamanda biliyoruz demektir. Doğru, iyi, düzgün yazamıyor veya resim yapamıyorsa, anlatmak istediğimiz konuyu bilmiyoruz demektir. Bir olayın deneylerini yapmak, müzik parçalarını bir aletle çalmaktan veya notaya uygun söylemekten aciz isek, o olayı ve parçayı bilmediğimiz anlaşılır. İlgili kitabı veya dergiyi okuyarak, tabiatı veya sosyal hayatı inceleyerek bilgi edinemiyorsak, kitapta yazılanı veya öğretmenin anlattığını ezber yolunu tutmuşsak, skolastiğin esiri haline gelmişiz demektir. Köy Enstitülerinde yetişen çocuklar skolastiğe kurban olmaktan kurtarılmaya çalışıl-

mıştı. Onların kültürleri cila şekline ezberlenerek benimsenmiş bilgiler değil, iş içinde ve iş vasıtasıyla öğrenilen gerçek ve öz bilgilerdir."

Köy halkının yetiştirilmesi ile ilgili görevler

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin görevleri okulla ilgili görevler ve köy halkının yetiştirilmesi olmak üzere iki grupta toplanmıştır.

Öğretmenin öğrencileri yetiştirmek kadar köy halkını ve gençlerini yetiştirmesi, birer sanat sahibi yapması gibi görevleri vardır. Öğretmen köyedeki 24 saatini köyün her türlü problemlerini halletmek üzere bir toplum lideri olarak bu çalışmalara ve uygulamalara verecektir.

Köy Enstitüleri bölgeleri

Köy Enstitüleri bölgelerinde bulunan illeri içine alan bölge bir planlama ve uygulama merkezi olarak kabul edilmiştir. Bölgede yapılacak bütün çalışmaların hareket noktası Köy Enstitüleri'dir. Bölgenin okullaşması, köylerin kalkınması konusunda enstitü müdürlerine görev verilmiş ve başarılarının bununla ölçülebileceği bildirilmiştir.

Köy Enstitüleri mezun ettikleri öğretmenlerle devamlı iletişim halinde olup gerektiğinde her türlü yardımı yapmayı görev bilmişlerdir.

İlköğretim müfettişleri için yeni görev anlayışı

Köy Enstitüleri ile ilgili yasalarla ilköğretim müfettişlerine "Bölgeleri-

ne giren okul, öğretmen, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin her türlü işlerini denetim, kontrol ve idare etme görevi" verilmiştir.

O güne kadar yetenim görevi olmayan müfettişler bölgeleri ile ilgili işlerde tam yetkili olarak gerektiğinde doğrudan Milli Eğitim Bakanlığı ile yazışarak eğitim ve öğretimin gerçekleştirilmesinde yetkili ve sorumlu tutulmuşlardır.

Sağlık kolları

Bazı Köy Enstitüleri'nde, köy sağlık elemanı yetiştirmek üzere sağlık kolları açılmıştır. Köye gerekli sağlık memuru ve köy ebelerini yetiştirecek sağlık kollarında yapılan planlamaya göre 1943 ve 1953 arasındaki 10 yıl içinde 5000 sağlık memuru ve 5000 köy ebesi yetiştirilerek ülkedeki tüm köy gruplarının sağlık elemanına kavuşması sağlanacaktı. Ne yazık ki bu güzel girişim, hem de "Köylerde sağlık elemanı gereksinimi olmadığı" gibi gülmünç bir gerekçe ile ortadan kaldırıldı.

Bölge okulları

Yapılan planlamaya göre Köy Enstitüleri çevrelerinde, her 10-15 köyü içine alan bölgelerde birer yatılı ve gündüzlü bölge okulu kurulacaktı.

Bölge okulları küçük bir Köy Enstitüsü gibi çalışacak, bölgesine giren köyler için bir merkez olacak, köylerin damızlık hayvan, tohum, fidan, fide, araç gereksinimleri bağlı oldukları Köy Enstitüleri'ne de desteği ile buralarda öğrenciler tarafından üretilerek köylere dağıtılacaktı. Buralardan mezun olan köy çocuklarını da birer sanat dalında veya tarım alanında ehliyetli kişiler olarak hayata atılacaklardı.

İşte, 17 Nisan 2004'te, şimdi pek çok kimsede hayal gibi gelen bu güzel uygulamaların yok edilisinin 50'nci yılını yaşıyoruz.

Ütopyamız ve ütopyalar:

Çağdaş bir ütopya denemesi-2

Şimdiki sistemlerde kişileri seçtik mi, onlarla kalakalıyoruz beş yıllık dönem boyunca. Acaba piramidin her basamağı üste gönderdiklerini sürekli izleyip beş yıllık dönem içinde de, beğenmediklerini geri çeksin mi?

Dr. Hüseyin İçen

Geçen sayıda *Çağdaş bir ütopya denemesinin* ilk bölümünde, insan ilişkileri, aile, eğitim ve inanç gibi konuları inceledik. Bu sayıda siyasal bir varlık olan insan için, siyasal örgütlenmesinde neler önerebiliriz, ona bir göz atacağız.

Seçimler

Ütopyamızda siyasal kurallarımızı iyi düzenlemezsek, yapmak istediklerimizin birçoğu çıkmaza girer. Acaba yöneticilerimizi nasıl seçelim ki başımıza efendi değil, bizim işlerimizi düzene koyacak bir görevli olsunlar? Sıradan kişinin, düşünsel yetenek ve kişisel eğilimler olarak kendine en yakını, kendi gibi sıradan seçtiği, günümüzün doğrudan demokrasi düzenini mi önerelim, yoksa acaba her meslek ve sanayi kesiminin kendi aralarında seçtiği yöneticilerinin de doğrudan parlamentoya seçilmiş sayılacağı bir düzeni mi? Şimdi parlamentolarımızda, kibarca söylemeye çalışırsak, birçok niteliği, örneğin yetişmesi, bilgisi, deneyimi sorunlu olan ya da parti önderini yakından tanıdığı için ya da cüzdanı şişkin olup partiye büyük ve gizli bir bağış yaptığı için oraya seçilmiş/atılmış kişiler yerine, örneğin barolar başkanlarının ya da barolar birliği başkanının, tabipler odası başkanının, mimar-mühendis odaları başkanının ya da Kamu-Sen'in, DİSK'in, Türk-İş'in, Hak-İş'in, başkanları ya da seçtikleri temsilcilerin de genel oyla seçilenlerin yanında doğal milletvekili olacağı bir parlamento istememiz miyiz? Yani para gücüyle seçilenlere karşı, zihin gücüyle seçilecek olanlar... Yani bir gün önce kimsenin tanımadığı, ama bir gün sonra yalnızca parti önderleri seçti diye kendilerini

milletvekili bulduğumuz, kendilerini milletvekili bulanlar yanında, yaşamları boyunca direne dövüşte tepeye tırmanan, bir düşünsel ve örgütsel ayıklanmadan geçen örgüt önderleri de girmesin mi meclise? Doğadaki ayıklanma kaba ve acımasız, ama aynı zamanda evrimin motoru ve kaçınılmaz. Bence düşünsel/zihinsel ayıklanma da en iyiyi bulmamıza yardımcı olur. Bu da bir çeşit seçme ve seçilme süreci değil mi? Böyle seçilenlerden oluşan meclise seçkinler parlamentosu deyip küçümseyecek misiniz yoksa?

Ya da acaba, değişik toplum kesimlerinin kendi seçtikleri temsilcilerle ayrı bir Meclis mi kurmalı? Hani, Senato gibi. Dünyanın birçok ülkesinde çift meclisli parlamentolar var. Yoksa acaba ütopyanızda merkezî yönetimlerin daha zayıf olmasını mı istiyorsunuz? Her yaşama birimi kendi kendini mi yönetsin? Şimdiki Köy İhtiyar Heyeti, İl İdarelerine benzer olarak, örneğin, köy, kasaba, ilçe, il ve başkent yönetim kurulları mı olsun? Her birinden seçilecek temsilciler bir yukarıya mı gönderilsin? En sonunda il ya da bölge yönetim kurullarından seçilecekler de

Acaba önce seçmenlerimizi mi seçelim dersiniz?

başkent yönetim kurulunu mu oluştursun? Yani piramidin tepesine tırmanmak için, genel seçimler gibi tek bir basamak değil de kişinin gücünün her aşamada sınanacağı birçok basamak mı olsun acaba?

Şimdiki demokratik sistemlerde kişileri seçtik mi, onlarla kalakalıyoruz beş yıllık dönem boyunca. Acaba piramidin her basamağı üste gönderdiklerini sürekli izleyip beş yıllık dönem içinde de, beğenmediklerini geri çeksin mi? Bu, acaba, üst katmanla gönderilenlerin kendilerine çekidüzen vermelerini sağlar, çıkar hesaplarına, hortumcularla ilişkilere girmelerini önler mi dersiniz?

Ütopyamızda siyasal sistemin olmazsa olmaz varlıkları denen partiler, gerekirse yasaklanabilirsin ya da kapatılabilirsin mi acaba? Avrupa'da seçimlerden sonra erk başına gelmesi türlü baskılarla engellenen partiler var. Biz de öyle yapacağımızı, dürüst davranarak şiddete göz kırpan, teröre bulaşmış, savaş kıskırtıcısı, demokratik hakları demokrasiyi ortadan kaldırmak için kullanmaya eğilimli partilerin kurulmasına ütopyanızda yasak mı koysak acaba? Yoksa bu toplumsal patlamalara yol açabilir diye düşünerek izin verip ama dikkatle gözlemeli miyiz ki? Ama o zaman da belki, özgürlük özgürlük derken baskıcı bir yönetim mi ortaya çıkar?

Seçmenler

Yoksa acaba önce seçmenlerimizi mi seçelim dersiniz? Çamaşır makinesi onaracak olanlar, araba sürecekt ya da koca pazarlarda mısır gevreği satacak olanlar bile uzun eğitimden geçtikten sonra bu işlere başlarken, Türkiye'yi yönetecekleri seçecek kimselerin neden yalnızca okuryazar

Halk erki diye diye seçkin erki kurnmaya mı y6ndeldik ki?

olmaları bekleniyor? Acaba seçmenlik sınavı mı koyalım 6nce? 6rneğin, İnsan Hakları Bildirgesi'nden, hatta evrim kuramından vazgeçtik, acaba seçmenlerin 6ncelikle en azından T6rkiye Anayasası'nı bilmelerini mi koşul olarak koşalım? 6topyamızda b6t6n seçmenler belki belli bir eğitimden de ge6erek bir sınavı mı girsinsin dersiniz? Sınavı başaranlara da bir kimlik kartı verebiliriz: T6rkiye Cumhuriyeti Milletvekili gibi, T6rkiye Cumhuriyeti Se6meni olarak.

Batıda her beş yıldı s6r6c6lerin yeniden sınavı girdiği 6lkeler var. Sağlığında değişiklik olmuştur, yetenekleri yozlaşmıştır ya da araba kullanmamış, el/ayak becerisini unutmuştur diye. 6nl6l İngiliz tiyatro yazarı ve d6ř6n6r Bernard Shaw, bir yazısında her kişinin belli aralıklarla bir mahkeme karşısına 6ıkıp son d6nemde d6nyanın bir adım ilerlemesi i6in ne yapmış diye sorgulanması gerektiğini s6yl6yor. Yaşamlarında olsa olsa d6nyanın yerinde saymasına katkıda bulunanların 'insanca' bir y6ntenle yok edilmesini 6neriyor, şaka yollu. Hani 1930 ya da '40'larda Amerika'da bir savs6z vardı, Amerika'daki faşistler d6zeni eleştirenlere karşı kullanıyorlardı: "Love it, or Leave it" (Ya Sev ya Defol Git). (Bir s6re 6nce dikkat ettim bizdeki faşistler de kullanmaya başladılar. Sanki T6rkiye beylerimizin tapulu malı da toprağından 6ık diyorlar!)

Shaw da h6yle bir şey 6neriyor: Ya katkını kanıtla, ya da yok ol. Se6menlerimiz de acaba 6nce yeteneklerini, bilgilerini kanıtlamalı mı dersiniz? Nitelikli milletvekili gibi, nitelikli se6men de aramaya hakkımız yok mu? Bir başka ayrıcalıklı kesim daha mı yaratırız yoksa? Kim bilir, acaba paranın ayrıcalığı mı daha telikelili, yoksa niteliğin ayrıcalığı mı? Se6kinlerden mi s6z ediyoruz yoksa, ayrı bir sınıf gibi? Halk erki diye diye se6kin erki kurnmaya mı y6ndeldik ki? Yoksa, tehlikeli sorular sornaya mı başladık?

Ya da, h6t6n bunlara karşı, anarşist felsefenin savunduğu gibi, her 6rg6tlenme bireye baskı yapma olanağı sunar, 6yleyse b6t6n toplumsal 6rg6tlenmeler ortadan kaldırılıp insanlar doğada yalnız başlarınıaymış gibi kuralısız ve yasasız yaşasın mı demeli? Herkesin birbirini tanıdığı kırk kişilik bir k6yde kuralısız, yasasız yaşanabilir denebilir belki (o bile keşin değil), ama g6n6m6z6n milyonlarca insanın bir arada yaşadığı anakentlerinde yasa, kural, d6zen olmasın dersek, kentlerimiz, g6c6 yetenin g6c6s6z6 ezdiği bir yabanıl ormana d6nmez mi? D6nmez diyenler kuralalara karşın b6y6k kentlerin ne duruma olduğuna baksın.

M6lkiyet ilişkileri

İşte şimdi zumanın zırt dediği yer geldik. M6lkiyet ilişkilerini nasıl

d6zenleyeceğiz 6topyamızda? Toplumdaki her şey tek tek bireylerin değil, b6t6n toplumun malıdır deyip toprakta ve sanayide 6zel m6lkiyeti b6t6n6yle yasaklayıp herkesin ne 6ok zengin ne 6ok yoksul olduğu bir toplum mu 6nerirdiniz? B6ylece, insanların b6t6n temel gereksinimler bakımından g6vence altında olduğu bir toplum ortaya 6ıkardı. Ama ya nasıl olsa g6vencedeyim, 6rettiğimin de bana kişisel bir yararı yok deyip insanlar sırt6st6 yatarsa? Bu mal zaten benim malım değil deyip 6alıştığı ortamı korumasza? Ya bu iki nedenden dolayı 6retim ve kişi başına gelir s6rekli olarak d6şerse? Yoksa o zaman herkes 6rettiği şeyin sahibi olmalı, dolayısıyla 6ağdaş bir toplumda, insanların 6alışına g6c6 ve yetenekleriyle uyumlu olarak toplumda zengin de olacaktı, yoksul da mı derdiniz? B6ylece, insanların eğer isterlerse daha fazla 6alışıp daha fazla gelir elde edip daha l6ks olanaklara sahip olmaları, bunun sonucu olarak da 6retim 6ok arttığı bir refah toplumu ortaya 6ıkardı. Ama ya b6yle bir d6zenin sonucu olarak 6ok k6c6k bir kesimin toplumdaki/d6nyadaki zenginliklerin b6y6k 6oğunluğunu elinde tutup t6kettiği ve geniş yığınların yoksulluktan kırıldığı bir d6zen ortaya 6ıkarırsa?

Ya da 6topyamız i6in 6zel m6lkiyetin olduğu, ama niteliğinin, sınırlarının ve işlevlerinin d6vetin denetiminde olduğu bir d6zen mi yeğerdiniz? B6ylece, her iki d6zenin getirebileceği sakıncaların olmadığı bir toplum yaratmaya 6abalarıldık belki. Ama ya para babaları sizin b6t6n denetleme 6abalarınıza karşın, ellerindeki b6y6k para olanakları dolayısıyla, sizin se6tiğiniz temsilcileri satın alıp k6c6k bir kesimin dışında herkesi m6lks6zleştirirlerse? O zaman m6lkiyet konusunda yeni bir y6ntem mi aramalı acaba? 6topyamızda bu işi nasıl 66z6mleneceğiz? Zumanın zırt dediği yer burası dedik. 66nk6 m6lkiyet ilişkilerinde sağlıklı bir d6zen kuramazsak, yukarıda uzun uzun s6z ettiğimiz se6eneklerin hi6biri işe yaramayabilir.

Ulusal gelirin dağıtılması

M6lkiyet ilişkileri adaletli bir bi-

çimde düzenlense bile, geriye ulusal gelirin dağıtılması sorunu var. Acaba sokakları süpürenle, bakanlar kurulu-na başkanlık edene aynı ücreti mi önmeli? Yoksa temel gereksinimler herkese sağlansa da, herkesin lüks ya da ayrıcalıklı denebilecek gereksinimleri için farklı ödemeler mi yapıl-sa? Herkesin yaptığı işi düşünmek zorundayız. Bulaşıkçı kadına işi için sıcak su, deterjan ve sünger yeterken, piyano virtüözüne kullandığı çalgı için on milyarlar harcanması gerekir. Elbette piyanonun mülkiyeti, sanki bir iş makinesiymiş gibi toplumda kalabilir. Ama iş makinesini herkes kullanabilirken, piyanoyu yalnızca sanatçının her gün evin-de kullanması gerekecektir.

Ya yaşanan ortam? Acaba sanat, bilim ve ülke yönetimi işiyle uğraşan seçkinler ile niteliksiz emekçiye sağlanan barınma ve yaşama ortamı aynı mı olmalı? Zihinsel nitelikleri ne kadar farklı olursa olsun, benzer yaşama ortamı insanların birbirine yaklaştırır, daha demokratik bir yaşama biçiminin yerleşmesine katkıda bulunur. Benzer ortamlar insanların birbirlerinden etkilenmesini, birbirlerini anlamasını kolaylaştırır. Eski İsveç Başbakanı Olaf Palme, suikasta uğrayıp öldürüldüğünde, yanında ne arabalı ne de yaya korumaları varmış. Karısını koluna takıp her zaman yaptığı gibi kentteki bir sinemaya gidiyor ve çıkınca da vuruluyor. Ama Palme demokratik bir toplumda bir yöneticinin nerede bulunması gerektiğini gösteriyor bize. Bizim yöneticilerimizi de Kızılay ya da Beyoğlu'nun arka sokaklarında ekmek içi döner gevelerken ya da pazarda maydanoz seçerken ne zaman göreceğiz acaba?

Bir siyasetçimiz yapmıştı bunu, anımsarsanız. Pazara gitmiş, oradaki insanlarla konuşurken partisinin siyasetini eleştiren üniversiteli gence, "Siz halâ bırakacağımız yerde otuluyunuz?" diye çıkmıştı. Bu da sıradan insanların arasına katılmalarının tek örneği olarak kaldı. Biz hâlâ on-

ları, seçim sırasında yüksek kürsüler üstünde ya da sonrasında kurşun geçirmez koyu renkli camlar arkasında belli belirsiz görebiliyoruz ancak. Hep kendimize temsilci seçelim derken, başımıza padişah seçiyoruz. Kendini başka bir sınıftanmış gibi görmeyen, sık sık aramızda olan, güleç yüzlü temsilcilerimiz niye yok? Neden hep mahkeme duvarı gibi asık suratlıları seçiyoruz? İnsan gülümserken de ciddi olamaz mı? Örneğin, tiyatrodaki güldürü çok ciddi bir iştir. Bizim aramızdayken bu özelliklerini gördüğümüz kişi, seçildikten sonra

cak kadar, gerisi seçkinlere.

5) Toplum belli sınıflara ayırdık-tan sonra, her sınıfa kendi içinde eşit ama sınıflar arasında farklı olacak.

6) Şimdi yürüdüğü gibi, adına serbest piyasa denen Tann'ın, kendi bildiği gibi dağıtması; yani bütün bu önerilerin çorbası.

7) Sosyalizm: herkese eşit mi ol-malı dersiniz?(1) (Acaba sosyalizm herkese eşit değil de adaletli dağıtım mıdır ki? Siz ne önerirsiniz?)

Gelir eşitliği

Gelir eşitliği sosyalist düşüncede uzun süre tartışılmış, ama galiba şimdiki ağırlıklı olan düşünce, her-kese eşit değil, herkese adil dağılım. Bunun nasıl gerçekle-şeceğini de herkesin kişisel ütopyalarına bırakalım. Baka-lım neler çıkacak? İngiliz ya-zarı George Orwell, ünlü Hay-yanlar Çiftliği adlı masasında bir savsöz (slogan) üretmişti. "Bütün hayvanlar eşittir." Bu ilke, devrim yapan hayvanlar-ca benimsenmiş, ama devrim-den sonra buna küçük bir ek yapılmıştı: "Bütün hayvanlar eşittir; ama bazı hayvanlar da-ha çok eşittir." Sizin ütopya-nızda gelir adil olarak mı da-ğıtılacak, yoksa orada da bazı-larının payları daha çok 'adil' mi olacak? Ne dersiniz, eşit olan mı adildir sizce, yoksa adil olan mı eşit?

Bütün bunlar tartışılırsa, kişisel ütopyalardan öte, belki Çağdaş Bir Ütopya önerisi ya-pılabilir ve dergimizin adında-ki ütopya kavramı da kafaları-mızda daha açık ortaya çıkar.

George Orwell.

neden kas kas kasılmaya başlıyor? Siz ulusal geliri nasıl dağıtmayı öne-riyorsunuz -öyle ki insanlar birbiri-rine daha yakın olsun, birbirlerini da-ha sık görsün ve daha iyi anlasın?

Nasıl yapalım ulusal gelirin dağı-tımını, dersiniz? Değişik dünya gö-rüşlerinin ve düşünürlerin önerdiği değişik yöntemleri şöyle bir sırala-dım ben:

- 1) Herkese ürettiği kadar.
- 2) Herkese hakettiği kadar.
- 3) Herkese gücünün yettiği kadar.
- 4) Sıradan insanlara onları yaşata-

DİPNOTLAR

1) G. Gernard Shaw'un şu kitabından kı-saltarak özetledim: Sosyalizm, Kapi-talizm, Sovyetizm ve Faşizm Üzerine Akıllı Kadının Elkitabı (*The Intelligent Woman's Guide to Socialism, Capitalism, Sovietism and Fascism*. 1. Basım 1928). Kitabı, Mehmet Harmancı *Genç Bir Bayana Sosyalizm ve Kapitalizm Üzerine Öğütler* adıyla Milliyet Yayınları için çevirmiş. Kitabın kimi bölümleri çıkarılmış ama çıkaran Harmancı mı, ya-yinevi mi, bilmiyoruz. İlk basım tarihi 1971.

Bir çocuk için zor bir yaşam

İnsanlar, çağdaşlaşma adına 'demokrat ve özgür çocuk' yetiştirme sevdasına düştüler.

Demokratlık adına benim çocuğum hiçbir kurala uymayacak, gönlünce davranacak yaklaşımı çok sık gözlenir oldu. Oysa demokrasi kurallarla yaşamanın göstergelerinden biridir.

Prof. Dr. Ferhunde Öktem

(Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü)

Söyleşi: Fezeye Özberk

Gerek öğretmenlerimizde gerek anne-babalarda disiplinin bir kafa karışıklığı oluşturduğunu görüyoruz. Çocuklarda bir ödenetimin oluşabilmesi için önce bir dış kontrolün olması gerek. Olmadığı zaman sınırsız, başkasının haklarına saygılı olmayan, başkasının haklarını gözetmeyen bir nesil yetişiyor. Bu gidişi televizyonlar da çok yoğun bir biçimde olumsuz yönde hızlandırıyor. Bütün bunların sonucu anne-babaların kafası çok karışık. Bu karışıklık çocuklara da yansıyor. Bu nedenle hiperaktif olarak nitelendirilen çocukların bir bölümünün sınır sorunları yaşayan çocuklar olduğu görülmektedir. Ancak, uzman bir gözün bu durumu değerlendirmemesi söz konusu değildir.

Yine Anadolu'da bir yaklaşım vardır: "Yaramaz çocuk, zeki çocuk" diye. Bu yüzden insanlar yaramazlıkları bir zeka belirtisi, kıvılcımı olarak anlatıyorlar. Bunun erişkin çağdaki uzantısı da kuralları ihlâl etmeyle oluyor. Türk halkı olarak biz kuralları ihlâl etmekte övünürüz. "Nasıl polise gözükmeden karşıya geçtim", "nasıl kopya çektim." Üzerinde emniyet kemeri baskısı olan tişört yapmışlar. Giydiğinde emniyet kemeri takmış gibi görünüyor. Kazada kendi canı gidiyor ama olsun, polisi kandırmış oluyor. Zekasını kuralları ihlâl etme ve kandırmak için kullanıyor.

Ana babaların çocuklarıyla geçirecekleri zamanın nicelik ve niteliğindeki bozulmalar, çocukların yetenek ve güçlüklerini tanıma ve bunlara çözüm bulma çabalarını zora sokmaktadır. Kalabalık sınıflar ve gelişim dü-

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) dersi veren, ruh sağlığı sorunları olan yüzlerce çocuk ve genci izleyen, onlara ve ailelerine, öğretmenlerine yol gösteren, Ankara'nın pek çok okulunda çalışmalar yapan sevgili hocamız Ferhunde Öktem'den, değerlendirme, deneyim ve anılarını anlatmasını rica ettik. İşte anlattıkları...

zeylerine uygun olmayan müfredat programları gibi nedenler de aile, öğretmen ve öğrenci açısından eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu ve benzeri nedenlerle DEHB tanısını koyabilmek çok yönlü ve kapsamlı bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Sağlıklı bir değerlendirme için çocuk, aile, okul ve bu öğelerin tedavi kuruluşu ile etkileşimleri çok önemle ele alınmalıdır. Bunlardan biri eksik olduğunda bu iş istedik biçimde yürümüyor. Bu nede le, alınan ayrıntılı gelişim ve aile öyküsü, çocuğun eğitimine ilişkin bilgiler ve değerlendirmeler sorunun anlaşılmasına ışık tutuyor. Bu çocuğun zorluğu nedir? Hangi kuralı koydunuz da ne değişiyor, ne değişmiyor? Başvuruların bir kısmında görüyoruz ki, aileler kural koymakta zorluk çekiyor. Ailelere kuralları nasıl koyacaklarını öğretiyoruz ve bir sorun kalmıyor. Önemli sayıdaki çocukta ise, ailenin bütün bu kuralları başından itibaren çok keyifli koyduğunu, çocukların özenle yetiştirildiklerini ama bu çocukların belli alanlarda çok ciddi güçlüklerinin olduğunu görüyoruz. Bize başvuruların en yoğun olduğu dönem,

ilköğretimin birinci sınıfının ikinci sömestri. Bu çocuklar, okuma-yazmada zorluk çekiyorlar. Arkadaşları okurken onlar okuyamıyorlar. Burada sosyal etmenler de işin içine giriyor. Kültürel yapısı daha iyi olan ailelerin çocuklarının daha iyi okuyabildiklerini görüyoruz. Kültürel yoksunluğu olan çocuklar da Mart-Nisan aylarında okuyorlar. Görülüyor ki, bazı çocuklar çok çaba harcamalarına, herhangi bir davranış sorununun olmasına karşın bunu yapamıyorlar. Bir anne şunu anlattı: "Çok despot bir babası vardır, 'İnmeyeceksin o sandal-yenin üstünden' dedi. Okul açılalı bir ay oldu. Bunun oturduğu iskemlenin kumaşının içinden pamukları çıktı, kumaş bitti."

DEHB belirtileri

Bu çocukların yüzde 80'inde değişik algı bozuklukları vardır. Örneğin görsel algı bozukluğu vardır. Küçük p, b, d harflerini çok karıştırırlar. Çünkü bu harfler birbirinin ayna görüntüsüdür. Onların yazılarında bir yuvarlak görürsünüz, çizginin aşağıya mı, yukarıya mı doğru olduğuna karar verememiştir. İçinize dokunacak şekilde o minik elin ikilemini görürsünüz. Çizgisini aşağıya mı çekeceğim, yukarıya mı ikilemini yasar. Bu durum onları çok hırpalıyor, diğer çocuklar sadece okumak gibi bir uğraşla baş etmek zorunda kalırken, bunlar bir de kuyruğunu ne tarafa çevirmem lazım, yine laf mı işiteceğim, satır mı atlayacağımı kaygılarıyla baş etmek zorunda kalıyorlar. Zekaları pırı pırlı olabilen çocuklarımızı bu durum çok hırpalıyor. Bu kadar yıllık deneyimimde şöyle bir gözlemim ol-

du: Bazı zihinsel özürlü ya da donuk zekalı çocuklarımız var. Onlar neyi kaçırdıklarının çok fazla ayırında değiller. DEHB olan çocuklar, zekalarının daha iyi olduğunu, daha iyisini yapabileceklerini ama yapamadıklarını görüyorlar. Bu onlarda büyük bir öfke, çok ciddi bir kırgınlık yaratıyor. Tabii bu duygular eğitimlerine yansıyor. Bir diğer durum işitsel alanda algı bozuklukları olabiliyor. Siz onlara "zil" diyorsunuz onlar "liz" anlayabiliyor. "Kalıtsal hastalıklar" yazısını "katılsal hastalıklar" diye okuyor. Zihnine böyle yerleşiyor. Bunu sınıfta söyleyince, bütün arkadaşları gülmeye başlıyor. İkinci bir kırgınlık unsuru oluyor. Yönergeleri izlemede ya da isimlendirmelerde güçlük çekebiliyorlar. Bu çocukların defterlerine bakınca pek çok bu tür hata görüyorsunuz. Tabii bu onlarda çok ciddi bir yılgınlık yaratıyor. "Yapıyorum, yine laf işitiyorum", "yapıyorum olmuyor" gibi. Küçük bir çocuğu bu yılgınlığa sokmaya hiç gerek olmadığını düşünüyoruz.

Bir başka nokta; bu çocukların, ince motor koordinasyonu dediğimiz el hareketlerinde ya da belli bir hareket temposunu tekrarlamaya ilgili güçlükleri var. Sağlarını, sollarını çok zor ayırıyorlar. Silik nörolojik bulgularla çok fire verirler. Örneğin çok sakar çocuklardır. Beden eğitimi öğretmenleri der ki: "Öyle bir koşusu var ki neredeyse kanatlanıp uçacak ama topun arasından geçme, konulan bir hedeften geçme, düz bir çizgiyi izleyebilme, oyunu sürdürebilme, bunu beceremiyorlar." Özellikle ilkokulda böyle bedensel hareketler çok fazla olduğu için arkadaşları onları oyunlarına almıyorlar. DEHB oran olarak erkek çocuklarda daha çok görülüyor. O yaş erkek çocuklarının yüzde 90'nının oyunu futbol. Bu çocukları futbol oynarken göreceksiniz; top başının üstünden geçiyor ondan sonra kafaya çarpıyor, topa vurmak istiyor ama sağ ayağı ile mi, sol ayağı ile mi vuracak. İkiyle yaşarken öbür çocuk topu alıp gidiyor. Arkadaşları bu çocuklarımızı

hiçbir zaman futbola almıyorlar. Oradan da dışlanıyorlar. Aileleri iyi bir şey olsun diye tenise ya da başka bir spor etkinliğine götürüyorlar, orada da olmuyor. Hep başarısızlık duygusunu yaşıyorlar. Bu bir çocuk için çok zor bir yaşam. Bu çocukların zorluğunu anlamak için aynının karşısında, elinize bakmadan, sadece aynadan görerek bir şekli, çizmeye çalışın. Benzeri türde hatalar yaparsınız.

DEHB tanısının üç ana bileşeni

DEHB tanısını koyarken bir bütün olarak ele alıyoruz. Bu tanının üç tane ana bileşeni var: Biri dikkat eksikliği, diğeri aşırı hareketlilik, bir diğeri de ataklık, dürtüsellik dediğimiz aklına geleni aklına geldiği an yapmak. Bir babanın güzel bir anlatımı var: "Hocam bunların fren tertibatı

güzel bir akıl vernişi ama kullanma kılavuzunu yanlarına koymamış!" Gerçekten zeki olmalarına karşın yeterince başarılı olamıyorlar. Bu şekilde devam ettikleri zaman eğitimden soğuyorlar. Bu onları çok kıyırıyor hayata karşı. Başka bir alan bulmakta zorlanıyorlar. Davranım bozukluğu gösterme riskleri çok artıyor. Örneğin arkadaşları, "git bakkaldan meyve suyu çal, seni oyuna alalım" dediklerinde, dürtüsellikleri nedeniyle de gidip alabiliyor. Gece gidip parasını bakkalın kapısına bırakan çocuk biliyoruz. Oyuna alınmak böyle bir çocuk için o kadar büyük bir ödül ki hiç sonunu düşünmeden bunu yapıyor.

Geçtiğimiz yıllarda MEB'den telefon ettiler: "Burada bir çocukla ilgili zorluk yaşıyoruz. Siz izliyor musunuz, annesi size haber vermemizi istedi" diye. 10 Kasım'da anıtın tepesine çıkmış. "Ne işin vardı orada" dedim. "Atatürk'tün yanaklarından öpecektim" yanıtını verdi. Niyet çok iyi ama sonucunu düşünemiyorlar.

Bazı ana babalar dikkat eksikliği tanısına "bu çocuklar çok dikkatli" diyerek karşı çıkıyorlar. Doğru, haklılar. Aslında dikkatli var ama bunu istediğimiz noktaya çekebilmede zorlanıyorlar. Dikkat eksikliği olan beş çocuğumuzla tiyatroya gittim. O seansta çevremize de epey zorluk

yaşattık. Çünkü bizim sıradan sürekli kıpır kıpır, gacı gacı sesler geliyordu. Birinin ayakkabısı iki sıra önümüzden çıktı. "Oyunda ne izlediniz banı yazın" dedim. Beş ayrı oyun geldi. Biri sırtındaki resim çerçevelerine dikkat etmiş. "O eği duruyordu. Falanca geldi ona takıldı. Onu düzeltti ama tekrar eğildi..." Belli ki bütün oyun boyunca çerçevede kalmış. Öbürü oyuncuların birinin ayakkabısına takılmış. "O kadın başka roldeydi ama aynı ayakkabı ile geldi." Bu çok incelikli bir dikkat ama oyununu konuşu yine yok. Biz burada ne izledik, oyunun teması neydi, sonu nasıl bitti bunlara değinilmemiş. Burada önemli bir nokta var. Şimdi biz sizle konuşuyoruz. Dışarıda ciddi bir

Yaşı: 8 y 1 ay.
Bir Sepe + bebe m
Su bdam dam düstü. 80 babanın patlakdan
den baş la 1 b k.
Bir zebat Babeni
Sopanın tatlatı borusu damdam düstü
Defopun Bodanasına dipten Başaldık

Küçük p, b, d harflerini çok karıştırırlar. Çünkü bu harfler birbirinin ayna görüntüsüdür.

çalışmıyor" diyor. Tam gaz gidiyorlar, frenleri yok. Bir gün acıdan bir çocuk geldi her tarafı kesik içinde. Akvaryumun önünde oturmuş, "hununu camına vururum cızıl" diye mi dağılacak; 'floş' diye mi dağılacak?" diye aklına gelmiş vurmuş, dağıtmış. Yere düşen balıkları kurtarmak için kendini camların arasına atmış. "Bana bir şey olur mu, canım yanar mı?" korkusu yok. Çok pişman oluyorlar ama yapıyorlar, kendilerini tutamıyorlar. İzlediğim, çok sevdiğim çocuklardan birinin arkadaşı, "Ben senin kaç yıllık yakın arkadaşsın, seni benden daha iyi bilecek değiller, ben gelip seni anlatacağım" demiş. Terte-miz giyinmiş, jöleli saçlarıyla geldi: "Teyzecem" dedi, "Allah bunlara çok

trafik gürültüsü var ama biz bunu duymuyoruz. Çünkü biz ona kendimizi kapatabiliyoruz. Bu çocuklar duyuyorlar. Bu yüzden de dikkatleri dağılıyor. Kendini başka şeylerden arındırarak bir konuya yoğunlaşması çok zor. Beyin görüntüleme tekniklerinin artmasıyla birlikte bu çocukların yok olması gereken bazı iletişimlerin bağlantılarının yok olmadığını, bu nedenle duysal bir süzgeçleme yapmakta güçlük çektiklerini, her şeyi duyduklarını bu yüzden de dikkatlerini yoğunlaştırmalarının çok daha zor olduğuna ilişkin ciddi kuramsal ve klinik çalışmalar var.

DEHB'in nedenleri

DEHB'in nedeni konusunda kesin olarak söylenebilen tek bir etmen henüz yok. Çok sevdiğim bir deyim vardır: "Ne idüğü belirsiz, ettiğinden bellidir." Bazı çok ciddi bulgular var. Örneğin, Kanada'da DEHB görülüş haritası çıkarıldı. Anayol kenarındaki evlerde oturanlarda yoğun olduğu görüldü. Kanada kurşunsuz benzin satışına geçtikten sonra tekrar bir haritalama yapıldı ve ciddi bir azalma belirlendi. Trafikçi çok yoğun idare eden trafik polislerinde DEHB'nde görülen belirtiler ortaya çıkıyor. Yapılan tahlillerde vücutlarındaki kurşun oranının yükseldiği görülüyor. Çocuklarda ve erişkinlerde biriken kurşun onların daha az dikkatli, daha hiperaktif olmalarına neden olabiliyor. Geçen haftalarda basından öğrendiğimize göre Amerika'da bir kentte çok eskiyen su borularından suya kurşun salındığı saptanıyor. Şimdi bütün kentin su boruları ivedi bir şekilde değiştiriliyor. Ülkemizde de kurşunsuz benzine geçişin önemli bir iyileştirici unsur olacağını düşünüyoruz. Kolalı içeceklerin, katkı içeren içecek ve yiyeceklerin de etkili olduğu tartışılıyor. Bizim binden fazla çocukla yaptığımız çalışmada gördük ki bu çocuklar da erken doğum oranı çok yüksek, erken doğum oranı toplumda

yüzde 8'dir. Bizim çocuklarda bu oran yüzde 22. Alerjik çocuklar daha fazla, anne sütü ile ilgili, dikkat çekici bir sonuç çıktı; bu çocukların daha az anne sütü aldıklarını gördük. Bulaşık suda balık avlamak gibi oluyor ama bazı etkenler, beyin gelişimini etkileyen etmenler olarak ortaya çıkmaya başlıyorlar. Yine çok sevdiğim bir yazar dostumuz Emin Özdemir "Biz çocuklarımızı testle eğitiyoruz, tostla besliyoruz" diyor. Bu tür gıdalarla beslenmenin de olumsuz etkileri olabilir. İngiltere'de katkı maddelerinin olmadığı kontrollü bir beslenme ile DEHB'in azaldığı belirtiliyor. Dünya ölçeğinde üzerinde en çok araştırma yapılan konulardan biri DEHB'dir.

Kalıtım yine çok sözü edilen nedenlerin başında gelmektedir. Tek yumurta ikizlerinde, çift yumurta ikizlerine kıyasla çok daha fazla görülüyor. Erkek çocuklarda kızlara göre daha çok rastlanıyor. Bu nedenle de babalarda daha fazla görülüyor. Anneler, "hocam, babası da aynen böyle" diyorlar. Acaba öğrenme mi oluyor diye düşünülebilir. Babanın da iş kayıpları oluyor, daha iyi bir konumda olabileceken olamıyor. Baba da durumundan memnun değil. "Çocuğum asla bana benzesin istemem" diyor. Bu durumda örnek almadan pek söz edemiyoruz.

Tedavi

Tedaviye gelince, önce anne-baba ile çok ayrıntılı bir görüşme yapıyo-

ruz. Tüm gelişim öyküsü ve basamakları öğreniliyor ve gözden geçiriliyor. Evde varolan sorunlar ele alınıyor. Aynı zamanda öğretmenlerden de çok ciddi ayrıntılı değerlendirmeler alıyoruz. Birkaç hafta çocukların defterlerini ve yaptıkları hataları inceleyerek değerlendirmeye sürecine geçiyoruz. Ayrıntılı değerlendirme testlerini uyguluyoruz. Çocuğın daha kolay öğrendiği yöntemin görsel mi işitsel mi olduğunu belirliyoruz. Ben psikolog olduğum için, hekim arkadaşlarıma bu çocuğın tıbbi geçmişiyle ilgili bilgi aktarıyoruz. Gerek görüldüğü takdirde hangi ilaç uygunsa onun kullanıma başlanılıyor. Diğer bütün yakınmalar gibi DEHB de çok hafif bulgulardan ağır düzeye kadar farklı şiddetlerde olabilir. DEHB çok hafif düzeyde olduğunda aile ve öğretmenle işbirliği yapılarak davranışsal önerilerle yardımcı olunmaya çalışılıyor. Aileler de bizimle işbirliği yapıyorlar, çocuğın hiperaktivitesi ilaç kullanmadan kontrol altına alınabiliyor.

Aslında hepimizde bütün tanınları ufak parçaları vardır. Biz de zaman zaman dikkatsizizdir, ya da zaman zaman hiperaktif olabiliriz. Bu özellikler günlük yaşamımızı olumsuz olarak etkilediği zaman sorun olur. Sanırım temel ölçüt bu olmalıdır. Bu özellik o çocuk için yıkıcı olmaya başlıyorsa, var olan potansiyelini kullanmasına engel oluşturyorsa, davranış bozukluğu gösterme riski artıyorsa orada müdahale etmek gerekiyor.

Bu özellik o çocuk için yıkıcı olmaya başlıyorsa müdahale etmek gerekiyor.

Öğretmenlerimiz pek çoğu -şükranla karışılıyor- o kadar güzel değerlendirmeye yapıyorlar ki: "Bu çocuk yaramaz ama ben kaşımı çatıp 'oturun' dediğim zaman oturuyorlar. Ama bu evladım duramıyor"; "Ferhunde hocam çözdüğü problem doğru 2+3=5 yazacak, 2+5=3 yazıyor rakamlar doğru ama yerleri değişmiş. İşleme üçle devam ettiği için doğru sonucu alamıyor." Öğretmenlerimiz yaramaz olup olmayan çocuğın tanıma-

da özenliler. Geçenlerde bir anne çok iyi bir örnek aktardı: "Bu sınavdan da kötü not alırsan arkadaşının doğum gününe göndermeyeceğim, hafta sonu odanda ders çalışacaksın" demiş. Çocuk sınav dönüşü "27 aldım" demiş ve bütün hafta sonu odasında ders çalışmış, arkadaşının doğum gününe de gidememiş. Pazar günü "getir sınav kâğıdını imzalayayım" diyen anne, notun 72 olduğunu görmüş.

Bu çocuklarımızı oldukça sık görüyoruz. Tedavinin her aşamasında ilaçtan yararlanıp yararlanmadığını, okuldaki uygulamaların nasıl gittiğini adım adım değerlendirerek götürüyoruz. He-kim arkadaşlarımızın önerileriyle çocukların çoğunda her sömestr tatilinde kullanılan ilaç kesiliyor. İkinci sömestre ilaç almadan başlıyorlar, öğretmen onları ilaç almadığını bilmiyor. Eğer yeniden yakınmalar ortaya çıkarsa hekim arkadaşların kararıyla yeniden ilaca başlanıyor.

DHEB daha çok kentlerde dikkat çekiyor. Biraz önce etken olarak tartışılan çevre kirliliği, katkılı gıdalar da daha çok kent ortamında yoğun olan şeyler. Çok geniş kapsamlı bir toplum araştırması yok. Öğretmenlerin gözlemleyip hastanelere gönderdikleri çocuklarda, gerçekten doğru seçim yaptıklarını görüyoruz. Bu çocukların bir kez adı çıkınca mahallede yapılan bütün hasarlardan bu çocuklar sorumlu tutuluyor. Bu yüzden biz tedavide mutlaka çevre düzenlemesini yapıyoruz. İzlediğim üç çocuk tesadüfen aynı apartmanda oturuyorlardı. Babalar da biraz dürtüsel oldukları için neredeyse cinayet çıkıyordu. Onlarla çok keyifli bir grup çalışması yaptık. Babalar kalorifer dairesini boyadılar, anneler minderler diktiler, çocuklara suçlanmadan oynayabilecekleri bir oyun alanı oluşturdular. Çocuklar hareketliliklerini orada boşaltıp sakinleşmiş olarak evlerine gidiyorlar.

Tedavide dikkat çeken bir durum şu: Bu tanıyı alan çocukların kabaca üçte birinde ergenlik döneminde hem dikkat eksikliği hem de hiperaktivite azalıyor ve kayboluyor. Diğer üçte birinde hiperaktivite azalıyor ya da kayboluyor, dikkat eksikliği de azalıyor

Diğer bütün yakınmalar gibi DEHB de çok hafif bulgulardan ağır düzeye kadar farklı şiddetlerde olabilir.

ama devam ediyor. Üçte birinde de hem dikkat eksikliği hem de hiperaktivite erişkinlik çağında da devam ediyor. Bu durumda ilaç ve diğer tedavi yöntemleri devam ettiriliyor. Ya da yeni başlanıyor. Yapılan değerlendirmelerde çocukluğunda tedavi edilmeyen erişkinlerin, birçok kayba uğradığı, çok iş, çok eş değiştirdiği görülmüyor. Tedavi sonrası büyük ölçüde başarıları artıyor, sorunları bitebiliyor. Erişkinlerle çalışan arkadaşlarımız "yeniden dünyaya gelmiş gibi olduk" şeklinde geri bildirim aldıklarını anlatıyorlar.

Bağımlılık riski

İzlediğim birkaç genç, üniversite sınavına girecekleri zaman "biz artık ilaç almak istemiyoruz" dediler. Üniversite sınavına girdiler, gözetmenleriyle konuştum. Neredeyse eksi puan alıyorlardı. Biri kimin kalemi kırıldıysa başlarına gidip onların kalemlelerini açmış, biri perde ile uğraşarak tüm amfidekilerin dikkatini dağıtmış. İkinci yıl dershaneye devam ederken ve sınavda ilaç kullandılar başarılı oldular, hepsi üniversiteye girdi. Başarılı bir şekilde okuyorlar.

Bu çocuklar bağımlı mı oldular sorusu aklı gelebilir. Bağımlılıkla ilgili yok. Yaz tatillerinde ilaç kullanmıyorlar. Hafta sonları kullanmayabiliyorlar. Uzun süre ilaç kullananlarda tam tersi ilaca karşı bir soğukluk ve direnç oluşuyor. Bizim büyüyen yüzlerce çocuğumuzda hiç madde bağımlısı yok.

Yakınmaları devam eden üçte bir-

lik grupta eğer tedavi- ilaç erken kesilmişse, başa çıkamadığı sorunlardan ya da dürtüselliliğinin devam etmesinden ötürü başka maddelere yönelebilirler. Kendini kabul eden sorunlu çocuk ve kişilerin bulundukları gruplara girebiliyorlar. Ankara Çocuk İslahevi'nde ve Çocuk Tutukevinde yapılan bir çalışmaya göre bu çocukların yüzde 90'ına yakınında DEHB belirleniyor. Tedavi olmamışlar, yönlendirilmemişler. Keşke tedavi olabilselerdi. Onlar bu cezayı hak etmiyorlar.

Dikkat Eksikliği Hiperaktivite ve Özel Öğrenme Güçlüğü Derneği

Bizim çok keyifli bir demegimiz var: Dikkat Eksikliği Hiperaktivite ve Özel Öğrenme Güçlüğü Derneği. Bu derneğin kurucuları bu konuda ciddi bir zorluk yaşayan anne ve babalar. Onların bir kısmı da bu zorluğu halen süren babalar anneler. Kendileriyle ilgili çok hoş örnekler anlatıyorlar. Sözelimi, demegin bir eğitim toplantısı Bandırma'da ise onlar Balıkesir'e gidebiliyorlar. "İkisi de ba ile başlıyordu hocam" diyebiliyorlar. Bu konuda daha çok bilgilendikçe, sorunlarla baş etme yeteneklerinin daha çok arttığını, kendilerine daha çok saygı duyduklarını ve kendileriyle barışık olduklarını aktarıyorlar. Yalnız olmadıklarını görüyorlar. Bu nedenle de deneyimlerini paylaşacakları ortamlar yaratıyorlar. Biz yaklaşık beş yıldır her yıl iki sömestr anne-baba eğitim kursu ve öğretmen eğitim kursu yapıyoruz. Her yıl kişisel salonlar, üç yüz kişiyi doluyor. Hiçbir ücret alınmıyor. Çocuklarını daha iyi nasıl tanıyacaklar, zorlukları nasıl ele alacaklar, kuralları nasıl uygulayacaklar, başarıyı artırma yöntemleri nelerdir, bunlar paylaşıyor, tartışılıyor. Böylece çocuklar kazanılmış oluyor. Yetişkinler kendilerini daha yetkin ve donanımlı hissediyorlar.

DEHB şikayetleri olan çocukların tüm çocuklara oranı konusunda tarama yapılmış değil. Çalışmalar okul çağı çocuklarının yüzde 5'i civarında bu şikayetler görülüyor. Yaşa göre de değişiyor. Ergenlik dönemine doğru azalıyor.

Yeşilirmak'ın kıyısında: Amasya

Ara sokaklarında ya da Yeşilirmak rıhtımında yürürken, yanında maiyetiyle gezen bir şehzadeye, dönemin ünlü bir bilginine veya bir divan şairine rastlayabileceğinizi düşündürten bir şeyler vardır şehrin havasında.

Çiğdem Ülker

(Hacettepe Üniv. Eğitim Fak Öğr. Görevlisi)

Bir yaz sabahı Amasya'da, Sofular Mahallesi'nde, Pirlar Parkı'nın kenarından Çilehane Camii'nin ve eski evlerin arasından inersiniz. Yeşilirmak'ı aşağıda görürsünüz. Yeşilirmak, bereketi çağrıştıran toprak renkli suyuyla pek alımlı, pek ağır başlı bir sükunette akmaktadır. Ortasından bir nehir geçen bütün kentlerde olduğu gibi. Yeşilirmak da Amasya'ya, bir ferahlık, bir genişlik vermektedir.

Yaşlı bir kent

MÖ 120'ye dek Pontus Devleti'nin başkenti, 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra da, Çelebi Sultan Mehmet'in idare merkezi Amasya, bugün de eskiyi hatırlatan bir vekarla karşılamaktadır ziyaretçilerini. Daha ilk görüntüler bile diğer Anadolu kentlerinden farklı bir yerde olduğunuzu fark ettirmektedir. Biraz Bursa, biraz Edirne ve biraz da Floransa çağrışımları vardır havada. Nehir, eski evler, üst üste yığılmış

kültürler, bu kentte yaşamaktan mutlu oldukları ve onu sevdikleri yüzlerinden okunan Amasyalılar.

Osmanlı daha Osmanlı olmadan, Konstantinople daha İstanbul olmadan; burada yerleşip camiini, imaret-hanesini, kütüphanesini kurmuş bir aşına kültürün içinde olduğunuzu fark edersiniz, içerilere yürürsünüz. Selçuklu'nun, Osmanlı'nın, Cumhuriyet'in eserleri ortadadır da, daha gerideki ilhanlıların, Danişmentlilerin hatta Pontus Devleti'nin ve Antik dönemin eserlerini görmek de hiç şartıcı değildir Amasya'da.

1413'e tarihlenen Çilhan Camii, bu kentin neredeyse en genç yapısından sayılır, çünkü az ilerde Selçuklu'dan kalan sekiz yüz yıllık camiler, bimarhaneler, dağın nehrine bakan yüzünde ise, MÖ 300'e dayanan kale ve kaya mezarları da hâlâ dimdik ayakta.

Gerçi, oturduğunuz kahvenin sahibine sorarsanız, yanınızdaki cami-

nin adını bile bilmez, ona Pirlar Camii der geçer, ama *Yakup Paşa Çilhan Camii*, tekkesi ve türbesi ile koca bir külliye ve bu kentte çok sık karşılaşacağınız pembe mermerleriyle çok da zarif durmaktadır.

Halveti Seyhi, Pir Şücaeddin İlyas'ın türbesi de bu caminin yanı başındadır. Şeyh İlyas kentin bir bilim kenti olarak anılmasında pay sahibi olan bir Amasyalıdır. Öykü şöyledir: Şeyh İlyas, Moğol istilası sırasında, bilginlere çok değer veren Timur'la tanışır. Onun yaptığı bir bilim sınavının sonunda, bilgisinin gücüyle ve Timur'un tüm sorularını yanıtlamasıyla Amasya'yı, onun hışmından, Moğol askerinin yağmasından kurtarır.

Bilimden bahsedince, sanatı unutmak ve Divan Edebiyatı'nın ünlü kadın şairi Mihri Hatun'u saymamak, onun Amasyalı olduğunu söylememek olmaz. Zaten, Anadolu'nun bin yıllık aşk söylencesi, Ferhat ile Şirin öyküsü de Amasya çıkışlıdır. Anadolu'da yüzlerce

yıldır anlatılan halk edebiyatımızın bu ünlü söylencesindeki, Ferhat ile Şirin öyküsündeki, susuzluktan kıran kent, bu kenttir. Kentin sultanı Mehmede Hatun, güzeller güzeli kardeşi Şirin, Şirin'in aşkıyla, dağları delip kente su getirmeyi başaran taş ustası yiğit Ferhat, Amasyalıdır.

Ve işte Ferhat'ın deldiği dağ, işte bu dağdır. Kentin batısına, Tokat'a doğru giderken Ferhat Dağı'nın yamaçlarındaki kanallar, her ne kadar, Hellenistik dönemde yapılmışlarsa da, Amasyalılar bu kanalları Ferhat'ın açtığını söyleyeceklerdir size. Ferhat'ın öyküsüne ister ina-

nın ister inanmayın, su kanalları, dağı bir sevgi kuşağı gibi kilometrelerce sarar.

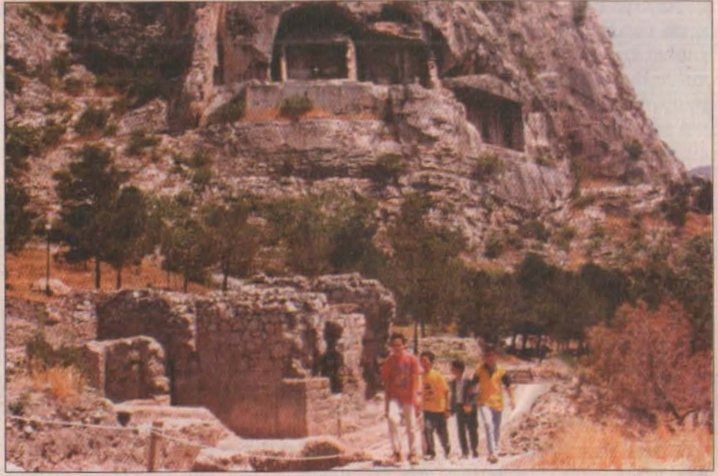
Amasyalıların üç gururu

Amasyalıları anlatmaya devam eder ve eklerler, "Amasya'ya gelip de üç şeyi bilmemek olmaz." Bu üç şeyden birincisi, işte bu Ferhat ve Şirin öyküsüdür ve Amasyalıları, 14 Şubat Sevgililer Günü'nün merkezini burası olmasını istemektedirler ki gayet uygundur bu talepleri. Sevgi azizi Saint Valentin'in öyküsü, niçin Amasya'yı kendisine başkent edinmesin ki?

İkinci dikkat konusu, elbette Amasya'nın elmasıdır. İki yılda bir meyve veren, ömrü de sadece yirmi beş yıl olan bu çok özel kokulu elmayı bugün bulmak da yemek de pek öyle kolay değildir. Ayırt edici özelliği nedir, dersiniz; üç şey söyleyebiliriz. 1) Kokusu farklıdır ve aynı tohum, sadece bu toprakta bu kokuyu vermektedir. 2) Ortasından kestiğiniz zaman çekirdek haznesi beş köşeli bir yıldız görünümündedir. 3) Bir yüzü kırmızı diğer yüzü sandır.

Bu nazlı mı nazlı elma, kentin en ünlü ürünüdür ve en önemli tanıtım aracıdır ama ne yazık ki pek ortalarında görünmeden yapar işini. Amasya çarşısı elmalarla dolu değildir, elma bulmak için bir hayli uğraşmak gerekir. Çünkü Amasya elması bir ihraç ürünüdür ve büyük ölçüde dış pazara satılmaktadır.

Amasyalıların üçüncü sorusu ise şudur: "Beş değirmen taşıyı gördünüz mü?" Bu soruya, "Evet, Kale'ye çıkarken duvara gömülü iri yuvarlak taşları gördüm" diyebilirsiniz, "Eh, o zaman bu kentin valisi olma şansınız var" diyerek sizinle şakalaşır Amasyalıları, çünkü bu soru, geçmiş zamanlarda, kentin sultanının adamlarına sorduğu sorudur ve Sultan, aldığı cevabı çok önemsemektedir. Bu bir dikkat sınavıdır. Sultan, dağdaki Kale'nin dik merdivenlerini tırmanırken taş duvara gömülü yuvarlak taşları fark bile etmeyen adamlarını dikkatsiz oldukları için görevlerinden uzaklaştırır.

Tacın gizemli kenti

Osmanlı'nın şehzadeleri de bu kentin çocuklarıdır. Osmanlı 15. ve 16. yüzyıllar boyunca, gelecekte devleti idare edecek olan padişahlarını bu kente yetiştirmiş, onları burada devlet idaresine alıştırmış, bazıları Amasya'ya vali olarak atamıştır. İşte bu yüzden, Amasya, *Şehzadeler Kenti* diye anılır. Ve kentin asıl kimliği, Osmanlıların şehzadelerinin burada yaşamasına dayanır.

Amasya'da valilik yapan şehzadelerden, II. Murat, Yavuz Sultan Selim, Yıldırım Bayezid burada uzun yıllar yaşadıkları sonra, padişah olarak gitmişlerdir başkent İstanbul'a.

1540 yılında kentin valisi olan Şehzade Mustafa, Amasyalıların kalbini bir başka türlü fethetmiş, kendini çok sevdirmişti, ama onun hazin sonu, Amasyalıların Pây-i taht'ın arasını açmış. Kanuni Sultan Süleyman'ın, Amasya'yı ziyareti, hatta Avusturya büyükelçisini burada kabul etmesi bile Amasya ile saray arasındaki soğukluğu giderememiştir.

15. yüzyılda Osmanlı diyarının altın şehridir Amasya. Devlete altı vezir, dört sadrazam armağan eder. Viyana önlerindeki ordu, bu kentin hemşehrisi Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın komutasındadır. Devrin ünlü bilimadamları, Sabuncuzade Şerafettin, Ak Şemsettin, Sucasatin

İlyas Çelebi, Hayrettin Çelebi Amasyalıdır.

MÖ 64'de Amasya'da doğan Strabon, tarihin ilk coğrafyacısıdır ve kentten "benim şehrim" diye söz eder.

Bugünün Amasya'sı ise, hem şehzadelerin hem Strabon'un hem Ferhat ile Şirin'in hayatlarından izler taşır.

Kente damgasını vuran, asıl kişiliğini veren, Yeşilirmak'ın kıyısında-ki Osmanlı eseri II. Bayezid Külliyesi'dir. Bahçesindeki ulu çınarın kolları, yüzlerce yıldır imarethaneyi, türbeyi, kütüphaneyi, kuş saraylarını kucaklamıştır ve onları korur gibi hâlâ canlı durur.

800 yıllık Selçuklu eseri Burmalı Minare Camii, 1267 tarihli Gökmedrese, 1278'de yaptırılan Torumtay Türbesi Amasya'nın Selçuklu dönemi eserlerinden birkaçıdır. Bu eserlerdeki taş işçiliği, kentin bu geleksel sanatının seçkin örnekleridir.

Bugün, nehrin kıyısındaki Atatürk Caddesi'nde bir inci gibi duran Bimarhane (Darüşşifa) İlhanlılar'dan kalan tek eserdir ve şimdilerde kentin konservatuvarı burayı mesken edinmiştir kendine.

Kayadaki mezarlar

Şehre tepeden bakan dağdaki Kral Kaya Mezarları ve Kızlar Sarayı bugünkü Amasya'nın en eski ayrıntılarıdır.

Amasya Kalesi, ırmağın yanı başında dimdik yükselen dağın doruğundan kenti seyreder. Kale, Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı dönemlerinde defalarca onarılmış görüldüğünden, hâlâ pek sağlam görünmektedir doğrusu.

Aynı dağın eteklerinde Pontus krallarına ait Kaya Mezarları ise, Amasya'nın dağdaki gözleridir. Çevreleri oyulmuş, ana blok, kayadan tamamen ayrılmıştır. Samsun yolu üzerindeki bir başka kaya mezarının adı ise Aynalı Mağara'dır ve "Arzın büyük rahibi Tes" yazısını okursunuz mağaranın giriş kapısının üstünde.

Amasya yalı boyu evleri

Gerçek Türk evinin ve ta Balkanlara kadar yayılan ahşap mimarisinin şık örnekleri olan Amasya evleri, kentin yüz akı olarak durur Yeşilirmak'ın kıyısında. Temelleri sanki nehrin suyu içindedir. İstanbul'un, Boğaz'ın yalılarını anımsatırlar.

Amasya'daki yalı boyu evlerinin temelleri, aslında tarihi sur duvarının, yani tam üç kültürün üzerinde yükselir. Üst üste yığılmış binlerce yıllık bir kültürün taşlarını kendilerine temel yapmış, üçüncü bin yıla gülümsemektedirler. Bugün çoğu restore edilmiş, hemen hepsi, koruma altına alınmış Amasya yalı boyu evleri, eski mimarimizin ve artık kaybolan kent dokumuzun seçkin örnekleri olarak dikkat çekerler.

Bu evlerin en güzellerinden biri olan ve 1865'de yapılan *Hazeranlar Konağı*, bugün kentin etnografik müzesidir. Restore edilmiş bu zarif konak, adını, kendini yaptıran Hazeran Hanım'dan almaktadır. Haremiyle, selamlığıyla, ahşap bezemeleriyle, cumbalılarıyla, avlusuyla bahçesiyle ve en önemlisi iç döşemesiyle Anadolu'daki müzelerin en çekici örneklerinden biridir Hazeran Hanım Müzesi.

Harem ile selamlık arasındaki yemek servisini sağlayan "döner ma-

sa" ve penceredeki kafesler, eski yaşam tarzımızdan bugüne sızan hatıralardır. Danteller, kenarı oyalı yazmalar, tezgâhın üzerinde yarım kalmış halılar, işlemeli beyaz patiska perdeler, bebek beşikleri... Geçmiş hayatlarımızın unutulmuş ayrıntıları.

Hazeranlar Konağı'nın, yanı başında Hatuniye Camii vardır ve konağın bahçesi camii ile birbirine bağlıdır. *Yıldız Hamamı*, sokağa astığı çizgili peştemallar ve renkli havlularla daracık sokakta sıcacık durur.

Amasya evleri "bir rüyadan arta kalmanın hüznü" ile turizmin kente getirdiği civil civil neşe arasında kalmış ama oyunu yaşamaktan yana koymuş gibidir.

Amasya mumyaları

Kentin çok eski sakinlerinden bazıları, beldeyi asla terk etmek istememişler ve hâlâ buralardadırlar.

Bahsettiğimiz kent sakinleri kentin mumyalarıdır, kentin arkeolojik müzesinde tanışacağınız ve İlhanlılar'dan kaldığı tahmin edilen mum-

kimlikleri Cumhuriyet döneminde tespit edilmiştir.

Bütün ülkenin gözünü diktiği yer

Şehzadeler kent Amasya, bir padişah öldüğünde, bütün ülkenin gözlerini diktiği yerdir. Çünkü, yeni padişah İstanbul'da tahta çıkana dek, irade Amasya'da, yani şehzadededir. Oradan yükselcek ses, İmparatorlукun kaderini belirleyecektir.

Amasya bu, büyük görevi, Kurtuluş Savaşı sırasında bir kez daha üstlenir. 19 Mayıs 1919'da İstanbul'dan Samsun'a geçen ve ulusal bir kurtuluş mücadelesi kararını veren Mustafa Kemal, sesini ilk kez Amasya'dan yükseltir ve ilk bildirisini Amasya'dan yapar. Tarih 22 Haziran 1920'dir ve *Amasya Tamimi* adını alan bildiri, şu ünlü cümleyle bitmektedir: "Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı belirleyecektir."

Belli ki işte tam o günlerde, yenden bir başkent olmanın kıyısından geçmektedir Amasya. Ancak, yıldız bu kez Ankara'nın üstünde parlamaktadır.

Belki de doğası, yani kentin içine kadar giren sarp dağları ve dik kayalıkları Amasya'nın kaderini de belirlemektedir. Oysa ki az ötede, beş saat ileride düz bir arazide, Ankara Ovası'ndaki Ankara kasabası, her türlü genişlemeye, büyümeye daha elverişli görünmektedir. Ve genç cumhuriyetin başkenti Ankara olacaktır.

Bugünün Amasya'sı hemşehrilerinin onu çok sevdiklerini çok kolay anlayacağınız bir kendir. Ara sokaklarında ya da Yeşilirmak rıhtımında yürürken, yanında maiyetile gezen bir şehzadeye, dönemin ünlü bir bilginine veya bir divan şairine rastlayabileceğinizi düşündüren bir şeyler vardır havada. Hem tarihi hem modern. Hem mistik hem çağdaş.

Amasyalılar belli ki çoktan kavramışlardır, çağdaş kentliliği ve kent olma bilincini. Ve yanı başlarındaki Anadolu kentlerine örnek olacak bir gelişme içindedirler.

yalardır. Bu mumyaların, yüzlerinin, yüz kemiklerinin, göz çukurlarının biçimi, onların genetik köklerinin Orta Asyalı olduğunu ortaya koyar.

Amasya'nın bu en eski sakinleri geçen yüzlerce yıla rağmen o kadar az aşınmışlardır ki görünüşleri bir hayli ürktüktüğü doğrusu. Amasya bir "mumyalı şehridir" demek olasıdır.

Mısır'daki mumya yapma tekniğinden çok farklı bir şekilde hazırlanmış bu mumyalar, yüzlerce yıldır, kendi kentlerini gözlerler. Amasyalı mumyalardan seyyah Evliya Çelebi de söz eder, ama bu yedi mumyanın

75.000 yıllık mücevher bulundu

Arkeologlar, bilinen en eski mücevheri buldu. 75.000 yaşındaki boncuklar Güney Afrika'nın güney ucundaki Blombos Mağarası'nda bulundu. Bezelye büyüklüğünde, 4'ten fazla, üzerinde delik açılmış kabuk olması ve aşınmış bölgeleri, bunların bir bilezik, kolye veya giysi üzerinde bulunduğunu gösteriyor. Araştırmacılar, deniz kabuklarının, mağaranın 20 kilometre uzaklığındaki sahilden toplandığını düşünüyor.

Kabukların çoğu 75.000 yıllık kum tabakada bulundu. Bunlardan önce, bulunan en eski mücevherler Avrupa ve Afrika'da bulunan 30.000 yıllık boncuklardı.

Bu gibi süs eşyalarının, kişilerin sosyal statüsünü gösterdikleri ve mağarada yaşayanların göreceli olarak daha modern bir kültüre sahip oldukları tahmin ediliyor.

Bulunan bu kabuklar aynı zamanda dilin ortaya çıkışıyla ilgili de ipuçları veriyor ve Taş Devri'nin ortalarında Afrika'da en azından bazı grupların bir kültür geliştirmiş olduğu iddiasını kuvvetlendiriyor. Arkeologlar, insanların bu bilezikleri

ve tasmaları açıklamak için dili kullanabileceklerini belirtiyorlar.

Nature, 16 Nisan 2004

Kağıt DVD geliyor

Yeni geliştirilen ve Blu-Ray adı verilen dijital video disk, büyük ölçüde kağıttan yapıldı. Üretici

firmaların açıklamalarına göre, yeni geliştirilen disk daha ucuz ve çevreye daha az zararlı olacak.

Klasik DVD'lerin devamı olarak nitelendirilen Blu-Ray'de, bilgi depolamak için halen kullanılmakta olan kırmızı lazer yerine mavi lazer kullanılıyor. Mavi lazerin dalga boyu daha kısa olduğu için, bu tür DVD'lerden daha fazla bilgi okunabiliyor.

1.1 mm kalınlığındaki yüzeyi, 0.1 mm kalınlığında şeffaf koruyucu yüzeyle kaplanıyor. Normal DVD'de ham petrolden elde edilen polikarbonat plastikten üretilen malzeme kullanılırken, Blu-Ray'de bunun yerine kağıt ve bir başka polimerin birleşiminden

oluşan bir karışım kullanılıyor. Yüzde 51 oranında kağıttan oluşan ve 25 gigabaytlık bilgi depolayabilen Blu-Ray, normal DVD'lerin 2 katının üzerinde hafızaya sahip.

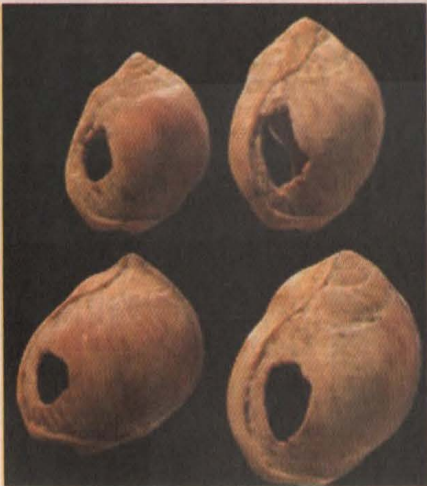
Şirket sözcüsü bu diski geliştirme amaçlarını, "Petrol kısıtlı bir kaynak, fakat kağıt yeniden kullanılabilir" diyerek özetliyor. Yeni geliştirilen diskin esas avantajının diski üretmek için gereken hammadde oranındaki düşüş olarak özetlenirken, bir başka faydasının da kolayca kesilebilir olduğu için elden çıkarılacak diskteki bilgilerin güvenliğinin daha kolay sağlanması olduğu belirtiliyor.

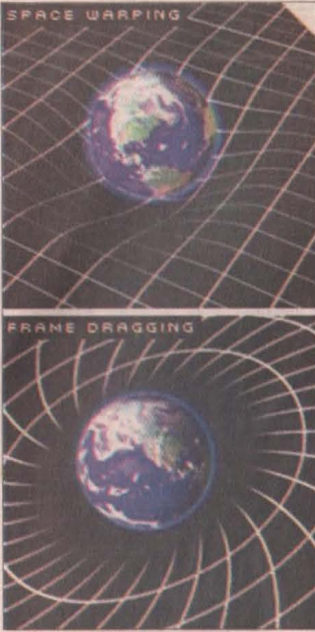
New Scientist, 16 Nisan 2004

Şempanzeler aklandı

AIDS hastalığına neden olan HIV-1 (Human Immunodeficiency Virus type 1) virüsünün maymunlardan insanlara geçtiğini öne süren OPV (Oral Polio Vaccine) teorisi, yapılan son araştırmalarla birlikte tamamen çöktü.

OPV teorisine göre, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin Kisangani bölgesinde yaşayan şempanzelerden insanlara, HIV-1 virüsüne dönüştüğü farz edilen SIVcpz virüsünün (Simian Immunodeficiency Virus) geçiyor ve AIDS'e neden oluyor. Bu teorisinin geçersiz olduğunu kanıtlayan Michael Worobey ve meslektaşları, kanıt olarak eski OPV stoklarında SIVcpz veya şempanze DNA'sına rastlanmaması ve HIV'in OPV'nin aldığı tarihin 30 yıl öncesinde ortaya çıkmış olmasını gösteriyor. Yapılan araştır-

Worobey yaptığı açıklamada, "bu son kanıt gerekliydi çünkü daha önce OPV tcorisine karşı ileri sürülen kanıtlar dolaylıydı. Bu araştırmaya ise istediğimiz direkt sonucu verdi" dedi.

Einstein'ın yerçekimi teorisi test ediliyor

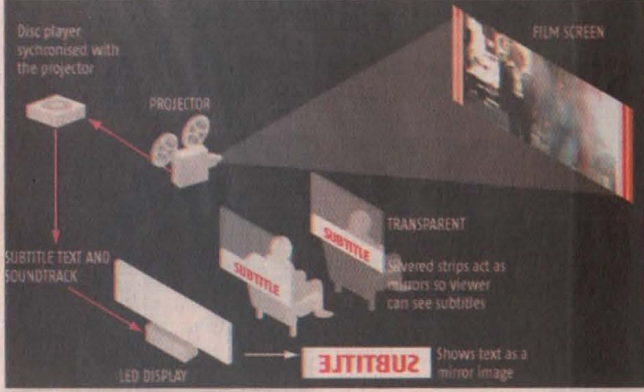
Popular Science, 21 Nisan 2004

Film altyazıları artık küçük bir grup izleyiciye hitap edecek şekilde değiştirilebilecek.

Ayrıca sistemle birlikte, altyazıyı sadece bazı koltuklar için görülebilmek de mümkün. Seçilen koltukların her bir önlerinde özel bir ekran bulunduruyor. Ekranların üst kısmı boşken, alt kısmı gümüşle kaplanarak ayna haline getiriliyor ve sinemanın arka kısmından yansıtılan metin buradan okunabiliyor.

New Scientist, 19 Nisan 2004

Denize demir döküp havayı temizlemek

neyle-
re göre, denize
eklenen her bir demir
atomu, 10.000 ile 100.000 arasında
karbon atomunu atmosferden çekiyor.
Denize eklenen demir atomu,
plankton gelişimine neden olarak,
yakalanan karbonun okyanusun derinliklerine batmasına neden oluyor.

Eğer başarılı bir şekilde uygulanabilirse, bu yöntemle birlikte, küresel ısınmaya neden olan yüksek karbon dioksit miktarında bir düşüş sağlanabilir. Bazı araştırmacılara göre, bu yöntemle oluşan karbon dioksitin yüzde 15'i okyanus tarafından emilebilir.

Yöntemin savunucuları, demirin bitki gelişimi için önemine dikkat çekiyorlar. Denize ulaşan demirin çoğu, demir zengini toprakları denize taşıyan rüzgarlarla oluyor. Fakat iklim değişiklikleri ve son buzul çağından bu yana bitkilerdeki artış, okyanuslara ulaşan demir miktarını azalttı. Bu da plankton sayısında düşüşe neden oldu.

Araştırmacıların bir kısmına göre bu yöntemle yapılan sadece bozulan sistemi düzeltmek. Fakat çevrebilimciler bu yöntemin deniz ekosistemine zarar verebileceği konusunda uyarıyorlar.

Nature, 22 Nisan 2004

İnternette "aşk" bir başka!

Stockholm Üniversitesi'nden Peter Holme ve arkadaşları, 17 ay boyunca internet üzerinden çöpçatanlık servisi veren pussokram.com

sitesini ve 30.000'in üzerinde kullanıcıyı inceledi. Site'nin üyeleri genellikle gençlerden oluşurken, site üyeleri chat veya e-posta yoluyla "aşk"larını ilan edebiliyorlar veya ziyaretçi defterine herkese açık çağrılar bırakabiliyorlar.

Araştırma sonuçlarına göre, sanal "aşk" ile gerçek hayatta yaşanan aşklar arasında büyük farklar var. Örneğin, normal arkadaşlık veya flörtlerde, insanlar genellikle ortak zevkleri olan insanlar arıyorlar. İnternet üzerinde ise, insanların daha az seçici olması dikkat çekiyor.

Araştırmayı yapan Holme'ye göre, bunun sebebi adlarını sakladıkları için farklı insanlarla ilişkide bulunma konusunda kendilerini daha özgür hissetmeleri. Ancak sosyal ilişkiler konusunda uzman olan Duncan Watts ise "bu kişilerin normal hayatta çok arkadaşları olduğunu söylemek de imkansız" yorumunu yapıyor.

Nature, 23 Nisan 2004

Kanseri bakteriler yenecek

Genetik olarak değiştirilen bakteri kanserle savaşta önemli rol alacak. Farelerle yapılan deneylerde, değiştirilen bakterilerin kanserli hücreleri ortadan kaldırdığı ve tümörü azalttığı gözlemlendi.

Dencilerde besin zehirlenmesine de neden olan *Escherichia coli* bakterisi kullanıldı. Bakteri DNA'sına iki yeni gen eklendi. Bu genlerden biri bakterinin insan hücresinin içine girmesini sağlayacak bir protein sentezlerken, diğeri de birlikte kullanılacak ilacı aktif hale getirecek enzimlerin serbest bırakılmasını sağlıyor.

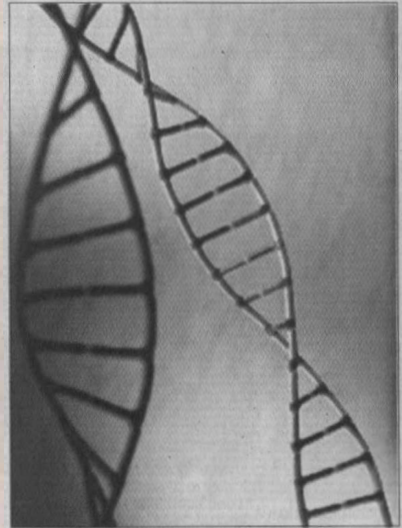
Bakterinin enjekte edil-

mesinden sonra, farelere 6-MPIDR adlı kanser ilacı verildi. İlacın özelliği tek başına aktif olmaması ve hiçbir etki yapmaması. Fakat ilacın bakterinin doğal olarak bulunan enzimleriyle karşılaşınca, kuvvetli bir toksine dönüşüyor.

Uygulama ile bölgedeki kanser hücrelerinin öldüğü gözlenirken, geri kalan dokuda bir zarara rastlanmadı. 3 hafta sonunda tümörde üçte ikiye varan azalma görülürken, kalan pek çok hücrenin de ölü olduğu fark edildi.

Halen pek çok kanserli hastada uygulanan kemoterapi yönteminde, tedavi sırasında kanserli hücrelere zarar verirken bir yandan da sağlıklı hücrelere zarar vermesi önlenemiyor. Bu nedenle, bu yöntemin geliştirilmesi ile kanser tedavisinde büyük bir aşama kaydedilebileceği tahmin ediliyor. Bu yeni tekniğin özellikle yayılmamış, izole durumdaki kanserlerde başarılı olabileceği belirtiliyor. Ayrıca operasyon öncesi tümörü azaltmak için ve operasyon sonrası tümörün yeniden oluşumunu önlemek için kullanılabilir. Ancak insan üzerinde yapılacak deneylerin hâlâ başlamadığını ve deneylerden sonra yöntemin uygun hale gelmesinin daha uzun bir zaman alacağını da belirtmek gerek.

Nature, 22 Nisan 2004

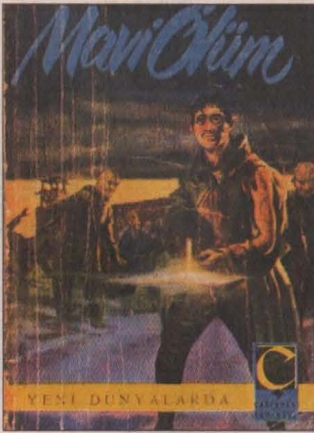

-T-

TOK, Gökhan: Bilimge yazarı. GT, bilimgeinin kuramsal yönüyle ilgili yazılar yazdı, konuşmalar yaptı. İncelemeleri; "Bilim ve Teknik" (Bkz. "Gerçekleşen Düşler", Ağ.1996) ve "İzlek"(Bkz.; "Antares Dergisi ve Türkiye'de Bilimkurgu Üzerine-S.E.Ergin ile Söyleşi", S.20,May.1995) dergilerinde yayınlandı. GT, bir dönem "TBD Bilişim Dergisi BK Öykü Yarışması"nda jüri üyeliği de yaptı, >>> TBD Bilişim Dergisi.

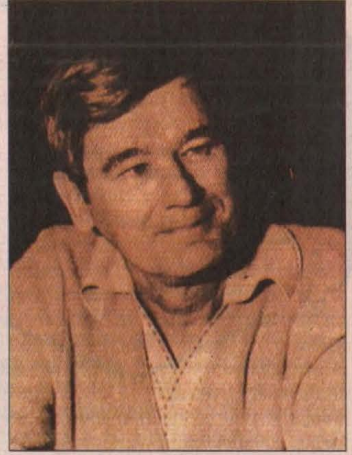
TUCKER, (Arthur) Wilson: (1914-) İlk öykülerini çok genç yaşta Bob Tucker imzasıyla yayınlayan WT, bir yetimhanede yetişti ve uzun yıllar sinemalarda makinist olarak çalıştı. 1972'de emekli olduktan sonra kendini bütünüyle bilimgeye ve edebiyata verdi. TEOSF, onun, kendi ifadesine göre yirmiden fazla romanı bulunduğu ve bunların yarısının da bilimge nitelikli olduğunu kaydeder. WT, 1932'den itibaren yayınlamaya başladığı; "The Planetoid-Gezegeinimsi" adlı fanziniyle, bilimgeyle ciddi bir biçimde ilgilenmeye başladı. Uzun yıllar çeşitli >>> fanzinler, >>> fandumlar ve fanlarla ilişkisini sürdüren WT'in yazınsal eylemi, Amerikalı bilimge eleştirmenleri tarafından; "alışılma-mıs" olarak nitelendirilmiştir. Romanlarında fan gruplarından tanıdığı kişileri roman kahramanı olarak yeniden canlandırmasıyla ünlü olup, >>> "recursive SF" in önde gelen yazarları arasında yer almıştır. Bu tutumu nedeniyle çevresindekilerin, bilimge edebiyatında "tuckerisms" denilen bir akımı başlattığı

ileri sürülmüştür. WT, >>> "açık evren" de denilen yararlanma yöntemiyle, bilimgeinin eski ve alışılmış buluşlarını ve konularını sıkça kullanmış, ancak renkli, kıvrak ve argo sözcüklerle süslü üslubuyla fanatik bilimge okuru için ilginç olmayı başarmıştır. WT'in dilimize çevrilmiş ve iki basım yapmış tek bir romanı vardır; "Long Loud Silence", (1952) Gerçek adı; "Uzun Gürültülü Sessizlik" olan >>> "post-apokaliptik" karakterli bu roman, Şubat 1955'te ilk kez ÇYDD'nin 7. kitabı olarak "Mavi Ölüm" adıyla ve >>> A.Kahraman'ın türkçesiyle yayınlanmıştır. Bu ilk çeviride belirgin bir Kemal Tahir üslubu dikkatleri çeker. Yapıtın ikinci basımı 1971 yılında >>> OYUS'nin 5.kitabı olarak Reha Pınar'ın türkçesiyle okura sunuldu. WT'in bir başka önemli yapıtı da, adını Robert Luis Stevenson'ın bir şiirinden alan: "Ice and Iron-Buz ve Demir" (1974) adını tasır ve "Vertex" dergisi tarafından Hugo ile Nebula Ödülleri adaya olarak gösterilmiştir. WT'in en ünlü romanlarından biri de, kahramanı bilimge edebiyatında alışılmamış, zalim ve duysarsız bir karakteri yansıtan: "The Year of the Quiet Sun-Sakin Güneş Yılı", (1970) adı yapıtıdır. Roman daha sonra 1976 yılında "John W.Campbell Anı

Tucker'in dilimizde ilk basımı bulunan; "Long Loud Silence-Uzun Gürültülü Sessizlik" adlı romanın "Mavi Ölüm" adıyla yapılan 1955 ÇYDD versiyonu.

Ödülü"nü kazanmıştır. Yazarın öbür yapıtları ise şunlar: "Prison Planet-Hapisane Gezegeni" (1947), "Wild Talent-Vahşi Yetenek", (1954); "The Man From Tomorrow-Yarınrık Adamı", (1955); "Science Fiction Sub-Treasury-Bilimgeinin Temel Hazineleeri", (1954); "To the Tombaugh Station-Tombaugh İstasyonuna Doğru", (dos, 1960); "Ressurrection

"Tuckerisms" in kurucusu Wilson Tucker'in, William H. Cramp tarafından çekilen ve TEOSF'nin 1981 basımında yer alan portresi.

Days-Yeniden Doğuş Günleri", (1981). Yazar hakkında kapsamlı bir inceleme ise "A Checklist of WT" adıyla 1991'de Christopher P. Stephens tarafından yayınlanmıştır. >>> recursive, Mavi Ölüm, Kiyametten Sonra, tuckerisms

TUCKERISMS: (Bilg.ter.ing.) Kahraman modellerini gerçek yaşamdan seçen ya da >>> Açık Evren bilimge edebiyat akımının ilkeleri gereği, bilimgeinin genel geçer ve harcılam konularını işleyen, Amerikalı bilimge yazarı Wilson Tucker'in adına izafeten atılan bir bilimge edebiyatı üslub ve tavrı. "Tuckerisms" kavramı ayrıca, başka yazarların başlattıkları konu ya da dizileri bir başka yazarın kendi tarzıyla yeniden kaleme almasını da içerir. Türk bilimge edebiyatında Metin Atak, Ali Nar ve O. Seyfi Sirin gibi dile ve üsluba özen göstermeyen kimi yazarlar, "tuckerisms"i zaman zaman başarısız bir biçimde yapıtlarında uygulamışlardır. >>> TUCKER, Wilson, Recursive SF.

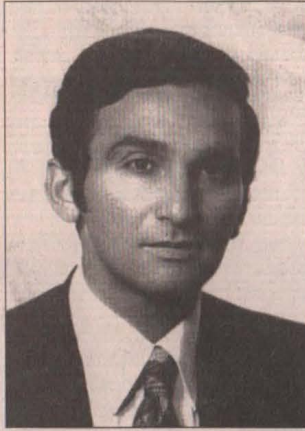
TULAY, Erol: (Yazar ve Şef prodüktör) 1930 yılında Ankara'da doğdu. Kimya mühendisliği okudu. Staj nedeniyle gittiği Almanya'da iki yıl kaldı. 1971 yılından beri Ankara Radyosunda şef prodüktör olarak çalıştı. 1979'da TRT-2'de her cumartesi bilimgeyle ilgili söz programları hazırladı ve bu arada ansiklopedi ya-

zarının: "Gizli Gerçek" adlı kısa bilimge öyküsünü dramatize etti. (Bkz.: "Geyşa Android Şirketi", İnkilap, 1999) 1983'te TRT-3'te "Bilimkurgu ve Müzik" programlarını düzenledi. 1982 yılında Mart ve Temmuz ayları arasında: "Bilimkurgu Köşesi" adlı programla TRT-1'deki "Cumartesi Pazarı"na kuşak programına katıldı. >>> "X-Bilim-meyen" ve >>> "Atılğan" dergilerine yazılar yazdı, çeviriler yaptı. Şimdi emekli. Tulay'ın "X-Bilim-meyen" dergisinin 1976 yılında yayınlanan özel sayısında yer alan ünlü "Değişim" şiiri, daha sonra birçok yayın organları, (Ajan BK), İncelemeler ve doktora tezlerine (>>> Feigle) konu oldu.

TUNÇ, Şükran: (Diyarbakır, 19.07.1977) TBD 2000 Kısa Öykü Yarışması üçüncüsü. Kürt kökenli olan ŞT, türkçeyi ilkokulda öğrendi. 1995'te Tuzla Devlet Lisesini iki buçuk yılda bitirdi ve aynı yıl üniversitede Fen Ed. Fak. Biyoloji bölümüne girerek, buradan 1999 yılında mezun oldu. Gen tasarımcılığıyla aşk ve kıskançlık duygularının sözkonusu edildiği, "Döngü" adlı kısa öyküsüyle Türk Bilişim Demeği Öykü Yarışmasına katıldı. Bu yarışmada 97 puanla jüri üyesi ZB'dan birincilik aldıysa da, puan ortalaması sonucu üçüncü oldu. Ana-akım edebiyatçısı da

olan ve öykülerinde bilinç akımı, (Stream of consciousness) tekniğini başarıyla kullanan ŞT'un henüz yayınlanmamış: "Uçuşup Duran Hayaller" adlı bir de romanı bulunuyor. Sanatçı, İstanbul, Tuzla'da yaşıyor. Yaşamını, babasının restoranında çalışarak kazanıyor ve yazmayı da sürdürüyor.

TBD BİLİŞİM DERGİSİ ÖYKÜ YARIŞMASI: Merkezi Ankara'da

Erken dönem Türk bilimge edebiyatının etkin adlarından TRT Şef Prodüktörü Erol Tulay.

bulunan ve "Türk Bilişim Vakfı" ile eşgüdüm içinde çalışan: "Türk Bilişim Demeği" tarafından yayınlanan "Bilişim Dergisi"nin 1998'de kurduğu: "Kısa Bilimkurgu Öykü Yarışması". 2004 yılı itibariyle Türkiye edebiyatında mevcut en büyük bilimge yarışması niteliğini taşımaktadır. Bu konuda TBD'nin ilk yarışma duyurusunda şöyle deniliyordu: "Günümüzde bir ülkenin gelişimini, bilim ve sanat alanında kişi başına düşen üretimle de değerlendirmek mümkün. Öyleyse bilim ve sanat alanında iletişimi artırmak, gelişimi güdülemeye olumlu bir katkı yapacaktır. Fantezinin geçmişe ya da geleceğe yönelmesi, bilime yakın durması ve sir-

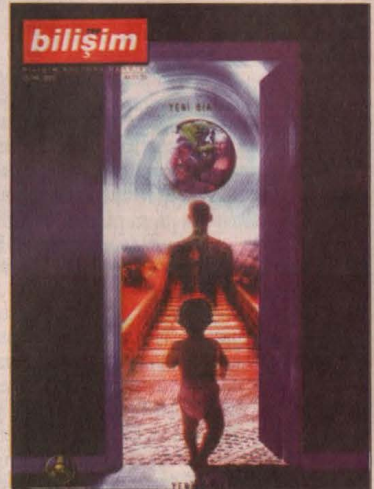
tını da sanata dayaması, aklımıza bilimkurgu yazını getir-mektedir. İşte buradan yola çıkarak, TBD yaşadığımız uzay-zamanın boyutlarını büyüteceğine, dolayısıyla yaşam kalitemizi artıracığına inandığı bir bilimkurgu öykü yarışması düzenleme kararı almıştır. " Herkese ve özellikle de genç öykü yazarlarına açık olan yarışmanın 2000 Yılı Jüri Üyeleri:

Zühtü Bayar, Müfit Özdeş, Sezar E. Ergin, Prof. Aydın Köksal ve Necdet Kesmez'den oluştu. Bu yarışmada ise şu kişiler ödülleri paylaştılar: Sarper Özharar (Kurbaga adlı öyküsüyle 1.), Ercan Döver (Organik Makineler' adlı öyküsüyle 2.) ve Şükran Tunç (Döngü adlı öyküsüyle 3.) Yarışmanın 2002 yılı derecelerini ise şu genç yazarlar paylaştılar: I.'lik Ödülü: Beyazıt Akman: Gelecekte Gelen Notlar'; II.'lik: Ümit Yaşar Özkan: "Arıza"; üçüncü: Akın Başar: "İçerdekiler ve Dışardakiler" Her yıl düzenle verilmekte olan "Bilişim Bilimkurgu Ödülleri" için başvuru adresleri şöyle: 0312 425' 48 17-fax:0312 434 11 42. e-posta:tbd-merkez@bd.org.tr ya da www.tbd.odr.tr. >>> TUNÇ, Ş. ÖZ-HARAR, S., Bilişim Dergisi, AK-MAN, H.

TÜLYA GEZEĞENİNDE: Ana-akım yazarı ve felsefeci Cengiz Gündoğdu'nun "teen-age" çocuk bilimge romanı. CG, bu yapıtında Tülya gezegenine bir gezi yapan üç kardeşin, gördüklerinin ve başlarından geçen şaşırtıcı serüvenlerin öyküsünü anlatır. Kitap, hem CG'nun hem de ZB'nın tiyatro hocası S.Günay Akarsu'nun sonradan ikinci kez kurduğu "İzlem Yayınları" arasında yayınlandı. Bkz., GÜNDOĞDU,

Yapıtlarında bilinç akımı tekniğini başarıyla uygulayan Biyolog Şükran Tunç.

Türkiye'nin tek büyük bilimge öykü yarışmasını kuran bilim ve teknoloji dergisi: "TBD Bilişim"ın Ocak 2001 tarihli 76. sayısı.

lerler. "Türk Dili" dergisinin Ocak 1973'te Salah Bırsel ve Orhan Duru'nun da destekleriyle bir "Bilimge özel sayısı" düzenlemesi, edebiyatımızın konformist ve ana-akımcı kesimlerinin de konuyla ilgilenmesini gerektirir. "Bilimkurgu" terimi ilk kez bu tarihte Orhan Duru tarafından: "science-fiction" ve "anticipation" terimlerine karşılık olarak önerilir ve terim TDK yetkililerince benimsenerek, sözlüklere geçer.

1939 (sic.) yılında "Çocuk Haftası" dergisinde tefrika edilen ve içinde "Radyoplan" adı verilen, radyo dalgalarıyla çalıştığı tasarlanan bir uzay gemisinin yer aldığı, adı ve yazarı saptanamayan uzun öykü bir yana bırakılacak olursa, 1943'ten itibaren bu alanda ürün veren adları şöyle sıralamak olasıdır: Dr. Vedii Bilgin, İhsan Serim, Peyami Safa, Metin Atak, Sezar E.E., Selma Mine, Dr. Sönmez Güven, Giovanni Scognamiglio, Orhan Duru, Recai Dinçer, Mustafa Yelkenli, Bülent Somay, Prof. Reha Oğuz Türkkan, Sezen Kaymak, Bülent Akkoç, Metin Demirhan, Dr. Yalçın Izbül, Dr. Yüksel Batur, Dr. Toygar Akman, Nurchihan, Özlem Ada, Sabri Gürses, Osman S. Şirin, Ömer Baytaş, Doğu Yücel, H. İbrahim Balkaş, M. Semih Arıcı ve Haldun Aydıngün.

Bu arada yukarıda adları anılan ve özellikle bilimge alanında çalışan yazarların dışında, üç Türk ana-akım yazarı: Halil Kocagöz, (Uzaya Kaçış, 1997), Nazım Hikmet (Güneşe Doğru, 1937) ve Kemal Tahir'in (H.G. Wells'ten 'Görünmeyen Adam' çevirisi <1938> ve ÇYDD'ne katkıları), Türk bilimge edebiyatının temellerine harik koymuş olduklarını da kaydetmemiz gerek. Doksanlı yıllara yaklaşırken, islamcı bir Türk yazarı; Ali Nar; (Uzay Çiftçileri, 1988) ile yeniden başlayan bilimge akımı, daha sonra laik bir yazarı; Nevra Bucak, (Son Güneşin Çocukları, 1994), ve Fatih Çatalar, (Dönüşüm, 1996) ile devam eder. 2000'lere yaklaşıırken Türk bilimge edebiyatı büyük bir sıçrama gösterir ve iki dergi; Atılğan ile Nöstromo'nun yayın ya-

şamına girmeleriyle birlikte üç yazar; Müfit Özdeş, (Son Tiryakî, 1996), Haldun Aydıngün, (Dağın Ötesi, 1998) ve ZB (Geyşa Android Şirketi, 1999, Sahte Uygarlık, 2000) ard arda roman ve öykü kitaplarını yayınlılar.

Türkiye bilimge edebiyatı, iki genel akım halinde gelişimini sürdürmektedir: Bunlarda biri mistik (cyber-islamic), diğeri de pozitif (sosyo-politik) yönlere sahiptir. Bu iki hizbe, son yıllarda milliyetçi-muha-

Amerikan, Rus ve Japon bilimgesinin yüzbinler ve milyonlar ifade edilen sayısal verileri karşısında nitelik bakımından olmasa bile nicelik açısından emekleme dönemini henüz terk edememiş olduğu da bir başka gerçektir.

**TÜRK BİLİMGE ROMANLARI
BİBLİYOGRAFYASI:
KURGUSAL (FICTIONAL)
YAPITLAR**

ADA, Özlem: 'Embriyogenezis' (roman), Sarmal Y., Bilimkurgu Dizisi, 11x18 cm., 220 sf., İstanbul, ISBN:975-5076-015-6
ASİ, Gurur: 'Cam Dünya' (öykü), Atılğan Bilimkurgu Y., İstanbul, 1998, 11x16 cm. 167 sf.

ATAK, Metin: 'Gezegenler Savaşıyor', Atak Y., Yeni Dünyalarda Serisi:1; Ank, 1971, 204 sf., 10 TL.

ATAK, Metin: 'Arena', Atak Y., Yeni Dünyalarda Serisi:2; Ank, 1971.

AYDINGÜN, Haldun: 'Başkan Oyunu' (2000'lerin Öyküleri) Mavi bulut Y., İstanbul, 1991, ISBN: 975-7549-17-7; Birinci hamur, 138 sf.

AYDINGÜN, Haldun: 'Dağın Ötesi', (roman), Uçanbalık Y., İstanbul, 1996, ISBN:975-8039-43-1, Birinci hamur, 170 sf.

BALKAŞ, H. İbrahim: "Yıldızlar İşıyacak" (roman) Ed.N. Perşembe, İzmir, 2002, 16x23.5 cm. 364 sf., ISBN:975-97806-0-7

BANOĞLU, Niyazi Ahmet: "Gizli Kuvvet", Çocuk Alemi Y. İstanbul, 1943. (2. Basım. İtimat Y. 1971)

BAYAR, Zühtü: 'Sahte Uygarlık' (roman), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1999.

BAYAR, Zühtü: 'Geyşa Android Şirketi' (öyküler), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1999.

BAYTAŞ, Ömer: 'Proxima Century', İnsancıl Y., Roman Dizisi:1, İstanbul, 1992, 323 sf., ISBN:975-7446-10-6

BAŞER, Ergun: 'Kıyamete Beş Kala', Yayınevi Y., Olası Dünyalar-3, İstanbul, 1994, 223 sf. ISBN:975-358-018-3

Erken dönemde "Yeni Ortam", "Vatan" ve "Aktüel" gibi günlük gazetelerde zaman zaman da olsa bilimge konularına yer verilmekteydi. Fotoğrafta 1978 yılında ansiklopedi yazarının hazırladığı "Aktüel" in bilimge sayfası yer alıyor.

fazakar bir çizgi izleyen bazı konformist yazarların da, (O.S.Şirin: "Gelecek Yüzyıldan Anılar, 1996", M.Semih Arıcı: "Ganimid Savaşçıları, 2002") katılarak, üçüncü bir hizip oluşturdukları görülür. Günümüz Türkiye bilimge edebiyatı ise artık karakteristik boyut ve özellikleriyle boy göstermiş bulunmaktadır. Türkiye bilimge edebiyatı ulusal ve yerel motiflerin işlenişi ve Anadolu kültürünün bu yapıtlar içinde kurgusal planda yeniden yorumlanmasıyla, kişiliğini kazanmış ve orijinal bir edebiyat kılıfına bürünmüş gibi görünür. Ancak bu edebiyat türünün:

BUCAK, Nevra: 'Son Güneşin Çocukları', Demet Y., İstanbul, 1994, 19.5x 13.5 cm., 95 sf., 1.Hamur. ISBN:975-975-377-010-3.

BUCAK, Nevra: 'Uzaylı Kız Tira', Cem Y., Çocuk Kitapları Dizisi, İstanbul, 1993, 19.5x12.5 cm., 72 sf., ISBN:975-406-353-2

BİLGİN, Dr.V.: 'Rüya mı Hakkat mı?' Muallim Ahmed Halid Kitabevi, İstanbul, 1943. 13x19.5 cm. 118 sf. 125 Krş.

BOYSAN, Aydın: "Yıl 046 Uzay Anıları", Bilgi Y., Ankara, 1999, 311 sf. ISBN:975-494-834-8

CATTALAR, Fatih: 'Dönüşüm', Kendi Y., İst., 1996

DAYIOĞLU, Gülten: 'Işın Çağı İnsanları', İş Bankası Y., İstanbul, 1984.

DAYIOĞLU, Gülten: "Dünya Çocukların Olsa"

DURU, Orhan: 'Yoksullar Geliyor', Ada Y., İstanbul, 1982.

ELÇİN, Korhan: 'Dünyadan Sevgilerle' (BK-Ütopya), Kavram Y., No:35., İstanbul, Mart 1993, 120 sf. ISBN:975-366-024-3

GÜNDOĞDU, Cengiz: 'Tülya Gezegeninde', (Çocuk Öyküsü), İzlem Y., İstanbul, 1982, 24 sf.

GÜRSES, Sabri: 'Boşvermişler' (Bir BK Üçlemesi) Mitoş Y., İstanbul, 1996, 124 sf. ISBN. 975-8023-31-4

KOCAGÖZ, Halil: "Uzaya Kaçış", (roman), Boyut Kitapları, İstanbul, 1997, 1.Hamur, 251 sf. ISBN:975-521-076-8

KOÇU, Reşat Ekrem: 'Gizli Yol' (Çocuk Bilimgesi), Deniz Y., İstanbul, 1973, 89 sf.

MİNE, Selma: 'Obi-JS-927', X-Bilinmeyen Y., İstanbul, 1980. 13x19 cm., 272 sf.

MİNE, Selma: 'Uzay Yolu', Miliyet Y., 1973.

MİNE, Selma: 'Tarihin Başladığı Gün', 'X-Bilinmeyen BK Y., İstanbul, 1979, 13x19 cm., 94 sf.

NAR, Ali: 'Uzay Çiftçileri', İstanbul, 1988.

NAR, Ali: 'Arılar Ülkesi', Gonca Y., İst., 1982, 96 sf.

NURCIHAN: 'Yollar Nereye Düşer' (roman), Bilgi Y., Ankara, 1997, 1. Hamur, 204 sf. ISBN:975-494-664-7.

OĞUZBEYOĞLU, Av. I. Sıtkı: 'Sımla'da Bir Gece' 'Merih'ten Notlar'. Piyas dört Perde. İstanbul, Matbaacılık, TAO, İstanbul, 1955, 71 sf.

ÖZDEŞ, Müfit: 'Son Tiryaki', Metis Bilimge:10, İstanbul, 1996.

STARA, Ahmet Kutsi: 'Koruyucu Melekler', İstanbul, 1983.

SERİM, İhsan: "Cemiyet Çemberi" (Gelecek Üzerinde İçtimai Sentez), Ata Çelebi Basımevi, Mersin, 1944

ŞENEL, Dr.Adam: 'Teleandrege-nos Ütopyasında Evlilik Hayatı', Bizim Y., Ankara, 1968. 12x20 cm. 98 sf. 5 TL.

ŞİRİN, Orhan Seyfi: 'Gelecek Yüzyıllardan Anılar' (Bilimkurgu Ütopya) Sinematografik Öykü, Sanat İhtisas Y., İstanbul, 1996, 1. Hamur, 76 sf.

ŞİRİN, Orhan Seyfi: 'Cennet Atları', Sanat ihtisas Y., İstanbul, 1993, 165 sf.

TARHAN, Abdülhak Hamit: "XL. yy.'dan Anılar"; 'İlhan', 'Turhan' ve 'Tayf Geçidi' Trilojisi. Osmanlıca, İstanbul 1913. (Latin harfleriyle yeni basımları yapılmıştır).

TURAL, Ahmet: 'Yaşasın Arkadaşlık', Koza Y., İst. 1981

UGURKAN, Ümut Yücel: 'Uzaydaki Gizem', Burdur.

YÜKSEL, Orhan; 'Merih'e Yolculuk', Zerhan Y., 1966

KURGUDİŞİ (NON-FICTION) YAPILAR

BATUR, Dr. Yüksel; "Bilimkurgu Sinemasında Şiddet ve İdeoloji", Kitle Y., Ankara, 1998; ISBN:975-7917-18-4.

BAYAR, Zühtü: "Bilimkurgu ve Gerçeklik" (Bilimkurgu Edebiyatı Üstüne Deneme ve Eleştiriler), Broy Y., Bilimkurgu D.-2, İstanbul, 2001, 292 sf. fotoğraflar, indeks, sözlük. ISBN:975- 398-015-9

OSKAY, Ünsal: 'Çağdaş Fantazya' (Popüler Kültür Açısından Bilimkurgu ve Korku Sineması), İnceleme, Der Y., İst., 1981, 310 sf.

YELKENLİ, Mustafa; "Öteki Dünyalı" (Bilimkurgu Dünyasına Gizemli Bir Yolculuk) Çivi yazıları Y., Bilimkurgu-fantezi Dizisi- 3, İstanbul ,2000, 239 sf. ISBN:975-8086-67-7

TÜRK DİLİ DERGİSİ BİLİMGE ÖZEL SAYISI: (Türk Dil Kurumunun aylık dil ve edebiyat dergisi. Yıl:22, Cilt:XXVII, Sayı:256, Ocak 1973.) Türkiye'nin bilimge konusunda özel sayı düzenleyen ilk anakim dergisi. Bu sayının özelliği; yalnız Türkiye'de ilk kez ciddi bir edebiyat dergisinin on dört sayfasını bilimge konusuna ayırmış olması değil; aynı zamanda yine Türkiye'de ilk kez ana-akıma bağlı bir Türk yazarından orijinal bir bilimge öyküsü sunulmuş olmasıdır. Orhan Duru tarafından hazırlanan özel bölümdeki: Science-fiction Sözcüğüne Türkçe Bir Karşılık Arama Denemesi", "Bilim Kurgu Nedir?" ve "BK'nun Tarihçesi" başlıklı yazılar Orhan Duru'ya; "Sinemada Bilimkurgu" başlıklı yazı da Alim Şerif Onaran'a ait. Bölümün sonunda; Eric Frank Russell'dan: "Tek Çözüm Yolu", Cyrano de Bergerac'tan "Aya Gidiş" ve ansiklopedi yazarından da "Tutuklu Bilinç" adlı öyküler örnek olarak sunuldu. Dergi yıllarca Türkiye'de konu üstüne bilgi veren tek derli toplu kaynak olma niteliğini korudu. (Bkz. Milliyet Sanat, Sayı: 167, 16 Ocak 1976 Virgül, 1 Ekim 1997)

2000 AD: (Two Thousand 2000 AD-İsa'dan Sonra 2000,Pulp- fiction çizgi-roman dergisi) Filmi de yapılan (1995) "Judge Dredd" adlı çizgi-romanın tefrika edildiği İngiliz bilimge dergisi. "In orbit every saturday-Her cumartesi yörüngede" le-jandıyla okura sunulan haftalık dergi, büyük boy ve renkli olarak: 'Fle-tay Editions' tarafından İngilizce olarak Londra'da yayınlanmakta, Dergide, "Judge Dredd"ın sinopsis yazarı Grant Morrison'ın yanısıra: Carlos Ezquerro, Tom Frame, Mark Millar, Steve Parkhouse, John Smith, Paul Peart, Rian Hughes ve Steve Yeowell gibi yazar ve çizlerle-rin ürünleri yer almaktadır. 2000 AD'nin abone adresi şöyle: "Comag Magazine Marketing, Tavistock Road, West Drayton, Middlesex. UB7 7QE. 0895 444 055. Display Advertising: 071388 7485 ext 6009. ISSN: 0262-284X. London >>> Judge Dredd.

Değerli halkbilimci Nejat Birdoğan

*'Halkbilim, bir ulusun suyu, toprağı gibi bırakamayacağı bir varlığıdır.
Halkbilimde, ulusun acısı, sevinci, özlemi, nefreti, inancı, alışkanlığı vb. dile gelir.
Halkbilim, ulusal bilinçtir. Bu bilinçten uzaklaşanlar soysuzlaşır ve köleleşir'*

Feyziye Özberk

Yazarımız, değerli halkbilimci Nejat Birdoğan 3 Mayıs 2001 tarihinde, henüz altmış yedi yaşındayken aramızdan ayrıldı. Sosyalist, Aydınlanmacı, laik ve Cumhuriyetçi güçler, onun kişiliğinde önemli bir temsilcisini kaybetmiş oldu. Yetkin bir Alevi kültürü araştırmacısı olan Nejat Birdoğan, halkbilim alanında çok sayıda yapıta imza atmıştı." Nejat Birdoğan'ın kaybını, Bilim ve Ütopya'nın Haziran 2001 tarihli 84'üncü sayısında bu sözlerle duyurmuşuz.

Nejat Birdoğan, 1934 yılında Kars'ta doğar. Yükseköğrenimini Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nde tamamlar. Uzun yıllar Anadolu'nun değişik yerlerinde öğretmenlik ve müdürlük yapar. Birdoğan, 1977'de Kültür Bakanlığı Milli Folklor Dairesi'nin başına getirilir.

1956 yılında meslektaşı Gülsen Hanım ile evlenir, 12 yıllık bu beraberlikte kızları Ayşen ve Vicdan doğar. Ayşen mimar, Vicdan bilgisayar mühendisi olur.

1978'de Şule Hanım ile evlenir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra emekli olur. Ailecek İstanbul'a taşınırlar. Nejat Birdoğan, artık kendini tamamen yazı ve araştırmalarına verir.

Nejat Birdoğan, İşçi Partisi üyesidir. Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Genel Merkezi Yönetim Kurulu üyeliği yapar. Aynı zamanda AK-YAV'ın (Anadolu Kültürü Yaşatma Vakfı) Onursal Başkanı'dır. 2000 yılında Hacı Bektaş Onur Ödülü'ne değer görülür. Değerli araştırmacı, ölümüne kadar *Aydınlık* dergisinde

yazmayı sürdürmüştür.

Nejat Birdoğan, 1958 kışında Kars'ın Arpaçay ilçesinden Iğdır'a gelen Mehmet Ülker Hicrani adlı bir gezgin ozanla tanışır. Hicrani'nin yaşı o dönemde elliyi aşmıştır. Nejat Birdoğan ise yirmi dört yaşındadır. Yapılan kahve toplantılarından birinde Hicrani, *Mehralı Beğ* ağıdını okur. Ağitta şöyle bir dörtlük vardır: Sadık'ın feleğe meydanı kaldı, Kıydı o yiğite nam şanı kaldı. "İkinci Koroğlu" destanı kaldı, Söylenir dillerde merd-i Mehralı...

Bu dörtlük, Nejat Birdoğan'ın ilgisini çeker. Bir süre Iğdır'da kalan Hicrani ile uzun uzun söyleşirler. Bir ara ona şunu sorar: "Mehralı Beğ anlattığına göre, dış düşmanlardan gelen saldırıları göğüslemiş, onlara karşı savaşmış birisidir. Koroğlu öyle mi ya? O, bir eşkıya değil mi? İkisini nasıl olur da bir tutarız?" Hicrani acı acı gülmüş ve bu soruyu şöyle yanıtlamış: "Hocam, bir adama eşkıya adını bu kadar kolaylıkla nasıl takıyorsun? Hiç okul görmemiş Âşık Sadık, onu destan eri sayıyor da sen, okuya okuya eşkıya deyip çıkıyorsun. Gelsene, bu işi kökünden incele."

Koroğlu: Bir Toplumsal Direnişin Destanı

"Utanmıştım. Ama bu öğüdü de tutmuşum" diyor Nejat Birdoğan. *Koroğlu: Bir Toplumsal Direnişin Destanı* adlı kitabı bu uyarı sonucu, Iğdır'ın Merkez, Aralık ve Tuzluca ilçeleri bir bir gezilip taranarak; altmış yakın ozan ve gönül adamından Koroğlu ile ilgili bilip duydukları öğrenilerek hazırlanır.

Nejat Birdoğan, *Koroğlu* kitabının 'söz başı'nda (önsözünde) şu önemli düşüncelerini açıklıyor: "O günden sonra gittiğim her bölgenin halkbilimine eğilirken destanlarına da eğildim. Koroğlu, bu tür destanların önünde geliyordu. Bulduğum her şeyi topladım, inandım ki, halkbilim, bir ulusun suyu, toprağı gibi bırakamayacağı bir varlığıdır. Halkbilimde, ulusun acısı, sevinci, özlemini, nefreti, inancı, alışkanlığı vb. dile gelir. Halkbilim, ulusal bilinçtir. Bu bilinçten uzaklaşanlar soysuzlaşır ve köleleşir. Batı ulusları, bu doğruyu bilip davranmalı iki yüzyılı geçmiş. Biz ise bugün bile Koroğullar'a, Battal Gaziler'e, Kerem Dedeler'e, Pir Sultanlar'a sırt çevirmekteyiz. Günlük çabanın yön değiştirmesi, geçim zorlukları ve Doğu toplumlarına özgü uykulu bir mistiklik de bu görmezliği olumsuz etkilemişler. Bu engelleri kaldırıp halkbilimimizi asıl yerine oturtmadıkça daha büyük acılar gelip yüreğimize oturacaktır."

Eski yazıyı, Kurul yazısını bilir, Azeri kaynaklarını izler. Karşılı olması nedeniyle Azeri kültürüne ayrı bir sıcaklık duyar. *Azerbaycan Gülmeceleri ve Nasrettin Hoca* kitabının ön sözünde şunları yazar: "Kanım göre, Azerbaycan toplumu tüm Türk dünyasının en şakacı topluluğudur. Salt yurt dışındaki Azerbaycanlılar değil Türkiye'deki Azeriler de bu 'ince sanat' denilen gülmececin ustalarıdır.(...) İstedim ki, Azerbaycan abecesini ve lehçesini bilmeyenler de bu gülmecelerden zevk alsınlar.(...) Ulus olarak yerleştiğimiz her coğrafya alanında eş tipler eş bulucuklar bırakmışız. Bu, bir ortak yaratımın ve ulus olmanın sonucudur.

Halkımızın üstün zekası Orta Asya'dan Anadolu'ya, Tuna boylarına değin her bölgede kıvraklığını göstermiş; hak, tüze, töre, inanç üzerine çığnayan ne varsa onları yergi ateşine tutmuştur."

Nejat Birdoğan'ın dergimizdeki ilk makalesi, Nisan 1995 tarihli 10. sayımızda yer alan "Kızılbaşlık: Ortaya çıkışı, dünü ve bugünü" başlıklı yazısıdır. Birdoğan bu makalesinde Aleviliğin İslam kökenli ve içerikli olmadığını belirtiyor, bu inancın Anadolu'nun ezilen sınıflarının Ortaçağ'daki ideolojisi ve örgütlenmesi olduğunu tarihsel kanıtlarıyla ortaya koyuyor: "Alevilik, Anadolu'nun ezilen sınıflarının Ortaçağ'daki ideolojisi ve örgütlenmesiydi. Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen II. ve 13. yüzyıldaki iki büyük göç dalgası, aynı zamanda sınıflaşma ve devletleşme sürecinde iki büyük sıçramadır. *Divan Lüğati Türk*, Orta Asya toplumunun Akbudun ve Karabudun diye adlandırılan iki sınıfa ayrıldığını saptar. Bu ayrırma eski destanlarda ve belgelerde de rastlanır. Hatta yine *Divan Lüğati Türkte*, bu sınıfsal bölünmenin keskinliğini açıklayan bir atasözü de vardır: "Yer baskısı dağ, budun baskısı bey."

"Demek ki, Orta Asya Türkleri'nde sınıflara bölünme, o zaman öyle bir aşamaya gelmişti ki, beylerin emekçi halk üzerindeki baskısı, dağın yer üzerindeki baskısına benzetiliyordu. Yunus Emre de aynı olayı şu dörtlülüğü ile anlatmıştır:

"Geçti beyler mürüvveti
Binmişler birer an
Yediği yoksul eti
İçtiği kan olmuştu"

"Kabile toplumdaki beylerin 'mürüvvetli' olduğu, kabile kandaşları arasındaki eşitlik ve kardeşliğin geçerli olduğu çağ arkada kalmıştır. İşte Aleviliğin ortaya çıkmasına neden olan zemin budur. Selçuklu ve Osmanlı devletlerini örgütleyen, yoksul göçebeler ve köylüler onlara muhalefet etmişlerdir, iki sınıf arasındaki çelişme, iki ideolojisi ve iki örgütlenmesi doğurmuştur.

"Selçuklu ve Osmanlı beylerinin ideolojisi, Sünni İslam'dır. Halk muhalefetine ideolojisi ise, genel olarak Batniliktir. Alevilik, Sünni İslam'a

Nejat Birdoğan ilk eşi ve çocukları ile birlikte.

karşı Batniliğin Anadolu'daki en yaygın dalı ve örgütlenmesidir. (Batıniye, görünürdeki olayların ardında gizli gerçeklerin bulunduğunu kabul eden tarikatların tümüne 12. yüzyıldan sonra verilen isimdir. F.O.) 15. yüzyıl Anadolu'sunu anlatan tarihçiler, göçebe ve köylü kitlelerin hemen hepsinin Kızılbaş olduğunu saptarlar. Osmanlı zulmü, zamanla bu Kızılbaş nüfusun önemli bir bölümünü Sünnileştirmiştir.

"Ortaçağ'ın ideolojisi dindi. Feodal sınıflar olsun, ezilen köylü ve göçebe kitleleri olsun. Ortaçağ toplumunda dinsel ideolojiye sahipti. Ezenler, kendi sömürü sistemlerinin ilke ve değerini dinsel ifadelerle belirlemişlerdi. Başka deyişle hâkim sınıfın ideolojik hegemonyasının aracı, dindi. Buna karşılık, ezilen sınıflar da, kendi değerlerini dinsel ideolojiyle ifade ediyor, muhalefetlerini din bayrağı altında yürütüyorlardı.

"Osmanlı Şeyhülislamı'nın Kızılbaşlığı dindışı ilan eden idam fetvaları ve Selçuklu-Osmanlı ideolojisinin Kızılbaşlığa karşı yürüttüğü yalan dolana dayanan psikolojik savaş, sınıf mücadelesinin ideolojik cephesidir. Bu savaşın pratik boyutu ise, örneğin Sultan Sancar'ın yüz binden fazla, Yavuz Selim'in altmış bin ve Kuyucu Murat Paşa'nın yine on binlerce göçebe ve köylüyü katletmesidir."

Aydınlanmadan yana güçlere ışık olmaya devam edecek!

Birdoğan, Mart 1996 tarihli 21. sayımızdaki "Arap Yarımadası'nda *Halıca Cumhuriyeti*" başlıklı makalesinde Anadolu Aleviliğinin kökenleri konusunda şu açıklamaları yapıyor: "Kökenini eski Asya dinlerinin

ünlü üçlüsünden (İran, Hindistan ve Türk dinleri) alan Anadolu Aleviliğinin MS 5. yüzyıldaki İranlı ya da Anadolu Fars kökenli Manes/Mani dininden aldığı öğeler, hep bu üçlemenin bugüne taşmalarıdır. Sonradan bu üçlüye katılan Hazar/Musevi öğeleri ve Suriye/Nesturi İsevi öğeleri bu Alevi dininin içeriğidir. Adı ancak yüz yıllık bir süreden beri Alevi olan bu dinin, MS 8. ve 15. yüzyıl arasındaki adı genellikle bilim çevrelerinde Batıni olarak söylenegelmiştir. İslam kılıcından kurtulmak için inancını İslam'ın gibi gösteren Göçebe Oğuz, Kürt, Fars toplulukları bu taktiyyenin gereği olarak *Kuram* daki kendi inançlarına uydurmak için ona bir dış, bir de iç anlam yüklemişler, kimi ayetleri, kimi hadisleri kendi işlerine geldiği gibi yorumlayıp ona doğal anlamından başka bir anlam vermeye çalışmışlardır. Böylece 'iç anlam' karşılığı olarak 'Batıni' sözcüğü doğmuştur. Bu Batıni toplulukların kökenlerinde ise yukarıda saydığımız Asya dinlerinin öğeleri yatmıştır."

Birdoğan, Ağustos 1997 tarihli 38. sayımızdaki, "Anadolu Aleviliğinde doğa sevgisi" başlıklı makalesinde ise, Ari-Asya dinleri ile Alevilik inanç ve ritüellerinin doğanın kutsallığı ve çevreye saygı bağlamında titiz bir incelemesini ortaya koyuyordu.

Nejat Birdoğan'ı tanıyanlar onun bilimsel tutumunu ve aydın namusunu sözbirliği etmişçesine vurguluyorlar. Prof. Dr. Fuat Bozkurt, Nejat Birdoğan'ın kaybından sonra dergimize yazdığı yazıda, "Kızılbaş-Türkmen olmasına karşın hiçbir zaman inanç bağlamında Aleviliği yüceltmedi, halk dalkavukluğuna sapsadı... Kimi zaman kitleyi kıracak ölçüde, açık biçimde, düşüncelerini sergilemekten kaçınmadı" diyor.

Nejat Birdoğan, derin bilgisi, sıcaık yaklaşımı, içten ve samimi insan sevgisi ile onu tanıyanların saygısını, sevgisini kazanmıştır. O, bilge halk adamı kişiliğiyle, aydın tavrıyla, her biri yoğun emek ve süzölmüş biriki ürün yapıtlarıyla, Aydınlanmadan yana güçlere ışık olmaya devam edecektir!

Sevgisi yüreğine

sıgmayan güzel dost

Şule Birdoğan

29 Ekim 1934. Bu senin doğum günün. Sanki bu anlamlı günden aldığın güç ile, yaşamın boyunca devrimci kişiliğinden ve Atatürk ilkelerinden ödün vermedin.

Ve; 'İki Kapılı Han'daki yolculuğunun çıkışında seni alıp gönüllerimizdeki yerine taşıdık. Tarih: 3 Mayıs 2001

Seninle 1977 yılında Ankara'da sevgili edebiyat öğretmenim İsmet Kür aracılığı ile ablası şair Halide Nusret Zorlutun'un evinde bir edebiyatçılar toplantısında tanışmıştım. O zamanlar sen İstanbul'daki bir lisenin müdürlüğünden yeni gelmiş kültür bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi (MİFAD) başkanlığın-daki görevinde idin. İsmet KÜR, İstanbul'da şiir edebiyat toplantıları yaptığımız Salıgiller'den yakın dosttun. Salı günleri topladığımız için bu adı vermiştiniz topluluğunuza.

Sonra arkadaşlığımız başladı...

Bana kendini anlatıyordun; çocukluğun, doğum yerin olan Iğdır'da ve Kars yöresinde geçmişti. Beş kardeşten üç erkek kardeşin en küçüğü olan sen, babana hayrandın. Çok okuyan, şiirler yazan, saz çalan aydın bir babaydı o. Halk ozanları evinizin sürekli konuklarıydı. Ve senin halk bilim tutkunun temelleri bu evde atılmıştı. Sonra okul günlerin başladı. Dikkati çeken bir öğrenci, tören günlerinin kürsülerdeki başarılı konuşmacısıydın.

Yüksek öğrenimini Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde tamamlayıp 1956 yılında mezun oldun. Öğretmenin Mustafa Nihat Özön senin halk bilime yönelmeye öncü olmuştun. Bir diğer öncü de Van'da tanıştığınız sonra benim de tanıma şansına eriştiğim gazeteci ve halk kültürü araştırmacısı Ali Saraçoğlu idi.

Okulu bitirdikten sonra Anadolu'nun çeşitli yörelerinde ortaokul ve liselerde öğretmenlik ve okul müdürlükleri yaptın ancak Kars - Iğdır yöresinde başladığın halk bilim ça-

lışmaları adım adım tüm Anadolu'yu kapsadı. Köy köy dolaşıyor, halkın yaşam biçimi, gelenekleri, müziği ve inançları ile ilgili bilgiler topluyor, notlar alıyordun. Hem öğretmen hem öğrenciydin.

Şimdi bıraklığın yığınla yazıyı inceliyorumdaki daha yirmili yaşlarda defterler dolusu derlemeler yapıyorsun.

Tanışmamızdan kısabir süre sonra evlendik. Yıl 1978.

Daha önce 1956 yılında evlendiğin meslektaşın Gülsen hanımla 12 yıllık bir beraberliğin olmuştun. O zamanlar kızların Aysen ve Vicdan henüz öğren-ciydiler. Sonra Aysen mimar olarak İstanbul'da Vicdan'da bilgisayar mühendisi olarak Avrupa'da çalışmaya başladılar. Aysen'in iki güzel kızı olmuştu. Çocuklarınla birarada olamadık ama evimiz onların senin saklı anıları ile şenleniyordu hep.

Kültür Bakanlığı'ndaki çalışma odan diğer bürokrat odalarından farklıydı. Odanın bir duvarını boydan boya güzel bir Anadolu kilimi kaplıyordu ve üzerinde sazın asılıydı. Bu oda genç araştırmacılar halk

müzik sanatçıları, halk ozanları ile dolup taşıyordu.

Evimizde öyle. Aşık Daimi, Aşık Nesimi Çimen, Feyzullah Çınar..." Daha niceleri evimizin konuklarıydı.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra İstanbul'a göçtük. Sen artık kendini tamamen araştırmalarına vermiştin. Evimiz gene araştırmacı gençlerle ve sanatçılarla renkleniyordu. Saz ustaları Aziz Tatlısu, Hüseyin Firtına demirbaş konuklarımızdı.

1977 yılında Ankara'da tanıştığı ve yıl 1978 ile evlendiği eşi.

Sen koskoca bir Anadolu, halkın ta kendisiydin, bir vakıf gibiydin. Telefonlarımız durmak bilmezdi. Sen yılmadan, usanmadan büyük bir zevkle yanıtlardın bütün soruları.

Nasıl bir birikim, nasıl bir zenginlikli bu!

Birlikte gezilerimiz de bir başka alemdi. Duyan gelir, etrafın çevrele-

Yaban ördeği gölde kanat çırpıp göl suyu buz tutmasını diye.

Ağa Demir

Nejat hocam için diyeceklerim.. küle gömülü ateşi korladı. Anadolu Aleviliği saklanmış ateş gibiydi. O 'gül yüzüm' diye hitap eden insanda saklı ateşi buldu, sahiplendi. Anadolu Aleviliğinde ateş saklamak geleneği var. Ve bu küle gömülerek saklanır. Kürt Alevilerde görülen bu yönteme GAĞAN diyorlar. Yılın son günü ateşi küle gömerler daha sonra onu oradan alıp yeniden ateş elde ederler. Nejat hocanız o saklı ateşi korlayarak toplama sundu. O küle gömülme istenen Anadolu Aleviliğinin söndürülmesine izin vermedi. Ben Ona ateş hırsızı diyorum. O bir yaban ördeği idi. Özgür ve duru. Yaban ördeği gölde kanat çırpıp, soğuk kış ayazında göl suyu buz tutmasını diye. Hocam da gerçekler donmasını diye çırpındı durdu.

nirdi.Yüreğinden oluk oluk akan sevgi insanları öylesine sarıp sarmalıyordu ki, bu insanlar kimseyle paylaşamadıkları geleneklerini, inançlarını, tapınma biçimlerini sana rahatlıkla anlatıyorlardı. Ben de seninle köy köy dolaşıyor, ne çok şey, ne güzel şeyler öğreniyordum.

Halkla birebir görüşerek, alan araştırmaları yaparak aldığın bilgilerle tarih bilgini kaynaştırdığında sağlam temellere dayanan özgün yapıtlar çıkıyordu ortaya.

Bir tutkun da tarihti. Az rastlanır bir belleğe sahiptin. Tarihin derinliklerine gömülmüş çeşitli olaylar arasındaki bağlantıyı nasıl da bulur çıkarır, çözüme ulaşırdın. Bu ezberci değil diyalektik bir yaklaşımdı.

Anadolu'nun gizli kültürü Alevilik kültürü böyle yoğun bir uğraş sonunda ortaya çıktı. Senin deyiminde otuz yıllık bir araştırmanın ürünüydü bu. Bir kuyumcu titizliğiyle işlediğin yapıtlarında, Anadolu kültürünün kaynaklarına inerek, Alevi'nin "Orta Asya Şaman geleneklerinden başlayarak diğer inançlarla etkileşime girdiği Zerdüş, Mani, Mazdek, Yahudilik ve Hristiyanlık inançlarından birtakım özellikleri de bünyesinde topladığı ve Aleviliğin Müslümanlıkla yanlış tarihsel süreç içerisinde bir bağıntısı olduğu" sentezine vardın. Tapınma ritüellerini karşılaştırdığında da Alevilik ve Müslümanlık arasında bir örtüşme görmüyordun.

Kuşkusuz bu yargıya salt kitap bilgileriyle varmadın. Halk kültürü alanındaki birikimin ve alan çalışmalarınla destekledin.

Gençleri seviyordun, umudun gençlikteydi. Kitabının söz başında şöyle diyordun: "Ben bu uzun soluklu destanın çözümünde gençliğe bir anahtar sunuyorum, o gençler bu anahtarla yola çıkıp o güzel bahçenin kapısını açsalar ve o gülleri birlikte koklasak."

Tek başına omuzladığın bu yük çok ağırdı. *Anadolu ve Balkanlarda ki Alevi Yerleşimi* adlı kitabında da diyordun ki "Gönlüm tüm Alevi-Bektaşî erenlerini bir bir anlatmak istiyor, buna bir kişinin ne zamanı ne de koşulları elvermez, bu iş tüm araştırmacılara düşüyor.

Bu şiir Nejat Birdoğan için yazılıp kendisine gönderilmiş, o tarihlerde herhangi bir kitapta yer almamıştı

Hasta mı oldun

Sordum soruşturdum hanede ses yok
Gönlümün sultanı hasta mı oldun
Öyle kolay kolay belaya pes yok
Belalar aslanı hasta mı oldun

Sevdayı süpüren hillet olur mu
Adını tapşırılmış zillet olur mu
Cennette eğrisiz millet olur mu
Hey ilmin kaftanı hasta mı oldun

Çok mu gamlar çekti ukte-i ema
Duyunca başıma dar oldu sema
Bilirsin, sevdayı bilmez ulema
Her derdin kalkanı hasta mı oldun

Saflığına ıras gelmiş Habibin
Neşterine sebep olmuş tabibin
İçinde saklıdır senin sahibin
Canının cananı hasta mı oldun

Niçin zebun oldun hey Mest-i Ali
Kolay değil aşıkların vebali
Koştum Taptuk'lara Yunus misali
Ey halklar hayranı hasta mı oldun

Mahzuni çok söz var, şimdilik kalsın
Bu pazarda kim var, neden ne alsın
Cevri'deki canan yardımcı olsun
Canının cananı hasta mı oldun

Aşık Mahsuni

Genç Alevi kardeşlerimizin bölgelerimdeki Alevi erenleri üzerinde ve dedelerin ellerindeki soy ağaçları üzerinde araştırma yapıp konuya ışık tutmalarını istiyorum."

Bir de ozanlığın vardı. Deyişlerinde Cevri mahlasını kullanıyordun. Nedense bundan kimseye söz etmiyorsun "imi tîmi bilinmeyen Cevri adında biri" diye geçiştiriyordun. Bir gün senin şiirlerinden birini okuyan birisi kendinin Cevri olduğunu söylemişti.

Sazını çok sever eve gelir gelmez eline alırdın. Bir şiirinde saza adeta kutsallıkla eğiliyordun.

*Bana hakkı soran oğul
Habermiş aşık sazından
Göğsü peygamber ağacı*

Kılıfı Ali bezinden
diye başlıyor ve şöyle sonlandırıyor:
dun:

*Cevri, budur dilli Kur'an
Hem erkanlı yollu Kur'an
Elimizde telli Kur'an
Yürürüz dostun izinden.*

Şiirsiz günümüz geçmezdi. Konuşmalarının arasına bir – iki dize sıkıştırıverirdin. Bence şiiri okumuyor yaşıyordun.

*İlkel, bilim namusuna sahip
yüreklı bir aydın*

Yazar Esat Korkmaz senin için şöyle yazıyordu: "... vicdanımızın sesi..Korkak olduğumuz için bir tür-

İz Bırakanlar

lû dışarıya vuramadığımız cesaretimizin taşıyıcısı", örnek olarak aşağıdaki deyişini veriyordu:

"Cevri dost yolına koydum serimi Nesim'i yim bugün yüzün derimi Dört kitapta bulamadım yerimi Sözü ele alayım mı ne dersin?"

Sonra; hastalık geldi çattı. Daha 1955'lerde kilo kaybetmeye başlamıştın. Uyarılara kulak asmiyordun. Yurtiçi-yurtdışı söyleşilere, sempozyumlara koşuşturuyor sağlığını önemsemiyordun. Hastalığına 1998 yılında tanı konuldu. Sonrası hastaneler ameliyatlar.

Yaklaşık 7 yıldır yazdığın Aydınlık dergisindeki köşe yazılarını hastalığının elverdiği koşullarda sürdürdün. Sevgili dostların, dostlarımız seni hiç yalnız bırakmadılar. Sevgili Otyam'lar Gazipaşa'dan kalkıp sık sık gelirler bahçelerindeki ürünlerden koli koli gönderirlerdi. Sen şifa buluşun diye... Bir umut-tu...

Son on güne kadar elinden kitap düşmedi, kendi kitaplarını da yeniden okudun. Beynin sürekli üretiyordu. Öyle güzel tasarımlar vardı ki sanki hemen yarın kalkıp ta çalışmaya başlayacakmışın gibi araştıracağın konuları planlıyordun.

Malda mülkte gözün yoktu. Bir

Nejat Birdoğan'ın yapıtları

- *Anadolu ve Balkanlar'da Alevi Yerleşmesi*. 1. baskı Alev Yayınları, 2. baskı Mozaik Yayınları. (Kaynak Yayınları'ndan temin edilebilir.)
- *Anadolu Aleviliği'nde Yol Ayrımı*. 1. ve 2. baskı Mozaik Yayınları. (Kaynak Yayınları'ndan temin edilebilir.)
- *Alevi Kaynakları-1*. Kaynak Yayınları.
- *Alevi Kaynakları-2*. Kaynak Yayınları.
- *Köroğlu*. Kaynak Yayınları.
- *Azerbaycan Gülmeceleri ve Nasrettin Hoca*. Kaynak Yayınları.
- *Şah İsmail Hatai*. 1. baskı Can Yayınları, 2. baskı Kaynak Yayınları.
- *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*. Berfin Yayınları.
- *İtihat ve Terakki'nin Alevilik-Bektaşilik Araştırması*. Berfin Yayınları.
- *Çelebi Camalettin Efendi'nin Savunması*. Berfin Yayınları.
- *Notalarıyla Halk Türkülerimiz*. Özgür Yayınları.

dörtlüğünde şöyle diyardun:

"Cevri tutunacak dal bırakmadık İpek bırakmadık, şal bırakmadık Velhasıl bir tutamı mal bırakmadık Amma şerefiyle kaldı adınuz"

Seni uğurladıktan sonra küçük bir kağıt parçasına el yazınla yazılmış bir deyişini buldum:

"Gene gam leşkeri aldı Cevri'yi"

Tuttu taştan taşa çaldı Cevri'yi Eyolmaz dertlere saldı Cevri'yi Ne Eflatun bildi, ne Lokman bildi."

Sanırım bu bir veda dörtlüğü idi.

Ağa Demir, bir halk çocuğu

Ölümünden sonra Nejat Birdoğan ile ilgili bir yazı gönderdi bana:

"Nejat hocam için diyeceklerim.. küle gömülü ateşi korladı. Anadolu aleviliği saklanmış ateş gibiydi. O 'gül yüzlüm' diye hitab eden insan da saklı ateşi buldu, sahiplendi.

Anadolu aleviliğinde ateş saklamak geleneği var. Ve bu küle gömülerek saklanır. Kürt alevilerde görülen bu yöneme Gağan diyorlar.

Yılın son günü ateşi küle gömerler daha sonra onu oradan alıp yeniden ateş elde ederler. Nejat hocamız o saklı ateşi korlayarak topluma sundu. O, küle gömülmek istenen Anadolu aleviliğinin söndürülmesine izin vermedi. Ben O'na ateş hırsızı diyorum.

O bir yaban ördeği idi. Özgür ve duru

Yaban ördeği gölde kanat çırpır; soğuk kış ayazında göl suyu buz tutmasın diye. Hocam da gerçekler donmasın diye çırpındı durdu.

Fazıl Hüsnü Dağlarca ile birlikte.

İnsan olma onuruyla yaşıyan bir insan-ı kâmil

Fikret Otyam

Gülyüzlüm/ Tabibim/ Sultanım/ İşğim/ Bilgi Kaynağım/ Dostum/ Tam deyimiyle bir insan-ı Kâmil Nejat Birdoğan'a mektubumdur."

Bu başlık, 13 Mayıs 2000 tarihli *Aydınlık* dergisinde yayımlanan yazımın başlığıdır; geçerliliği yalansız, dolansız hâlâ süren bir fazlası da duyduğum özlemin/ aramamın daha da arttıgıdır.

O güzelim insanı yaşayarak daktilomun başına geçende, içim yine bir sevdiğimin acısıyla dolu, 27 Mayıs 1960'dan bu yana tanıdığım ve tanıdığımın beri "Suphi ağabey" dediğim Suphi Karaman'ın da aramızdan ayrılıp başka alemlere göçmesi. O da ardında namuslu, örnek bir yaşam bırakarak gitti, tıpkı Nejat Birdoğan gibi.

Aydınlık taki o yazımı buraya da almak isterim, bilmeyenler bilsin diye, okuyamayanlar okusun diye: "Bismişah.

Dünyaya, insanlara sevgiyle hep sevgiye bakan gözlerinden, kalem tutan ellerinden öpemedim, göçtün! Acep, nasıl bal eylemeli acıyı?

Bir yanda karayüzlü ölüm, öte yanda ayrılık!

Acep nasıl dayanmalı?

İlk sayrılığının haberini almış ve hemen bir "arzuhal" yazmışım sen cana". (*Aydınlık*, 14 Şubat 1999).

Başım darda mı, çaresi Nejat Birdoğan hoca'dır, bu canın da bilim ışığı, bilgi kaynağı. Sabah sabah sesime sesin gelmiyor, diyorum, haydi Dr. Şule ??? evindeki işinde, ya sen neredesin ya dost, sen neredesin?

Kara haber telgraftan tez gelir imiş!

Hünerli elli tabipler meğer kesip biçiyorlarmış seni, yanmam neye yarar?

Ve böyle başladı Azrail ile cenk edişin!

Taaa ki...

Dil varmıyor demeye, el varmıyor yazmaya! Buna tarih düşülmez. Gönlümüz öylesine rahat ki... Sayrılar evinde, has evinde elden gelen de üçlendik. sarılmayı. Töredir üçleme: Ya Allah!. Ya Muhammet!. Ya Ali!. Sevinç gözyaşları omuzları ıslattıysa kime ne? Ya da o geleceğin sonucunu düşünerek, ama göçme ne parayla ne de sırayla, bunu da düşünerek.

Hâlâ düş durumunda, geçiremedim tuvale o yapmak istediğim "Cennet" resmini... ülkelerine/ insanlığına unutulmaz hizmetleri olanların cenneti olmaz kadın, erkek, dil, din, ırk, mezhep farkı gözetmeksizin cem olunan bir cennet! Sıralamayım şimdi, yerim dar, başta Mustafa Kemal Atatürk desen, sen getir gerisini cânım efendim, sultanım, gülyüzlüm, tabibim, bilgi kaynağım, sen getir gerisini... Hepsaygıyla andığım Graham Bell'i şu telefonu icat ettiği için. Kimi günde iki üç kez, kimi gün aşırı sesinizi duymak ya da sen uyurken bir selam bırakmak isteğini/ isteklerinizi sormak... Yine başım dara düşende, "Yahu Nejat, sevgili hoca" diye başlayıp yazmakta olduğum yazıdaki sorunumu anlatır anlatmaz, nasıl da yanıtların anında? Bir gün olsun, ama bir gün olsun; kitaba bakayım, seni ararım demedin, hep hayran kıldın beni, bel-

leği, bilgisi öpülesi adamdın sen Nejat can, canların canı.

Senden şekvaci olmuştum ilk ve son kez!

Senden şekvaci olmuştum ilk ve son kez:

"Ey *Aydınlık* yöneticileri ve başyazarı sözüm sizedir: yazarınız Nejat Birdoğan'dan resmen ve alenen şekvaciyim zira yazı yazacak kadar düzeltilmiş hâlâ neden yazmıyor?" du o yazımın başlığı... (16 Ocak 2000) Telefondaki sesin hâlâ kulağımda, "Ağabeyim benim, emrini yerine getirdim, yazdım, elim kalem tutana kadar da yazacağım"

O yazımdan bir bölüm:

"Adam, erbab-ı kalem!

Adam, ehl-i irfan!

Adam, ehl-i dil!

Adam, ehl-i dem!

Adam, ehl-i muhibban... (Meraklısına arada bir not- Peygamber efendimiz buyurmuştu, "hurma ağaçlarının meyvalarından ve üzüm- lerinden içki yapıp güzel bir rızık elde edersiniz" diye! Bu rızık fena halde seviyorum. Bu rızık bir adı da "Dem"dir. Kimi canlar buna "Akyazılı" derler. Ocaklı Alevi canlar da buna "Ali demi" derler. Biz yezidler ise, bu güzel rızıkı "rakı" diye anarız.)

Evet, adam ehl-i dem!.

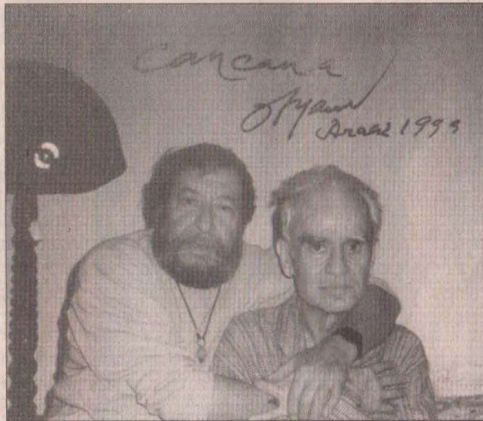
Ve de aynı adam, ehl-i keyf!. Zaten bir adam hem erbab-ı kalem, hem ehl-i irfan, hem de ehl-i dil ve de ehl-i keyf oldu mu ona "insan-ı kâmil" derler ki elhak doğrudur.

Gerçeğe Hü."

Romanı yazılacak adamsın sen Nejat hoca.

Gün gelir yazanı çıkar, elbette çıkacak. 1999'dan bu yana o Azrail denenle cenkettin canım efendim!

Sevenlerin tek mil niyaza durdu, Göktaarı'dan seni sevenlerine bağışlaması için. "Nejat can, daha içi-

Fikret Otyam ve Nejat Birdoğan bir arada.

lecek demimiz var yahu, kendine mukayyet olasın!”

“Dayan Nejat Hoca can dost; dayan!”

“Daha yazılacak kitapların var a can, a dost, a gülyüzlü sultanım, dayan!”

Aynen böyle böyle demedim mi? Ağabeylik yetkimi kullanıp “yemen için” baskı yapmadım mı? İyi-lik haberlerini alınca ver elini Avcılar’daki yuvana konmadık mı, sözünde durasın diye “can cama değil can cana” demedik mi?

Sonra n’oldu da kötüleştii, seni yine kesip biçtiler, o alıcı kuş tepende dolandır oldu, dayan dedik, dayan, dayandın, dayandın!..

Sesin kimi kez yaşama kıvançlı kimi kez “eyvallah canlar”lı!.. Yaşıyordun, sevdiklerin ilaçtı. Ve ilgi... Ve sana sonsuz sevgi, inandır, asıl ilacın, başta can yoldaşın/ yol arkadaşın Dr. Şule Birdoğan’dı... O sık sık yoklayan Azrail’e bile ödün vermedin, “gel dedin”, gel bu can burada, gel al bakalım!..

Sen Azrail’i de işinden eden adam oldun bre Nejat can!.. Tanığı biziz/ bizleriz...

Sesini duymak...

O sevgi dolu sesini duymak... Kimi kez Filiz arıyordu, konuşuyor konuşuyordu. O da “bizi bırakma Nejat can” diyenlerdendi, bunu hep, ama hep dedi. Telefonu, yüze bir hoş kapatıyordu “sesi iyi değil” diyerek!... Basıveriyordum yeniden arama düğmesine, telefonun ucunda sıcak nefesin... “N’oluyor yahu? Gelirim haaaa!” Kulaklarında o sesleniş, “... canım ağabeyim.”

“Canın Ağabeyin” Gazipaşa’lardadı... Antalya’larda o an buğulu görüyorsa dünyayı sahi be Nejat hoca, kime ne? Ağlamak yiğit başına demişti Ahmed Arif bir şiirinde. Avuntumuz hep bu dize olmuştu, bilesin.

Kulağımda, can yoldaşın Şu-

le’nin anlattıkları mırıl mırıl;

“Salondan kendi çalışma odasına geçmek istedi. Bilgisayarı, kitapları orada. Duvarda tam karşısında Rasin’in yaptığı Atatürk portresi... Bi de yine Rasin’in Şeyh Bedrettin’i. Duvarda fotoğraflar Turan Dursun... Uğur Mumcu... Kimi zaman dalıp gidiyordu, kapı aralığından bakıyordum, bakıyorduk, uyanmış gülümsüyör ve karşı duvara Atatürk’lere, Uğur’a, Şeyh Bedrettin’e el sallıyordu.

On gün önce, yine traş olmak istedi, hazırladım, o halinde traş oldu, yorulmuştu, uzandı ve artık kalkmadı, yemeden içmeden iyice kesilmişti, özel bir mama ile besleniyordu.”

Yakın dostu Mehmet Özbek’le müzik onu sarmış sarmalamış.

Kulağımda “giderek giden sesi...” “İçim almıyor canım ağabeyim için almıyor.” “Peki ne yiyorsun yahu?” “Bazen meyva yiyorum, muz falan...” “Tamam sana meyva gönderelim.” “Gönderin be canım ağabeyim!”

Pazar’dı, mahallede pazar pazarı, yurt içinden yurtdışından ne kadar meyva varsa... Ve tarifsiz güzel Burdur yağlısıydı, yağlısından. Paketi kapatırken, Filiz bir demet çiçek ekledi.

Çok düşündün/ taşındım, 90 dakikalık bir türkü kaseti. Bu canım deyişleri de bölüşmem gerekti seninle... Kimileri seni hıçkırıklara boğabilirdi.

“Evet, paketten çıkan çiçek de çok mutlu etti. Filiz’i övdü, kasetin bir bölümünü dinledi, duygulanıyor ve ağlıyordu için için...”

Gençler geliyordu, ülkenin ekonomik durumuna da değiniyor, (koyununuza sahip çıkın, sütün sağan sizler olun) diyordu. İki gün öncesi-ne kadar gazetesini okudu, hafifçe kaldırıyordu kollarını...

Yakınımdaydı, Kemal Tahir’in kitaplarına göz atıyordu, Yaşar Kemal’in, sonra elimi avucuna alıyör göğsüne bastırıyordu. Soruyordum gözleriyle evet ve hayır diyordu ve gözlerini açınca Atatürk’e, Atatürk’lere el sallıyordu gülerle! Atatürk’e el salladı, gülerle ve artık kolu kalkmıyordu ve gözleri zor açılıyordu iki gün ve gülümseyerek...”

Neye gülümsüyordun a Nejat can?

Dünyaya... İnsanlara, sevgiyle hep sevgiyle hakan gözlerinin içi gülüyordum, o için için gülen gözlerinden, kalem tutan ellerinden öpemedim bre Nejat hoca!

Hakk’a yürümüştüm de!...

İraktaydım, alınca o haberi irakı yakın cyledik. Uçağı icad edenler de geliştiren de olacak o Cennet tablomda.

Sabahın köründe, Filiz yapmadığı bir şey yaptı. Beş buçuk muydu altı mı? “Hadi bi çay demlesene!” Elimdeki dergiyi bıraktım şaşkınlıkla! O, mırıldanıyordu başı yastıkta bana bakarak... “Hoca” dedi. “Hoca, Hakk’a yürüdü. Göçtü, dün gece saat yirmi ikide partiden telefon ettiler...”

Töreni partin, yani İşçi Partisi yüklenmiş.

Havaalanından aldılar, yuvana konduk, sevenlerinin tümü cem olmuşlar... Son olarak yanyana oturduğumuz kanepede sen yoktun!

Neyleyim, sensiz kanepeyi tam

karşısındaki koltuğa oturdum, konuşup durduk. Ve gazete duyuruları:

"Halkbilimci, araştırmacı yazar, insan Nejat Birdoğan Hakk'a yürüdü. Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Pir Sultan Abdal, Mustafa Kemal Atatürk ve Anadolu'nun büyük aydınlanma savaşçıları yetiş-tiren geleneği ulu bir çınarını yitirdik. Kavgası ve özlemle-ri biçimdir..." Şule canın da uğraş verdiği özel Firüzköy Polikliniği'nden Dr. Kürşat Bozkurt, Dr. Hakan Durgun, Dr. Hakan Tüjen ve Göktan Sayar böyle demişler. "... Sevgisi yüreğime sığmayan, insan gibi insan olmanın onuruyla yaşayan, eşim, ar-kadaşım, sevgilim Nejat Bir-doğan'ı yitirdim. Onu hep özleyeceğim" diyor Şule...

Yalnız O mu?

Zor bulduk yataklanaca-ğın yeni gömütlüğü ve uzaktan gö-ründü salına salına, albayrağa sarılı, yanına gelende salma yapıştım... Güya o illet sayrılık seni deri kemik etmiş, vallahi yalan, billahi yalan!. Nasıl da ağırdır bre Nejat!. Ağır-lığın, yılların birikimi o zor erişilir bilgilerdi. Saçtığın aydınlatmaydı. Sevgiydi sevgi.

Başta Mustafa Kemal Atatürk sevgisi... Yazdığın binlerce maka-leydi, yazdığın ondan fazla kitaptı, derlediğin deyişler, semahlar, türküler, ağıtlar, masallardı, o canım arşı-vindi.

Can dost, Esat Korkmaz ağla-maklıydı telefonda, vazgeçilmesi/ ertelenmesi olanaksız bir söyleşi için Ankara'daydı, O'nun yerine de ta-şındım biyol seni. İsteğin üzerine iki deyiş çalındı yatağının başında. İşçi Partisi, çok sevdiğin İşçi Partisinin Genel Başkanı Doğu Perinçek can, aydınlatma için yurt yollarında... Emanet etmiş, geliverdi selâmi.

Sonra o tümseğe el salladık, Fi-rüzköy Polikliniği'nde lokmanı ye-dik. Akyazılları kaldırdık havaya, seni hep saygıyla, seni hep sevgiyle, seni hep özlemle anacağız Nejat can dedik. Nasıl bir göçmeyi bu, ağla-

Nejat Birdoğan öğrenciyken kürsüde.

maksız/ zırlamaksız! Giderayak bu-yurmuşun, ağlamak yok, gömün ve sazlar çalın, deyişler söyleyin, ha-laylar çekin!. Gömütülikle konuşma-lar yapıldı, bana dediler sıra sende.. Konuşmadım, yazacağım dedim Ay-dınlık'ta ve yazdım... Yani Nejat, göçmemişin gibi göçtün, Hakk'a yü-rüdü'n yürümemiş gibi!.. Kitabın bol, kitabı bol olana ne göçtü denir, ne öldü ne de Hakk'a yürüdü, onların kitaplarıyla yaşarlar, şimdi sen bu durumdasın.

Sen var ya Nejat sen, kalanları nasıl da düşündün. alıştırta alıştırta gi-der oldun! Haydi bir sıfat: "Alıştırta alıştırta giden adam."

Kulaklarımda son sesin, son cümle:

"... Gönderin be can ağabe-yim..."

Daha ne yazayım? Ülke bıraktı-ğın gibi, koyuna sahip çıkılmıyor sütünü başkaları sağıyor! Her hafta şu Aydınlık'ta iki elim kanda olsa hayınlığa/ zulma/ sömürüye/ insan-lık dışı eylemlere/ acılara karşı bir aydın görevimi yerine getirmeye ça-balıyorum şu yetmiş beş yaşımda da. İçim dolu, susmak zor, haykıрма-mak elde değil, zaman zaman hepsi-

ne el atmaktan alıkoyamıyo-rum kendimi! Bana ayrılan sınırı ardı ardına aşıyorum! Yöneticiler sevimli/ kibar/ saygılı, ses etmiyorlar! Ama ne oluyor biliyorsun değil mi Nejat, senin de baş derdindi yazarken, ah o dizim yanlış-ları, ah onlar! Geçen yazım-da başlıkta Anıtkabir iyi ki bir harf yanlışlı çıkmış!. De-mirel'in ödülünü "kabul et-medğim" nasıl çıktı bilir mi-sin, "ettiğim için"... Dizeni/ düzelteni, sayfayı yapanları hep yoruyorum bu "endaze-siz yazılarım" için! Dedim ya Nejat, istemiyorum Ay-dınlık'ın da "canımın içinde candan usandıran" olmasını!. Ne hakkım var dizeni/ düzel-teni, sayfayı yapanı, yazımı sayfalara zor sığdıran sayfa düzenleyicisini üzme/ zor-lamaya? Neyleyim Nejat ho-ca, yine sana açayım derdimi

dedim: Karşılıklı üzmemelim birbiri-mizi, haksız mıyım canım efendim, sultanım gülyüzlüm, Mustafa Kemal sevdalım, özgürlük ve onun sevdalı-k, bilim küpü dostum, haldan an-larsın...

O can okurlar inanıyorum bağış-larlar bu canı, bu yaşta ne kimseyi üz-mek istiyorum, ne de başkasının beni üzmesini!.. "Eyvallah canlar" deyimi gönlülerine bastırırsınlar.

Şule mırıl mırıl anlatıyor:

"... Kimi zaman soruyordum rü-yalarını, son konuşmasında "Akşam rüyanda ne gördün Nejat'ım?" de-dim. Gözlerinin içi güldü dedi ki:

"İnsan olmanın onurunu"

Selam da etmiş.

"Emanet etmişin geldi selamın/ Gül yüzlü sultanım aleyküm selam."

Gülyüzlüm, tabibim, sultanım, ışığın, bilgi kaynağım, dostum, tam deyimiyle bir insan-ı kâmil Nejat Birdoğan, Hakk'a yürürken emanet ettiğin selâmın bütün içtenliğiyle yü-reğimizde kıpır kıpır taptaze, 2005 yılının Nisan ayının 19'unda Antal-ya'da.

"İnsan olmanın gururuyla" yaşa-dın/ yaşıyorsun/ yaptılarla da yaşa-yacaksın.

Rita Monaldi/ Francesco Sorti
İtalyan yazar Rita Monaldi ve

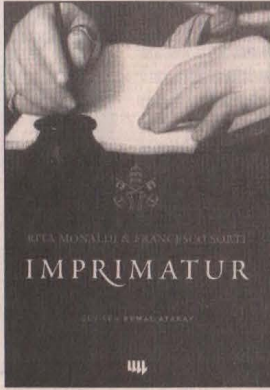
Francesco Sorti çiftinin yazdığı, 18 ülkede büyük yankılar uyandıran ve liste başı olan *İmprimatur* geçtiğimiz günlerde Türkiye'de de okurla buluştu.

Avrupalı eleştirmenlerin hemen hepsinden olumlu not alan "İnanılmaz ve nefes kesici bir casusluk ve gerilim romanı" olarak nitelendirilen "İmprimatur", 17. yüzyılın Barok Roma'sında korkusuz bir kovalamacı aktarıyor.

"Imprimatur Secretum Veritas Mysterium". Bu Latince cümle "Sırları istediğiniz kadar yayınlayın, gerçek esrarını korur" anlamına geliyor. Roman, adını cümlelerin ilk sözcüğünden alıyor. Diğer sözcükler de devam eden cildlerin ismi olacak.

Roman'ın sahnesi 1683 Roma'sı. Avrupa'da büyük bir savaş tehdidi vardır. Osmanlılar Viyana'yı kuşatmıştır. Osmanlı tehdidine karşı Avrupa devletleri Papa IX. Innocentius önderliğinde yeni ittifaklar oluşturmaktadır. Papa'nın çağrısına olumlu cevap vermeyen tek ülke, Osmanlılarla yeni kapitülasyon anlaşmaları imzalamış Fransa'dır. 11 Eylül 1683 günü, Roma'da bir anda Maurai adlı bir Fransız soylusu aniden ölür; akla ilk gelen vebadır ve han, içindekilerle birlikte derhal karantinaya alınır. Hanın yakınları ne amaçla Roma'da oldukları kuşku dokuz kişiden oluşmaktadır. Ve böylece dokuz gün dokuz gece sürecek macera, hanın kiracılarından Fransa Kralı XIV. Louis'nin casusu Atto Melani'nin bu ölüm olayını soruşturmasıyla başlar. Bu macerada ona yardım edecek ve hiç yanından ayrılmayacak olan kişi ise hancının çırağıdır. Öykü de bu çırağın ağızyla aktarılıyor okura. Romanın arka planında uluslararası entrikalar, suikastlar, biyolojik sa-

vaşlar ve din çatışmalarının yer aldığı inişli çıkışlı beklenmedik olayların silsilesi yer alıyor.

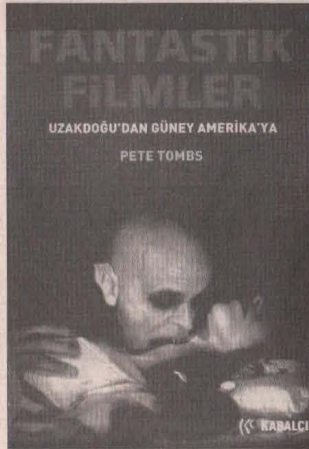
Heyecanlı, kalemle iyi alınmış, örgüsü iyi oluşturulmuş, gerçek olaylara dayanan, canlı ayrıntılar ve arşiv araştırmalarını içeren, bir gerilim romanı olan *İmprimatur* Literatür Yayıncılık tarafından Kemal Atakay'ın İtalyanca aslından yaptığı özenli çeviriyle okuyucuya sunuldu.

Çeviri: Kemal Atakay
Literatür Yayıncılık, 2004
857 s.

FANTASTİK FİLMLER / UZAKDOĞU'DAN GÜNEY AME- RİKA'YA

Pete Tombs

Kısa süre öncesine kadar, "fantastik" sinema denilince akla, çok dar kapsamda "fantazi ürünü" bazı filmler gelirdi. Son yıllarda bu kapsam haliyle daha da genişledi, "Matrix" in, "Yüzüklerin Efendisi" nin vb. katılımıyla, fantastik sinema "daha ciddiye alınır" bir kulvara girdi. Ge-

Ayşegül Yilmazer
nellikle Hollywood'la ilişkilendirilerek düşünülecek bu boyutun yanı sıra ise fantastik sinema etiketi, çoğunlukla küçük bütçeli, özensizce yapılmış, oyuncululuğu ya da yönetmenliğin önemsizleştiği, açıkça "kötü" filmlere yapıştırılıyordu.

Son yıllarda fantastik sinemanın yeniden "keşfedildiği" söylenebilir. İki yıl önce Uluslararası Ankara Film Festivali'nde *Fantastik Türk Sineması* başlıklı bir programa yer verilmesi, sinema yazarları Giovanni Scognamiglio ve Metin Demirhan'ın hazırladıkları "Fantastik Türk Sineması" adlı kitap, kimi sinema dergilerinin doğrudan doğruya bu alana el atmaları, sinemanın bu türüne bakışı oldukça değiştirdi, bazı değerlerin farkına varılmasına, kimi vurgulara dikkat çekilmesine neden oldu.

Pete Tombs'un, Nurgül Birgül çevirisiyle Kabalcı Yayınları'ndan çıkan *Fantastik Filmler 1 Uzakdoğu'dan Güney Amerika'ya* adlı hacimli incelemesi de söz ettiğimiz alanın derinliklerine dalan, öğretici, keyifle okunan bir çalışma. Tombs, fantastik sinemayı tarihi gelişimi içinde ve farklı ülkelerdeki üretim-tüketim biçimleri açısından ele alırken, bu akımın günümüz sinemasına ilginç yansıma biçimlerini de sergiliyor. Örneğin günümüzün gözde yönetmenlerinden Quentin Tarantino'nun filmografisinin Çin-Japon-Hongkong yapımı "ucuz" filmlerden nasıl etkilendiği, şu sıralar tüm dünyada kendinden söz ettiren "Kill Bill" in hangi Japon filminden ilham aldığı vb. sinemaseverler için heyecan verici bir serüvene dönüşüyor adeta.

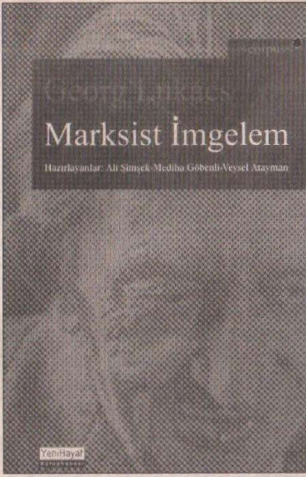
Fantastik Sinema'nın "yükselen değer" haline geldiği günümüzde, işin tarihi ve değişik coğrafi özellikleriyle ilgilenmek, "sinemayı okumaya", bu boyutta da devam etmek, oldukça önemli.

Çeviri: Nurgül Birgül
Kabalcı Yayınları, 2004, 351 s.

MARKSİST İMGELEM

Georg Lukács

"Marksist edebiyat kuramı" denince kuşkusuz Lukács akla gelen

ilk isimlerden. "Soylu" bir Macar ailesinin çocuğu olarak 1885'te dünyaya gelen Lukács öncelikle estetik kuramıyla ilgilenir. 20. yüzyılın başından 1914'e kadar Bükreş, Berlin, Floransa ve Heidelberg'deki öğrenim yılları süresince estetik kuramı üzerine çalışmalar yapar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Lukács yoğun şekilde Marx ve Hegel incelemesine başlar. Bunun sonucunda 1918'de Macaristan Komünist Partisi'ne üye olup önemli mevkilerde görevlendirilir. 1923'te *Tarih ve Sınıf Bilinci* kitabı yayınlanır; bu kitap uzun süre "Eleştirel Kuram"ı (Kritische Theorie), öğrenci hareketi ve dönemin aydınlarını meşkul eder. Lukács dünya çapında Marksistleri etkileyen ve bütünlüğü merkeze koyan kuramcı ve düşünürdür.

Yeni Hayat Kütüphanesi'nce yayınlanan derlemede bir araya getirilen makale ve röportajlar, Lukács'ın güçlü "Marksist İmgelemin" örneklerini veriyor. Yıllar önce "Tarih ve Sınıf Bilinci" kitabında vurguladığı gibi: "Şeyleşmiş bilinç, ham deneyciliğin ve soyut ütopyacılığın uçlarında, yani bu iki kutuba aynı ölçüde çaresizlik içinde itilip sıkışmış olarak kalmaya mahkumdur. Bilinç böylece, ya şeylerin yapısına kendisinin bir şekilde müdahale edemeyeceği o yasalara uyumlu hareketi izleyen tanımıyla pasif bir seyirci haline

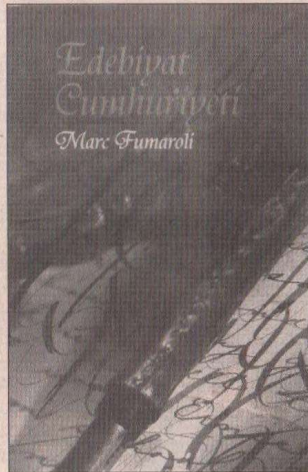
geliyor; ya da kendini, şeylerin kendinden hiçbir anlam taşımayan hareketine kendi-özel-keyfine göre sorgulayıp hükmeden bir güç olarak görüyor."

Belirsizliğin, parçalılığın ve yabancılaşmanın kutsandığı yirmi yıllık bir post-modern hegemonyanın "bodrum bireyciliğinden" sonra, Lukács'ın bütünlük vurgusu büyük önem taşıyor. Değiştirmek için...

Hazırlayanlar: Ali Şimşek
Mediha Göbenli-Veysel Arayman
Yeni Hayat Kütüphanesi
184 s.

EDEBİYAT CUMHURİYETİ Marc Fumaroli

Edebiyat Cumhuriyeti ya da Latinceyle *Respublica Litteraria*. İlk kez Türkçe olarak yayımlanan bu kitabında, Collège de France'ın ünlü hocası Marc Fumaroli, Batı'daki temel düşünce kategorilerinin oluşumunu, bilginin toplum içindeki dolaşım kanallarına bakarak inceliyor. Her ikisinin arasındaki ilişkileri, etkileşimleri mercek altına alıyor. "Edebiyat Cumhuriyeti" terimi, Augustinus'la başlayan, Rönesans döneminde İtalya'da Petrarca'yla, Boccaccio'yla gelişen ve nihayetinde, XVIII. yüzyılda Batı düşüncesine tam anlamıyla yerleşen bir kavramsal oluşumu ifade ediyor. Fumaroli, Orta-

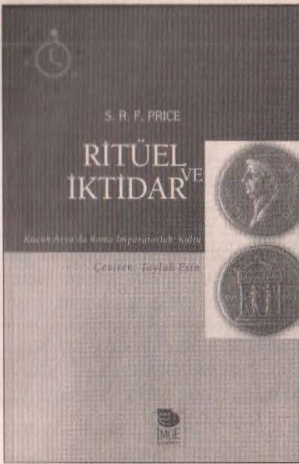

çağ sonundan (13. yüzyıl) Rönesans'a (14-16. yüzyıllar) aktarılan bu mirasın izini Voltair'e kadar sürmekle kalmıyor, edebiyat cumhuriyetinin temel birleşeni olan akademinin Platon'dan gelen Şölen geleneği ile muhabbeti, sohbet ile topluluk içi söyleşiye birleştirdiğini, eşitler arası bilgi alışverişini yaygınlaştırdığını önc sürüyor. Akademilerin "akademizmler"e önce özgürlükçü kurumla olduğunu kanıtlayan bu kitapta, "âlim"ler ile soylulara özgü "boş zaman" etkinlikleri olan "söyleşi", "mektup", "dostluk" vb. gibi gündelik kategoriler, bilgilerin ilerleyişiyle bağlantılandırılıyor. Fumaroli'nin *Edebiyat Cumhuriyeti*, Batı edebiyatına methiyeymiş gibi görünse de, hatta bu tür bakışın izlerini taşısa da, aslında, bu tarihi ayrıntıca ele alarak "Batı'nın içindeki manevi özgüllüğün" kaynağını belirlemeye yönelik kapsamlı bir çözümleme sunuyor. Eleştirel okumayı önc çıkaran, ama eleştirel okumaya da açık bir kitap *Edebiyat Cumhuriyeti*.

Çeviren: Adnan Kahiloğulları
Dost Kitabevi Yayınları, 263 s.

DOĞU'DA SEYAHAT Gérard de Nerval

Seyahatnameler Batı'da öteden beri genel okuyucuların büyük ilgisini çekmiş. Yıllar içinde tarihsel se-

yahatnamelerin yüzlerce baskısı yapılmış. Ama günümüzde tarihsel seyahatnameler sadece oturduğu yerde dünya hakkında eğlendirici bilgi edinmek isteyen genel okuyucuların değil, bilim adamlarının ve araştırmacıların da ilgisini çekiyor. Hatta, öncelikle onların ilgisini çekiyor dersek yanlış olmaz. Yüzyıllarca önce yazılmış tarihsel seyahatnameler tarihçiler, antropologlar, dilbilimciler için paha biçilmez bir kaynak oluşturuyor.

Gérard de Nerval'in seyahatnamesinin, Selahattin Hilav tarafından *Doğu'da Seyahat* adıyla yapılan çevirisi geçtiğimiz günlerde Yapı Kredi Yayınları'nca tek cilt olarak yayımlandı. Kitapta, usta çevirmen ve kültür adamı Hilav'ın aydınlatıcı bir giriş yazısı da bulunuyor. Ekrem İşin'ın "Doğu'ya Açılan Kapının Eşiğinde Bir Romantik: Gérard de Nerval" başlığıyla uzun bir giriş yazısı yer alıyor. İşin'ın 20 sayfalık inceleme yazısı, adeta küçük bir seyahatname tarihçesi niteliğinde. Seyahatlerin yapıldığı tarihsel koşulları, kültürel ve politik etkileri de inceleyen yazı, döneminin bir ürünü olarak Nerval'i anlayabilmemizi de sağlıyor.

Doğu'da Seyahat kısa Batı izlenimleriyle açılıp, Syria'dan İskenderiye'ye, Kahire'den İstanbul'a uzanıyor. Nerval, gezdiği yerlerin tarihi, toplumsal ve siyasal düzeni, gele-

nekleri, efsaneleri üzerine bilgi ediniş saptamalar yapıyor; bu yeniliklerin, bu bilinmezlerin kendi iç dünyasıyla çakıştığı yerlerde de şair kimliği dışarıdan değil, halkların içinden yansıtmaya özen gösteren, dostça bir mektup içtenliğiyle kurulan bu yapıt, Batılı "Seyahat düşüncesinde" bir kilometre taşı olma özelliğini hâlâ koruyor. Binbir Gece Masalları havasında bir tanıklık *Doğu'da Seyahat*.

Çeviren: Selahattin Hilav
YKY Yayınları, 795 s.

RITÜEL VE İKTİDAR

Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü

S.R.F. Price

Küçük Asya'nın, Roma İmparatorluğu'nun denetimine girmesinin ardından, bu coğrafyadaki Grek kentleri Roma imparatorlarını birer birer kült haline getirdi.

Roma'nın hristiyanlaşmasından sonra, hristiyan teolojisi bu tavrı hristiyanlıktaki siyaset-din ayrımına dayanarak, siyasi bir tavır olarak kabul etti. *Ritüel ve İktidar*, Anadolu'yu fetheden Roma İmparatorları'nın, fethettikleri topraklarda Grek tanrı kültlerinin etkisinde o kültlerin parçası haline gelmeleri sürecini farklı bir yaklaşımla yeniden tartışmaya açıyor. Bu bağlamda Anadolu coğrafyasını konu edinen çalışma, Anadolu kentlerinin fetihlere karşı geliştirdikleri siyasi-kültürel tepkiyi, siyaset ve din arasındaki ilişkiyi, özellikle hristiyanlığın kabulünden beri yanlış yorumlanmış olan bu oluşumun ardındaki gerçek toplumsal süreçleri inceliyor.

Roma imparatorlarının Anadolu kent devletlerinde

yarı insan yarı tanrı haline gelişinin tarihi, hristiyanlığın ilk dönemi kadar, antropoloji, din ve kültür tarihi, siyaset bilimi ve sanat tarihi bakımından da önem taşıyor. *Ritüel ve İktidar* adlı yapıtında, kültlerin, Grek kentlerinin Roma'nın dışarıdan gelen iktidarıyla uzlaşmasında oynadığı rolü inceleyen Simon Price, Latince ve Grekçe kaynakların yanı sıra edebi metinlerden, arkeolojiden, numizmatikten ve epigrafiden de yararlanarak, sadece MS 3. yüzyıl ortasına ait Anadolu tarihine ilişkin bilgilerimizi genişletmekle kalmıyor, karşılaştırmalı yaklaşımıyla, dinsel ritüel ile siyasi iktidar arasındaki bağlara ilişkin kavrayışımızın derinleşmesine de katkıda bulunuyor. *Ritüel ve İktidar*, üzerinde yaşadığımız toprakların kültür ve tarihinin önemli bir boyutuna dikkat çeken, disiplinler arası yaklaşımıyla, özgün bir çalışma.

İmge Kitabevi Yayınları
Çeviren: Taylan Esin
472 Sayfa

ÇERKES GÜZELİ

Bir Şarkyatçı İmgenin Serüveni
Irvin Cemil Schick

Ortaöğü ve Kuzey Afrika'daki Çerkes varlığı, yüzyıllar öncesinde dayanmaktadır. Ortaçağ Arap devletlerinin orduları ile Ortaçağ Arap sultanlarının haremeleri Çerkes erkek ve kadınlarla doluymuş o zamanlar. O kadar ki, 1250-1517 yıllarında Mısır ve Suriye'de hüküm süren Memlûklar kısmen Çerkes kökenliydi. Daha sonra 18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu hristiyan dünyasına yenilmeye başlayıp da korsanlık ya da fetih yoluyla elde edilen Avrupalı kölelerin sayıları azalınca, Doğu Afrika'dan getirilen kölelerin yanı sıra Kafkasyalı Çerkes

ve Gürcü kölelerin önemi daha da artmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Osmanlı topraklarında alınıp satılan kölelerin herhalde çoğunluğu Çerkes köle ticareti, 19. yüzyılın ortasında art arda gelen padişah iradeleriyle köleliğin kaldırılmasından sonra bile, el altından devam etmişti. Ayrıca, Afrikalıların ağır işlerde çalıştırılmasına karşın Çerkeslere daha çok ev işleri verildiği için, Batı'yı o kadar cezbeden harem masallarıyla en fazla özdeşleştirilen yine Çerkesler olmuştur.

Ama bu tarihi veriler tek başlarına hikayenin bütününi yansıtmıyor. Şarkiyatçılığın bütün diğer yönleri gibi, Avrupalı yazar ve sanatçıların Çerkes kadınlarına duydukları saplantı düzeyindeki ilginin önünde bu kadınların temsil ettiği zannedilen "Şark"ın toplumsal gerçekliği kadar, Avrupa'nın kültürel ve siyasi ihtiyaçları da yatmaktadır.

İrvin Cemil Schick, Çerkes kadınlarının Batı'daki "güzellik" imgesine yüzyıllar boyu yön vermiş güzelliklerini, hemen hemen bütün kaynakları tarayarak ayrıntılı, titiz çalışması ve sağlam yorumlarıyla gözler önüne seriyor. *Çerkes Güzeli, Bir Şarkiyatçı İmgenin Serüveni* aynı zamanda "güzel" kavramını somutlaştıran bir kitap. İçeriğiyle de, tasarımıyla da.

*Oğlak Yayınları
Güzel Kitaplar Dizisi
Çeviren: Ayşen Anadol
158 Sayfa*

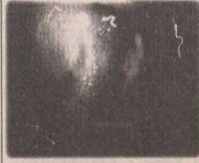
KIYIDAKİLER Müeyyesser Güner

Göz hastalıkları uzmanı olan Müeyyesser Güner, bu ilk kitabında, yaşamın kıyısında ki, yaşamla ölüm arasında, yoğun acıların yüzleşmiş insanların öykülerini anlatıyor. Güner, okuyucuyu karamsar duygulara it-

müeyyesser güner

kiyidakiler

öykü

2001 OKD Öykü Yarışması Birincilik Ödülü
2002 KASAD Kadın Oyuncu ve Öykü Yarışması Üçüncülük Ödülü

liydi"; "...doğanın türküsü, sürekliliğin ve vazgeçmemenin ezgileri oldu."; "Direnişti önemli olan! Hiç vazgeçmemek! ...artık geçmişiyse barışıp, hep ileriye bakmaya karar verdi." Öykülerde, hep kadınlar anlatılmıyor ama kadınlar ağırlıklı... Güner, dayanmakta, direnmekte kadınların öncelikli yerine, hakkını veriyor.

Güner'in kitapta yer alan *Din Don* öyküsü, Cumhuriyet Kadınları Derneği 2001 Kadın Öyküleri Yarışması Birincilik Ödülüne, *Bekçi* öyküsü ise, Kadınlar Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği'nin Kadın Oyunları ve Öykü Yarışması 2003 Üçüncülük Ödülüne değer görülmüş.

*Kum Yayınları,
Ocak 2004, 121 s.*

GÜNEŞTE AYIKLANMIŞ

Melih Cevdet Anday Şiiri

Hazırlayan: Orhan Kahyaoğlu

"Güneşte Ayıklanmış" şiir ve ede-

biyat dünyamızın bilgilerinden Melih Cevdet Anday'ın şiiri üzerine yazılmış deneme ve incelemelerden oluşuyor. Orhan Kahyaoğlu'nun, bu yapıtı hazırlamasındaki başlıca amaç; Anday'ın şiir evrenini, sürdürdüğü izlekleri, şiir felsefe-

sini, dilini ve yaslandığı kaynakları olabildiğince açıklamak. "*Güneşte Ayıklanmış*"ta yer verilen yazıların sahipleri ise, Türk şiiri ve edebiyatında eski-yeni kuşağı temsil eden, birbirinden önemli adlardan oluşuyor.

Fusun Akatlı, Hulki Aktunç, Tuğrul Aslı Balkar, Baki Asiltürk, Melih Başaran, Adnan Benk, Orhan Burian, Necati Cumalı, Orhan Çakmakçı, Oğuz Demiralp, Mehmet H. Doğan, Evren Erem, Konur Ertop, Memet Fuat, Doğan Hızlan, Ahmet İnam, Hasan Bülent Kahrman, Orhan Kahyaoğlu, Orhan Koçak, Nuran Kutlu, Ahmet Oktay, Cemal Süreya, Mahmut Temizyürek, Mehmet Yalçın, Tahsin Yücel.

Ne Kitaplar, Nisan 2004, 376 s.

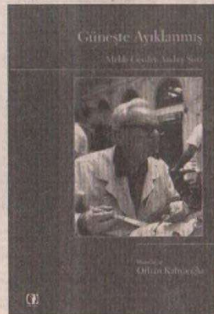
DARÜLFÜNUN'DAN GÜNÜMÜZE ÜNİVERSİTE YAYINCILIĞI VE YAŞAMI

Emre Dölen- Nuran Yıldırım

Türkiye'de üniversite yayıncılığının geçmişi 1700'lerin sonunda kurulan Mühendishane Matbaası'nda basılan eserlere kadar uzanmaktadır. Daha sonra litografi (taşbaskı) yönetiminin gelişmesiyle birlikte yayıncılık faaliyeti, bu dönemde özellikle Tıbbiye ve Harbiye gibi okullarda okutulan ders kitaplarının basılmasıyla hızlanmıştır. Darülfünun döneminde ise ders kitaplarının basımına devam edilmişse de, üniversite yayıncılığında esas gelişme Cumhuriyet'le birlikte başlamış ve üniversitelerin çoğalmasıyla çeşitli aşamalardan geçerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Darülfünun'dan Günümüze Üniversite Yayıncılığı ve Yaşamı, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin 2003 yılında İstanbul Bilgi Atölye 111 ve Ankara'da Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi salonlarında açmış olduğu aynı adlı serginin kataloğu olarak yayımlanmıştır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2003, 156 s.

Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908), David Kushner, Çev. Şevket Serdar Türet, Rekin Ertem ve Fahri Erdem, Kervan Yayınları, İstanbul, 1. Basım, Ağustos 1979, 262 s.

David Kushner'ın bu çalışması Türk Milliyetçiliği'nin (Türkçülüğün) doğuş dönemine ilişkin temel kaynaklardan biridir. Özellikle, Ziya Gökalp üzerine yaptığı çalışmasıyla tanınan Uriel

Heyd'in öğrencisi olan Kushner, II. Abdülhamit devrinde Türk milliyetçiliğinin kaynaklarını ve tohumlarının atılışını göstermektedir.

Kushner, Türkçülüğün ortaya çıkışını anlattığı, ilk Türkçüleri ve onların fikirlerini tanıttığı çalışmasında, "Türk", "Türkistan", "Türkiye", "Osmanlı", "Osmani", "kavim", "cins", "ümme", "millet" kelimelerinin bu dönemde nasıl kullanıldığını, bunlara hangi anlamların yüklendiğini; geleneksel Osmanlı tarihçiliğine karşı yeni bir tarihçilik anlayışının ortaya çıkışını ve Türkçü tarihçilerin Türklerin tarihlerine bakışını; Osmanlı Türkçüleri arasında dış Türklere ilginin artışı ve Pan-Türkist fikirlerin ortaya çıkışını; vatan

kavramının değişen anlamını ve Anadolu'nun algılanışında yaşanan değişimi, "Türk Anadolu" fikrinin ortaya çıkışını; dil meselelerini, Türk dili ve reformu tartışmalarını (bu bölüm -6. bölüm- kitabın en uzun bölümüdür); edebiyat, müzik, plastik sanatlar ve günlük davranış şekillerine (ahlak, adetler vs.) ilişkin tartışmaları ve Türkçü görüşleri;

Türkçe'nin imparatorluk içindeki durumunu, eğitim kurumlarında Türkçe'nin durumunu ve Türkçe'nin yaygınlaştırılmasını ele almaktadır. Kitabın 9. (Sonuç) bölümünde ise ilk Türkçüler konusunda genel bir değerlendirme ve 1908 Jön Türk Devrimi'nden Cumhuriyet Türkiye'sine ilk Türkçülerin etkileri kısaca değerlendirilmektedir.

Eleştirilecek yönleri olmakla birlikte değerli bir çalışma olan bu kitabın "Notlar" ve "Kaynakça" bölümlerinin, çalışmanın neredeyse üçte birini oluşturacak (s.161-245) kadar ayrıntılı olduğunu ve konuyla ilgilenenler için yol gösterici bir işlev görebileceğini de belirtelim.

Kushner'in birincil kaynakları dönemin önemli gazeteleridir. Dolayısıyla, dönemin basınına tanımak (ba-

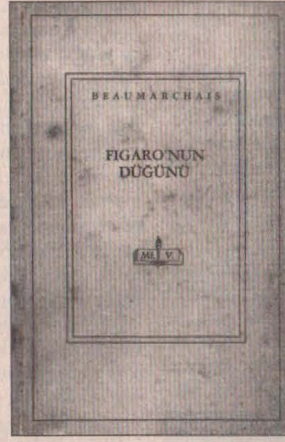
1732-1799), iki komedisi ile kalıcı başarıya ulaşmıştır. Bu iki eser, kahramanları ve konusu itibarıyla birbirinin devamı olan *Sevilla Berberi* (1775) ve *Figaro'nun Düğünü* (1784).

Sevilla Berberi'nde olaylar 17. yüzyıl İspanya'sında, Sevilla'de geçer. Yakışıklı Kont Almaviva, Bartholo'nun vesayeti altında olan güzel Rosine'ye aşiktir. Bartholo ise Rosine ile evlenmeye hazırlanmaktadır. Kont, Rosine'yi kazanabilmek için Sevilla berberi Figaro'nun yardımını sağlar. Figaro çevirdiği çeşitli dolaplarla onları görüştürmeye çalışır ve en sonunda da Bartholo'yu atlatarak evlenmelerini sağlar.

Sevilla Berberi'nin devamı niteliğindeki Figaro'nun Düğünü'nde, Rosine ile evlenip Figaro'yu da yanına uşak olarak alan Kont Almaviva bir aşık olarak değil bir çapkın olarak çıkar meydana. Figaro'nun nişanlısı Suzanne'a da göz koymuştur. Aslında Kont, daha ince yöntemlerle de olsa "ilk gece hakkı"nın peşindedir. Olaylar, Figaro'nun bu durumdan kurtulmak için çevirdiği dolaplar etrafında gelişir.

Sevilla Berberi'nde Bartholo'yu alt eden Figaro bu sefer de yine becerikliliği ve kurnazlığı sayesinde Kont'u alt eder. Sonunda Kont'u tuzağa düşürür ve sevgilisine kavuşur.

Bu iki eser ve özellikle de ikincisi, ince ve güçlü bir aristokrasi eleştirisidir. Figaro'nun Düğünü, Albert Mathiez'nin deyişiyle, "asalet sınıfının en cürekâr, en muzip ve kamçılayıcı hicvi"dir. Beaumarchais, artık miadını doldurmuş bir toplumsal sınıf olan aristokrasiyi, mizah yoluyla vurmuştur. Her iki oyunun da baş kahramanı olan Figaro, kurnaz uşak tipinin en yetkin ifadesidir. Figaro'nun kurnazlığı ve becerisi Beaumarchais tarafından belirgin bir şekilde

sın tarihi) açısından da Kushner'in çalışması yararlıdır.

Sevilla Berberi, Beaumarchais, Çev. Nihal Ertuğ, Maarif Matbaası, İstanbul, 1944, 105 s.

Figaro'nun Düğünü, Beaumarchais, Çev. Reşat Nuri Darago, Maarif Matbaası, 1942, 341 s.

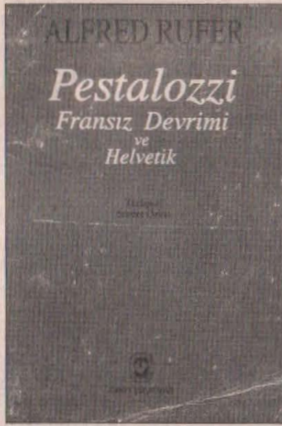
Ünlü Fransız oyun yazarı Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais

nıfsal yakınlık duygusuyla verilmiştir. Soylu bir kimse olmayan Figaro, soy-lulardan daha akıllı çıkmış, onları alt edip komik duruma düşürmüştür. Daha-sı oyun, aristokrasi-nin ahlaksızlığını ve haksız, akıl dışı ayrıcalıklarını teşhir eder.

Figaro'nun Dü-ğünü, cleştirdiği soylular tarafından bile tutulmuştur. Ya-zıldığı dönemde kral tarafından yasaklanmasına rağmen çeşitli zengin salonlarında gösterilmiş, sonunda da Kraliçe Marie-Antoinette'nin iltimasıyla sahneye konmuştur.

Kendi yaşamı da oyunları gibi se-rüvenlerle ve entrikalarla dolu olan Beaumarchais'nin, Amerikan Ba-ğımsızlık Savaşı sırasında Amerikan devrimcilerine silah temin ettiğini ve Voltaire'in yapıtlarının ilk toplu bas-kısını yapmış olduğunu da bir not olarak düşelim.

Beaumarchais'nin bu her iki oyu-nu için de müzik yazılmıştır. Seville Berberi'nin Paisiello ve Rossini, Fi-garo'nun Düğünü'nün ise Mozart ta-rafindan operaları bestelenmiştir. Rossini'nin ve özellikle de Mo-

Devrimi ve Helvetik. Alfred Rufer, Çev. Saadet Özkal, Cem Yayınevi, 1990, 232 s.).

J. J. Rousseau'dan sonra belki de en ünlü İsviçreli olan Johann Hein-rich Pestalozzi (1746-1827), modern pedagojinin temelini oluşturan ana ilkeleri ortaya koymuştur; bu nedenle pedagojinin babası sayılır. Ama Pestalozzi, Rufer'in de çalışmasında ortaya koyduğu gibi, sadece bir eğitimci değil, aynı zamanda yurtse-ver ve halkçı bir devrimcidir de...

Pek çok kez Türkiye'ye gelen, İsmail Hakkı Tonguç ve Sa-bahattin Eyyüboğlu ile tanışan, Köy Enstitüleri'ni yakı-nan inceleyen; Fransız Devrimi, Helvetik Cumhuriyeti ve Pestalozzi konularında uzman olan Alfred Rufer, 1928 yılında basılan bu eserinde Pestalozzi'nin toplumsal ve politik düşünce ve çabalarını dönemin toplumsal yapısı ile bağlantı içinde incelemektedir. Pestalozzi'nin eğitime ilişkin düşüncelerinin toplumsal ve siyasal sorunlarla olan ilişkilerini orta-yaya koymaktadır. Pestalozzi'nin eğitim yöntemini ve Fransız Devrimi ile ilişkisini ele almakta, Dev-

zart'ın bu opera-ları, bugün de en çok dinlenen eserler arasında-dır.

Pestalozzi ve Devrim. Alfred Rufer, Çev. İsmail Hakkı Tonguç, Fuat Gündüzalp ve Rauf İnan, İmece Yayınları, İstanbul, 1962, 199 s. (Aynı çalış-manın daha yeni bir başka çevirisi daha vardır: **Pestalozzi, Fransız**

rim'in onun toplumsal örgütlenmeye ilişkin görüşlerinin gelişmesine yap-tığı etkiyi belirlemeye çalışmaktadır.

Rufer, İsviçre'de Helvetik Cum-huriyet'in (1798-1803) kuruluşunun öncesinde ve sonrasında Pestalo-zi'nin oynadığı rolü anlatır. Helvetik Cumhuriyet'in hizmetindeki dev-rimci demokrat Pestalozzi, devrimin ilkelerini savunmaya ve yaymaya çalışmış, toplumun sorunlarına çö-zümler önermiştir.

Rufer'in İsviçre'de kaleme aldığı yazılarında İsmail Hakkı Tonguç'tan "Türk Pestalozzi'si" diye söz etmiş olduğunu da belirtmek gerekir. Pesta-lozzi'yi iyi tanıyan Tonguç'un Pesta-lozzi'den etkilendiğine şüphe yoktur. Köy Enstitüleri'nin mantığında Pestalozzi'nin düşünceleri bulunabilir.

Anayasalar ve Siyasal Belgeler, Server Tanilli, Sulhi Garan Matba-sı, İstanbul, 1976, 669 s.

İlk basımı 1962 yılında ya-pılmış olan bu çalışmada, Türki-ye'den ve dünyadan çeşitli anaya-sal ve siyasal me-tinler derlenmiş-tir. Belgesel nite-likli ve kaynak değerindeki bu eserde yer alan metinlerin bazı-la-rı şunlardır:

Senedi İttifak; Gülhane Hattı Hümayunu; İsla-hat Fermanı; Ka-nuni Esasi ve II.

Meşrutiyet döneminde Kanuni Esa-si'de yapılan değişiklikler; Amasya Tamimi; Erzurum ve Sivas Kongre-leri Beyannameleri; Misaki Milli Beyannamesi; Teşkilatı Esasiye Ka-nunu; 1961 Anayasası.

Amerikan Bağımsızlık Bildirisi; İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi; ABD, Fransa (1946 ve 1958), İtalya, Federal Almanya, İsviçre, Cezayir, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cum-huriyeti anayasaları; Alman Nasyo-nal Sosyalist ve İtalyan Faşist parti-lerinin programları.

Sevgili okurlar; bu sayıdan itibaren sizlerle briç köşesinde beraber olacağız. Ben Enver Köksoy, 1964 Ankara doğumluyum. Yaklaşık 25 yıldan beri briç oynuyorum. Boğaziçi Üniversitesi mezunuyum. 1993 yılından itibaren defalarca Türk Milli Takımı'nda oynadım. 4 kez Türkiye Şampiyonu oldum. 1997 yılında Türkiye Briç Federasyonu'nun Spor Bakanlığı'na bağlanmasından sonra yapılan Türkiye Master-Point sisteminde yerim birincilik ile beşincilik arasında değişmektedir. Elimden geldiği kadar sizlere yardımcı olmaya çalışacağım. Briç öğretmeni, idarecisi ve oyuncusuyum. Yaklaşık 15 yıldan beri bu işi profesyonel olarak yapıyorum.

Genellikle briççiler (başlangıç, orta, ileri, gelişmiş, uzman) olmak üzere kategorilere ayrılırlar. Ben bu köşede orta, ileri ve gelişmiş oyuncuların ilgilenebileceği SANZATU oyunlarına ait problemler sunacağım. Sonra bu problemlerin çözümü için soru-cevap şeklinde sizlere yardımcı olacağım. Problemler diğer briç köşelerinde olduğu gibi uzman problemleri değildir. Daha basit problemlerdir. Ancak çok daha fazla sayıda insan okuyabilir, anlayabilir ve öğrenebilir.

Sevgilerle.

EL NO 1:

G	K
♠ AR6	♠ 8743
♥ A108	♥ 43
♦ R93	♦ AD5
♣ DV96	♣ R1087

G	B	K	D
1NT	PAS	2 ♣	PAS
2 ♦	PAS	2NT	PAS
3NT	PAS	PAS	PAS

Atak batı ♥ 5

1) Enver Köksoy: Kaç garanti löveniz var?

2 tane pik + 1 tane kör + 3 tane karo = 6 löve

2) E.K.: Kayıp olan 3 löveyi nereden bulabilirsiniz?

Treflerden... Ası çıkararak.

3) E.K.: Sanzatu oyunlarında her zaman karşı karşıya kaldığımız bir

problem vardır. Kendimize hep aynı soruyu soruyoruz. Nedir?

Atak edilen rengi hemen alacak mıyız? Yoksa başlayacak mıyız? Eğer başlamaya karar verirse kaç defa başlayacağız?

4) E.K.: Niçin bu çok önemlidir?

Çoğu zaman kontratın kaderini ilk lövede vereceğimiz bu karar belirler. Rakipler arası gidiş-gelişi kesmek amacı ile tek keser olan rengimizdeki alıcıyı bekletiriz.

Şöyle düşünelim;

a) Eğer rakiplerdeki kör dağılımı 8 kart 4-4 dağılımısa onlar bizden evvel trefl Ası ve 3 tane kör lövesi alırlar. Eğer dağılım böyleyse kör lövelerini boşlamak bize bir şey kazandırmaz. Fakat hiçbir şey kaybetmez. Onlar 4 hiz 9 löve alırlar.

b) Ancak eğer 5-3 veya 6-2 kör dağılımı varsa ve trefl ası körleri kısı olan taraftaysa boşlamak batan oyunu yaptırır. Çünkü trefl ası alan oyuncunu elinde kör kalmamıştır.

5) E.K.: Peki doğru oyun nedir?

Kör rengini 2 el boşlayıp Asını 3. elde alıp trefl ası çıkarttırmak

TÜM DAĞILIM

♠ 8743			
♥ 43			
♦ AD5			
♣ R1087			
♠ D52			♠ V109
♥ RV752			♥ D96
♦ 1082	B	D	♦ V764
♣ 53			♣ A42
		G	
		♠ AR6	
		♥ A108	
		♦ R93	
		♣ DV96	

NOT: Elimizdeki alıcıları sayıp kaç el eksik olduğunu hesaplamak ve löve arttırmak çok önemlidir. Ancak eli rakiplerimize verdiğimiz zaman onların bizden evvel kaç löve alacaklarını anlamak belki daha da önemlidir. Bunun için değişik teknikler mevcuttur. Bunların en kolayı boşlama tekniğidir.

EL NO 2:

G	K
♠ A64	♠ R3
♥ AV	♥ D52
♦ 1053	♦ RV987
♣ ARDV10	♣ 654

G	B	K	D
1 ♣	PAS	1 ♦	PAS
2 NT	PAS	3 NT	PAS
3NT	PAS	PAS	PAS

Atak batı ♠ 5

1) E.K.: Kaç garanti löveniz var?
2 tane pik + 1 tane kör + 5 tane trefl = 8 löve

2) E.K.: Nereden başka löveler bulabiliriz?

Karolardan, eğer karo D batının elindeyse 4 el daha karolardan kazanabiliriz. Empas yaparak.

3) E.K.: 1 löve için başka renkte şansımız var mı?

Körlerde. Eğer kör R doğudaysa empas yaparak.

4) E.K.: Eğer empas tutmaz ise ne olur?

Rakip tekrar pik döner, pik renginde durdurucumuz kalmaz.

5) E.K.: İki şansımızı birden birleştirebilir miyiz? Nasıl oynarsınız?

İlk piki elden As ile alıp karo 10'luyu oynarım. Eğer doğu dam ile alır pik gelirse yerden R ile alır ve V'ye doğru kör oynarım. Kazanma şansım yüzde 75. İki empastan birinin tutmasını istiyorum.

6) E.K.: Güzel oyun. Ancak yüzde 100 olan bir oyun var görebiliyor musunuz?

Evet. Elden pik Ası alıp hiç empas yapmadan kör As ve kör V devam edersem yerdeki D 9. lövem olur.

TÜM DAĞILIM

♠ R3			
♥ D52			
♦ RV987			
♣ 654			
♠ 108752			♠ DV9
♥ R764			♥ 10983
♦ 42	B	D	♦ AD6
♣ 98			♣ 732
		G	
		♠ A64	
		♥ AV	
		♦ 1053	
		♣ ARDV10	

NOT: Briç olasılıkların hızlı şekilde karşılaştırılması ve en yüksek yüzde ile oynanması sporudur. Küçük ipuçları bize mantığın nasıl çalışması gerektiğini öğretir. Matematik + mantık + sezgi + disiplin. Bu 4 şart oyuncuda mükemmel çalışıyorsa o 'expert (uzman)' oyuncudur. Buradaki alternatifler yüzde 75 ile yüzde 100'ün karşılaştırılması idi. Bazen yüzde 5 > yüzde 0'dan oyunları bile vardır.

Merhaba değerli *Bilim ve Ütopya* okuyucuları, hemen geçtiğimiz ay içinde Türkiye'deki ve dünyadaki bazı satranç haberlerini sizlere iletirorum.

Geçtiğimiz ay *Satranç Ülkesinde Yolculuk* isimli satranç hikâye kitabını yayımladım. Kitap renkli ve resimli 32 sayfadır. Kitap bu haliyle dünyada da bir ilk olmuştur. Türk satrancına faydalı olabildiği dileğiyle; edinmek isteyenler Düşün Satranç Merkezi ile irtibat kurabilir.

Dergi yazısını hazırlarken gerçekten de çok üzüldüğüm bir haber aldım. İzmirli satranççılardan Yusuf Burak Pekin'i trafik kazasında kaybettik. Ailesinin, dostlarının ve satranç camiasının başı sağolsun.

Geçtiğimiz sayıda haberlerini duyurduğumuz 5. Karpov Turnuvası'ndaki Grischuk kazandı. Turnuva sonucu oluşan sıralama şöyledi.

1. Grischuk, Alexander g RUS 2719 6.0; 2. Rublevsky, Sergei g RUS 2655 6.0; 3. Bologan, Viktor g MDA 2679 5.5; 4. Sokolov, Ivan g NED 2706 5.5; 5. Zvjaginsev, Vadim g RUS 2654 5.0; 6. Onischuk, Alexander g USA 2652 4.5; 7. Lautier, Joel g FRA 2676 4.0; 8. Aleksandrov, Aleksej g BLR 2679 3.5; 9. Zhang Zhong g CHN 2639 3.5; 10. Malakhov, Vladimir g RUS 2700 1.5;

Malakhov.V(2700)-Rublevsky.S(2655)

1. e4 c5 2. Af3 e6 3. d4 cxd4 4. Axd4 Ac6 5. Ac3 d6 6. Fe3 Af6 7. Fe2 Fe7

8. O-O O-O 9. f4 e5 10. Ab3 exf4 11. Fxf4 Fe6 12. Vd3 d5 13. e5 Ad7 14.

Axd5 Adxe5 15. Axe7+ Vxe7 16. Vg3 f6 17. Kad1 Kad8 18. Vc3 b6 19. a3 Kc8

20. Fa6 Kc7 21. Vel Kd7 22. Kxd7 Vxd7 23. Vd2 Vf7 24. Kd1 Fxb3 25. cxb3

Vxb3 26. Vd5+ Vxd5 27. Kxd5 Şf7 28. Kd2 Kd8 29. Kc2 Şe6 30. h3 g5 31. Fe3

h6 32. Fb7 Ae7 33. g4 Kd3 34. Kc3 Kxc3 35. bxc3 Ad5 36. Fcl Axc3 37. Şg2

Ae2 38. Fd2 Af4+ 39. Şg3 Ae2+40. Şg2 Ac4 41. Fb4 Af4+ 42. Şg3 a5 43. Fc8+

Şd5 44. Fe7 Ad6 45. Fd7 Ag6 46. Fd8 b5 47. a4 b4 48. Fxa5 b3 0-1

21 Mart- 2 Nisan tarihleri arasında Almanya'da oyna-

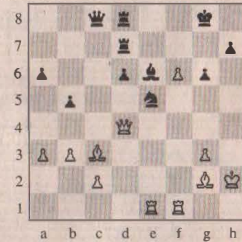
nan Bayanlar Avrupa Şampiyonası'nda Türkiye Bayanlar Şampiyonu Betül Cemre Yıldız 12 maçlık IM normu olarak WIM oldu. Böylece Nilüfer Çınar'dan sonra Türkiye ikinci bir WIM'ye daha sahip oldu. Kendisini tebrik eder, bu başarıların devamını dileriz. 12 turluk şampiyonada oyuncularımızın aldığı puanlar şöyledi: Betül Cemre Yıldız 6.0, Kübra Öztürk 4.5, Zehra Topel 4.0, Nilüfer Çınar 4.0, Aslı Bayrak 4.0, Yıldız Çavuşoğlu 3.5, Gizem Acar 3.0, Fatmanur Öney 2.

Turnuvanın organizatörünün kızının ismini alan 13. Amber Turnuvası, 20 Mart-1 Nisan tarihleri arasında Monaco'da oynandı. Toplam ödülün 193.000 Euro olduğu turnuvada, hemen hemen tüm önemli isimler yer aldı. Turnuvada her gün oyuncular birer tane hızlı oyun ve körleme oyun oynadılar. Körleme oyunlar esnasında, bilgisayaradki boş tahta üzerinde hamle yapan oyuncular kareleri tıklayarak hamlelerini yolladılar. Hamle yapıpıp ekranda gözüken hamle onaylandıktan sonra oyuna devam edildi.

Final Körleme Sıralaması: 1. Morozevich, Alexander g RUS 2732 8.5; 2. Kramnik, Vladimir g RUS 2777 8.0; 3. Ivanchuk, Vassily g UKR 2716 7.0; 4. Leko, Peter g HUN 2722 6.5; 5. Anand, Viswanathan g IND 2766 6.0; 6. Shirov, Alexei g ESP 2736 6.0; 7. Svidler, Peter g RUS 2747 5.5; 8. Bareev, Evgeny g RUS 2714 5.5; 9. Topalov, Veselin g BUL 2735 4.5; 10. Van Wely, Loek g Vallejo Pons, Francisco g ESP 2663 3.5; (haber: satranccokulu.com)

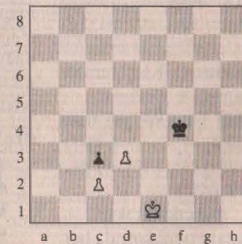
Panov-Makogonov SSSR(ch)1937

Beyaz oynar kazanır

N.Grigoirev Izvestia,1921

Siyah beraberlik yapar

Ödüllü soru

Değerli satrançseverler, yandaki diyagramdaki konumları sizlere soruyorum. Yanıtlarınızı 18 Mayıs tarihine kadar ozancapan@hotmail.com <<mailto:ozancapan@hotmail.com>> mail adresime bekliyorum. İnternet kullanmayanlar, yanıtlarını İstanbul dergi adresine gönderebilir. Doğru yanıtlayan okurlarımız arasında çekilecek kurada, bir kişi Düşün Satranç Merkezi'nden FIDE normunda satranç takımı ve Sarhan Guliev'in Tipik *Satranç Oyunsonları* adlı kitabını kazanacaktır. İyi eğlenceler ve satranç dolu günler dileğiyle...

W. Chechover 1952, Beyaz oynar beraberlik yapar.

18-28 Nisan tarihleri arasında Dubai Açık Turnuvası, Dubai Satranç Kulübü'nde oynanıyor. Toplam 160 oyuncunun katıldığı turnuvada, 43 GM ve 28 IM var. Toplam ödül 40.000 dolar.

Yıldız Teknik Üniversitesi tarafından Üniversiteler Arası Açık Satranç Şampiyonası düzenleniyor. Yarışma 23-26 Nisan 2004 tarihlerinde YTÜ Sergi Salonu'nda yapılıyor.

TSF ve Atayurt Özel Okulları işbirliğiyle 19-24 Ni-

Geçen sayının yanıtı

1. SORU: Siyah oynar kazanır.

1. ... Af4 2. Şh1 Ac5 3.a6 Ae4 4.a7 Ag3 5.Şh2 Af1 6.Şh1 Ah5 7.a8 (V) Ahg3 mat

2. SORU: Alekhin-N.N. Antwerpen 1923, Beyaz oynar kazanır.

1.Ff6 gf6 2.Kf6! Şf6 (2..Şg8 3.Kg6 Şh8 4.Kh6 +-)
3.Vc3 (3...Şf7 4.Vg7 mat) 1:0

3.SORU: Em.Lasker, Beyaz oynar kazanır.

1. Fg8 !! Kxg8 2. Ş f7 Kxg6 3. fx g6 cl (V) 4. g7 + Ş h7 5. g8 (V) 1:0

san tarihlerinde Eskişehir'de 3. Açık Avrupa Okul Satranç Festivali düzenleniyor. Turnuvaya 7 ülke katılıyor. Rusya, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Romanya, İngiltere, Türkmenistan ve Türkiye'yi temsilen 16 yaş altı ve 12 yaş altı takımların katıldığı yarışmada, her takım en fazla 3 erkek ve en az 1 kız sporcudan olacak şekilde toplam dört sporcudan oluşuyor.

DSM

DÜŞÜN SATRANÇ MERKEZİ

**Özel Eğitim Hizmetleri Basım Yayım Bilgisayar ve Ürünleri
San. Tic. Ltd. Şti.**

848 Sk. No. 45/105-106 2. Beyler Kemeraltı-İzmir Tel: 0 232 484 84 14 - 445 13 39 Faks: 425 42 15
dusunsatranc@superonline.com / www.dusunsatrancmerkezi.com.tr

Nisan ayı ödüllü sorumuzu doğru yanıtlayan okurlarımızdan Haşim Sarısoy (Antalya), S. Semra Larçın (Antalya), Dr. Cımet Koş (Sakarya) bizden kitap kazandı. Mayıs ayı bulmacasını doğru yanıtlayan okurlarımız tüm müslüman ulusların geliştirdiği devletler, din devleti değil, ulus devleti olma çabası içine düşmüşlerdir. Ulus birliği olmayanlarda ise ne gerçek anlamda bir ulus devleti, ne de bir din devleti kurulabilmiştir" diyen "Asya Mek-tupları", "Türk Düşününde Batı Sorunu", "Teokrasi ve Laiklik" gibi betikleri de üretmiş düşünürümüz. - "... Bazen Mavidir" (Osman Şahin'in bir betiği.) 2) Osmanlı döneminde Topkapı Sarayı'nda hizmet gören saray adamları. - Aktinyum'un simgesi. - Üstü örtülü ya da dükkanlarının önu saçaklı çarşı. 3) Kendi adını verdiği Farsça-Türkçe sözlüğünde Anadolu ağızlarına ve etnografya ile bilgilere de yer vermiş 16. yy.da yaşamış Halil-i Sufi adlı dilci. - Vatan sayma, sayılma. 4) Dillerindeki yakınlıktan dolayı Rus, Leh, Sırp, Hırvat, Bulgar ve Çek halklarına verilen ad. - Kiloamper'in kısaltması. - Japonya'da bir kent. 5) Çok parlak, canlı mavi renkte ve saydam küçük kristaller halinde bulunan doğal kurşun ve bakır sülfokarbonat. - "Her çiçekte bal eyledik/ ... ya saydılar bizi." (Pir Sultan Abdal) 6) Nikel'in simgesi. - İşveç İşçi Sendikası'nı simgeleyen harfler. - Orta Himalaya'da "Güney Dağı" anlamında bir doruk. - Etene, son. 7) Antik adı Sangarios

Soldan sağa

1) "Türkiye'de çağdaşlaşma" adlı çalışmasında "İstanbul devleti idealine karşın, bağımsızlık savaşı geçiren tüm müslüman ulusların geliştirdiği devletler, din devleti değil, ulus devleti olma çabası içine düşmüşlerdir. Ulus birliği olmayanlarda ise ne gerçek anlamda bir ulus devleti, ne de bir din devleti kurulabilmiştir" diyen "Asya Mek-tupları", "Türk Düşününde Batı Sorunu", "Teokrasi ve Laiklik" gibi betikleri de üretmiş düşünürümüz. - "... Bazen Mavidir" (Osman Şahin'in bir betiği.) 2) Osmanlı döneminde Topkapı Sarayı'nda hizmet gören saray adamları. - Aktinyum'un simgesi. - Üstü örtülü ya da dükkanlarının önu saçaklı çarşı. 3) Kendi adını verdiği Farsça-Türkçe sözlüğünde Anadolu ağızlarına ve etnografya ile bilgilere de yer vermiş 16. yy.da yaşamış Halil-i Sufi adlı dilci. - Vatan sayma, sayılma. 4) Dillerindeki yakınlıktan dolayı Rus, Leh, Sırp, Hırvat, Bulgar ve Çek halklarına verilen ad. - Kiloamper'in kısaltması. - Japonya'da bir kent. 5) Çok parlak, canlı mavi renkte ve saydam küçük kristaller halinde bulunan doğal kurşun ve bakır sülfokarbonat. - "Her çiçekte bal eyledik/ ... ya saydılar bizi." (Pir Sultan Abdal) 6) Nikel'in simgesi. - İşveç İşçi Sendikası'nı simgeleyen harfler. - Orta Himalaya'da "Güney Dağı" anlamında bir doruk. - Etene, son. 7) Antik adı Sangarios

1	N	I	Y	A	Z	I	B	E	R	K	E	S		A	Y
2	E	D	A	L	I		A					R	A	T	A
3	V	I	M	E	T	E	T		A					I	A
4	S	L	A	V		K	A		R				T		L
5	E			K	A	L	O	F	O	N	I	T		A	R
6	N	I		B	O				H	O			E	E	S
7	S	A	K	A	R	Y	A		L				M	E	L
8	E	D	A	T		A			A	D				A	N
9			E	R	L	I	K		S		K	E	R	T	I
10	G			M	I	S	I	R		B	A		B	A	R
11	Ü	Y	E		O	N	A	N	I	Z	M		R		A
12	L	A	N	E	T			N	A	R					R

olan K. Batı Anadolu'nun en büyük akarsuyu. - Aşağı olayın uyarıcı olumlu ya da olumsuz tepki. 9) Yiğitlik, mertlik. - Çentik. 10) Afrika'da bir ülke. - Bar-yum'un simgesi. - Konta tekabül eden İngiliz ünvanı. 11) Omurgalı-larda kol ve bacaklar. - Özdoym, istimna. - Coğrafyada kıyı tiplerinden biri. 12) Kargama, kargış. - Bir meyve. - "Yunus'dur benim adım / ün geçtikçe artar odum / ... cihan-da maksudum / Bana seni gerek se-ni." (Yunus Emre).

Yukarıdan aşağıya

1) İngiliz edebiyatında anne, baba ve dadıların çocuk yetiştirmede gösterdikleri tahammülsüzlüğe tepki olarak gelişen akım. - "Zülfünden bir tel versene / Koklayayım ... yerine." (Karacaoğlan) 2) "... Biret" (ünlü piyanistimiz). - Geri verme. - Şaşma belirten ünlem. 3) Osmanlı döneminde, yenileri ocağında topçu, kumbaracı gibi askeri kuruluşlarda aday olarak bulunan kimse. - Hafif lüle çalan kırmızı renk. 4) "Nuke Türkiye", "Yaseminler Tüter mi Hâlâ?", "İşkenceci" gibi betikleri de üretmiş yazarımız. 5) Karşıt. - Bir tür yağ-sız peynir. - Acı bibere halk arasın-

da verilen ad. 6) Judoda saldırıya uğrayan ve teknik olarak rakibinden zayıf kalan taraf. - Aralarında ki ilişki çok sıkı olan. 7) Goethe'nin bir yapıtı. - Akira Kurosawa'nın bir filmi. 8) Eski dilde "neden, illet". - Rahatlama bildiren bir ünlem. - İskambide bir kâğıt. - Sodyum'un simgesi 9) "... Schwarzenegger" (Politikaya atılmış Amerikalı aktör). - Müsterek. 10) Ara sıra. - Ödeme, verme. - Aptal, budala. 11) Erbiyum'un simgesi. - Dikenli bir çeşit ot. - Bir soru eki. 12) "... Faik Abasıyanık" (öykücüümüz). - Belirti, ipucu. 13) Eski Yunan mimarlığında, genellikle bir agora içinde yer alan revak. - Bir tür kadın giysisi. 14) Baba. - Bir nota. - Burdur yöresinde "sonra" anlamında kullanılan bir sözcük. 15) "... Komedyası" (W. Shakespeare'in ünlü yapıtlarından biri).

Nisan bulmacasının yanıtı

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	E	D	W	A	R	D	S	A	I	D	B	A	K		
2	Z	A	A	F	E	R	E	S	T	O	R	E	R	O	
3	I	M	G	E	L	E	N	E	K	F	Y	L	E	M	
4	L	A	N	T	A	N	T	O	K	L	A	Z	A		
5	W	K	E	T	A	R	O	A	F	I	L	T			
6	N	K	N	T	E	N	E	R	I	K	L	B			
7	L	A	A	Y	D	E	N	E	K	A	D	A			
8	B	S	A	R	E	T	M	E	Ü	Y	L	Ü	L		
9	R	E	Y	S	A	K	O	R	T	A	Y	N	I		
10	M	A	L	D	A	Y	I	F	L	A	Y				
11	S	I	N	E	M	A	A	I	O	Y	N	A	S		
12	M	A	A	S		K	E	R	K	I	D	E	S		

İNGİLİZCE MECBURİ DEĞİL

Dünya ile Aracısız E-mail'leşin İş Hacminizi Genişletin!

İngilizce'den Türkçeye
(Upper-Intermediate) seviyesinde
görmeyi uyumlu çeviriye yardımcı
bir programdır.

45 Milyon X 3 = 135 Milyon

İnternetteki
İngilizce web sayfalarını
kısa sürede Türkçeye çeviren
bir programdır.

45 Milyon X 3 = 135 Milyon

Chatleşirken
Türkçe yazdığınızı İngilizceye,
İngilizce cevabı ise Türkçeye
mükemmel çeviri

45 Milyon X 3 = 135 Milyon

İngilizce ve Almanca
mektuplarınızı yazdıran
Ticari Yazım Kılavuzu

45 Milyon X 3 = 135 Milyon

**BU MÜKEMMEL ÜRÜNLERE
DAHA CAZİP FİYATLARLA
PAKET HALİNDE DE SAHİP OLABİLİRSİNİZ**

Adrese Ücretsiz Teslim
Bir Telefon Yeterli
(0212) 292 77 77
(0536) 814 14 61

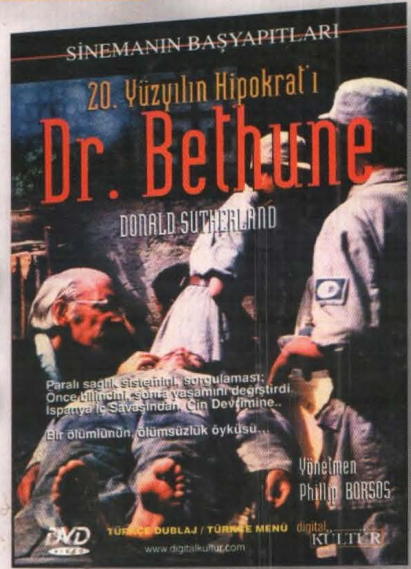
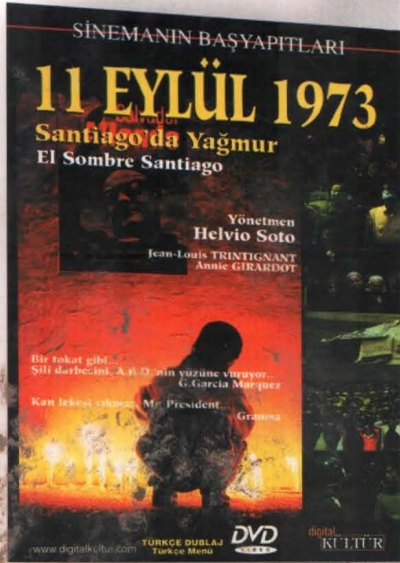
ULUSAL
PAZARLAMA

iletisim@ulusalmagaza.com

Tophane Kemankes Mah. Gecekuşu sok. Çavuşoğlu İşhanı No: 8/1 Karaköy / İSTANBUL

Tel: (0212) 292 77 77 phx. Faks: (0212) 254 34 30

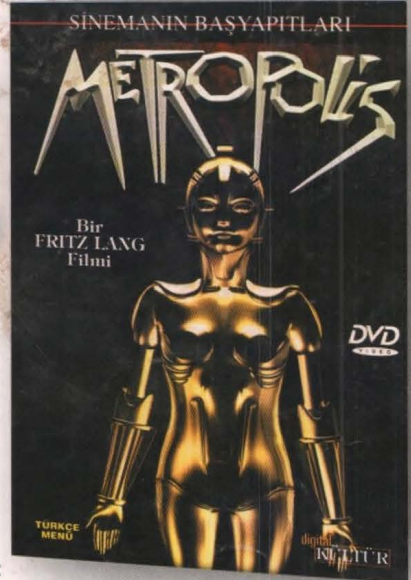
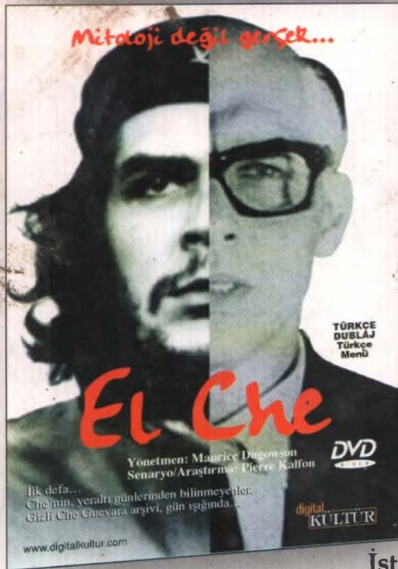
digital.. KÜLTÜR

D
V
D

v
e

V
C
D

İsteme Adresi:

DİJİTAL BİLİM ve SANAT YAP. YAY.TİC LTD.ŞTİ

Tel : (0212) 251 51 98 - 251 13 59

Faks: (0212) 244 26 97

İstiklal Cad. Terkoz Çıkmaızı Karaaslan

Ap. Kat:2 Beyoğlu - İSTANBUL

Havale İçin: Yapı ve Kredi Bankası

Beyoğlu - İstanbul Şb. Hesap No: 1561328

www.digitalkultur.com